

İçindekiler

Sunuş	2
Yerel Yönetimler Güçleniyor mu? <i>TMMOB Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu</i>	3
Esat Turak <i>Ümit Nevzat UĞUREL</i>	4
Esat Turak'ın Türkiye Kent Planlama Tarihi İçindeki Yeri <i>İlhan TEKELİ</i>	6
Aynayı Kendimize Tutmak... <i>Semahat ÖZDEMİR</i>	12
Deprem Konusunda Güncel Gelişmeler ve Beklentiler <i>Murat BALAMİR</i>	15
Yeni Bir Planlama Anlayışı/Arayışı <i>Bilge ARMATLI KÖROĞLU, Gülsen YILMAZ</i>	29
İmar ve Şehirleşme Kanun Tasarısına İlişkin Endişe ve Umutlar <i>Feral EKE</i>	35
Yeni Başkentler, Tasarım ve Siyasi İktidar <i>Hande ULUĞ</i>	39
Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği <i>Fuat GÜNDÜZ</i>	58
Türkiye'de Bölgesel Planlama ve Bölgesel Örgütlenmeye İlişkin Sorunlar <i>Sibel ECEMİŞ KILIÇ</i>	67
Avustralya Şehir Planlama Pratiği ve Kentleşme Dinamikleri <i>Tan YİĞİTCANLAR, Nevin AY</i>	79
İmar Hukuku	99
Geçmişten Sayfalar	100
Dergilerden Seçmeler	103
Tez Özetleri	106
Kitap Tanıtımı	109
Basın Açıklamaları	112

Dergiye göndereceğiniz yazıların ve görsel malzemelerin basılı kopyası ile birlikte olanaklı ise bilgisayar ortamında hazırlanmış bir kopyasını da iletiniz.

- Yazı ile birlikte, kısa bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.
- Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin; kolaylıkla basılabilecek nitelikte fotoğraf, dia veya baskılı kopya olmasına özen gösteriniz.
- Çeviri yazılar ve fotoğraflar için kaynak belirtmeniz zorunludur.
- Yayın Kurulu, gönderilecek yazıların yayınına ilişkin kararını yazı ile bildirecek; gönderilen yazılar iade edilmeyecektir.
- Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda, yazım kurallarına uygun gerekli düzeltmeleri yapma ve dil yanlışlıklarını gidermeye yetkilidir.
- Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlerine aittir. Şehir Plancıları Odası sorumluluk kabul etmez.

TMMOB Şehir Plancıları**Odası Adına Sahibi**

Erhan Demirdizen

Yayın Sorumlusu

Nevzat Can

Yayın Kurulu

Deniz Altay

Osman Balaban

Kübra Cihangir Çamur

Olgu Çalışkan

Hayriye Çelik

Özlem Çelik

Funda Erkal

Çağatay Keskinok

N. Tunga Köroğlu

Binali Tercan

Basım Tarihi

Temmuz 2004

Baskıya Hazırlık

Plar Ltd. Şti. - şerife eren

Baskı

Yeniden Matbaacılık

Tel: 0312 395 85 75

Dağıtım

TMMOB Şehir Plancıları Odası

Hatay Sokak No:24/17

Kocatepe, 06640/ANKARA

Tel: 0312 417 87 70

Faks: 417 90 55

e-posta: spo@spo.org.tr

Web Adresi: www.spo.org.tr

SUNUŞ...

Bu sayımızda yakın bir tarihte yitirdiğimiz mesleğimiz ve Şehir Plancıları Odasına değerli katkıları olan Esat Turak'ı anarak başlıyoruz. Turak'ın yaşam öyküsü ve çalışmalarını Nevzat Uğurel kaleme aldı. Esat Turak'ı kent planlama tarihi içinde ele alan İlhan Tekeli'nin konuşması da bir metin olarak yer veriliyor.

Derginin bundan sonraki sayılarında da yer verilmesi düşünülen planlama etiğine ilişkin giriş niteliğinde Semahat Özdemir'in yazısını düşünmek gerekiyor. Geçmiş sayılarımızda yer bulan afet konusu da Murat Balamir'in makalesinde bütünlüklü olarak değerlendiriliyor ve somut öneriler getiriliyor. Yeni planlama yaklaşımları üzerine Bilge Armatlı Köroğlu ile Gülsen Yılmaz'ın yazısı bu konuda süre giden tartışmaları boyutlandırıyor.

Gündem de olan imar ve şehirleşme Kanunu Tasarısına yönelik endişe ve umutlarını Ferak Eke kaleme alıyor. Hande Uluğ, Canberra, Chandigarh, Brasilia ve Ankara'nın yeni bir başkent olarak kuruluş süreçlerini politik kavramlarla karşılaştırmalı olarak inceliyor. Fuat Gündüz ise yazısında turizmin sürdürülebilirliğini doğal çevre ile ilişkileri boyutunda ele alıyor.

Sibel Ecemiş Kılıç Türkiye'de bölgesel planlama ve bölgesel örgütlenmeye ilişkin sorunları ortaya koyuyor. Tan Yiğitcanlar ve Nevin Ay ise 200 yılı aşkın bir kentleşme geçmişine sahip olan Avustralya planlama pratiğini inceliyor.

Gelecek sayılarımızda planlama etiği, afet, mesleğimizi ilgilendiren güncel konular ve planlama yaklaşımı tartışmalarına yer vermeye devam edeceğiz. Katkılarınızı bekliyoruz.

YAYIN KURULU

Yerel Yönetimler Güçleniyor mu?

Bugünlerde yerel yönetimler reformu adı altında İl Özel İdaresi Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve Belediye Kanunu bir paket halinde Türkiye Büyük Millet meclisinde görüşülüyor. Ülkemizde yerel yönetimlerin görevleri, sorumlulukları, kurumsal ve mali yapısı, donanımı açısından yeniden yapılanmaya ihtiyacı olduğu açık. Ancak söz konusu kanunlar mevcut sorunları noktasal olarak çözmekten ileri gidememektedir. Bu düzenlemeler uluslararası kuruluşlar, AB ile bütünleşme süreci, güçlü ulusal ve yerel dinamiklerin talepleri doğrultusunda gündeme gelmektedir. Amaç yerel yönetimlerin uluslararası para piyasaları ile borçlanarak bütünleşmesi, piyasa sisteminin güçlendirilerek özelleştirilmesi, yerel yönetimlerin işletme düzeyine indirgenmesi çabası yatmaktadır. Bu açıdan düzenlemeler Türkiye'nin sosyal devlet anlayışı çerçevesinde ihtiyaçlarını karşılamamaktadır.

Kanunlarda il özel idarelerinin ön plana çıktığı, yetkilerinin artırıldığı görülmektedir. İl özel idareleri il bütününde hizmet verdiği gibi, belediye sınırları dışında da hizmet vermektedir. Bunun yanı sıra büyükşehir ve diğer belediyelerinde yetkileri artırılmıştır. Bu yetkilerle beraber yerel yönetimlerin kurumsal ve mali yapısının, teknik ve eleman donanımının aynı oranda güçlendirilmediği görülmektedir. Bilindiği üzere ülkemizde gereğinden fazla ve anlamlı bir büyüklüğe sahip olmayan belediyeler ile büyükşehir belediyeleri bulunmaktadır. Öncelikle il özel idaresi, büyükşehir, ilk kademe ve diğer belediyelerin sınırlarının, kurumsal yapı ve hizmet alanı açısından yeniden değerlendirilmesi gerekiyor. Aksi halde bugünde olduğu gibi mekanın doğru parçalanmaması sorun oluşturmaya devam edecektir. Aslında ortaya çıkan belediyelerin güçlendirilmesinden öte kamunun küçültülmesi anlayışı içinde, yerel yönetimlerin hizmet vermek yerine hizmetin verilmesine aracılık eden bir kurum haline dönüştürme çabasıdır. Yeterli kaynağa, gelire sahip olmayan belediyeler bir anlamda hizmet verme alanından çekilmektedir. Oysa belediyelerin mali yapısı da güçlendirilerek, bunun dağıtımının eşitsizlikleri gidermek amacıyla kullanılması gerekiyor.

Planlama açısından da sorun daha da karmaşıklaşarak devam edeceği görülmektedir. Birer nazım imar planı niteliğinde olan, bugüne kadar mekana yönelik uygulanabilir çözüm üretmeyen çevre düzeni planları il düzeyinde yapılması öngörülüyor. Bu planların hangi içerikte yapılacağı ortaya konmuyor. Ayrıca bu planların diğer imar planları ile ilişkisinin ne olacağı da belki değil. Bugün kentlerin yönlendirilmesi için imar planı anlayışı ötesinde yeni bir planlama yaklaşımının izlerini bu düzenlemelerde görmek mümkün olmamaktadır. Çalışmaları sürdürülen ve yeni bir anlayış getirme iddiasında olan İmar ve Şehircilik Kanun Tasarısı Taslağı ile de ilişkiler kurulmamaktadır.

Katılım konusunda iyileştirmeler olmakla beraber yeterli değil. Özellikle mülksüzlerin ve güçsüzlerin yerel yönetimlere katılımının sağlanmasının, etkili olmalarının önü açılmamaktadır. Planlara göre hazırlanan proje üretimini teşvik edecek, buna kaynak aktaracak, yönlendirecek ve hayata geçirecek bir katılım süreci tanımlanmamaktadır. İçinde zenginliği, çeşitliliği barındıran bütünsel bir yaklaşım görmek mümkün olmamaktadır. Belediyeler ve il özel idareleri dikey olarak örgütlenmekte, belediye başkanı bir otorite olarak yer almaktadır. İlçe belediyeleri adeta büyükşehir belediyelerin bir şubesine dönüştürülmekte, hizmetin yerindeliği yaklaşımından uzaklaşmaktadır. Aynı şekilde merkezi idare de istediği zaman müdahale etme olanağına sahip olmakta, yerel-yerel, merkez-yerel ilişkileri sağlıklı kurulamamaktadır.

Kentsel risk analizleri ve risk yönetimini içeren, dönüşümü hedef alan bir planlama yaklaşımı, çevre sorunlarını çözme, insan haklarını geliştirme, tarihe sahip çıkarak geleceğe taşıma, arsa sunumu gibi konularda yerel yönetimlerin görev ve sorumluluk üstlenmemesi bir eksiklik olarak karşımızda duruyor. Ayrıca yerel yönetimlerin teknik açıdan denetlenmesine, hesap vermesine yönelik bir düzenleme getirilmemesi de sorun oluşturmaya devam edecektir.

Esat Turak

Y. Şehir ve Bölge
Planlancısı

Ümit Nevzat UĞUREL

Esat Turak 1949 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesinden Y.Mimar Mühendis olarak mezun oldu. 1951-52 yıllarında Harvard University(ABD)'inden Şehir Plancısı olarak, 1955-56 yıllarında da yine aynı üniversiteden Y.Şehir Plancısı olarak eğitimini tamamladı. İyi derecede ingilizce ve fransızca biliyordu. TMMOB Şehir Planlancıları Odasının 1 Sicil numaralı üyesi, TMMOB Mimarlar Odasının 1216 sicil numaralı üyesiydi.

Bayındırlık Bakanlığı ile İmar İskan Bakanlığı'nda mimar ve şehir plancısı olarak toplam 6 yıl. Son görevi Bölge Planlama Dairesi Başkanı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Öğretim Üyesi olarak toplam 15 yıl. Ankara Belediye Başkanı Uzman Danışmanı olarak 2 yıl. ABD'de şehir plancısı olarak 2 yıl. Kanada'da şehir plancısı olarak 4 yıl. Serbest planlama-mimarlık bürosu sahibi ve baş yöneticisi olarak 23 yıl görev yaptı. Bunun 15 yılı öğretim üyeliği sırasındadır.

1980-1990 yıllarında Mimarlar Odası Şehircilik Komiteleri Başkanlıkları, 1971-75 Şehir Planlancıları Odası Başkanı (Kurucu), 1975-1980 Tüm Öğretim Üyeleri Derneği (TÜMÖD) Kurucu üyesi, 1973-1983 Zonguldak Metropolitan Alan Planlama Danışma-Denetleme Kurulu Üyelikleri de meslek hayatının bir başka boyutu olmuştur.

1949-1951 ve 1954-1955 Bazı şehir parçaları-

nın planlanması ve özel bürolarca yapılan şehir planlarının denetimi. 1956-1957 Pulaski County Metroplitan Alan için nazım plan (genel gelişme planı); okul sistemi planı, yenileme programı için araştırma. 1958-1960 Türkiye'de Bölge Planlama Örgütü'nün (Daire) kurulması, çalışma programlarının hazırlanması. 1959-1960 ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nün kuruluş ve öğretim programlarının hazırlanması, bölümün kurulması. 1962-1964 13 şehirden oluşan Ile Jesus Alt Metroploitan Alanı için nazım plan (1100000 nüfus); Montreal Metroploiten Alanındaki St. Bruno ve chomedy şehirleri için kent merkezi planları; Quebec eyaletinde Côte de Sud Bölgesi kalkındırma planı için program. 1964-1965 Montreal Metroploiten Alanındaki: St Francoise Şehrinin Nazım Planı, Boucherville, Candiac, St. Bruno Şehirlerinin bazı kesimleri için planlar. 1966-1967 Bölge planlama seksiyonunun kuruluş programının geliştirilip sonuçlandırılması. 1968-1971 İki meslektaşla birlikte birinci Milli Fiziki Plan Seminerinin programlanması, yürütülmesi, yayınlanması; DPT 3. kalkınma planı için "Yerleşme Alanları Planlama Geliştirme Özel İhtisas Komisyonu" çalışmalarının yönetilmesi ve raporunun hazırlanması (başkan olarak); iki Türk şehri için imar planı. 1971 İlhan Tekeli ile birlikte Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası'nın kurulması çalışmalarında yer aldı.

TÜRKİYE'DE TAMAMLANAN İMAR PLANI ÇALIŞMALARI

Tamamlama Yılı	Şehir Planı(Hektar)	Nazım Planı (Hektar)	Uygulama Planı (Hektar)	Nüfus
1985	Van	5840	4500	590000
1991	Mardin	2067	2067	150000
1988	Mersin G.Kent	-	70	15000
1987	Aydın	1680	1680	220000
1987	Kadirli	1340	-	145000
1985	Suluova	1340	1340	80000
1977	Niğde	1500	1500	70000
1984	Bayburt	800	800	60000
1987	Ilgın	910	910	60000
1987	Karamürsel(mücvir alan)	1240	1240	54000
1987	Devrek	560	560	50000
1982	Orhangazi	470	470	45000
1987	Kumluca	2150	700	40000
1981	Boşabat	370	370	30000
1985	Taşucu	840	840	30000
1981	Hasyurt	1300	1300	27000
1980	İskele	700	770	25000
1979	Mavikent	1200	1200	16000
1968	Gülner	320	320	15000
1968-1979	15000'den az nüfuslu 9 şehrin toplamı	1350	1350*	51000

İmar planı çalışmaları araştırma raporu, nazım plan ve uygulama planı hazırlanmasını içermektedir. Güneykent çalışması yerleşim ve parselleme planlarını da içermektedir. Hasyurt ve Mavikent'te şehir merkezlerinin 1/500 ayrıntılı plan ve maketleri de yapılmıştır. Mavikent'te ayrıca merkezdeki kamu yapılarının maketleri dahil mimari projeleri de hazırlanmıştır.

TÜRKİYE DIŞINDA SORUMLU OLARAK YÜRÜTÜLEN BAŞLICA ÇALIŞMALAR

Yıl	Çalışmanın Adı	Alan (Hektar)	Nüfus	Çalışmanın Niteliği		
				A	B	C
1956-57	Metropolitan Little Rock (Pulaski Country)+	4000	426000	x	x	-
1956-57	M.P.C. Konut Araştırması+	40000	426000	x	-	-
1956-57	M.P.C. Okul Sistemi Planlaması	40000	426000	x	x	-
1962	Côte du Sud Bölge Planı	(bölge planlama programı)	-			
1962-64	Metropolitan ile Jesus Nazım Planı	24000	1100000	x	x	-
1963	St. Bruno Kent Merkezi Planı*	250	70000	-	x	x
1963	Chomedy Kent Merkezi Planı*	190	130000	-	x	½
1964	St.François Kent Planı*	3400	17500	-	x	½
1964	Mount Bruno Konut Bölgesi Planı*	300	6000	x	x	½
1965	Candiac Nazım Planı*	600	65000	-	½	-
1965	Candiac Mahalle Planı*	35	3600	x	x	½
1965	Boucherwille Adası Nazım Planı*	700	50000	-	½	-
1965	Bourcherwille Kıyı Şeridi Planı*	120	-	x	x	-
1965	Terrebonne Kent Merkezi*	90	-	x	x	½
1965	Côte St. Luc Mahalle Planı*	50	8400	-	x	½

+ ABD'de. Diğerleri Kanada'da

½ Tam olarak nazım plan yada uygulama plan niteliğinde değil

* Metropolitan Montreal alanı içindeki bazı şehir, yada şehir parçalarının planları

x A=Araştırma/Planlama Raporu, B=Nazım Planı, C=Uygulama Planı

xx Kent nüfustur.Merkezde yaklaşık 1500 kişi oturacaktır

xxx Kent nüfustur.Merkezde 40000 kişi oturacaktır.

BAŞLICA KENTSEL TASARIM-MİMARLIK ÇALIŞMALARI

Yıl	Yer ve Konu	Döşeme Alanı(m²)	Çalışmanın Niteliği
1958	Ankara, Sosyal Sigortalar Kurumu(Büro-Otel-Sinema-Çarşı)	5000	Yarışma(satın alma)
1960	Ankara, ODTÜ Planlaması (Mimarlık Fak., Rektörlük, Yurt Birimleri)	8500	Yarışma(2.ödü)
1965	Montreal, Mount Bruno Konut ve Rekreasyon Sitesi 1000 Birimlik Proje. (Konut Tipleri Avan Proje)	21400	İmar ve Parselasyon planı ve 700 birim için mimari avan proje
1965	Montreal, Boucherville, Konut Alanı.91 birimlik Proje.(Komple Mimari Proje)	4000	İmar ve parselasyon planları; 24 birim için mimari uygulama planlarını
1964	Montreal, "Place des Arts" Kültür ve Ticaret Merkezi, (Avan Proje).	30000	Vaziyet planı ve mimari avan proje
1979	Mavikent, İmar Planı ile beraber merkez kesimi için 1/500 kentsel tasarım düzenlemesi. Bu kesimdeki resmi yapılar ve örnek evlerin mimari projeleri.		
1981	Hasyurt imar planı ile beraber merkez kesiminin 1/500 kentsel tasarım düzenlemesi		

Esat Turak'ın Türkiye Kent Planlama Tarihi İçindeki Yeri*

Prof. Dr.,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü,
ODTÜ

İlhan TEKELİ

Dün akşam bir ara, bugün yapacağım konuşma için Esat Bey'in CV'sine bakarak bazı notlar alayım dedim. Tabii bizim bu CV'ler, güya yaşam öykülerini vermek için hazırlanmış metinler ama o kişi hakkında hemen hemen hiçbir şey anlatmıyor, o kişiyi standartlaştırıyor ve yok ediyor. Bize o kişinin, bazı yerlerde görev aldığını, bazı işler yaptığını bildiriyor, ama ne düşünmüşler, hangi konularda kavga etmişler, nelere sinirlenmişler ve benzeri konularda bize hiçbir bilgi vermiyor. Yani bir insan olmasına ilişkin özelliklerin hemen hiçbirini CV'lerde görmüyoruz. CV'ler, temelde bir insanın bir yerde iş bulmasını kolaylaştırmak için, o insanı gizleyen metinler oluyor. Onun için, CV'ye sığınmaktan vazgeçerek, bildiğim kadarıyla Esat Turak'ın yaşamını Türkiye Kent Planlama tarihi içine oturtmaya çalışayım dedim. Şimdi, bilebildiklerimi yan yana getirerek bir sunuş yapmaya çalışacağım.

Esat bey nerede doğmuş, ailesi oraya bir göçmen olarak mı gelmiş, hangi okullarda ilk orta ve lise eğitimini almış, hangi kentin hangi mahallesinde yaşamış yani gençliğinin sosyalleşmesi nasıl bir çevrede gerçekleşmiş? Bütün bu bilgiler bir kişiyi tanımak çok önemli bilgiler. Bu konularda CV'ler hep suskun kalıyor. Tabii bu konularda bizi ancak ailesi aydınlayabilecektir. Esat Turak benim bildiğim kadarıyla İTÜ'den 1949'da mezun olmuş. O

sınıftan yetişenler arasında Hande Suher, Doğan Kuban ve Vedat Dalokay'ın bulunduğunu biliyorum. Vedat Dalokay'la yakın ilişkileri vardı. İTÜ'den 1949 mezunu bir başka ünlü kişi Süleyman Demirel'dir. O İnşaat mezunu, "6 inşaat" diye meşhur olan bir sınıftan. Esat Bey'in mimarlıkla yetinmeyerek şehirciliğe yönelmesinde, o sırada İTÜ'de şehircilik dersi veren Gustav Oelsner'in önemli katkısı olduğunu sanıyorum. Ben bu sene Almanya'da bir konferans verdim. 1930'lu yıllarda Hitler'den kaçarak Türkiye'ye gelen öğretim üyelerinin Türkiye'de şehirciliğe olan katkılarını anlatmak için davet edilmiştim. O sırada Gustav Oelsner'i incelemek olanağı bulmuştum. O sosyal demokrat bir kişi. Parti saflarında militanca çalışmış. Hitler iktidara gelince de orada kalamamış, Almanya'dan ayrılarak Türkiye'ye gelmiş. Hamburg yakınlarındaki Altona'daki planlama çalışmalarıyla tanınır. İTÜ'de Şehircilik kürsüsüne Ord. Prof. olarak atanmış ayrıca Bayındırlık Bakanlığının Şehircilik Fen Heyetinde görev alıyor. Genellikle bahçe şehir anlayışına sahip, düşük yoğunluklu tarihe duyarlı kentleri savunuyor. Almanlar'ın "Siedlung" dedikleri, o zaman çok tutulan, alt şehir uygulamaları yapıyor. Ama Türkiye'de iken Arkitekt dergisinde yayınladığı yazılar onun Türkiye'de uygulamayı ne yönde etkilemeye çalıştığına ışık tutuyor. Oelsner bu yazılarında "Bir kent planlanacaksa

önce oradaki yaşam yakından araştırmalı ya da keşfedilmelidir ve planlamadan beklenen o yaşam biçiminin kalitelerini geliştirmektir” fikrini savunmaktadır. Kanımca bu sürdürülebilirlik anlayışının çok hoş bir formülasyonudur. Bu sürdürülebilirlik kavramını oranın yerel yaşam biçimlerinin geliştirilmesi üzerinden tanımlıyor. Oelsner’in öğrencileri üzerinde çok etkili bir kişi olduğu anlaşıyor. Örneğin Gündüz Özdeş onu adeta babası yerine koyuyor. Gündüz Özdeş’in duyarlı yaklaşımlarında onun etkisi olduğunu biliyoruz.

Sanıyorum ki Esat Bey’in şehirciliğe yönelmesinde Gustav Oelsner’in öğrencisi olmasının önemli bir etkisi olmuştur. İTÜ’den Okuldan mezun olduktan sonra ilk çalıştığı yer Bayındırlık Bakanlığı’nda Şehircilik Fen Heyetidir. Gustav Oelsner’in bu kuruma danışmanlık yaptığını da biliyoruz. Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik Fen Heyeti’nin Türkiye Şehircilik tarihi bakımından önemli bir yeri var. 1935’ler sonrasında Türkiye’de şehir planlama pratiğini yönlendiren iki odak var. Bunlardan biri Belediyeler İmar Heyeti’dir. Belediyeler için imar planları yapmaktadır. Bu II. Dünya Savaşı sonrasında İller Bankasının iki temel ayağından birini oluşturmuştur. Burada Mithat Yenen gibi Alman planlama ekolünün temsilcisi olarak görülebilecek kişiler yer alacaktır. İkinci odak Şehircilik Fen Heyeti’dir. Bayındırlık bakanlığındaki bu büro’da belediyeler için planlar yapmaktadır. Bu büroda çalışanlar 1958 yılında İmar ve İskan Bakanlığı kurulurken onun oluşumunda önemli rol oynadılar. Şimdi bu büroda çalışmış olan üç isim sayacağım. Bunlar, Esat Turak, Aydın Germen ve Tuğrul Akçura’dır. Bu üç kişi yurt dışında şehir planlama diploması almış ilk plancılarıdır. Şehir Planlama mesleğinin oluşmasında ve kurumsallaşmasında öncü roller oynamışlardır. Şehir planlama alanındaki serüvenleri önemli paralellikler göstermiştir. Bu üç plancının serüvenini 1950’li yılların tarihsel bağlamını oturtursak şunu görüyoruz: Bu yıllar da Mimarlar Odası örgütleniyor, daha önce “Mimarlar Odası” diye bir örgüt yok. 1950’li yıllar TMMOB’nin örgütlenme yılları ve Mimarlar Odası da onun içinde yer alıyor. Devlet dışında bir tür sivil toplum kurumu olarak, bu meslek camiasının sesini duyurmaya başlıyor, ona mühendislerden

ayrı bir kimlik kazandırmaya çalışıyor. Yine aynı dönemde Türkiye’de ikinci ulusal mimari-den enternasyonal bir mimariye geçiş yaşanıyor. Aslında, Esat Bey’in Harvard da eğitim görmesi de bu bakımdan önemli. Walter Gropius Harvard’ın hocası, şehirci olarak Martin Wagner’de Türkiye’den oraya gidiyor. Esat Bey’in orada Martin Wagner’in ya da Gropius’un öğrencisi olup olmadığı bilmiyoruz. Ama Esat Bey Türkiye’ye geldiğinde modern mimarinin savunucularından olacaktır. Kent planlamasında da aynı yıllar, kent planlamada, yavaş, yavaş Alman etkisinin geride kaldığı, Amerika’da gelişen plancılık anlayışının Türkiye’ye girmeye başladığı yıllardır. Şehircilik Fen Heyetinde çalışan Celal Uluhan ilk kez ABD kaynaklı planlama kitaplarını Türkçe’ye tercüme etmiştir. Demek ki, Şehircilik Fen Heyeti içinde bir Amerikan etkisi bulunmaktadır. Tabii Esat Bey’in Şehircilik Fen Heyetinden Harvard’a gitmesini doğrudan bu etkiye bağlamak doğru olmaz. Ama böyle bir etki olabileceğini de akılda tutmakta yarar vardır. 1950’li yılların başında Harvard’a gitmenin önemi üzerinde de durmalıyız. Harvard’ın genel olarak çok ünlü bir üniversite olmasını bir yana bırakarak kent planlaması bakımından önemini ele alalım. Harvard ABD’deki en eski planlama okuluydu. John Friedmann, Janette Abu-Lughod gibi öğrencilerin mezun olduğu Chicago Üniversitesinin planlama bölümü 1950’li yılların başında açıldığında ikinci planlama bölümü olmuştu. 1956 yılında Esat Bey Harvard Üniversitesinde şehir planlamada lisans ve yüksek lisans dereceleri aldığında önemli bir ayrıcalığa sahip olmuştu. Dünyada bu nitelikte bir planlama eğitimi görmüş az sayıdaki kişiden biriydi. Bu eğitimi ona, Türkiye’de sıkıldığında kolayca yurt dışında planlama işi bularak gitme kapısını açmıştır.

1957 yılında Türkiye’ye, çok önemli bir eğitim görmüş olarak ve bir planlama bürosunda çalışarak pratik deneyimler elde etmiş olarak döndü. Bu yıllar Türkiye’nin iyi yetişmiş plancıya çok gereksinime duyduğu yıllardır. Bir plancının gündeminde iki önemli konu bulunmaktadır. Birincisi, yaşanmakta olan çok hızlı kentleşmedir, şehirlerin çevresinde gecekondu kuşakları oluşmuştur. Türkiye bu olgu karşısında ne yapacağını bilememektedir. Şehir planlamanın

1956 yılında
Esat Bey
Harvard
Üniversite-
sinde şehir
planlamada
lisans ve
yüksek
lisans
dereceleri
aldığında
önemli
bir ayrıca-
lığa sahip
olmuştu.
Dünyada
bu nitelikte
bir plan-
lama eğitimi
görmüş az
sayıdaki kişi-
den biriydi.

Esat bey
Bölümün
kuruluşu
için detaylı
bir program
yapıyor. Bu
program çok
ayrıntılı bir
şekilde bölü-
mün özel-
likle eğitim
kadrosunun
nasıl geliştireceğini
ortaya koyan
bir program.

PLANLAMA
2004/1

bunun çözümü olabileceği konusunda da önemli kuşkular ortaya çıkmıştır. İkincisi ise Menderes operasyonları diye bilinen imar faaliyetleridir. Bu operasyonlar 1956 yılında başlamıştır. Menderes içine girdiği prestij kaybından kurtulmak için büyük kentlerde özellikle de İstanbul'da imar faaliyetlerine girişmiştir. Türk şehirleri ilk kez modernitenin yıkıcı yüzüyle karşılaşmaktadır. Örgütlenmiş bir kurum olarak Mimarlar Odası buna karşı ilk mücadeleyi veriyor. Bu mücadele veren gruba baktığımız zaman, ismini saydığımız bu üç plancıyı belirli başka isimlerle beraber görüyoruz. Bunlar Turgut Cansever, Şevki Vanlı, Cihat Burak, belki Abdullah Kuran'ı da bunlara eklemek gerekecek. 1950'li yılların sonuna gelindiğinde sahneye iki yeni kurum giriyor. Bunlardan birincisi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi. İkincisi, İmar ve İskân Bakanlığı özellikle de onun Bölge Planlama Dairesi. Bu kurumların tarihine baktığımızda, çok ilginç bir durum ortaya çıkıyor. Daha önce üzerinde durduğumuz Bayındırlık Bakanlığı Şehircilik Fen Heyetinin, ODTÜ Mimarlık Fakültesinin ve İmar İskân Bakanlığı Bölge Planlama Dairesinin kaderinin bir anlamda iç içe geçtiğini görüyoruz. Şöyle bir mekanizma çalışıyor: İmar ve İskân Bakanlığı kurulurken kadrolarının oluşmasında Şehircilik Fen Heyeti önemli bir rol oynuyor. Ama bu kadrolar siyasal iktidarla uyum içinde olmuyorlar. Bir anlamda yeni anlayışları ve bilgileri olan bu kadrolar siyasal iktidarı rahatsız ediyor, ve bakanlıktaki görevlerinden uzaklaştırılıyorlar. Uzaklaştırılanlar kendilerini yeni kurulmakta olan Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde hoca olarak buluyorlar. Bölge Planlama Dairesi başkanlığına, bu gruptan Bakanlıkta kalan bir diğeri atanıyor. Süreç yeniden başlıyor. Esat Turak, Aydın Germen ve Tuğrul Akçura bir biri ardı sıra aynı kaderi paylaşıyor. Bu gelişme öyküsünü tamamlamak için 1950'lerin sonuna doğru çıkan birkaç yasa ve bir belge üzerinde durmak gerekir. Bunlardan birisi 6785 sayılı İmar Kanunudur. İmar yasasının oluşumunda iki eğilim arasında bir çatışmanın yaşandığını biliyoruz. Bir eğilim yeni yasanın Yapı ve Yollar Kanunu gibi çok ayrıntılı bağlayıcılıklar içermemesini, esnek bir yasa olmasını savunuyorlar. Bu kampta daha çok planlama eğitimi görmüş olanlar var. Bu yasanın hazırlanmasında çalışmış olan Aydın

Germen'in böyle bir duruşu olduğunu biliyorum. Bu duruşun karşısında üst kademe bürokratlar yer alıyor. Onların sözcülüğünü Orhan Alsaç yapıyor. Aydın Germen bir gün bana Orhan Alsaç'ın nasıl bir emrivaki ile yasa taslağını değiştirdiğini anlatmıştı. Tabii bu kamuoyuna yansımayan bürokrasi içindeki bir çekişmedir. Bu olgu dönemin yenilikçi plancılarının neden rahat bir uygulama şansı elde edemediğini ortaya koyuyor.

İmar Kanun'u bu iki grubun çatışması sonucunda daha çok bürokrasinin tercihlerinden etkilenecek yasalaşıyor. Bu yıllarda Menderes operasyonu yürütülmeye başlamıştır. CHP ve Mimarlar Odası bu uygulamalara karşı güçlü bir muhalefet üretmektedir. Eleştiriler uygulamaların bir plana dayanmaması üzerinde yoğunlaşmıştır. Menderes de bu muhalefeti yanıtlamak için İmar ve İskân Bakanlığını kuruyor. İmar ve İskân Bakanlığının icracı bir bakanlık olmaktan çok, bir araştırmacı, bir plancı kuruluş olarak kuruluyor. Bu bakanlığın kurulması sırasında yönetim eski üst kademe bürokratların elinde kalmıştır. Benim öyküleri üzerinde durduğum bu üç yenilikçi plancı önemli sorumluluklar yüklenememiş, o Bakanlığın kurgusu içinde, adeta Bölge Planlama Dairesine hapsedilmişlerdir. Yani Bölge Planlama Dairesi bir çeşit tecrit yeri olarak çalışıyor. Sürgün yeri değil, ama bir tecrit yeri, yani uygulamada etkili işlerden yalıtılan iyi yetişmiş plancılar burada toplanıyor. Adeta bir araştırma enstitüsü gibi çalıştırılıyor. Esat Turak Bölge Planlama Dairesinin ilk başkanı oluyor.

Meslek camiası içinde ve bürokraside bu çatışmalar sürerken, 27 Mayıs askeri müdahalesi gelip çatıyor. Bu müdahaleyi Mimarlar Odası dönemin bir çok aydın çevresi gibi bir umut olarak görür ve o günlerde Mimarlar Odası ünlü 1960 Bildirgesini yayınlar. O bildirge ilk defa Türkiye'de kentleşmenin genel bir değerlendirmesinin yapıldığı ve bu konuda politika önerilerinin geliştirildiği bir metindir. Daha önce sözünü ettiğim 5-6 kişilik grup Mimarlar Odası içinde bu bildirinin yazılmasında fikir babalığı yapmıştır. Benim bildiğim kadar nihai metni Tuğrul Akçura kaleme almıştır.

Mimarlar Odasının bu çalışmalarının sonuca ulaşmamasında benim bildiğim kadar bir mektup

olayı etkili oluyor. Sanıyorum, Turgut Cansever Milli Birlik Komitesine bir mektup yazıyor. Bu mektupta imar işlerinin iyi gitmediğini, bunun nedeninin İmar Bakanlığının bürokrasisi olduğunu söylüyor. Milli Birlik Komitesi de bu mektubu gereği için İmar Bakanlığı Müsteşarına gönderiyor. Bu şikayetin açığa çıkması Oda kongresinde olumsuz bir hava yaratıyor, seçimde Mimarlar Odası yönetimi değişiyor. O günlerde İstanbul sorunu, askeri müdahale sonrasında yeni yönetimin gündeminde de önemli bir yer tutmaktadır. Çok eleştirilmiş Menderes Operasyonları karşısında planlı bir gelişmenin nasıl gerçekleşebileceğini göstermek istemektedir. Bir general, İstanbul Vali ve Belediye Başkanı olmuştur. İstanbul'un planlamasının yeniden örgütlenmesi isteniyor. Belediye İmar Müdürlüğüne Turgut Cansever'i getiriyor, İmar ve İskan Bakanlığı bünyesinde oluşturulan Doğu Marmara Bölge Planlamasının başına ise Tuğrul Akçura'yı getiriyorlar. Çözüm olarak, bir anlamda İmar İskân Bakanlığının yöneticilerinin çok da hazzetmediği kişilerden oluşan bir formülasyon geliyor.

Bu yaşananlara bugünden baktığımda açıklamakta zorlandığım bir şey var. Neden Esat Turak bu oluşumda rol almıyor? Onun yeni ekiple yakın ilişkisi var. Bu ekip içinde metropoliten planlama tecrübesi olan tek kişi Esat Turak. Biz ODTÜ Şehir Planlama bölümünde birinci sınıf öğrencisiyken Esat Turak bizi o projeye götürmüştü. Yöneticileriyle iyi ilişki içindeydi, ama bu çalışmaların organik bir parçası değildi. Kanımca bunun nedeni Esat Turak'ın Bakanlıktan ayrılarak ODTÜ'ye geçerek, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü kurucu Başkanı olarak görev almasıydı.

Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kuruluşunun tetikleyicisinin, Charles Abrams'ın Türkiye'de konut sorunu için yazdığı rapor olduğunu biliyoruz. Bu sorunların çözümü için bu konularda yerel uzmanların yetiştirilmesini sağlayacak bir üniversite kurulmasını öneriyor. Raporunda öncelikle bir şehircilik ve mimarlık fakültesi kurulmasını ancak bu fakülte kurulduktan sonra mühendislik fakültesinin kurulmasını tavsiye ediyor. Ama ODTÜ'nün kuruluşu Abrams'ın öngördüğü sıranın tersinde bir sıra izliyor. Önce mühendislik kuruluyor, şehircilik bölümünün kurulması 1961'e kalıyor.

Kuruculuk görevini daha önce de belirttiğimiz üzere Esat Turak yükleniyor.

Esat bey Bölümün kuruluşu için detaylı bir program yapıyor. Bu 70-80 sayfalık metni ben görmüştüm. Bir kopyası kütüphanemde var mı, bilmiyorum. Bu program çok ayrıntılı bir şekilde bölümün özellikle eğitim kadrosunun nasıl geliştirileceğini ortaya koyan bir program. Bölüm burs sağlıyor, diğer bölümlerden öğrencilerden daha iyi öğrenci alabilmek için. OECD o yıllarda bölge planlamanın gelişmesine öncelik verdiği için bu programa katkı sağlıyor.

Burada açıklayamadığım bir gelişme oluyor. Bölümün yüksek lisans eğitimine başladığı yıl ODTÜ'den ayrılarak Kanada'ya bir metropoliten planlama projesine yürütücü olarak gidiyor. Ben bölümün ilk üç öğrencisinden biriyim. Biz eğitime başladıktan 3-4 ay sonra Esat Bey ayrıldı, yurtdışına gitti. Esat Bey'in ısrarcı kişiliği düşünülürse bu normal bir durum değil. Burada bir rahatsızlık var. Yani burada kurmak istediği ve iyi planladığı bir şeyin kontrolünün elinden çıkmasına ilişkin bir problem var gibime geliyor. Eğer bizim bölüm Esat Turak'ın programına uygun olarak kurulabilseydi şimdi bölümümüzün performansı çok farklı bir yerde olurdu diye düşünüyorum.

Ben Esat beyi tam bu yılda tanıdım, Milli Savunma Bakanlığı'nda yedek subaylığımı yaparken bir gün asker arkadaşım Şadi Cindoruk bana ODTÜ'de "şehircilik bölümü diye bir bölüm açılıyor, sen de böyle sosyal meselelere meraklısın gel gidelim konuşalım" dedi. Ben de bir öğle tatilinde Şadi'yle birlikte Meclisin arkasında barakalara gittim, beni Esat Beyle tanıştırdı. Biz Esat beyle oturduk, konuştuk. Ben ona askere gitmeden DSİ'de Etüd ve Proje bürosunda yaptıklarımı anlattım. O büroda da ben Efes Harabeleri üzerinde bir çalışma yapmıştım. "Efes Harabeleri su baskınlarından nasıl kurtulur, liman altındaki eski kanallar nasıl çıkar, ne yapılır?" diye projeler geliştirmiştim, onları anlattım. Biz kısa sürede birbirimize ısındık, sonra Esat bey bizim albaya telefon ettirmiş "okula kabul edildi gelsin" demiş. Albay da beni çağırdı "ne okulu oğlum" dedi. "ben de arada bir gitsem de orada okusam falan" dedim, o da "ben bunu duymuş olmayayım, askerde ne okulu olur, yasak" dedi.

Yalnız o günlerde bir fırsat doğdu, bir odada üç kişi oturuyoruz, birisi Salim Başol'un oğlu Güngör Başol, Yassı Ada mahkemeleri sürüyor, bütün subaylar bizim odaya gelip onu gösteriyorlar "bu işte Salim Başol'un oğlu" diye. Öteki de rahmetli Mümtaz Zeytinoglu, bir de ben. Biz İnşaat Emlaki yöneten Sabri Paşa'ya bağlıyız. Paşanın boyu kısa, diğer iki arkadaşımın boyu uzun, İzmir'e teftişe gidilecek, Albay geldi baktı, "bunlar olmaz, sen git" dedi.

Biz yola çıktık, Ankara'dan arabaya bindik, o zaman ordunun kaynakları kıt. Paşanın arabası iki kapılı, paşanın sağ arka koltuğa oturması için, önce arabaya benim girmem gerekiyor, ben arabaya biniyorum, Paşa sonra biniyor. Biz yolda Türkiye'yi kurtara, kurtara İzmir'e gittik, Paşa beni çok sevdi. O akşam Orduvinde kalacaktı, ben İzmirli olduğum için evde kalacaktım. Tabii, normal olarak sabahleyin benim Orduevine gitmem gerekiyor. Oysa Paşa bana "sabahleyin seni evden ben alayım" dedi. Artık biz paşayla çok iyiyiz. Ankara'ya dönerken bana sen ne yapıyorsun, ne yapacaksın diye sordu. Ben de "bizim albay bana okula gitmek için izin vermiyor, okula gitmek istiyorum" dedim. O da "sen git" dedi.

Benim şehircilik maceram da işte böyle başladı, İlk sömestr Esat bey vardı, ama ikinci sömestrde Esat bey yok, o yurtdışına gitti. Esat beyin dönüşü 1966'larda oldu. Bu kez ODTÜ'de Bölge Planlama Seksiyonunun kuruculuğunu yüklendi. Benim de Esat Beyle olan ilişkim esas olarak bu tarihten sonra başladı. Aslında ben askerlik görevimi bitirince İmar ve İskan Bakanlığı Bölge Planlama Dairesinde çalışmaya başladım. ODTÜ'de öğrenciliğim sürerken Zonguldak Bölge Planının yürütücülüğünü yapıyordum. Projeyi tamamladıktan sonra Bakanlık beni OECD bursuyla ABD'ye bilgi ve görgümü arttırmaya gönderdi. Ben de Bölge Biliminde Y.Lisans eğitimi yaparak 1966'de Türkiye'ye döndüm. Esat bey de dönmüş. Bölge Planlama Seksiyonunu kurmaya çalışıyordu.

Esat Bey beni bir toplantıya çağırdı "gel bölge planlamanın kuruluşunu konuşacağız" dedi. Gittim bir masa etrafında toplanmışlar. "Weismann" diye İsrailli bir ziraatçı var, uzman olarak, orada o hâkim görünüyor, Fatma Mansur da var.

Şöyle bir şey konuşuluyor; "Öğrenci alalım, birinci dönem bir uygulama yapalım, bir bölge planlama yöntemi geliştirilsin, sonra da eğitim yapılsın" vb. şeyler diyorlar. Ben de öyle gayet kendimden emin bir şekilde "bilmiyorsanız bu işe karışmayın, bilenler yapsın" gibi bir şeyler dedim.

O toplantıdan sonra Bölge Planlamaya ben de hoca olarak bulaştım, ama derslere yarı-zamanlı hoca olarak giriyorum, çünkü Bakanlığa mecburi hizmet borcum var. O toplantıdan sonra Bölge Planlama Seksiyonunun oluşmasında iki görüş çatışmaya başladı. Görüşlerden biri bir tarım plancısı olan Weismann tarım planlaması merkezli bir bölge planlamanın gelişmesini savunuyor. Diğerleri sanayileşme, kentleşme ve metropoliten planlama merkezli bir bölge planlamayı öneriyor. Esat Bey ve ben bu ikinci görüşü savunuyorduk. Ben bir taraftan da coğrafyada yaşanan kantitatif devrimin etkisiyle kantitatif ağırlıklı bir programın geliştirilmesini savundum. Bu çekişmeler içinde sonunda bir program oluştu.

1966'dan 1975'lere kadar 9 yıl ben Esat Turak'la çok kez yan yana, birlikte oldum. Biraz önce sözünü ettiğim ilk Bölge Planlamanın kent merkezli mi, kırsal merkezli mi kurulacağı tartışmasında birlikteliğimiz sürerken, aynı yıllar içinde tüm üniversite yaşamını sarsan öğrenci hareketleri başladı. Türkiye 1965'lerden itibaren ilk kez sol düşünceye açılmıştı. Bir anlamda öğrenciler de, hocalar da sol düşünceyi birlikte öğreniyorlardı. Tabii Esat bey de öğreniyor, ben de öğreniyorum. Böyle bir tartışma ortamı bulunuyor. O sırada henüz Şehir Plancıları Odasının kurulması söz konusu değil, Mimarlar Odasında içinde kavga sürdürülüyor, Boğaz Köprüsü kampanyası, özel okullar kampanyası yürütülüyor. Biz de birlikte bu kampanyalar içinde yer alıyoruz. O sırada Mimarlar Odası yönetiminde "ilerici" bir grup bulunuyor. Hatırlayabildiğim kadar yönetimde Maruf Önal, Vedat Dalokay, Ergun Unaran Bu yönetim Esat Beyi, Yiğit Gülöksüz'ü ve beni çağırarak bir "Milli Fiziki Plan Semineri" düzenlememizi istediler. Bizde düzenledik. Yankıları uzun yıllar sürdü. Aynı yıllarda mesleğin kamu alanında şehir planlama tarihimiz bakımından önemli bir başka çatışma

sürmekteydi. 1965’den itibaren İller Bankası Kent Planlama Yarışmaları çıkarmaya başlanmıştı. Bu yarışmalarda İller Bankası planı yapılacak kentler için araştırmalar yapıyor ve bu araştırmaları güzel basılmış kitaplar halinde yayınlıyordu. Daha sonra yarışma açılıyor, jüriler toplanıyor, başarılı olan planı seçiyordu. Yarışma sonuçları belli olduktan sonra jürinin değerlendirmelerinin tartışıldığı kolokyumlar yapılıyordu. Meslek camiasının en heyecanlı tartışmaları bu faaliyetler etrafında geliyordu. Burada da ben ve Esat bey yapılan yarışmaların ve araştırmaların biçiminin farklı olması gerektiğini savunduk. O savunmaların yansımalarının bir sonucu, Zonguldak Planı ve onun dokümanlarının bizim düşüncemize yakın olarak hazırlanması oldu. Ama bunların ayrıntılarına girmiyorum. Yine 1960’lı yılların sonunda Esat Beyle ben Şehir Plancıları Odasının kurulması girişimini başlattık. Burada ayrıntıları üzerinde durmayacağım. Aynı yıllar üniversite içinde de öğrenci hareketleri sürdü. Üniversite ve fakülte içi çatışmalı bir alan haline geldi. Bu çatışmalar sırasında Esat Bey ve ben genellikle aynı çizgide kaldık, nitekim beraberce 1975 yılında üniversiteden uzaklaştırıldık. Bu 25 kişilik bir gruptu. O sırada belediyede Vedat Dalokay’ın danışma kurulu içinde yer aldık. Böyle uzaktan baktığımda

Esat Beyin en önemli özelliğinin inandıkları ve düşündükleri konusunda inanılmaz derecede ısrarlı ve onlara inatla sahip çıkan kişiliği olduğu söylenebilir. Bir başka önemli özelliği: Bilimsel olandan yana olmasıydı. Düşüncelerinde hep bilimselliği temsil edene sahip çıkıyordu. Özellikle onun mimar kökenli olduğu hatırlanırsa bu özelliğinin önemi daha iyi anlaşılır. Mimarların her sorunun çözümünü mimarın yaratıcılığında gören yaklaşımı onun için geçerli değildi. O bilimsel olanı hiçbir biçimde dışlamazdı. Tabii bir başka önemli özelliği hep gençlerden yana olmasıydı. Gençleri hep bir yerlere itirmeye çalışan bir niteliği vardı. Hiçbir zaman kimsenin önünü kesen, bir yerleri kontrol etmeye çalışan biri değildi. Yani hemen istifa edebilir, hemen ayrılabilir, böyle bir yere kene gibi yapışan bir kişiliğe sahip değil. Üniversiteden uzaklaştırılmamız üzerine açtığımız davaları kazanarak 1978 yılında Üniversiteye geri döndükten kısa bir süre sonra emekli olarak kendi planlama bürosunu açtı. Bu son dönemde sıkı bir ilişkimiz olmadı. İkimiz de Oran’da oturuyorduk. Sık, sık görüşmüyorduk ama mahallenin dükkanlarında, manavlarında karşılaştığımızda, her zaman çok sıcak, sevgi sergileyen bir ilişki içinde konuşuyorduk. Kendisini saygıyla anıyorum.

Bir başka önemli özelliği: Bilimsel olandan yana olmasıydı. Düşüncelerinde hep bilimselliği temsil edene sahip çıkıyordu. Özellikle onun mimar kökenli olduğu hatırlanırsa bu özelliğinin önemi daha iyi anlaşılır. Mimarların her sorunun çözümünü mimarın yaratıcılığında gören yaklaşımı onun için geçerli değildi.

Aynayı Kendimize Tutmak...

Prof. Dr.,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü,
İYTE

Semahat ÖZDEMİR

Yine onlarca insanımızı bilinçsizlik, bilgisizlik, ciddiyetsizlik ve sorumsuzluk sonucu anlamsızca yitirdiğimiz günlerin ertesindeyiz. Konya’da 11 katlı bir apartman, salt “olması gerektiği” gibi inşa edilmediği için, bu yapım süreci olması gerektiği gibi denetlenmediği için, veya apartmanın altında bilinçsizce artezyen kuyusu açıldığı ve denetlenmediği için, çöktü. Şu ana dek 92 kişiyi yitirdiğimize ilişkin bilgi geldi ve hepimiz bu sayının artmasından endişe ediyoruz. Endişe; acı ve hüznle birleşiyor, yine öfkeye, yine kızgınlığa dönüşüyor.

Tam da meslek ahlakı dediğimiz şey bu işte. Yapılmakta olan işi, “yapılması gerektiği” gibi yapmak. Bu iş, hekimlik olabilir, mimarlık, mühendislik, planıcılık, avukatlık olabilir. Bu mesleklerin pek çoğu ve tabii ki planlama mesleği de, doğrudan can güvenliği ile ilgili ve bir meslek insanının, işini doğru yapmaması sonucu, her an onlarca, yüzlerce hatta binlerce insanın can güvenliği tehlikeye girebilir.

Bu kez biz planlılar, Konya’daki facianın doğrudan sorumlusu değiliz belki. Ne de olsa tek bir yapı yıkıldı, ya projesi yanlıştı, ya da projesine aykırı uygulama yapıldı, bilinçsizce kuyu açıldı, yeterince denetlenmedi diyebiliriz. Sorumluluk mimar ve mühendislerde, müteahhit ve belediye görevlilerinde diyebiliriz. Ama acaba şu soruları kendimize birkez daha sormaktan kurtulabilir miyiz?

- Büromuzda küçük de olsa bir yerleşimin planlarını yaparken veya revizyon planını

çizerken, insan hayatını doğrudan ilgilendiren, jeolojik etütlerin, jeoteknik etütlerin mutlaka yapılması gerektiğini, 1999 depreminden sonra bu etütlerin mutlaka yenilenmesi gerektiğini ve plan kararlarının bu verilere göre irdelenmesi gerektiğini, belediye başkanına kesin bir dille anlattık mı? Ve daha sonra, etütleri yapan uzman arkadaşımızla, bu verileri planlamaya nasıl aktarabileceğimiz konusunda birlikte çalıştık mı? Yüzey suları, dere yatakları, su kanalları, yeraltı suları hakkında gerekli verileri toplayıp, çalıştığımız coğrafyayı yeterince inceleyip, elimizdeki haritayı bu verilerle yerinde yaşadık ve plan kararlarımızı bu verilere uygun biçimde verip, DSİ uzmanları ile bilgi alışverişinde bulunduk mu?

• Çalıştığımız belediyede, planlama adına yapılan yanlış işlerde, gerekli bilgilerle ve teknik ve yasal gerekçelerle başkana ve meclis üyelerine, yapılmakta olan işin neden yanlış olduğunu ve bu yanlışın bedelinin insan hayatı olabileceğini, bir meslek insanı sorumluluğuyla yeterince anlattık mı, anlatan ve olmakta olana karşı duran meslekdaşlarımızla dayanışma içinde olabildik mi, tüm girişimlerimiz olumsuzlukla sonuçlansa bile, meslek odamızı durumdan haberdar edip, yardımcı olma çağrısında bulunduk mu?

• Görev yaptığımız bakanlıkta, değişen siyasi yapılanmaya ve tercihlere karşın, planlamanın temel ilkelerinin değişmeyeceği konusunda

ciddi, bilgi ile donanmış tartışmaları, korkusuzca ve yeterince yaptık mı, yapanların yanında güçbirliği içinde olduk mu, gerekirse hukuki süreçlerin işlenmesi konusunda elimizden geleni yeterince yaptık mı?

- Üniversitelerimizde vermekte olduğumuz derslerimizi, gerçekten yapabileceğimizin en iyisi düzeyinde ve dünyada bu konuda gelişen noktanın farkında olarak, yalnızca bilgi aktararak değil, öğrencilerimizle birlikte bu bilgiyi ülkemiz gerçekliğinde içselleştirerek verebildik mi? Ülkemiz planlama pratiğini yönlendirecek; yaşamakta olduğumuz sürece, kentlerimize, kentlilerimize, köylerimize, doğamıza dair nitelikli ve güncel araştırmaları, akademik yükseltme ve puan hesapları kaygısından bağımsız, salt yüreğimiz çarptığı için ve o soruların yanıtlarını bulmanın mesleğimiz için önemli olduğuna inandığımız için, yeterince ve nitelikli bir biçimde yapabildik mi?

- Belki de dördüncü, beşinci tercihimizle, öğrencisi olduğumuz, şehir ve bölge planlama bölümünde, yalnızca üniversite diplomasına sahip olmak için mi okuyoruz ve mezun olunca bize daha çok para kazandırabilecek bir başka bölümü seçmemiş/seçememiş olmanın pişmanlığını mı yaşıyoruz? Yoksa, ekonomiden, sosyolojiye, matematikten, hukuka, tasarımdan, felsefe ve tarihe dek, bizim entellektüel gelişimimize çok büyük katkısı olan planlama eğitiminin, bize açtığı pencerenin ve kazandırdığı dünyaya farklı bir bakış yetisinin farkında mıyız? Bir üniversiteli olarak ve yakın gelecekte plancı olacak bir öğrenci olarak, not ve ders geçme kaygısından uzakta, gerçekten öğrenmek, araştırmak, üstleneceğimiz toplumsal sorumluluğa kendimizi hazırlamak amacıyla elimizden geleni yapıyor muyuz?

- Hangi kurumda çalışıyor olursak olalım, hatta bu günün koşullarında bu meslekten para kazanmıyor bile olsak, bize sağladığı hayata ve dünyaya dair geniş bakış açısıyla, daha iyi bir dünya, daha iyi bir yaşam ve daha insanca yaşam çevrelerinin yaratılması adına, meslek odamıza ve ilgili sivil toplum örgütlerine gerekli katkıyı sağlayabiliyor muyuz?

Sorumluluk ve görev almaktan kaçınıyor muyuz? En azından aidatlarımızı ödüyor muyuz? Yoksa birilerinin bizim adımıza bu mesleği daha saygın kılmamasını ve birilerinin de bizi kendiliğinden daha ciddiye almasını mı bekliyoruz?

- Meslek odamızda görev ve sorumluluk almaya aday olurken, serbest çalışan plancı / kamu / belediye çalışanı plancı gibi gruplandırmalar içindeki sığ ve dar tartışma ve çekişmelerden uzak, bu ülkenin ve toplumun yararına, bu mesleğin bilimsel gerekliliğe uygun bir biçimde icrasını sağlamaya dönük ve her kesimden meslekdaşımızla emek ve güç birliği içinde olmaya açık bir tutum içinde yeterince olabiliyor muyuz? Kısır siyasi tartışmaları aşarak, odamız üyelerinin mesleki gelişimini, meslek etiği denetimini ve gerekirse hukuki müdahaleleri, yeterince, objektif ve güçlü bir biçimde gerçekleştirebiliyor muyuz?

Bu sorular çoğaltılabilir, herbirimiz kendimize daha başka sorular sorabiliriz. Dürüstçe verilecek yanıtların çoğunun, olması gerekenden uzak olacağı, bugünün kentlerinin yapısından, kentlilerinin sorunlarından, bu güzelim ülkenin yokolmakta olan doğasından açıkça anlaşılmaktadır. Kuşkusuz, yaşanmakta olan olumsuzlukların tek sorumlusu plancılar değil veya salt plancıların üst düzeyde meslek etiğine sahip olması sonucunda, yaşanmakta olan olumsuzlukların tümüyle ortadan kalkacağını beklemek de mümkün değil. Ancak şu da bir gerçek ki, farklı biçimlerde dile getirdiğimiz birçok olumsuzluğun yaşanmasında biz plancıların da sorumluluğu var. Aynayı kendimize tuttuğumuzda, akseden görüntü çok saf, pırıl pırıl ve ışık saçan bir görüntü değil.

Aynadaki görüntü ışık saçmıyor. Çünkü hala jeolojik etüdlere dayanmayan veya etüt verilerine uygun olmayan planlarda, plancıların imzaları var. Çünkü hala Milas'ın Beçin'inde, Menemen'in Emiralem'inde, yörenin doğasına, insanına aykırı, çilek bahçelerinin, yüz yıllık zeytin ağaçlarının bulunduğu bölgeyi, sorgulamaksızın ve gereksiz yere kentsel gelişmeye açan imar planlarında, plancıların imzaları var. Aynadaki görüntü pırıl pırıl değil, çünkü Beçin'deki yaşlı teyze; doğduğu, büyüdüğü, yaşlandığı köyündeki

...birçok olumsuzluğun yaşanmasında biz plancıların da sorumluluğu var. Aynayı kendimize tuttuğumuzda, akseden görüntü çok saf, pırıl pırıl ve ışık saçan bir görüntü değil.

meyve bahçesini, zeytin ağaçlarını, evini, ahırını, kümesini gereksiz ve duyarsız bir biçimde talan ederek “imar parseli” ne dönüştüren, imar planının iptaline dönük açtığı davada, neredeyse çılgılık atıyor, “imar neyin istemeyoom benn!”

Aynadaki görüntü ı ışık saçmıyor, çünkü Kuşadası’nı, Didim’i, Antalya’yı, Mersin’i korku filmlerindeki ruhsuz, beton yığınlarına dönüştüren planlarda, plancıların imzaları var veya bu yokoluşa dair, plancıların yeterli ve güçlü itirazları yok. Çünkü, çizilen planlar bütünüyle uygulansa bile, ortaya çıkan, sevilesi, yaşanası kentler değil. Çünkü hala yeterince örgütlü değiliz, dayanışma içinde değiliz, sorumluluğumuzun gerektirdiği

mücadele gücüne ve bilincine sahip değiliz. Tüm Dünyada yılda bir kez kutlanan, “Dünya Şehircilik Günü” kutlamaları kapsamında yapılan toplantılara katılmaya bile, yeterince gönüllü değiliz.

Oysa, yaşamakta olduğumuz, kavramakta güçlük çektiğimiz, ama olumsuz sonuçlarını çok açık ve acı bir biçimde deneyimlediğimiz, dünyanın / yaşamın bu yeni döneminde, insan olmanın, nitelikleri sorgulansa bile bu ülkede bir üniversite mezunu olabilmenin ve bir plancı olmanın getirdiği sorumluluklardan kaçma hakkımız yok. Zaten bundan kaçarak, kendimizle barışma ve aynadaki yansımıza gülümseyerek bakma şansımız da yok..

Deprem Konusunda Güncel Gelişmeler ve Beklentiler

Murat BALAMİR

Prof. Dr.,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,
ODTÜ

Türkiye’de 1999 sonrasında daha güvenilir kentsel çevre ve yapılara kavuşma çabaları yoğunluk kazandı. Çok sayıda araştırma, depreme hazırlık yatırımları ve yasal düzenleme girişimleri yer aldı (Balamir, 2000c). Ancak geriye dönüp bakıldığında aradan geçen beş yılın hakkını verebilmiş olduğumuz söylenemez. Dahası, bu ortamda kimi ehliyetsizliklerin ve dayatmaların, düşünce ve eylemde ciddi saptırma eğilimleri yarattığını göstermek de olanaklıdır.

HEDEFE YÖNELİK ADIMLAR MI? KELEBEK UÇUŞU MU?

Kurumlaşmada Belirsizlikler: Türkiye’de afet yönetimi kurumsal yapısının değişen gereksinimlere ve teknolojiye uygun bir yapıya kavuşturulması, her birimin kendi varlığını koruma güdüsü ile yapılan dar tartışmalar çemberinden henüz kurtulamamıştır. Afet yönetiminin, acil durum (kriz) yönetimi ve risk (zarar azaltma) yönetimi sistemlerinden oluştuğu, yapılanmanın bu ikisini de ayrı ayrı kapsayacak biçimde ve Türkiye’de özellikle ikincisinin geliştirilmesi gerektiği yeterince anlaşılmamış, benimsenmemiştir. Türkiye Acil Durum Genel Müdürlüğü, adına karşın her iki işlevi birden izlemekle yükümlendirilmiş, ancak yeterli kadro ve altyapı bu birimden esirgenmiştir. Sivil Savunma ve Afet İşleri Genel Müdürlükleri birleştirilmeye çalışılmış ancak sonuçlandırılmamıştır. Bu buluşturmada itfaiyenin bütünlük içinde çağdaşlaşması sağlanamamıştır. Ulusal Deprem Konseyi ne yetkilendirilmiş, ne de kaldırılmıştır. Üst düzey bir yetkili komisyonun

afet yönetimini görev edininp kurumlaşmaya ilişkin çok sayıda yetersizliği gidermek üzere çalışması beklenmektedir.

İstanbul Deprem Master Planı: Deprem tehlikesi endişelerini hergün yaşayan İstanbul yönetimleri, attıkları adımlarla Türkiye’de en ileri konumlara sahip olmuşlardır. İstanbul Valiliği, kapsamlı acil durum hazırlık planlarına ve altyapısına sahiptir. Büyükşehir Belediyesi ise, acil durumlara da hazırlanmak ve bu amaçla ciddi yatırımlar yapmak yanında, daha geniş bir perspektifle yapılan (JICA ve Kızıllaç) çalışmalardan elde ettiği doğal veriler ve zarar tahminlerinden sonra Türkiye’de ilk kez (2003) bir ‘Deprem Master Planı’ hazırlatmıştır. Bu çalışma Türkiye’ye örnek oluşturduğu kadar, dünyada da ilgi ile izlenmektedir. Ancak, gerek bu Plan’ın ve alt proje paketlerinin uygulamaya geçirilmesi işleri, gerekse yüksek riskli alt bölgelerde (pilot Zeytinburnu İlçesi örneğinde olduğu gibi) öngörülen Eylem Planlaması çalışmalarının meşru biçimlerde örgütlenmesi, bilimsel açıdan geçerli yöntemlerle ve şeffaflıkla yürütülmesi sağlanamamış, Japon firmaları ya da Dünya Bankası gibi kuruluşların bu Master Planı yeterince incelemeden, kendi açılarından yaptıkları telkinler ve ‘yardım’ önerileri yönetimlerimizi tereddütlere sürüklemiş görünmektedir.

İstanbul’un güvenliği konusunda yerine getirilmesi gerekenleri ayrıntılarıyla belirlemeye çalışan ‘Deprem Master Planı’, herşeyden önce bir toplumsal sözleşme niteliğinde bir programın ya da ‘yol haritası’nın uygulanmasını, farklı sektör ve bölümlerinde çok sayıda taraf ve paydaşın bira-

PLANLAMA
2004/1

raya getirilmesini, şeffaflık içinde risk yönetimi etkinlik ve girişimlerinin ortak sorumluluklarla geniş gruplara benimsetilmesi projelerini içerir. Ne var ki, bu niyetler şimdiden gözardı edilmiş görülmektedir. İstanbul’un en önemli güncel yatırım projesi olan Boğaz Tüp Geçşi konusunda şeffaflıktan ve değerlendirmelerden uzak bir karar süreci izlenmiştir. Bu noktaya gelinmeden önce 6 konferans düzenlenmiş, paneller ve her bakış açısını barındıran uzman komisyonlar kurulmuş, kamuoyu yeterince bilgilendirilmiş olmalıydı.

Türkiye İktisat Kongresi: Başbakanlık yönlendirmesiyle DPT tarafından yürütülen Türkiye İktisat Kongresi programında ilk kez İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin himayelerinde bir özel çalışma grubu marifetiyle ‘Türkiye Afet Yönetimi’ konusunun gündeme getirilmesi sağlanmıştır (5-9 Mayıs İzmir). Geniş bir katılımı 2003 Kasım ayında başlatılan çalışmalar sonucunda elde edilen ve Kongre’de ayrı bir oturumda Çalışma Grubu adına sunulan özet raporda, Afet/deprem yönetimi alanında, Türkiye’de ağırlık verilmesi gereken asıl etkinlik alanının zarar azaltma (risk yönetimi) olduğu vurgulanmakta, bu görüşle 7 paralel öneri yapılmaktadır. Buna göre:

- DPT’de, ekonomik gelişme ve kalkınma plan ve programları ile sürekliliği sağlanan bir afet sektörü kurulması gündeme getirilmelidir.
- Öncelikle yüksek deprem riskine sahip bölgelerdeki yerleşim birimleri için kentsel mikrobölgeleme haritalarının hazırlanması zorunlu tutulmalıdır.
- İmar planlarının hazırlanması sürecinde risk yönetimi ve Sakınım Planlaması kurumlaştırılmalı, imar sisteminde taşınmaz ve mülkiyetin düzenlenmesinde güçlü araç ve yaptırımlar sağlanmalıdır.
- Zorunlu deprem sigortasının yaygınlaştırılması amacıyla bu kaynakların bir bölümünün zarar azaltma işlerine ayrılması sağlanmalıdır.
- Acil durum yönetimine ilişkin merkezi ve yerel altyapı ve örgütlenmeler standartlaştırılmalı, özellikle itfaiye, arama kurtarma, sağlık hizmetleri, haberleşme sistemleri çağdaş altyapı ve örgütlenmelere kavuşturulmalıdır.
- Fiziki planlama ve yapılaşma konularında teknik hizmetler verenlerin üstün standartlarda

ve açık sorumluluk üstlenebildikleri çalışma koşullarını sağlamak üzere mesleki yetkinlik ve özenetim sistemleri geliştirilmelidir.

- Sivil toplum kuruluşları ve yerel topluluk yönetimlerinin etkin katılımları için düzenlemeler yapılmalı, her düzeyde öğretim programlarında doğal ve teknolojik tehlikeler ve afetlerle sonuçlanan etkilerine yer verilmeli, afetlere dirençli toplum yaratma hedefinde yaygın ve sürdürülebilir halk eğitimi programları uygulanmalıdır.

Türkiye 4. İktisat Kongresi’nin çalışma gruplarından birinin içeriğini oluşturan bu konular ve çalışmanın diğer sonuç ve önerileri, doğrudan kullanılmak şöyle dursun, afet yönetimi alanında bir çalışma yapıldığı bilgisi bile Kongre Sonuç Bildirgesi’nde yer bulamamıştır.

Deprem Şurası: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı’nın ilgili yönetmeliği (2.10.2003 gün ve 25247 sayılı RG) uyarınca göreve çağırdığı Deprem Şurası, 7 ayrı Komisyon ile çalışmalarını başlatmış (13.4.2004) bulunmaktadır. Bunlar, Kurumsal Yapılanma, Mevzuat, Bilgi Altyapısı, Mevcut Yapılar ve Yapı Denetimi, Yapı Malzemeleri, Kaynak Temini, Eğitim Komisyonlarıdır. ‘Geniş kesimlerin görüş ve katkılarını ve somut önerilerini alarak uygulamaya sokmayı’ hedefleyen Bakanlık, Şura çalışmalarını Temmuz ayında tamamlamayı planlamıştır. Derlenecek görüşler, kendi içlerinde karışıklıklar bile taşısa, Türkiye’de bu alanda gelişmelere yol açabilir. Bu önerilerden gerçekten yararlanılmak isteniyorsa, kimi yasal düzenlemelerin, bu çalışmaların sonrasına ertelenmesinde yarar görülmelidir. Ne var ki, bu çalışma konularıyla doğrudan ilgili olan ‘yerel yönetimler’e ilişkin yasalar bugünlerde TBMM komisyonlarından geçmek üzeredir.

Dış Destekli Projeler: Türkiye’de deprem konusunda dış kaynaklı desteklerle yapılan/yapılmak üzere olan kimi araştırma ve çalışmalar, yine bu alandaki gelişmeleri etkileyecek niteliktedir. İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı’nın (DEZA, *Swiss Agency for Development and Cooperation*) sağlamış olduğu kaynakla Afet Risk Yönetimi Enstitüsü (DRM) tarafından yürütülen araştırma ile Türkiye’de yerbilimsel verilerin planlamada nasıl kullanılabileceği konusu incelenmiş ve bu konuda bir elkitabı taslağı hazırlanmıştır. Buna dayanılarak bir yönetmelik hazırlanması,

yerleşim yeri güvenliğinin bu temel adımını atmada bilimsel esasları kurumlaştıran bir belge elde edilmesi olanaklı görünmektedir. İkinci bir araştırma ve öneri geliştirme çabası ise Dünya Bankası'nın Türkiye'yi borçlandırma yöntemi ile yürütülen MEER projesi A3 bileşenini oluşturan 'altı pilot belediyede afet planlaması' hazırlanması çalışmasıdır. Tekirdağ, Bakırköy, Körfez, Gemlik, Bandırma ve Eskişehir belediyelerini içeren projede, çalışmaları yürütecek ekibin belirlenmesi aşamasına gelinmiştir. Bu çalışmanın da yüksek risk gösteren yerleşmelerde doğal koşulların belirlenmesi yöntemleri yanında, insan eliyle yaratılan riskleri de gözönüne alarak tüm risk sektörlerini toplu olarak düzenleyen 'sakınım planları'nı hazırlama yöntemlerine katkılarda bulunması beklenmektedir. Türkiye'de araştırma geliştirme konularına yeterince kaynak ayrılmaması, genellikle dış kuruluşların kendi hedef ve çıkarları doğrultusunda araştırma alanlarını ve öncelikleri kolonize etmelerine fırsat sağlamaktadır. Bunların kendi bürokrasileri içinde kaynakların önemli bir bölümü heba edilmekte, bu bürokrasinin dar görüşleri ya da siyasal tercihleri bağlayıcı olmakta, Türkiye'nin borçlandırılması (ikraz anlaşmaları) karşılığında verilen parasal desteklerin büyük bölümü yine uluslararası özel kuruluşlara aktarılmaktadır. Bu araştırmalarda varılan bulgu ve sonuçların neler pahasına edindiği gözden kaçırılmamalıdır.

Yasal Düzenlemeler: Türkiye'de afet zararlarını azaltacak ve risk yönetimine zemin oluşturacak bir düzenleme bulunmuyor (Balamir, 2000b). Gerek İktisat Kongresi Afet Yönetimi Çalışma Grubu Raporu, gerekse Deprem Şurası çalışmaları ile, bu alanda yeni kurumsal ve yasal düzenlemelere gidilebileceği işaretleri verilmektedir. Bunlara, 1999 depremlerini izleyen aylarda çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnameler'den bu yana, güncel çabaları da eklemek gerek. Genellikle kurumlarımız, afet yönetiminde daha ileri ve sistemli bir gelişmeyi kollamak yerine kendi yetkilerini genişletmek güdüsüyle önerilerde bulunurlar. İmar mevzuatına deprem zararlarını azaltacak mekanizmaların monte edilmesi ve bu yolla imar sistemine çağdaş bir kimlik kazandırılmasını hedefleyen 1997-1999 ODTÜ çalışması gibi tarafsız öneriler üniversitelerden gelmiştir (Gülkan, Balamir, Sucuoğlu, 1999). 'Afet zararlarını azaltma' çabalarının imar sistemini

ilgilendirdiği ve bu sistemi değiştirebilmek için güçlü katkılar yapabileceği gerçeği, kimilerince ancak İstanbul Deprem Master Planı sonrasında görülebilmiş olsa da, bu niyetler 1997 yılından bu yana üzerinde yoğun profesyonel emek verilmiş bir konudur. Söz konusu alanda, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın güncel girişimleri, İmar Kanunu'nun her yönü ile geniş kesimlerce tartışılmasını sağlamıştır. Başbakanlık Proje Uygulama Birimi'nin özendirici destekleriyle, Bakanlık bu yasayla ilgili çok sayıda tarafın görüşlerini ve eleştirilerini alarak katılımlı bir süreç izlemektedir. İmar sisteminin hem afetlere karşı daha dirençli, hem de kendi içinde daha etkin ve çağdaş bir düzenlemeye dönüşmesi olası görünmektedir. Aynı yönteme yapı denetimi ve diğer düzenlemelerde de başvurulması sağlanmalıdır. Öte yandan, imar sisteminde sağlanan işlevişlerin, bugünlerde TBMM'de bulunan yerel yönetimler yasalarında da tanımlanması ve bunlarda ivedi olarak bazı düzeltmelerin yapılması gereği bulunmaktadır. Yoksa farklı yönlerdeki hareketlerle hedefi bulmamız yine olanaksız kalacaktır.

Toplumsal Etkinlikler: İTÜ-ODTÜ yaklaşımına göre İstanbul Deprem Master Planı, bir 'toplumsal sözleşme' kimliği taşımakta; farklı risk sektörlerinde ilgili toplum kesimlerinin buluşturularak güvenlik protokolleri yapılması, her sektörde tanımlanan çok sayıda proje paketinin uygulanması için işbirliği ve dayanışma içinde bulunmaları hedeflenmektedir. Bu vizyonu en önce görüp harekete geçen TMMOB ve meslek odalarımız olmuştur. Görevlendirilen Mimarlar Odası'nın hazırlıkları ile toplumu uyarmak ve harekete geçirmek üzere bir dizi etkinlik planlanmaktadır. Valilik, Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin ise, bu çalışmadan üzerlerine düşenleri ayırtmalarıyla belirleyen bu 'yol haritası'nı bir kenara bırakıp dış dünya kredileri bulma çabaları içine girmeleri, sermaye getiren yabancı telkinlerini önemsemeleri, daha da önemlisi, Türkiye için bir pilot uygulama olan 'Zeytinburnu Dönüşüm Projesi'nin Deprem Master Planı kapsamında yürütülmesi zorunluluğunu unutarak, bilimselliği ve yetkinliği belirsiz taraf ve yöntemlere başvurmaları, hedef yoksunluğunu taçlandırmaktadır.

Yukarıda sıralananlar, afet yönetimi konularında günümüze egemen olan yönetsel davranış biçim-

lerinin, düşünülmüş, hedefi gözetilen adımlardan çok güdüsel tepkiler, bağlantısız girişimler, çıkarıcılıklar ve dış zorlamalardan kaynaklandığını göstermektedir. Bu hareketlerin mehter adımları bile oluşturmayıp, arı-kelebek uçuşu ile bizi doğru hedeflere götürmesi olası bulunmuyor. Bu ortama neden olanların bir bölümü bilgi kısıtlarından kaynaklanan yanlış yargılar ise, diğer bir etken de söz konusu bulanık ortamdan yararlanabileceğini hesaplayan çıkar çevreleridir.

TUTARLI BİR DÜŞÜNCE SİSTEMİNE BAĞIMLILIK MI? BOŞ SAPTIRMALAR MI?

Türkiye’de 1999 depremleri sonrasında koruyucu ve zarar azaltıcı önlemler çok daha ciddi biçimlerde değerlendirilip tartışılmakla birlikte, geçmişten kalma kimi kavrayışlar, boş klişeler, konvansiyonel davranış eğilimleri adeta bir ortaçağ karanlığından sıyrılmayı ve etkili karar almayı geciktiren tüm engelleri kaldırma çabalarını gerektirmektedir. Bunlar farklı ortamlarda değişik kılıklerde karşımıza çıkabilmektedir:

Kavramsal Saplantılar: Afetlerle ilgili deneyimleri bir ‘döngüsel model’ ile tariflemek sanki bir gelenek düşkünlüğüdür. Bu düşünce kalıbına göre afetler olur; sırasıyla acil durum, yara sarma, normale dönüş, önlemler alma dönemleri yaşanır, derken yine afet olur ve tekrar aynı döngü yaşanır. Bu büyük kavramlaştırma ve buluşun bize ne kazandırdığını, hele günümüzdeki her toplantıda söze bununla başlamanın ne kazandırdığını söylemek zordur. Herkesin doğallıkla farkında olduğu döngüsel modeli belki 1940’larda ilk kez telaffuz etmiş olanlar bu tanımlamanın (truism) böylesine uzun ömürlü bir safsata oluşturacağını düşünmemiştir. Bunu insanların aczini vurgulamak için mi tekrarlayıp duruyoruz acaba? Oysa amaç, tehlikelerin afete dönüşmemesinin insanların elinde olduğunu göstermektir. Bunu, ancak ‘risk yönetiminin’ her dönemde ve her alanda sürdürülecek öncelikli ve en etkin çaba olduğunu zihinlerde yerleştirmekle sağlayabiliriz.

Daha yaşamsal bir başka saplantımız da yalnızca acil durumu düşünmektir. Planlama ve hazırlıkların ancak bu kriz durumu için yapılabileceği gizil varsayımı adeta bir bulaşıcı illet yoluyla zihinlere işlenmiştir. Güncel Belediye Kanun Taslağı’nda afet sonrası etkinlikler (acil durumlara

ilişkin mülki yönetimin mutlak otoritesinin yerine koymak istemiş gibi) belediye görevi olarak tanımlanırken (bu da geleneksel ‘yara sarma’ düşkünlüğü), belediyenin yerine getirmesi gereken asıl zarar azaltma amaçlı planlama ve önlemler alma ödevlerine değinmeden geçilmesi ancak böyle açıklanabilir (1). Oysa Türkiye, özellikle zarar azaltmaya ve kentsel risk yönetimine en fazla ihtiyaç duyulan bir ülkedir. Bu büyük gereksinme Türkiye’nin yalnızca sürekli deprem üreten bir doğaya sahip olması nedeniyle değil, yalnız yerleşim yerlerinin seçiminde devralınan tarihsel mirastan ötürü de değil, son 50-60 yıldır sürdürülen rant güdümlü kentleşme ve yapı stoku artışının bu tehlikeli konumlarda aşırı nüfus yoğunlaşmalarına yol açması ve bu dönem içinde teknolojisinin aldatıcı kolaylığı ile yaygınlaşan betonarme yapı üretiminin yetersiz ve hatta düpedüz çürük bir stok oluşturması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu nesnel koşullara bir de düşünsel ve davranışsal eğilimleri eklersek, “deprem öncesinde önlem alınmaz”, deprem sonrasında “nasıl olsa devlet yardım eder” varsayımlarının genlerde programlı, siyaset yapma alışkanlıklarında hesapsız kaynak dağıtma ve kullanmanın en meşru ortamı olan afet koşullarının özel bir yere sahip olduğu anımsanırsa, çarkı tersine döndürmenin ne tür güçleri yenmekten geçtiği görülecektir. Türkiye tüm çabasını zarar azaltıcı önlemlere ve ‘risk yönetimi’ne yönlendirmek zorundadır.

Sorunu Yapı Birimine İndirgeme: İstanbul Deprem Master Planı çalışmaları sırasında da karşılaşıldığı gibi, “insanları öldüren yapılar olduğuna göre, çözüm yapıların tamir takviyesinden ibarettir” iddiası kolaylıkla savunulmaktadır. Bu savunu arkasında ciddi bir meslek tekeli oluşturma ve pazar payı endişesi olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bugün deprem endişesi altındaki yerleşmelerimizde ve özellikle İstanbul’da bazı koşulların yerine getirilmesiyle geniş bir uzman inşaat mühendisliği piyasasının açılması işten değildir. Bu koşullardan birincisi, tamamlanmak üzere olan ‘Yapı Güçlendirme Yönetmeliği’nin hazırlanmasıydı. İkincisi, güçlendirme kararlarının yürürlük kazanması için kat mülkiyeti yasasında zorunlu olan ‘oybirliği’ koşulunun kaldırılmasıdır. Bu konuda ciddi baskılar bulunmaktadır. Üçüncüsü ise, özendirme amaçlı kaynak bulunmasıdır. Bu konuda da baskılar ve uluslararası ilişkilerle Dünya Bankası’nın, yapı

güçlendirme için proje ve uygulamada ferdi krediler sağlaması pişirilmektedir. Bunların anlamı, İstanbul Deprem Master Planı'nı rafa kaldırmak, kentlerimizde deprem risklerinin bertaraf edilmesinde planlamaya yer vermemektir. Öte yandan, güvenilir uzman mühendislerimiz eldeki stokta teknik ve ekonomik olarak güçlendirilmesi rantabl görülecek olan yapıların %15'i geçmeyeceği bilgisini vermektedir. O halde güçlendirmeyi rantabl kılacak alternatiflerin planlama ve toplu kentsel yenileme projeleri aracılığıyla sağlanması gereği doğmaktadır.

Deprem tehlikesi ile başetmede çabaları yalnızca yapı birimine hasretmek, yerleşmelerimizin her yönden derin risk havuzları oluşturduğu gerçeğini görmezden gelmektir. Kentlerimizde gün geçmiyor ki, yanlış kararlar ve denetimsizlik eseri ciddi kaza ve kayıplar olmasın. Risk yönetimi, doğal tehlikeler olmasa bile artık kent yönetiminin temel işlevlerinden biri durumundadır. Bu nedenle risk yönetimi alanı şehir plancılarının temel etkinliklerinden biri olmak zorundadır. Ancak bu etkinliğe ilişkin henüz yeterli bir eğitim verildiği ve yeterli bir yetkinlik sağlandığı söylenemez.

Konvansiyonel Meslek Yaklaşımlarına Hap-solma: Görüş darlığı yaratan tutumlardan biri de, risk yönetimi için gerekli yöntemlerin konvansiyonel meslek uygulama biçimlerinde eskiden beri bulunduğu varsayımdır. İlgili mesleklerde bu konuda farklı bakış açıları ve yöntemler geliştirilmesi gerektiği gibi, ortak çalışma alanları da karşılıklı yararlanılacak keşifler bekliyor. Kentsel risk yönetimi, mühendislik alanında geliştirilen hasar tahminleri ya da senaryo çalışmalarıyla bitirilen bir çalışma değildir. Bunun gibi, kentsel risk yönetimi konvansiyonel imar planlaması ve araçlarıyla üstesinden gelinecek bir iş de değildir. Kent bütününde farklı etkenler altındaki risklerin nasıl belirleneceği, hangi önceliklerle nasıl harekete geçileceği konusu ayrı bir planlama konusudur. İmar planlamasının başına 'strateji' sözcüğünü eklemekle de içeriği tanımlanmış sayılamaz. Bu işin ayrı bir içeriği ve ayrı bir ismi vardır. Bunun gibi, yüksek riskli görülen alanlarda ivedi uygulamaya geçilmesi zorunluluğu da farklı türde araçlar ve yaptırımlar, ayrı bir planlama etkinlik alanı belirlemekte, yine imar plancılığından farklı bir isim almayı hak etmektedir. Bu planlama biçimleri için biz sırasıyla 'sakinim'

ve 'eylem' planlaması terimlerini kullanmaktayız. Bunlar, fiziki kararlar yanı sıra, özellikle kentsel ya da yerel toplulukların örgütlenmesi ve harekete geçirilmesi işlerini kapsamaktadır. Bu nedenle plancıların (imarcılarının değil) bu alana sahip çıkması ve disiplinlerarası takımların eşgüdümünü sağlaması gerekiyor.

Nuh Sendromu: İstanbul'un 'topun ağzında' bulunduğu kesinleşmesi, meslek ve bilim insanlarını bu konuda önerilerde bulunmaya yöneltmiştir. Bunlardan en ısrarlısı, İstanbul yapı stokunun çok yetersiz olduğu savı ile İstanbul dışında güvenli bölgelerde yeni şehirler kurmayı önermektedir. Pek çok ülkede geçen asırda denenmiş olan yeni şehir kurma ütopyası Türkiye'de dört dörtlük yaşanmamıştır. Bu nedenle herşeyi ile bir kent oluşturmak fikri kimi tasarımcılarımızın bir haklı kara sevdası olarak yaşamaya devam etmektedir. Ancak İstanbul'u, üstelik 'zora başvurup' taşıyarak kurtarmayı buna bahane etmek, öneriyi inandırıcılıktan uzaklara götürüyor. Elbette değerli mimarlarımızın şehir tasarlama tutkularının dindirilmesi için başka fırsatlar yaratılmalıdır. Ancak tasarımcıların bu fırsatla afet yönetimi uzmanlığına soyunmaları mizah konusu olmaktadır. Deprem tehlikesi olsa da olmasa da, İstanbul'un daha da fazla büyümesinin önüne geçilmesi, her zaman geçerli bir politika sayılmalıdır. Bunun için ise, hesaplanabilirliği tartışmalı taşınma operasyonları örgütlemek yerine, yeni sanayi yatırımlarının doğrudan başka yerlerde yapılmasını sağlayacak güçlü politika araçları geliştirmek, deprem tehlikesine karşı da en değerli katkıdır. Depremle ilgili güncel asıl konu ise, 'İstanbulcuları İstanbul'da kurtarmak'tır. Bu da yapı stokunun, kentsel çevrenin ve yerel toplulukların daha güvenli duruma getirilmesinde yerel kalkınma projeleri ile bütünleşen fiziki dönüşüm projelerine başvurmayı gerektirir.

Etik Sorunlar: Türkiye'de 1999 depremlerinden sonra sismik tehlikelerin giderilmesi amacıyla bu sektöre büyük kaynakların tahsis edilmesini, araştırma ve uygulamaların bu alanda yoğunlaşmasını getirmiştir. Bu durum meslekler ve uzmanlık alanları arasında bir çeşit yetkinlik yarışması da yaratmıştır. Dünyada bu alana ilişkin çalışma ve işbölümü modelleri ise ya yoktur, ya da Türkiye'de uygulama oluşturacak nitelikte değildir. Bu nedenle Türkiye büyük ölçüde kendi aklını kulla-

Risk yönetiminin' her dönemde ve her alanda sürdürülecek öncelikli ve en etkin çaba olduğunu zihinlerde yerleştirmekle sağlayabiliriz.

Plancılar, bu alandaki meşru otorite ve yetkinlik kurma çabalarını yoğunlaştırmak zorundadırlar. Bu yetkilerin meşru zeminine sahip çıkılmadıkça, her disiplinden bireylerin şehir planlama konularına elkoymalarının önüne geçilemez.

arak yeni uygulamalar ve modeller geliştirmek zorundadır. İstanbul çalışmaları bu açıdan özeldir ve tüm dünyanın ilgisini çekmektedir. Deprem ve afet yönetiminde kuramsal çalışmalar genellikle mühendislik ağırlıklı olmakla birlikte bunlar ya tek yapı birimi ölçeğindedir, ya da yalnızca hasar tahminlerinde bulunan nitelikte çalışmalardır. Bu nedenle yerleşmelere yönelik zarar azaltma ve risk yönetiminde eyleme geçme yöntemleri, özellikle plancılar tarafından geliştirilecek bir alandır. Plancılar, bu alandaki meşru otorite ve yetkinlik kurma çabalarını yoğunlaştırmak zorundadırlar. Bu yetkilerin meşru zeminine sahip çıkılmadıkça, her disiplinden bireylerin şehir planlama konularına elkoymalarının önüne geçilemez. Yer bilimciler nerede kaç katlı yapılaşma olacağına, mühendisler “yerin önemi yok; nerede olsa sağlam yapı yaparız” savıyla planlamanın gereksizliğini ileri sürüp, nerede yapı güçlendirme, nerede yenileme yapılacağı kararlarını sürdüreceklerdir. Başka disiplinlere özenme eğilimi simetrilere sahip görünüyor; planlama tavsiyelerinde bulunan yerbilimciler, sosyal bilimciliğe soyunan mühendisler bulunduğu gibi, mühendisliğe özenen mimarlar, yerbilimciliğe özenen plancılar bulmak da olanaklıdır. Bunlar yanında sorumluluk üstlenmekten, mesleki hak ve yetkilere başka disiplin ya da kurum tarafından el konulmasına karşı çıkmaktan kaçınma, meslekte yeni bilgi alanlarının açılması ve uygulamalarda bulunulması konusunda utangaçlık, afet hukuku ya da planlama teknik ve uygulama yöntemlerinin geliştirilmesinde çekimserlik, ‘etik’ olmayan başka tür davranışlara örnekler.

Afet yönetimi ve deprem konularındaki tek etik sorun mesleki paylaşım konularında değildir. Son beş yılda olup bitenleri gözden geçirmek, çok sayıda örneği ve nice uygunsuz sosyolojik oluşumu incelemeyi olanaklı kılıyor:

- Yer bilimcilerin Marmara faylarının davranışlarına ve olası depremin şiddeti, yeri ve hatta zamanına ilişkin ekran savaşları;
- Deprem senaristlerinin zarar düzeyi ve yeri tahminleriyle piyasaları allak bullak etmeleri ve yıkım ve can kaybı hesaplamalarında Türkiye’ye uyarlanmaya çalışılan yabancı bilgisayar modellerinin sorumsuz ve aldatıcı bilimsel görüntüsü;

- Felaket tellallığına dayalı, geçersiz ya da yetersiz çareler önermeleri (placebo); erken uyarı cihazlarından çelik kafes yataklara kadar araç gereç satış girişimleri;
- Medyanın sansasyon arayışları ve birey özel yaşam trajedilerinin pazarlanması;
- Korku ve bilinmezlikleri sermaye bilip, gizemli nedenler yaratma, rasyonellikten uzaklaştırma fırsatçıların bilim dışı ‘dış güçler’, ‘astroloji’ ya da dinsel açıklamaları piyasalama çabaları;
- Sözümona afet uzmanlığına sahip uluslararası kuruluşların, proje/ sermaye yardımı görünümünde Türkiye’yi borçlandırıp, projelerde yabancı şirketlerin kullanımını ve piyasa dayanaklı çözümleri dayatmaları;
- Bu kuruluşların Türkiye idari bürolarında görevli personelin birdenbire ‘herşeyi bilen’ afet/deprem uzmanları kesilmesi;
- Üst yönetimlerin, yasaların verdiği yetkileri hunharca kullanarak yerel koşullara duyarsız uygulamalarda bulunma ve yerel yönetimleri cezalandırma eğilimleri;

Bu örnekleri çoğaltmak olanaklıdır. Türkiye’de afet yönetiminin geleceği ve planlamanın üstlenmesi gereken rolü açısından ise, en önemli sorun ‘risk yönetimi’nin zorunlu bir etkinlik olduğu gerçeğini önemsememe ve görmezden gelme tutumlarıdır. Bu tutumun doğrudan plancılar tarafından da gösterilmesi şaşırtıcı değildir, çünkü ne eğitimlerinde bu bilgi verilebilmiştir, ne bu yönde bugün talep vardır, ne de mevzuatta tanımlanmıştır. Acil durum yönetimi için bu koşullar yerine getirilmiş olduğu için Türkiye’de bugün afet yönetiminden anlaşılan yalnızca kriz ortamında yapılması gerekenlerdir. Bundan farklı olarak, kentsel fiziki düzenlemelerin ve toplumsal yapılanmanın risk yönetimine odaklanabilmesi için bilgilenmeli, güncel zihniyet ve çıkar yapılarını aşabilmeliyiz. Bu koşul, planlama için paradigma değişiklikleri anlamına gelmekte, örneğin kentsel büyüme yerine kentsel iyileştirme ve dönüşüm süreçlerini ön plana geçirmeyi, katılımlı yerel mikro-kalkınma planlaması ve uygulama yöntemlerini, ivedi uygulamalar ile eylem planlamasını ve bunlar için uygun yasal altyapının geliştirilmesini gerektirmektedir.

TÜRKİYE'DE HEDEFLENMESİ GEREKENLER

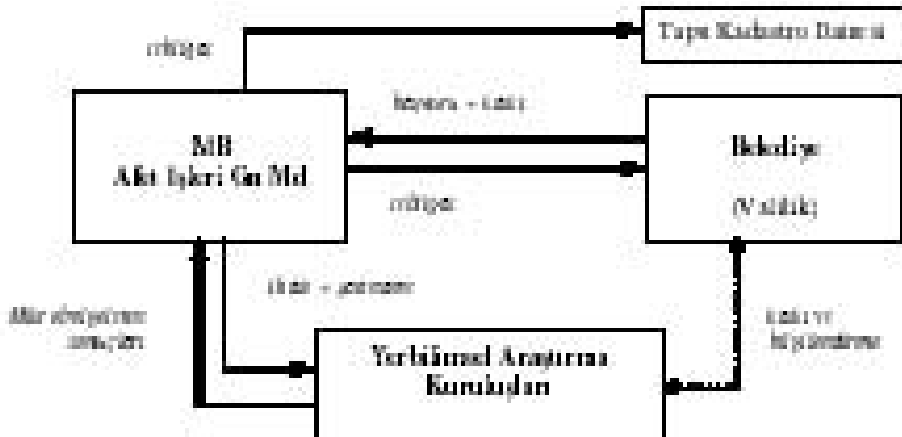
Türkiye, doğası nedeniyle aşırı deprem tehlikesine sahip bir coğrafyadır. Ayrıca Türkiye, yerleşim yerlerinde sistematik ve yaygın deprem riski yaratılmış bir ülkedir. Meydana gelen zararların ne kadarının doğadan, ne kadarının insan davranışlarından oluştuğunu söylemek kolay olmasa da, Türkiye kadar ikincinin ağırlık kazandığı bir başka ülke göstermek zordur. O halde Türkiye'nin özellikle risk yönetimine önem vermesi gerekiyor. Burada zarar azaltmayı hedefleyen girişimler, acil durum müdahale kapasitelerini geliştirmekten de önde gelen yaşamsal değer göstermektedir. Türkiye'de deprem zararlarını azaltacak güçlü bir altyapı hazırlamak amacıyla geliştirilmesi ve özellikle plancılar tarafından izlenmesi gereken 'mikrobölgeleme, sigorta ve imar sistemi' konularında yeni işleyişlerin elde edilmesi beklenmelidir.

Mikrobölgeleme: Türkiye Deprem Haritası, ülkenin makro ölçekteki tehlike dağılımını göstermekte, yapı yönetmeliği ve sigorta gibi düzenlemelerde başvurulacak bir bilgi tabanı oluşturmaktadır. Bu belgenin, kuşkusuz yüksek riskli bölgelerde daha büyük ölçeklerde hazırlanması zorunludur. Ancak öncelikli olan, yüksek risk bölgelerindeki yerleşim birimleri için hazırlanması gereken kentsel mikrobölgeleme haritalarıdır. Bu ne imar planı hazırlama aşamasında elde edilen jeoloji haritasından, ne de yatırım yapma kararındaki girişimcilerin sağladıkları yerel zemin raporlarından ibarettir. Mikrobölgeleme harita ve

belgeleri, yerleşim yerinin ve gelişme alanlarının tamamını kapsayan, alt bölgelere ilişkin tehlike türlerini gösteren, dolayısıyla planlara, yeni girişimlere ve kullanım biçimlerine yol gösteren herkesin erişimine açık resmi bilgilerdir.

Yer bilimlerindeki gelişmeler bu tür belgelerin bugün daha hassaslıkla yapılmasını ve daha fazla sayıda parametre ile ölçüm yapılmasını olanaklı kılmaktadır. Bu açıdan günümüzde özellikle yüksek risk gösteren yerleşmelerimiz öncelikli olarak bir yeni nesil kentsel veri tabanı geliştirilmesi zorunlu görülmelidir. Öte yandan, elde edilecek mikrobölgeleme haritalarının uzun ömürlü olacakları, gelecek nesillere devredilecek değerli bir miras oluşturacağı düşüncesi yersiz değildir. Bu belgelerin, hazırlanacak bir yönetmelik uyarınca, ihale yoluyla elde edilmesi, yerel yönetimlerin ihale komisyonlarına ve maliyetlerine katılmaları uygun olacaktır. Mikrobölgeleme haritalarının Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından onaylanıp ilgili yönetimlere ve tapu dairelerine tebliğ edilmesi üzerine, bunların kamuoyuna duyurulması ve mevcut imar planlarında gereken düzeltmelerin yapılması gerekir. Mikrobölgeleme haritalarının muhafızı ve üst yöneticisi olarak uzun dönemli bir program içinde bu görevi sürdürebilmesi için Genel Müdürlüğe gereken donanım ve personel desteği yapılmalıdır. Genel Müdürlük, uzun dönemde bu belgelerin yenilenmesi gereğine karar verebileceği gibi, yerel arazi kullanım uygulamalarındaki yanlışları ilgili yönetimlere ve kamuoyuna bildirmekle yükümlü olmalıdır. Söz konusu ilişkiler yapısı Şekil-1'de gösterilmiştir.

Şekil-1
Mikrobölgeleme Haritalarının Yapıtırılması

**Türkiye’de
afet yönetimi
için sürdürü-
lebilir bu tür
bir kaynak
oluşturmaya
aday ve
bugün belirli
bir düzeye
getirilmiş
olan baş-
lıca sistem,
Zorunlu
Deprem
Sigortası’dır.**

**PLANLAMA
2004/1**

Bu konuda İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (DEZA, Swiss Agency for Development and Cooperation) tarafından desteklenen uluslararası proje kapsamında, bu işleyişin bir el kitabı ya da bir yönetmelik olarak düzenlenmesini sağlayacak bir içerik geliştirilmiş bulunmaktadır. Depremde oluşan sismik tehlikeler yanı sıra, heyelan ve sıvılaşma olası alanların haritalanması, herbirindeki tehlike düzeyine göre farklı kullanımlarda yapılaşma ve kullanım türlerinde tolerans düzeyleri farklılaştırılmaktadır. Bu tür bir bölgeleme anlayışının imar sistemimizde yer almasında sayısız yararları bulunabileceği gibi, bu bölgelemenin çağdaş bir kent işletmeciliği için sigorta ve vergileme gibi uygulamalarla bütünleştirilmesi yolu da açık bulunmaktadır. Planlamada depreme ilişkin güvenlik kararları alınmasında başlangıç noktası bu haritaların elde edilmesini gerektirmektedir. Türkiye’de bu alanda yeni bir kurumsal işleyişe geçilmesi, plancılar risk yönetimi konularında meşru bir otorite oluşturabilmeleri için ön koşuldur.

Sigorta Sistemi: Afet yönetimi çalışmalarına adanmış sürekli ve istikrarlı olarak kullanılabilen büyük kaynakların varlığı, toplumda zarar azaltma kültürü ve alışkanlıkları geliştirilmesinde önemli bir güç oluşturur. Özellikle risk yönetimi için gerekli olan kaynak türünün kurumlaştırılmış, düzenli, sürdürülebilir, etkin kullanılabilir ve denetlenebilir, verimliliği ölçülebilir özellikler taşıması gerekir. Türkiye’de afet yönetimi için sürdürülebilir bu tür bir kaynak oluşturmaya aday ve bugün belirli bir düzeye getirilmiş olan başlıca sistem, Zorunlu Deprem Sigortası’dır (Balamir, 2000a). Türkiye’de bu sigortanın iki yönde güçlendirilmesi ile gerekli görülen koşullar sağlanabilecektir. Bu koşulların birincisi sigortanın yaygın olarak benimsenmesinin sağlanması, ikincisi ise sigorta gelirlerinin belirli bir oranının, kurumlaştırılmış biçimde zarar azaltma amaçlı yatırımlara yöneltilebilmesidir. Bunlar birbirlerini besleyen koşullardır. Sigorta yaygınlaştıkça zarar azaltma amaçlarıyla kullanılacak kaynaklar genişleyecek, toplumda zarar azaltma amaçlı kaynakların artmasıyla vatandaşların sigortaya güveni ve gönüllülüğü yükselecektir. Bu açıdan bir kritik eşiğin aşılması gerekli olabilir. Bugün sigortaya katılım düzeyinin, mükelleflerin yalnızca %15’lerinde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu oranın yükseltilmesi amacıyla özendirici önlemlere de

yer verilmesi yararlı görülmelidir. Vatandaşın poliçe alımı ile yaptığı ödemelerin, bir afetle karşılaşılmasa da doğrudan ya da dolaylı yararlar sağlaması, özellikle yerel okul-hastane gibi hizmet birimlerinde güvelik artıran yatırımlara dönüşmesi, ya da bireysel güçlendirme projelerine kredi sağlaması, sigorta alım eğilimlerinin yaygınlaştırılmasında önemli bir etken oluşturacaktır.

Bu sistem içinden düzenli olarak ayrılan (%20 gibi oranlarda) yıllık paylarla oluşturulacak bir özel havuzdan zarar azaltma amaçlı yatırımların desteklenmesi önemli bir ivme yaratabilir. Bu paylara orantılı olarak eklenecek yıllık bütçe tahsislerinin de (hiç değilse 5-6 yıl için) bu havuza ayrıca aktarılması ile havuzun kısa sürede büyütülmesi olanaklıdır. Söz konusu kaynağın büyütülmesine ivme katmak üzere reasürans uygulamasından da (on yıl gibi) bir süre vazgeçilmesi dahi yerinde görülebilir. Söz konusu kampanyaya tüm resmi ve özel kuruluşların katılması, TSK dahil yıllık bütçelerinden %5 gibi bir payı bu amaca tahsis etmeleri, zarar azaltmada büyük bir ulusal bilincin yaratılmasına yol açacaktır.

Bu havuzun işletilmesi, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı denetiminde ve bir Banka aracılığıyla yürütülebilir. Bu kaynaktan düzenli olarak yerel yönetimlere ve kuruluşlara, doğrudan kendi evini güçlendiren vatandaşlara krediler verilmesi, geniş bir kesimi güvenlik artırma çalışmalarına yönlendirecektir. Özellikle belediyelerin kendi alanlarındaki sigorta yükümlüklerini sisteme katılmaları için özendirici ve zorlayıcı önlemler almaları ve her yıl sağladıkları yükümlü oranlarına göre bu havuzdan pay alabilmelerinin sağlanması durumunda, sigorta ile yerel yönetimler arasında güçlü bir dayanışma gelişecektir. Belediyelerce sunulan, mikrobölgeleme işleri, olabilirliği ve ekonomik verimliliği kanıtlanan kentsel dönüşüm, iyileştirme ve güçlendirme projelerine bu havuzdan uygun koşullarla krediler sağlanması, toplumu tüm kesimleriyle zarar azaltma projelerine yönlendirecektir. Her yıl iletilen projelerin tarafsız bir teknik komisyonca öncelik sırasına alınması, kaynağın siyasi amaçlarla kullanılmasına engel olmalıdır (Şekil-2).

Ekonominin giderek stabilite kazanması, faiz oranlarının düşmesi öneriyi daha da geçerli kılmakta, bu işleyişin enflasyonist eğilimlere karşı süreçlere katkıda bulunmasını olanaklı

Öte yandan, zarar azaltma yatırımlarının büyüklüğü oranında, yapı stoku ve kentsel çevre daha güvenli kılınacak, afetlerde karşılaşılabacak zararlar ve acil durum kaynak gereksinimleri azaltılmış olacaktır. Bunun anlamı, gelecekte bugünkünden çok daha az can kaybı ve afet zararları, bugünkünden çok daha düşük reasürans maliyetleridir. Bu tür bir işleyişin gerçekleşebilmesi için henüz yeterli bir havuz oluşmadığı gerekçeleriyle bu dayanışmayı ertelemek ya da dışlamak eğilimindeki görüşlere karşı önerilmesi gereken, 10-15 yıl süre ile reasürans yoluna gitmemektir. Sistemin gelişim aşamasında zorluklarla sağlanan kaynak-

Bu alternatifiin, planlama, proje ve inşaat sektörlerinde hareketlenmeler getirmesi ve uzun dönemde yüksek güvenlik standartları, zarar azaltma ve korunma bilinci yüksek bir toplum, çok daha güçlü bir ekonomik ortam yaratması beklenmelidir. Halkın kamu bütçesinden bağımsız olarak kendi kendini çapraz finanse ettiği bu yöntemin, sürdürülebilir olması, projelendirme ve fizibilite esaslı yani rasyonaliteye dayalı bir işleyiş getirmesi, zaman içinde verimliliği ve rasyonel kaynak kullanımının geliştirilmesi fırsatları sunması, sistemin üstün yönleridir. Önerilen yapılanma ve işleyiş özetle şunları sağlayabilecektir:

- Kaynakların yalnızca afet sonrası tazminat ödemeleri için değil, zarar azaltmayı özendir-mek üzere kullanılması;

[illegible]

- Kaynakların afet bahanesi ile siyasi amaçla kullanımından uzaklaştırılması;
- Kaynakların ekonomiyi doğrudan hareketlendirmek üzere kullanımı;
- Kaynakların büyütülmesi ve zarar azaltma işlerinin yaygınlaştırılmasında yerel yönetimlerle simbiyotik dayanışmaların geliştirilmesi;
- Fizibilite esaslı projelendirme alışkanlıklarının geliştirilmesi ve teknik meslek kesimlerinin nitelikçe gelişmelerinin desteklenmesi;
- Güvenlik düzeyini artırmakla, reasürans maliyetlerinin düşürülmesi ve yurtdışına aktarılan kaynakların azaltılması;
- Zarar azaltma ve risk yönetimi kültürünün toplumun her kesiminde yaygınlaştırılması;
- Uzun dönemde sürdürülebilir dev bir kaynak oluşturulması ve yüksek yaşam standartlarına kavuşulması;

Türkiye’de kaynakların bu alana yönltilmesi sonucunda plan-proje talebinin sürdürülebilir biçimlerde genişletilmesi, teknik hizmetler piyasalarının da genişlemesine ve bu piyasalarda istikrar ve üstün standartlar kazanılmasına yol açacaktır. Plancılar, hiç değilse bu açıdan, Türkiye’nin yaşanabilir ve güvenli bir ülkeye dönüştürülmesi haklı misyonunda nesnel temelleri oluşturan bu öneriyi desteklemekte ısrarlı olmalıdırlar.

İmar Sisteminin İyileştirilmesi: Türkiye imar sisteminde, bugün farklı nedenlerle de olsa, bir reform gerektiği konusunda görüş birliği var gibidir. Denetimsizlikten, katılmsızlıktan yakınanlar yanında, estetik değerler yoksunluğu, kaçak yapılaşma, adaletsiz değer dağıtımı sorunlarını gündeme taşıyanlar, hem süreç hem sonuçta başarısızlıklara işaret etmekte. Bunların yanında, doğal ve insan eliyle yaratılmış tehlikeler karşısında aşırı güvensiz çevrelerde yaşamakta olduğumuz ise, hergün yeniden kanıtlanmaktadır. Burada özellikle güvenlik açısından iyileştirme biçimlerinin neler olabileceği özetlenmekte, bunun için farklı içeriğe sahip yeni planlama türlerinin ve bazı araçların gerektiği tanımlanmaktadır. Yeni planlama türlerinin içeriğinin tanımlanması ve imar sistemi içinde yer bulmaları iki açıdan önem taşımaktadır. Planlama yalnızca imar düzenlemelerinden ya da konvansiyonel arazi planlamasından ibaret değildir. İkincisi, bu

planlama biçimleri yine özellikle plancılar tarafından üstlenilmesi gereken etkinlik alanlarıdır. Bu gerekçelerle kentsel risk analizleri ve risk yönetimi biçimlerinin eşgüdümünü sağlayan ‘Sakınım Planı’, eylem planlaması aracılığıyla gerçekleştirilen yerel kalkınma projelerini ve toplu iyileştirme yöntemlerinin eşgüdümünü sağlayan ‘Dönüşüm Planı’ önemle dikkat toplamaya çalışılan kavramlar olmuştur (Balamir, 2002a). İstanbul Deprem Master Planı’nda da yer alan bu kavramlaştırmaya karşın, ileri sürülen ‘strateji planı’ terimi, bu özel içeriği görmeksizin çabaların çapını ve ufkunu indirgemektedir.

Türkiye’de kent planlama ve yapılaşma uygulamalarının, özellikle risk yönetiminin gerektirdiği araç ve yöntemlerden yoksun olduğu bir gerçektir. Kentsel alanlarda doğal tehlikelerden kaçınma ve güvenli yapılaşma biçimlerine uyma, ayrıca insan eliyle yaratılan tehlikelere karşı önlemler alma hedeflerinden uzak kalınmıştır. Bu durum, bugün yalnızca yapı denetimini hedefleyen bir çaba ile düzeltilemez. Özellikle imar planlaması sisteminin kapsamlı olarak geliştirilmesi gerekmektedir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünyada en hızlı yapılaşma performanslarından birini gösteren (Balamir, 2002b), ancak hemen her türlü denetimi dışlayarak gelişen yerleşme birimlerimiz ve özellikle büyükşehir statüsü kazanmış olan kentlerimiz, yetersiz altyapıları ve kaçak yapı stokları ile büyük risk havuzları oluşturmaktalar. Şehirlerimizin fiziki düzenlemesinde afet güvenliği, zarar azaltma ve risk yönetimini ilgilendiren standart ve yöntemleri tanımlayan ilkelerin İmar Kanunu ve yönetmeliklerine yerleştirilmesi öncelik taşımaktadır. Bu alanda ilkesel olarak, yerine getirilmesi gereken başlıca düzenlemeler özetle şunları kapsar:

- Gerek yeni alanların imara açılması, gerekse mevcut yerleşik alanlarda alınacak önlemlerin belirlenmesi amacıyla başvurulacak ve bölgenin zemin koşullarını (sismik özellikler, sıvılaşma, heyelan ve su baskını bilgilerini) gösterecek ‘mikrobölgeleme’ harita ve belgelerinin hazırlanması, bu bulguların imar planlarında hangi bölgelerde ne tür yapılaşma ve kullanım kısıtları getireceğine ilişkin yönetmeliklerin hazırlanması;
- Risk yönetimi yaklaşımının imar sistemiyle bütünleştirilmesi; Yerleşim alanlarında, mik-

robölgeleme ile belirlenen risklerden ayrı olarak, insan davranış ve kararlarıyla oluşan risklerin farklı sektörler itibariyle tanımlanması ve bu sektörlerde ilgili tarafların katılımı ile alınacak önlemlerin belirlenmesi; Bütünüyle yeni bir içeriğe sahip bu planlama biçiminin Sakınım Planlaması adı altında özellikle büyükşehirlerde ve yüksek riskli yerleşim yerlerinde zorunlu tutulması; Sakınım Planı'ndaki farklı risk sektörlerinde (İstanbul Deprem Master Planı'nda 13 ayrı sektör belirlenmiştir) izlenecek risk yönetimi biçimlerinin tanımlanması ve sektörlerarası eşgüdümün sağlanması; İmar planlarının hazırlanmasında ve mevcut planların revizyonunda Sakınım Planı önerilerinin gözetilmesi;

- Yerleşim yerlerinin farklı tehlike tür ve düzeylerine sahip bölgelerinde ayrı fiziki politikalar yürütmek üzere kentsel bölgeleme, yapılaşma ve kullanım standartları ve programlar geliştirilmesi;

- Sakınım Planı'nda, özel ve yüksek risk gösteren alanlar için Eylem Planlaması yoluyla yerel kalkınma projeleri, katılım ve özel finans biçimleri kullanılabilen kentsel dönüşüm projelerinin ivedilikle hazırlanması; Yerel yönetimlere, bu tür alanlarda etkili uygulamalarda bulunabilmelerini sağlamak üzere, boşaltma, yenileme, güçlendirme, kısmi kamulaştırma, ortaklıklar kurma gibi kolaylaştırıcı yaptırım gücü ve araçların geliştirilmesi;

- Güvenlik düzeyini dolaylı olarak artıracak diğer koşullar arasında imar sisteminde sorumluluk ve müeyyidelere açıklık kazandırılması, kaçak yapılaşmanın durdurulması, her düzeyde katılımlı plan süreçlerinin kurumlaştırılması, yerel topluluk yönetim biçimlerinin geliştirilmesi, yapı denetiminin gerektiği biçimde uygulanması ve bunun gibi, 'plan denetimi'nin de kurumlaştırılması sayılmalıdır;

Bunlar imar sisteminde yeni düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Bu gereksinimin yalnızca Anayasa ve Medeni Kanun gibi üst yasalarda yer alan hükümlerle, ya da yapılacak eklemelerle giderilebileceğini sanmak planlamanın teknik içeriğini bilmemek, küçümsemek ya da dışlamaya çalışmaktır. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın

günümüzde bu gereksinmeyi görerek imar sisteminde kapsamlı geliştirmeler arayışında olması, bu süreçte katılımları özendirilmesi, alışılmadık ümit verici bir durumdur.

Türkiye'de mevzuata uygun planlama ve yapılaşmaların yer aldığı alanların bile yeterli teknik denetim gördüğünü söylemek zordur. Kentsel yapı stoku, kullananları tarafından zamanla değiştirildiği gibi, kaçak yapı üretimi uzun yıllar boyunca sürdürülmüş ve bu yapı stoku dönem dönem yasal 'af'lara konu olmakla, teknik açıdan da yeterli olacakları varsayımları yapılmıştır. Bu nedenle, imar affı niteliğindeki düzenlemelerin ilke olarak önüne geçmek üzere, toplum güvenliği konusuna gönderme yapacak bir Anayasa hükmü haklı görülebilir. Yerel yönetimlerin, kaçak yapılaşma ve sonuçlarına ilişkin sorumluluklar taşıdığına ilişkin hükümlere açıklık kazandırılıp, müeyyideleri güçlendirilmelidir. Ancak asıl hedef, bireyleri sosyo-ekonomik açıdan kaçak yapı üretiminden caydıracak önlemlerin alınmasıdır. Bu alanda bugüne kadar başvurulmamış yöntemler arasında bu tür yapılarda emlak vergilerinin artırılması, çalışanlardan ruhsatlı konutta oturduklarına ilişkin belge istenmesi, bu tür belgesi bulunmayanların çalıştırılması durumunda işverenin sigorta yanında konut yardım primleri ödemeleri, kaçak yapılara verilen altyapı hizmet fiyatlarının yüksek tutularak bir 'konutlandırma fonu'na pay verilmesi gibi caydırıcı yaptırımlara yer verilmesi, öte yandan kredi ve yardımlar yoluyla bu kesimin düzenli konut sahibi ya da kiracı olmalarının özendirilmesi, düzenli konuta geçenlerin belirli süreler taşınmaz vergisinden muaf tutulması, yerel yönetimlerce kaçak alanlarda işgücü ve istihdamı geliştirecek mikro kalkınma projeleri eşliğinde 'kentsel dönüşüm' projelerinin desteklenmesi vb. girişimlerle entegre bir siyaset geliştirilmesi yerinde görülebilir.

Türkiye'de özellikle Büyükşehirlerdeki yapı stokunun gecekondulu, kaçak, ruhsat ve eklerine aykırı binaları kapsayan büyük bir bölümünün güvenlik açısından yetersiz olması ve bu tür yapı eğilimlerinin devam etmesi, afet yönetiminde hedeflenenlere erişmede ciddi zorluklar yaratmaktadır. Kaçak yapı üretimi günümüzde azalmışsa da durdurulabilmiş değildir. Yerel seçimler öncesinde gözlemlenen faaliyet bunun

Kentsel risk analizleri ve risk yönetimi biçimlerinin eşgüdümünü sağlayan 'Sakınım Planı', eylem planlaması aracılığıyla gerçekleştirilen yerel kalkınma projelerini ve toplu iyileştirme yöntemlerinin eşgüdümünü sağlayan 'Dönüşüm Planı' önemle dikkat toplamaya çalışılan kavramlar olmuştur.

O yere özgü kentsel fiziki ve sosyal kalkınma planlarıyla, ayrıcalıklı özendirme yöntemleri, yasal ve yönetsel yaptırımlarla 'Kentsel Dönüşüm' projelerinin asıl çözüm yöntemi olarak sunulması esastır.

**PLANLAMA
2004/1**

açık kanıtı olmuştur. Oysa, özellikle İstanbul gibi yerleşmelerde bu faaliyeti, ulusal kaynakların heba edilmesinden başka türlü yorumlama olanağı yoktur. İnşaat ve iskan izinleri alınmadan yapılmış olan bu stokun güvenli duruma getirilmesinde ise, teknik ve yasal zorluklar bulunmaktadır. Mevzuata göre bu yapılar hakkında yıkımdan başka çözüm bulunmamaktadır. İstanbul örneğinde mevcut yapıların %60'ının bu nitelikte ve ruhsatsız olduğu göz önüne alınırsa, affetmek, ruhsata bağlamak, güçlendirmek gibi işlemler bu kaçak stok sorununu ve riskleri daha da büyütecektir. Dolayısıyla bu tür yapılaşmanın çoğunlukta olduğu alanlarda, o yere özgü kentsel fiziki ve sosyal kalkınma planlarıyla, ayrıcalıklı özendirme yöntemleri, yasal ve yönetsel yaptırımlarla 'Kentsel Dönüşüm' projelerinin asıl çözüm yöntemi olarak sunulması esastır. Bu tür fiziki, sosyal ve güvenlik geliştirme projeleri, özellikle yüksek riskli alanlarda Eylem Planı uygulamalarını gerektirmektedir.

Bu tür alanlarda toplu tasarım, yenileme ve farklı talepleri karşılayacak işlev kombinasyonları ile tekil yapı güçlendirme maliyet-yarar dengelerinin çok üstünde ölçek ekonomileri yaratılması olanaklıdır. Bu tür operasyonlarda kamu yararı bulunduğu gözden kaçırılmadan, günümüz mevzuatındaki bazı sınırların aşılması ve yeni imar araçlarının devreye sokulması gereği vardır:

- İmar Kanunu'nun 18. madde benzeri bir plan-proje uygulaması ile bir alandaki taşınmazların toplulaştırılıp yeniden paylaşılması;
- Bu tür bir proje alanında, taşınmaz sahiplerinin ortaklıklar kurma yoluyla toplulaştırma projeleri önermeleri olanağının açılması;
- Yeri ya da yapısı açısından yüksek risk gösterdiği belirlenen taşınmazların plana göre yıkılması, ya da iskan dışı kullanımlara tahsisi yetkilerinin kullanılması;
- Riskli alandan uzaklaştırılacak taşınmaz sahiplerine takas, taşınmaz aktarım hakkı belgesi, taşınmaz tesis hissesi vb seçenekler sunulması; Ayrıca vergi muafıkları, kredi olanakları tanınması;
- Kaçak taşınmazları tasarruf edenlere borçlandırma yoluyla konut edindirme yaptırımı;
- Plan kapsamında güçlendirilecek taşınmaz

sahiplerine ucuz ve uzun dönemli kredi tahsisi;

- Ayrıca bu tür yaptırımları etkili kılmak üzere taşınmaz vergisi ve zorunlu sigorta primi indirimleri gibi ayrıcalıklar sağlanması;
- Sosyal kalkınma amaçlı yerel örgütlenme, işgücü eğitimi ve gönüllülük bazında diğer etkinlikler için özendirici girişimlerde bulunulması;
- Yerel yönetim tarafından, ya da kamu-özel kesim ortaklıkları kurularak, plan kapsamında kamu yararı görülen ve kentsel talepleri karşılayan tesisler geliştirilmesi;
- Bu tür plan ve proje uygulamaları için yerel yönetimlere kaynak geliştirme ayrıcalıkları tanınması, toplu konut ya da sigorta havuzundan pay vermede öncelik tanınması, Yurtiçi, yurtdışı kuruluşlardan yardım, bağış, ikraz protokolleri düzenleme yetkileri; vb

Bu tür yöntemlerin, yerel yönetimin plan aracılığıyla uygulayabileceği yetkiler kapsamında düşünülmesi gereği vardır. İmar sisteminde yer alması yararlı görülen araçların başında, zemin koşullarını ve risk düzeylerini gözeterek 'kentsel bölgeleme' yaptırımı gelmektedir. İstanbul Deprem Master Planı kapsamında bu yaklaşımla, 'Yeni Yapılaşma Alanları, Gelişim İvmelendirme, Merkezleştirme ve Çekim Alanları, Özel Riskler Gösteren Alanlar, Koruma Alanları, Dönüşüm Alanları' gibi farklı kentsel politika alanları belirlenmiştir. Deprem tehlikesi karşısında fiziki güçlendirme ve iyileştirme etkinliklerinin yalnızca yapıları ilgilendirdiği yanlına düşülmemesi, Türkiye'de bugün geline nokta büyük önem taşımaktadır. Günümüzde çeşitli kuruluşların ferdi kredi sağlama önerilerine dikkatle yaklaşmak ve kredi kullanımının kentsel planlara dayandırılmasını zorunlu tutmak gerekir. Ayrıca, bu işleyişin kentlerimizde sosyal ayrıışmalara ve büsbütün adaletsiz koşullara yol açması olasılıkları gözden kaçırılmamalıdır. Teknik ve ekonomik açıdan, mevcut yapı stokunun ancak küçük bir kesiminin bu tür güçlendirme ve iyileştirme amaçlı yatırımlar için 'ranta' görülmektedir. Güçlendirme yatırımlarının öncelikle hastane, okul gibi Sakınım Planı içinde tanımlanmış 'Acil Durum Görevlisi' tesislere, kamu yapılarına ve tarihi ve kültür değerlerine yönlendirilmesi daha doğru olacaktır.

Türkiye’de mekansal tabanlı yönetim biçimlerinin geliştirilmesinde yerel topluluk yönetimleri oluşturmak, bir ikinci basamağı oluşturmaktır. Yerel toplum yapılanmalarının geliştirilmesi, bir sivil ve demokratik hareket olarak da desteklenmesi yerinde bulunabilecek, STK’ları tamamlayan bir girişimdir. Kentsel yönetim yapılarının mekansal

Notlar

1. Bu yazının basımından önce belki yasalaşmış olacak Belediyeler, İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri yasa taslaklarında yerel yönetimlere, acil durum görev ve sorumlulukları verilmiş görünmektedir. Bunun amacının, 7269 sayılı yasa ile acil durumdan sorumlu kılınan merkezi yönetim (valilikler) elinden alınarak yerel yönetimlere (belediyeler) devredilmek olduğu

[illegible]

söylenemez. Çünkü bu tür bir hedef çok daha kapsamlı düzenlemeler gerektirirdi. Buna karşılık, 1999 deneyiminden geçmiş bir Türkiye’de yerel yönetimlerin asıl üstlenmeleri gereken zarar azaltma ve risk yönetimi sorumluluklarından hiç söz edilmeyip, afet yönetiminin ‘yara sarma’ politikasından ibaretmiş gibi tanımlanması, taslak hazırlığında geleneksel yaklaşımda ısrarlı zihniyetlerin egemen olduğunu ve uzmanlara hiç danışılmamış olduğunu göstermektedir. Aşağıda, söz konusu taslaklarda bu konuda düzeltme yapılması amacıyla yaptığımız girişimde eklenmesini önermiş olduğumuz hükümler, italik dizgi ile gösterilmektedir.

Belediyeler Kanunu Tasarısı

Risk Yönetimi, Sakınım ve Acil Durum Planlaması

Madde 52- Belediye; yangın, sanayi kazaları, deprem ve diğer doğal afetlerden korunmak veya bunların zararlarını azaltmak amacıyla beldenin özelliklerini de dikkate alarak gerekli afet ve risk yönetimi çalışmaları ile sakınım ve acil durum planlarını yapar, ekip ve donanımı hazırlar.

Sakınım ve acil durum planlarının hazırlanmasında varsa il ölçeğindeki diğer acil durum planlarıyla da koordinasyon sağlanır ve ilgili bakanlık, kamu kuruluşları, meslek teşekkülleriyle üniversitelerin ve diğer mahalli idarelerin görüşleri alınır.

Sakınım planları, mikrobölgeleme haritaları ve diğer doğal ve kentsel tehlike tespitleri ile farklı sektörlerde risk yönetim biçimlerini içerir. Nüfusu 250 binden fazla olan belediyelerin kapsamlı sakınım planı hazırlaması veya hazırlatması ve imar planlarının bu planlar doğrultusunda düzeltilmesi zorunludur.

Sakınım ve acil durum planları doğrultusunda halkın eğitimi için gerekli önlemler alınarak ikinci fıkrada sayılan idareler, kurumlar ve örgütlerle ortak programlar yapılır.

Belediye, belediye sınırları dışında yangın ve doğal afetler meydana gelmesi durumunda, bu bölgelere gerekli yardım ve destek sağlayabilir.

İl Özel İdareleri Kanunu Tasarısı

6 b) İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, afet zararlarını azaltma, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında yapmakla,

Büyükşehir Belediyeleri Kanunu Tasarısı

7 h) Coğrafi ve kent bilgi sistemlerini kurmak, geliştirmek ve saklamak,

7 u) İl düzeyinde yapılan planlara uygun olarak, doğal ve kentsel afetlerle ilgili planlamaları, farklı risk sektörlerinde tespit ve yönetimini koordine eden sakınım planı, imar planlarının buna göre revize edilmesi ve diğer hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yapmak;

KAYNAKÇA

Balamir, M. (2002a) Kentsel Risk Yönetimi: Depremlere Karşı Güvenli Kent Tasarımı İçin Yöntem ve Araçlar, *Doğal Afetler: Güvenlik için Tasarlama*, Derleyen, E. Komut, UIA-Mimarlar Odası, Kardelen Ofset, 26-54.

Balamir, M. (2002b) Türkiye’de Kentsel İyileştirme Girişimlerinin Gündeme Alınması ve Planlama Sisteminde Gereken Değişiklikler, *Yapı Dergisi* (sayı: 253, Aralık) 66-70.

Balamir, M. (2000a) Zoraki Deprem Güvenliği: Deprem Sigortası, Afet Yönetimi ve İmar, *Cumhuriyet Bilim Teknik* (18 Mart) 16-17.

Balamir, M. (2000b) Kaderci Toplumun Yeniden Üretimi: Türkiye Afetler ve İmar Mevzuatının İrdelenmesi’, *Kentsel Yerleşmeler ve Doğal Afetler*, derleyen: Emine Komut, UIA-Mimarlar Odası yayını, 100-125.

Balamir, M. (2000c) Türkiye Yeni Bir Deprem Stratejisi mi geliştiriyor? *Mimarlık* (295, Ekim) 44-47.

Gülkan, P., Balamir, M., Sucuoğlu H. (1999) Ülkemizdeki İmar Mevzuatının Yeni Bir Yapı Kontrol Sistemi ve Afetlere Karşı Dayanıklılığı Sağlamak Üzere Revizyonu, İmar ve İskan Bakanlığı’na sunulan ODTÜ araştırma raporu (3 cilt) Ankara (R. Bademli, M. Ersoy, R. Keleş ve G. Tankut ve diğerleri ile).

Yeni Bir Planlama Anlayışı/Arayışı

Bilge ARMATLI KÖROĞLU*, Gülsen YILMAZ**

* Dr.,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,
Gazi Üniversitesi

* Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,
Gazi Üniversitesi

Günümüzde küreselleşme ile birbirine zıt, ancak ilişkili iki gelişme yaşanmaktadır. Öncelikle, neo-liberal politikalar yaygınlık kazanmakta ve iktisadi aklın egemenlik alanı olan pazarın toplumsal ilişkiler üstündeki belirleyiciliğini genişletmektedir. Bu dönüşümü hızlandıran ana etkenler özellikle 1980'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle ulusal sınırların önemini yitirmesi, sermayenin uluslararasılaşması, piyasa mekanizmasının küresel ölçekte egemenlik kazanmasıyla devletin ulusal kalkınmadaki rolünün azalması olarak belirtilebilir. Buna karşıt olarak iktisadi aklın ve onun ekonomik birey yaklaşımını ve kurumu olan pazarın belirleyiciliğini ret eden, bireylerin ilişki içinde olduğu toplumsal tutum gelişmektedir. Her iki gelişmenin de planlama pratiği ve teorisi üzerinde etkisinin olması kaçınılmazdır. Neo-liberal politikalar aracılığı ile planlamanın müdahale alanı daralırken, planlama meşruiyetini demokratikleşme ve müzakere temelli bir yaklaşımda aramaktadır.

Bu ikili gelişme kapsamında makalede, bilimsel düşünme ve karar verme mekanizmalarındaki ve insan modellerindeki değişim, demokrasi alanındaki gelişmeler genel olarak değerlendirilerek, bu değişimlerin planlama sürecine etkileri, planlamada güç paylaşımı, değişimle birlikte planlamanın yeni rolünün ne olduğu tartışılmaktadır.

DEMOKRASİ VE İNSAN MODELLERİNİN DEĞİŞİMİ/ GELİŞİMİ

Yeni Birey ve Toplum Anlayışı

Toplumlar, üyeleri arasında bir iletişim ve ortaklık olduğu sürece toplum olarak tanımlanabilir-

ler. Farklı çıkarların birlikteliği, iç içeriği ortak değerleri oluşturur (Tam, 1998). Bireyler arasında neyin ortak olduğu toplumun tanımında büyük önem taşımaktadır. Toplum en basit anlamıyla ortaklıkları olan bir grup insanın biraradalığıdır. Bu ortaklıklar neler olabilir? Ortak coğrafi yerleşim, tarihi kimlik, tanımlanan bir düşman, yada çıkarlar bu ortaklıklara birkaç örnek oluşturmaktadır. Ortaklıklar geçmişten gelen ve bugüne ilişkin durumlar üzerine kurulabileceği gibi yeni ortak projeler ve gelecek için ortak umutlar toplumda ortak kimliğin ve güvenin oluşmasında önemli bileşenlerdir. Toplumda üç prensip önem taşımaktadır: ortak sorgulama (1), ortak değerler ve karşılıklı sorumluluk (2), paylaşılan güç ilişkileri (3). Toplumda çeşitlilik ve yaratıcı fikirlerin ortaya atılması bu prensiplerin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ilişkilerin devamlılığı için 'karşılıklık' (reciprocity) ilkesinin önemi vardır (Wilson, 1997). Üretken sosyal yapı karşılıklı anlayış, karşılıklı sorumluluk, karşılıklı güvene dayanmaktadır.

Ekonomik ve sosyal yaşamdaki değişim, insan niteliğinin farklılaşmasına ve yeni modellerin gündeme gelmesine neden olmuştur. İnsan modelindeki farklılaşma özellikle sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreciyle açıklanmaktadır. Sanayi toplumunda insan kapasitesi, kas gücünün bir uzantısı olarak geliştirilmiştir. "Sanayi öncesi toplumlarda insanlar yaşamları için gerekli enerjiyi evcilleştirdikleri hayvan kaslarıyla sağlamakta ve çok az enerji tüketmekteydiler. Sanayi toplumuna geçildiğinde ise fosil

PLANLAMA
2004/1

yakıtlar ve makineler üzerinden enerji sağlanmaya başlandı ve enerji miktarı arttı. Bu gelişmeler ve son dönemdeki teknolojik ilerlemeler insanların yapabilme kapasitesini genişletmektedir” (Tekeli, 2002, s: 16).

1980’lerin hakim politikası olarak liberalizm, doğal insan modeline dayanan atomistik ve kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan bireylerden oluşan toplum anlayışına dayanmaktadır. Liberal anlayış bireysel haklar üzerinde durmakta fakat bunlara karşılık toplumda sorumlulukların varlığı ve gerekliliğini değerlendirmemektedir. Liberal düşüncede yükümlülükler ve toplumun kendi kendine yapabilirliği sosyal kaynak olarak ele alınmamaktadır. Bu eleştirel yaklaşımdan yola çıkılarak tanımlanan birey atomistik bireye alternatif olan ilişki içinde aktif bireydir. Bu birey toplum içinde ilişkiler kurma ve vizyon geliştirme kapasitesine sahiptir. Kendisini, toplumdaki diğer bireylerle ilişki içinde gören aktör, sadece kendi faydasını maksimize etmeyi hedeflemez, bireysel fayda, ancak toplumsal fayda da söz konusu olduğunda bir anlam ifade etmektedir. Aldığı kararlarla toplumu dönüştürdüğüünün farkında ve sorumluluklarının bilincinde olan birey toplum içinde etkin olarak yer almaktadır. Bu yaklaşımda bireyler sivil toplum kurumları gibi belli konu ve gelecek projeleri etrafında bir araya gelen yapı içinde tanımlanmaktadır.

İnsanın niteliğine bakıştaki bu değişimlerle birlikte insan hakları sorunları ve sorumlukları da farklılaşmaya başlamıştır. Birey toplumda haklar kadar sorumluluklara da sahiptir. Gönüllülük ve toplumda kendi kendini kontrol aracılığı ile toplumsal düzeni şekillendirmede doğrudan rol almak ve bu yönde tüm yaratıcı kapasitesini kullanmak birey için bir görevdir. Ayrıca kamu alanında projelerini gerçekleştirebilmesi için yeterli alana sahip olmak da bireyin hakkıdır. Siyasal, yasal ve kültürel kurumlara katılım, toplumda özel ve kamu etkinliklerinin düzeninin ve dengesinin sağlanmasında önem taşımaktadır (Low, 1999).

Sivil toplum kurumları, yerel ve küresel eylem gurupları, etkin sivil toplumun oluşmasında harekete geçirici ve güçlü aktörlerdir. Sosyal hareketler sosyal ve siyasi kurumların yokluğunda kendilerini korumak, savunmak için ortaya çıkmıştır. Yeni siyasi aktörler olarak sivil toplum

kurumları ise proje üreten yapıları ile öne çıkmaktadırlar (Castells, 1997). Böylece toplumda kamu idaresiyle sermaye dışında yeni bir sosyal güç oluşmaktadır.

Temsili Demokrasinin Eleştirisi ve Karar Süreçlerinde Gücün Bölüşümü

Planlamanın temel dayanağı olan batının liberal demokrasi anlayışı temsili demokrasidir ve karar süreçleri bu yapı içinde sürmektedir. Temsili demokraside halk karar verme hakkını seçilmişlere devretmekte, böylece temsili demokrasi seçmenin tercihlerini ve isteklerini hiçbir zaman doğrudan yansıtmamaktadır. Demokrasinin sözlük anlamı “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak tanımlanırken, önceden belirlenmiş adaylar içinden bir seçim yapabilmek demokrasi sözcüğünün anlamı ile örtüşmemektedir. Temsili demokrasinin yurttaş ve oylama kavramları demokrasiyi tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Pek çok ülkede temsili demokrasinin kurumları, imtiyazlara, kulis çalışmalarına ve patronaj ilişkilerine dayanmaktadır. Modern devlet anlayışının bir parçası olarak yaygınlaşan temsili demokrasi kavramı karar verme süreçlerine katılım taleplerine cevap verememektedir.

Bugün yerel ve ulusal düzeyde kararlar seçilmiş yönetimlerce verilirken, yurttaşlar yalnızca belirli zamanlarda oy kullanma hakkına sahiptir. Bu nedenle bireyler kararları sistem içinde sahip oldukları güçle orantılı olarak patronaj ilişkileri üzerinden çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışmaktadırlar. Temsili demokraside bu tür patronaj ilişkileri toplumun, siyasetin ve yönetimin çeşitli düzeylerinde gözlenebilmektedir.

Temsil esasına dayalı demokraside patronaj ilişkilerinin dışında kalan farklı kimlik ve görüş taşıyanlar sistem içinde kendilerini ifade edememektedirler. Yönetim anlayışındaki değişimler, bilginin üretilmesi ve dağılımındaki yenilikler yönetim ve yurttaşın doğrudan ilişki kurabilmesi ve “yerel doğrudan demokrasinin” oluşabilmesini mümkün kılmaktadır (Giddens, 1998). Bu yaklaşımda demokrasi ortaklıkları içeren, yöneticilerin eylemlerinin hesabını kamu alanında verdikleri bir yönetim sistemi olarak tanımlanmaktadır (Schmitter and Karl, 1991). Bu tartışma içersinde liberal temsili demokrasi eleştirilirken, **yönetişim** (self-governance) yaklaşımı ön plana çıkmakta, ve demokrasi yönetişimin temel özellik ve

anlamlarına göre yeniden tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım sosyal bilinç, yerelde sorumlulukların üstlenilmesi, toplumsal haklardan kültürel haklara geçiş, azınlıkların korunması tartışılmalarını da kapsamaktadır.

Ancak, bu yeni demokrasi anlayışında, otoriter olmayan süreçlerde birey, paylaştığı riskin ve fırsatların farkında olmak durumundadır. Güç sosyal hareketler üstünden kurulmakta ve bu durumda temsili demokraside gücün tek bir kaynaktan kullanımının yarattığı gerilmeler ortadan kalkmaktadır. Gücün paylaşıldığı ilişkilerde ve karar süreçlerinde kimse bir diğeri için karar verememektedir. Gücün meşruiyeti “uzlaşma” (consensus) üzerinden kurulmaktadır. Yeni birey anlayışıyla birlikte katılımın anlamının genişletilmesi yeni demokrasi anlayışının da temelini oluşturmaktadır.

Bu yeni demokrasi anlayışında sivil toplum kuruluşları farklılıkları ile kendilerini temsil etmektedir. Yönetişim ve ortaklık sürecini başarabilmek için katılımcılar başlangıçtan sonuca kadar tüm karar verme süreçlerinde yer almak durumundadırlar. Kamu alanında ortak karar verme katılım ve demokrasinin anlamını da değiştirmekte ve politik gücün demokratikleşmesi anlamına gelmektedir (Tekeli, 1996). Pratikte gelişen yaklaşım çoğunluk oy kuralı yerine ortak görüş oluşturma (consensus building), yani temsili demokrasi yerine doğrudan demokrasinin gerçekleştirilmesidir. Yeni toplumsal hareketleri önemli hale getiren şey, hakları gündeme getirmesi ve çoğunluğun olduğu kadar azınlıkların haklarına da değinmesidir. Bu hareketler hem baskın düzene bir karşı çıkış sergilemekte, hem de bireyleri toplumsal değişimin bir aktörü haline getirmektedir. Bu noktada yeni bir yurttaşlık kavramı ortaya çıkmaktadır. Yurttaşlık artık tüm farklılıkları eriterek tek bir kimlik altında birleşmek değildir (Touraine, 2001). Bireyin bilinçli ve yükümlü hale gelmesiyle, yönetimdeki eski politik yapı kırılmaya ve sınırlar içi yasal kontrol etkisini kaybetmeye başlamıştır. Sınırların kaybolmasıyla yöneten-yönetilen ikilisi geçerliliğini kaybetmekte, kamu alanında birliktelikler daha eşit ilişki ve yönetim üzerinden kurulmaktadır.

“BİR DEMOKRASİ PROJESİ OLARAK PLANLAMA”

Toplum, birey ve demokrasi yeniden tanımlanır-

ken, bu süreçte planlama ve plancı yaklaşımlarının nasıl değişeceği önem kazanmaktadır. Planlama toplumda, mekanda ve ekonomide sürece müdahale ederek **düzenleyici** ve **denetleyici** bir role sahiptir. Temel kabuller değişse de planlamanın düzenleyici ve denetleyici rolü sürecektir. Atomistik olmayan ilişki içindeki bireyin temel alındığı katılım ve doğrudan demokrasi üzerinden düzen ve denetimin nasıl olacağı yeniden tanımlanmalıdır. 1960’ların temel planlama yaklaşımı olan teknisist ve elitist planlama yaklaşımı liberal demokrasinin hiyerarşik yapısına ve emir-komuta türü bir denetime dayanmaktadır. Ne yapılacağına seçilmişler ve büyük güç odakları karar verirken nasıl yapılacağını ve yapılanın denetlenmesini planlılar üstlenmiş durumdadır. Bu planlama yaklaşımı, politik konuları genellikle dışlayarak patronaj ilişkilerinin alanına itmekte veya teknisyenler tarafından çözülebilecek teknik problemlere dönüştürmekte, ve bu teknik problemlerin çözümünde atomistik ve faydacı bireye dayalı tek bir kamu yararını ön görmektedir. Böylece neyin planlanacağı kararı verildikten sonra planlamada karar süreçlerine katılım yalnızca teknik ve mekansal bir uygulamaya onay vermeye indirgenmektedir. Yönetim bütün yetki ve gücü elinde toplamakta, planlama hakları dağıtan bir kurum olarak çalışmaktadır. Ayrıca, modernizmin bütünlük anlayışı kapsamında planlamada, kent organik bir bütün olarak kabul edilmekte, bu anlayışla yapılan kapsamlı planlama total kontrole ve uzun erimli olarak geleceğin kestirilebilirliğine dayanmaktadır.

Son dönemdeki değişimlerle, elitist ve teknisist planlama kamu alanında rol almak isteyen bireylerin ve toplumun güncel taleplerine yanıt verememekte, geçerliliğini ve güvenilirliğini kaybetmektedir. Kuşkusuz yeni demokrasi yaklaşımları bir düzenleme mekanizması olarak planlamaya gereksinim duymaktadır, ancak yeni yaklaşımlarda planlama, aktif toplum ve iletişime dayalı yönetim süreçleri üzerinden tartışılmaktadır (Healey, 1998). Yeni planlama pratiğinin temel aktörleri sadece seçilmiş siyasetler ve teknik eleman olarak planlılar değil, aynı zamanda sivil toplum kurumları ve ortak bir tema çevresinde toplanmış topluluklardır. Planlamanın yeni aktörleri yönetim yaklaşımıyla ilişkili olarak, kendi kendine organize olabilen aktif oluşumlar olduğundan emir-komuta anlayışı ile

1960’ların temel planlama yaklaşımı, politik konuları genellikle dışlayarak patronaj ilişkilerinin alanına itmekte veya teknisyenler tarafından çözülebilecek teknik problemlere dönüştürmekte,

Plancı, artık mükemmel hesaplama ile toplumun geleceğini belirleyen denetim uzmanı değil, kamu alanında yol gösterici bir lider haline gelmektedir.

PLANLAMA
2004/1

kontrol edilmeleri olanaksızdır ve Friedmann (1987) çalışmasında kendi kendilerine organize olabilen sistemlerin yönetilemeyeceğini, onlara sadece yardımcı olunup, yol gösterilebileceğini savunmaktadır.

Yeni planlama anlayışında, sivil toplum kurumları, sosyal hareketler, topluluklar gibi planlamanın aktörleri arasındaki karşılıklı ilişki tüm taraflar için bir **“öğrenme sürecidir”**. Planlama bir öğrenme süreci olarak alındığında, teşvik edici, yol gösterici, yardım edici bir süreç dönüşmektedir. Farklı aktörlerin katılımıyla gerçekleşen iletişim ortamında sorunlar, potansiyeller ve çözümler üzerine üretilen yeni fikirler de çeşitli ve yaratıcıdır. Elitist planlamada, kamuda görev yapan uzmanlar potansiyel çözümlerin üretilmesinde yere ilişkin yeterli bilgiye sahip olamayacaklarından, üretecekleri fikirler tek sesli olacaktır. Halbuki planlamanın konusundan etkilenen herkes planlamada söz sahibi olduğunda yerel bilgi sürece katılmış, farklı gruplar da planlamada doğrudan temsil edilmiş olacaktır. Planlama öğrenme ve iletişim süreci olarak ele alındığında, bir grup aktörün kamu alanında oynadığı bir oyuna benzetilebilir. Problemler ve konular kamu alanında tartışılmakta, katılımcı süreçlerle ortak bir fikre ulaşılması hedeflenmektedir. Böylece karardan etkilenecek herkesin fikirleri sürece katıldığından, süreç içinde yeni ve ortak çıkarlar, projeler tanımlanabilecek, ve karar süreci bir iletişim ve ortaklık sürecine dönüştüğünden kaybeden olmayacaktır.

Yeni planlamada aktörlerin sürece karar alma anında yeni fikirler ve projelerle katılmaları, planlama sürecinde iktidarın ve gücün tek elde toplanmasını engelleyerek, aktörler arasında gücün bölüşülmesini sağlamaktadır. Bu yeni güç ilişkilerini Bryson ve Crosby (1992) “gücün bölüşümü” olarak tanımlarken, Friedmann (1992) güçsüzleri “güçlü kılmak” olarak tanımlamıştır. Her iki yaklaşım da 21. Yüzyılda gücün tek elde toplanmasının ve tekel olmasının haksızlığını savunmaktadır. Çoğulcu demokrasiye ve ortak eyleme dayalı planlamada gücün bölüşülmesi kaçınılmazdır. Bu süreç aktörün verdiği kararın yararları ve sorumluluklarının da farkında olmasını gerektirmektedir. Ayrıca, çoğulcu demokrasinin yaygınlaşması, yönetişimin etkin hale gelmesi ile güç aktörler arasında bölüşülecek, gücün

bölüşüldüğü iletişime dayalı bir ortamda tek yönlü emir-komuta zincirini sürdürmek mümkün olmayacaktır. Aktörlerin gücü ve sorumluluğu birlikte yüklendikleri, yatay olarak örgütlenen bir planlamada alansal ve karşılıklı kontrol (field and reciprocal control) (Dahl, Lindbloom, 1953) öne çıkar. Denetim mekansal düzenlemelerin geliştirilmesi ve yönlendirilmesi için farklı görüşlerin ortaklığını sağlamaya yönelik olmalıdır. Yani denetimin teknik niteliğinden çok yol gösterici niteliği öne çıkmakta, sürekliliği önem kazanmaktadır.

Kapsamlı plan yaklaşımları eleştirilirken, yeni planlama anlayışında plan yol gösterici, genel çerçeveyi belirleyici performans ölçütleri aracılığıyla müzakereye açıktır. Bu yaklaşımla geçmişteki bütünlük anlayışı yeniden yorumlanmaktadır. Her noktası kesinleşmiş, 20 yıl ne olacağı belli olan planlar artık geçerli değildir. Stratejik planlama ile planın ana hatları belirlenmiş ve performans kriterleri ile daha esnek bir yapı kazanmıştır. Planlama sürecinde;

- Strateji geliştirme
- İnsanların yaratıcılığına izin verme
- Performans ölçütleri koyma önem kazanmıştır.

Stratejiler ve performans ölçütlerinden oluşan yeni ve yönlendirici nitelikteki planlar sürecin sonucunu ve izlenecek politikaları baştan tüm açıklığıyla belirleyememektedir, plan projeler çerçevesinde tüm aktörlerin katılımıyla müzakere süreçlerinde şekillenmektedir. Böylelikle toplumların sonuçları kestirilemeyen düzenlere sahip olduğu ve uzun erimli olarak geleceğin kestirilemeyeceği öngörülmektedir. Müzakereci çok aktörlü planlama pratiğinde plancı, teknisist ve elitist planlama yaklaşımındaki özellikleriyle yetinmemekte, ve plancı için yeniliklere açık olmakla birlikte yeni farklı özellikler önem kazanmaktadır.

Plancının Değişen Rolü

1960’larda planlamada mükemmel hesaplama ve mükemmel kontrol anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Geleceğin kestiriminde plancı teknik akılla en iyi çözümü üretmekte, böylelikle meşruiyetini teknik açıdan kazanmaktadır. Mükemmel hesap ve mükemmel kontrolün olmaması, plancının iktidar alanını ve rolünü

değiştirmektedir. Günümüzde planıcı sadece teknik eleman değil, teknik bilgisi, deneyimi ile toplumsal ilgiyi yönlendirebilen etkin bir aktör ve lider olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Yeni yaklaşımda planıcının görevleri kamu alanında tanımlanmaktadır. Değişen düzende, kamu alanı aktif, sorumluluğa sahip katılımcıların iletişim mekanı haline gelmektedir. Planıcı, artık mükemmel hesaplama ile toplumun geleceğini belirleyen denetim uzmanı değil, kamu alanında yol gösterici bir lider haline gelmektedir. Farklı disiplinlerde lider tanım ve yaklaşımları değişmektedir. Lider tanımında, kendine saygı, yaratıcılık, eleştirel düşünce ve değerlendirme, organizasyon kültürü ve kapasitesi, vizyon geliştirme bugün önemli özelliklerdir (Wilson, 1997). Lider konumundaki planıcı kriz yönetebilen, katılımcı karar süreçlerinde takım ruhunu oluşturan, konu ve koşulları yeniden yapılandırabilen, empati kurma yeteneğine sahip kişidir. Eski planlama yaklaşımında düzenli kişilik önem taşıırken, planıcının yeni yaklaşımda gereksinim duyduğu özellikler kaotik düşünce ve kaotik kişilikle (Finke and Bettel, 1996) örtüşmektedir. Bu özellikleriyle planıcı çok aktörlü bir ortamda, kaliteli iletişim olanaklarını oluşturarak, ortak kabul gören bir vizyonun kurucusu olabilecek, kolaylaştırıcı, uzlaştırıcı, ve arabulucu rolleri üstlenebilecektir.

SONUÇ

Son yıllarda tüm dünyada yaşanan dönüşümler mevcut planlama ve demokrasi yaklaşımlarının eleştirilmesine neden olmuş ve planlama yeni ilkeler çerçevesinde yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. İnsana bakışın değişmesi, temsili demokrasinin temellerinin aşınması sonucu katılımcı, çoğulcu demokrasiye geçişin önemi daha çok vurgulanmaktadır. Demokrasi anlayışındaki değişimlere paralel olarak, 1990'larda planlama 'ortak eylem' ve 'gücün bölüşümü' üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır. Dünyada bu değişimler, tartışmalar ve uygulamalar gündemi oluştururken, Türkiye'de de mevcut demokrasi anlayışı, güç ilişkileri, planlama pratiği eleştirilmeye ve bu alanlarda yeni talepler ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkiye'de etkinliği artan sivil toplum kurumları çoğulcu ve katılımcı demokrasi yönünde bir talep oluşturmaktadır.

Ancak bugün Türkiye'de demokrasinin çoğulcu ve katılımcı bir nitelik kazandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Mevcut kurumsal yapı çok aktörlü karar verme süreçlerine açık değildir.

Hala yönetim anlayışının hakimiyetinin sürdüğü ve rasyonel bütüncül planlamanın etkilerinin görüldüğü Türkiye'de mevcut yönetim ve planlama sistemi, yeni planlama ve demokrasi ilkeleri temelinde yeniden ele alınmalıdır. Bu süreç içinde planlama anlayışının da müzakereci bir nitelik kazanması için Türkiye'de yeni bir kurumsal düzenlemenin gerekliliği kaçınılmazdır. Son yıllarda planlama ve demokrasi kavramlarında gözlenen değişimleri sistemli bir hale getirmek ve bunların uygulamaya geçirilebilmesini sağlamak amacıyla gerekli mekanizmaları oluşturmak Türkiye'de planlama sisteminin işlerliğini artırmak için gereklidir. Mevcut kurumsal yapı yeni planlama anlayışına uygun olmasa da, değişime yönelik artan talep bu konunun Türkiye için tartışılmasını zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Blanco, H. (1995) "Community and the Four Jewels of Planning", in *Planning Ethics; A Reader in Planning Theory, Practice and Education*, (Ed.) Sue Hendler,
- Bryson, J. and Crosby, B. (1992) *Leadership for the Common Good: Tackling Public Problems in a Shared Power World*, Jossey Bass, San Francisco, CA.
- Castells, M. (1997), *The Power of Identity*, Blackwell, Oxford.
- Dahl R., Lindbloom C., E. (1953), *Politics, Economics, and Welfare*, Harper Torchbooks, Harper & Row Publishers, New York.
- Dahl, R. (1995) "Participation and the Problem of Civic Understanding", in *Rights and the Common Good; The Communitarian Perspective*, (Ed.) A. Etzioni, St. Martin's Press, New York.
- Etzioni, A. (1996) "The responsive Community: A Communitarian Perspective", *American Sociological Review*, 61, pp.1-11
- Friedmann, J. (1987) *Planning in the Public Domain*, Princeton University Press.
- Friedmann, J. (1992) *Empowerment: The Politics of Alternative Development*, Blackwell.

Finke, R. ve Bettel, J. (1996), *Chaotic Cognition*, Lawrence Erlbaum Associates Publisher, Mahwan.

Giddens, A. (1998), *The Third Way; The Renewal of Social Democracy*, Polity Press.

Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action: The Issue of Functional Reason*, Polity Press, Vol 2, Oxford.

Healey, P. (1995) "Discourses of Integration: Making Frameworks for Democratic Urban Planning", in *Managing Cities: The New Urban Context*, (Ed.) P. Healey, S. Cammeron, S. Davoudi, S. Graham, A. Madani-Pour, John Wiley and sons Ltd.

Healey, P. (1998) "Building Institutional Capacity Through Collaborative Approaches to Urban Planning", in *Environment and Planning A*, 30, pp. 1531-1546.

Low, M. (1999) "'Their masters' voice': Communitarianizm, Civic Order, and Political Representation", in *Environment and Planning A*, Vol.31, pp. 5-17.

Schmitter, P.C. and Karl, T.L. (1991) "What Democracy is and is not", in *Jurnal of Democracy*, pp.75-80.

Smith, D.M. (1999) "Geography, Community, and Morality", in *Environment and Planning A*, Vol.31, pp. 5-17.

Tam, H. B. (1998) *Communitarianizm; a New Agenda for Politics and Citizenship*, Macmillian Press, London.

Tekeli, İ. (1996) "Katılımdan Beklentilerimiz Zaman İçinde Nitelik Değiştiriyor", in *Ada Kentliyim*, (7), pp.58-59.

Tekeli, İ. (1999) *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Yayıncılık, Ankara.

Tekeli, İ. (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitapevi, Ankara.

Tekeli, İ. (2002), *Bilgi Toplumuna Geçerken Farklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Bazı Saptamalar, Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunsallar, Görüşler, Yorumlar Eleştiriler ve Tartışmalar İçinde*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, (3), Ankara.

Tekeli, İ. (2002), *Türkiye Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünmesi Gerekenler Üzerine*, Planlama, (1), TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Mart, Ankara.

Touraine, A. (2001) *New Social Movements? in Beyond Neoliberalism*, Polity Press, Cambridge

Wilson, P. A. (1997) "Building Social Capital: A Learning Agenda for the Twenty-first Century", in *Urban Studies*, 34 (5-6), pp. 745-760.

İmar ve Şehirleşme Kanun Tasarısına İlişkin Endişe ve Umutlar

Feral EKE

Prof. Dr.,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü,
Gazi Üniversitesi

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'na yaklaşık 10 yıldır üzerinde çalışılan şehircilik çerçeve yasası nihayet İmar ve Şehirleşme Kanun Tasarısı adı altında toplumun çeşitli kesimlerine, üniversitelere, meslek odalarına ve ilgili kuruluşlara sunuldu.

3194 sayılı İmar Yasası'nın 18 yıllık uygulama döneminde yaşanan sorunlar, dünyadaki değişen ekonomik ve sosyal dinamikler ve planlama eğilimleri, ülkemizin gerek kendisine seçtiği hedefler, gerekse de insan kaynakları açısından geldiği bilgi ve birikim düzeyi yeni bir yasa hazırlığını kaçınılmaz kılmıştır.

Bu gereksinim yanıtını yeni taslakta buldu mu? Yasa tasarısı planlama disiplininde yaşanan endişeleri giderici, beklentileri gerçekleştirici oldu mu? Tasarıyı bu amaçla irdeleyelim. Bu makale Şubat 2004'de Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca Kızılcahamam toplantısında sunulan ilk taslak üzerine hazırlanmıştır.

Hemen belirtmek gerekir ki taslak büyük bir iyi niyet ve yoğun emekle hazırlanmış bir belge niteliği taşımakta, genel esaslarında çağdaş ve adil bir planlama eylemini tanımlandığı görülmektedir.

Ancak bu yaklaşım tasarının içerik bütünlüğü içinde giderek kaybolmakta, gereksiz ayrıntılarda yoğunlaşmakta ve böylece 3194 sayılı İmar Yasasının eksikliklerinin giderilmesi, bazı kavramlarının daha iyi açıklanması, özetle imar yasasının genel bir revizyonu biçimine dönüşerek temel çerçeve yasa izlenimini yansıtmamaktadır.

Ülkemizin yeni kentsel ve kırsal yerleşme düzeyini yönlendirmekte seçeceği planlama vizyonunun bu tasarının tüm hükümlerine daha belirgin yansıtılması dileğiyle tasarıyı irdelemeye devam edelim.

İstisnalar ve Eşgüdüm

Tasarının en olumlu maddelerden biri eşgüdüm sağlayıcı hükümlere yer vermesidir.

3194 sayılı Yasasının uygulama döneminde çeşitli kuruluşlar arasında adeta paylaşılan planlama yetkilerinin ülkemizin mekan düzenlemesinde getirdiği sorunlar sadece doğal kaynakların kaybı, kültürel ve tarihi mirasın yok edilmesi ve sağlıksız kentsel bir doku ve yerleşme düzeni oluşmasına neden olmamış, toplumda kamu yararı güden bir planlama sistemine güvensizlik oluşturmuştur.

Taslak bu eşgüdümü sağlayıcı hükümler taşımaktadır.

Tanımlar

3194 sayılı yasanın tanımlarındaki eksik yazılımlı düzeltmeyi hedefleyen bir yaklaşımla ele alınan taslağın bu maddeleri, yinede eksik kalmaktadır.

Her ne kadar ilerki bölümlerde değinilse de metropoliten alanlarla ilgili düzenlemelerin tanımda yer almaması, güncel olarak Koruma Kurullarınca koruma amaçlı planların vazgeçilmez parçası olarak istenmesi olağan hale gelen kentsel tasarım planlarının tanımlanmaması, bu eksikliklerin bazılarıdır. Buna karşın kırsal yerleşme alanı plan kademesinin tanımlanması yerinde olmuştur.

PLANLAMA
2004/1

Mekansal strateji planı başlığı altında yer alan “ülke fiziki planı” adı ile içeriği açısından farklı anlamları akla getirmektedir.

“Ülke fiziki planı” başlığı, geçmiş yıllarda ülkemizde çok tartışılan ancak hazırlanmasının rasyonel olmadığına karar verilen, ayrıca günümüzün devingen sosyal dinamikleri, ekonomik gelişmeleri, ekolojik kaygılar ve teknolojik atılımları karşısında hemen güncelliğini kaybeden, statik bir düzenlemeyi anımsatırken, içerik olarak esnek mekansal stratejileri vurgulayarak doğru bir anlam taşımaktadır. Belki de bu başlığın değiştirilmesi yerinde olacaktır.

Yıllarca kalkınma planlarında dışlanan ve imar yasasında tanımlanmayan bölge planlama sürecinin öneminin anlaşılması, Avrupa Birliğinin aday ülkelerden talep ettiği bölge gelişme planlamasına ilişkin bir tanımın taslağa girmesi sevindiricidir.

Alt bölge plan tanımı ise Bayındırlık ve İskan Bakanlığının Çevre Düzeni Nazım planı yerine önerdiği, bu ölçekteki bir planlamada onay yetkisi hakkındaki kaygılarını giderici bir tanımdır.

Tanımlar bölümünün en umut kırıcı hükmü nazım ve uygulama imar planları için olandır. Bu tanımlar neredeyse 3194 sayılı yasadakinin aynı olup, bu tasarıda, imar yaklaşımının değişmediği, yeni bir şehircilik vizyonu geliştirilmediğinin göstergesidir.

Tanımlarda yer alan “yer seçim komisyonu” planlamanın ana misyonu olan bir görevi üstlenmiş gözükmekte, sektörel ağırlık ile noktasal kararlar üretilmesinin neden olacağı kaygısına yol açmaktadır. Özellikle turizm, sanayi ve toplu konut gibi özel girişim ağırlıklı sektörlerde karar verme sürecinde bu komisyon politik baskılara yoğunlukla hedef olabilecek bir nitelik taşımaktadır.

Planlama

Tasarının ilk bölümlerinde stratejik planlama kavramı ve ekonomik, sosyal, çevresel ilkeler yer alıyorsa da, sonuçta 3194 sayılı yasa ile elde edilen nazım ve uygulama planlarının hedeflenmesi, uygulanmakta olan imar planlama sisteminin devam ettirileceğini kanıtlamaktadır. Üst ölçekli planlar kademesinde gösterilen geniş açılı, çağdaş yaklaşım nazım ve uygulama imar planı ölçeklerine yansıtılamamıştır.

Ancak bu bölümde yer alan ve tartışılması gereken önemli nokta bölge ve alt bölge planının yapımının merkezi yönetimce yüklenilmesidir. Gelişmiş ülkelerde ve özellikle Avrupa Birliği üye ülkelerinde bölge ve alt bölge planlama sürecinin giderek daha yerel nitelik alması ve yerel talep ve gereksinimleri öne alan bir karar verme mekanizması haline dönüşmekte olduğu göz önüne alındığında alt bölge planlarının hazırlanmasında yerel yönetimlerin daha fazla görev alması beklenmelidir. Üstelik mahalli idarelerin yeniden yapılandırılması ile ilgili yasa taslağı Valilik ve hizmet birliklerine bu konuda görev ve yetki öngörmektedir.

AB uyum süreci çerçevesinde bölge kalkınma ajansları konusunda yapılan ön çalışmalarda da benzer yaklaşımlar tartışılmaktadır. İmar ve şehirleşme yasa tasarısı bu yasal ve yönetsel düzenlemelerle ilintili olarak gözden geçirilmeli ve alt bölge planı yapım sürecinde yerel yönetimlerin sadece görüşünün alınması ile yetinilmeyerek, yeni ortaklıklar gündeme getirilmelidir. Belki de planlama süreci tümüyle yerele bırakılmalı, onay ve denetim merkezde kalmalıdır.

Güncel imar yasamızın en eleştirilen maddelerinden biriside Bayındırlık ve İskan Bakanlığına verilen res’ en plan onama yetkisidir. Madde sayısı ve içeriği değişerek yazılısada yer seçimi komisyonunca belirlenen parçacı planları afet, gecekondular ve kıyı kanunu kapsamındaki planları ve “mekansal ve işlevsel bütünlük arz eden, veya birden fazla il sınırları bütününde ... sektörler arası koruma kullanma dengesini sağlama amacı güden..... eşgüdüm esaslarını belirleyen planlar” için res’ en onay yetkisini Bakanlığa tanınmaktadır.

Bu maddede her ne kadar halihazır yetkiler kısıtlanmış görünüyorsa da Bakanlığın teknokratlarına daha beter bir gelecek vaat edilmektedir. Şöyleki oldukça özenle ve nadir kullanılmaya çalışılan res’ en onama yetkisi, yer seçimi komisyonu noktasal kararları için (ki buradaki taleplerin sektörel ve parçacı nitelik taşıyacağı kesindir) daha büyük bir baskı altında kullanılacaktır.

Ayrıca yukarıdaki paragrafta tırnak içinde tanımı verilen, adı verilmeyen “plan“ alt bölge plan” tanımı ile benzeşmektedir. Ancak “plan” için resen onama yetkisi tanınırken “alt bölge planı” tanımı için daha demokratik ve katılımı öngören bir imar süreci belirlenmektedir. Hangi durum-

ların “plan” kapsamında, hangi durumların “alt bölge planı” kapsamında ele alınacağı sorguya açıktır.

Uygulama ve Uygulama Araçları

Tasarının belkide en umut kırıcı yönü önerilen uygulama araçlarının kısıtlılığıdır. 3194 sayılı Yasanın önemli uygulama araçlarından biri olan 18. madde uygulamasının bugün dahi karşılaştığı sorunlar bu maddenin yeni bir yaklaşımla ele alınması yanı sıra yeni yöntemlerin de gündeme getirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

18. madde kapsamında alınan düzenleme ortaklık payının kentsel ortak kullanımlarına yetmediği ve yerel yönetimlerin yasal olmayan pazarlıklarla gerekli yeşil alan ve kamusal tesis alanları elde etmeye çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Ancak bu tür yasal olmayan pazarlıklar bir çok kez kişisel kazançlara, adil olmayan çözümlere ve sonuçta sağlıklı bir kentsel dokunun oluşmasına nedendir.

Gelişmiş ülkelerde sıkça kullanılan uzlaşmacı planlama modellerinin, imar hakları aktarımı, özel proje alanları oluşturma, yapılaşmaya zorlama, kamuya öncelikli satın alma yetkisi, gibi, yeni açılacak iş alanına koşut konut alanları kentsel ve donanımı oluşturma zorunlulukları, kamu/özel sektör ortaklıkları önlemler, yanı sıra yenileme ve düzenlemeye ilişkin teknik destek sağlama, teşvikler, indirimler ve diğer özendirici önlemlere ilişkin ipuçlarına bu tasarıda yer verilmelidir.

Denetleme

3194 sayılı imar Yasasının temel özelliklerinden biride plan onaylama yetkisini alan yerel yönetimlerin imar açısından üst denetimine yer vermemesi ve uygulamaları yasaya ilişkin çıkarılan 9 yönetmelik ile yönlendirme ve denetlemeyi amaçlamasıdır.

Bu yaklaşım toplumdaki kamu yararı konusundaki bilinç eksikliği ve halk katılımı ile özdenetim sağlayıcı kanalların önerilmemesi nedeniyle kentsel düzendeki halihazır yozlaşmayı getirmiştir.

İşte bu nedenle tasarının getirdiği hükümlerden en gerekli olanları denetimle ilgili olanlarıdır. Afetlere maruz bir coğrafyada yer alan ülkemizde yapı denetim kuruluşlarının ve sigorta zorunluluklarının yerel yönetimlerin yeterince yerine getire-

medikleri kontrol eylemini gerçekleştirmeleri için getirilen hükümlerin gelecekteki afetlerde can ve mal kaybını önleyeceği kuşkusuzdur.

Plan, harita ve parselasyon plan denetim komisyonları planların adil, yasal, uygulanabilir ve kentsel yaşam kalitesini yükseltici olması yolunda olumlu adımlardır. Ancak bu komisyonların Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü eşgüdümünde olacağı ifadesi Mahalli İdareler Yasa Tasarısıyla Bayındırlık ve İskan Bakanlığı taşra örgütü kaldırıldığı için, çelişkilidir.

Tasarı halk katılımı ile özdenetim kanalları açısından kısıtlıdır. Türkiye’nin kabul ettiği bir çok uluslararası sözleşme ve şartnamelerde yer alan bu konuya yeterince açılım verilmemiştir. Bakanlığa üst denetim konusunda verilen yetkiler fazla abartılıdır. Ülkemizin çok önceden 1991 yılında kabul ettiği Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesi ve Avrupa Kentsel Şartındaki hükümleri aşan bir denetim yetkisi Bakanlığa tanınmıştır. Avrupa Birliğinin yerel yönetimlerin özerkliği konusundaki ilkelerine de ters düşen bu aşırı denetimin yeniden gözden geçirilmesi gereklidir.

Bakanlığa verilen plan uygulamasını durdurma ve iptal yetkisi, batıda özellikle İngiltere’de uygulanan ve planlar hakkında kamuoyunda şikayet ve tereddüt oluştuğunda planın bir komisyonca incelenmesi modelinden esinlendiği izlenimi vermektedir. Ancak unutulmaması gereken husus bu tür bir komisyonun özel niteliği ve Bakanlık elemanlarından oluşmayan teknik yapısıdır. Bakanlık bünyesinde yer verilen imar denetimi uzmanlarının plan uygulamalarını durdurma ve plan iptaline ilişkin görevlerini çok özenle yapmaları gerekecektir.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartnamesinin temel ilkelerinden olan yerel/merkezi yönetim arasındaki üst denetim ve vesayetin yargı yolu ile tesisi maddesi halen uygulanmakta iken bu geri dönüş ülkemizin demokratikleşme ve yerelleşme yolundaki hedeflerine ters düşmektedir.

Kanımızca Bayındırlık ve İskan Bakanlığına verilmesi gereken misyon; politika ve strateji üretme, araştırma, ilke ve standart saptama, yerel yönetimlere yol gösterici teknik bilgi ve eğitim sağlama olmalıdır. Üst denetim görevinde ancak bu tür bir alt yapı çerçevesinde anlam kazanacaktır.

Tasarı halk katılımı ile özdenetim kanalları açısından kısıtlıdır. Türkiye’nin kabul ettiği bir çok uluslararası sözleşme ve şartnamelerde yer alan bu konuya yeterince açılım verilmemiştir.

Yapı ve Yapı İle İlgili Esaslar

Tasarının yapı ile ilişkili bölümü bir şehircilik çerçeve yasasında yer almayacak yoğunluk ve ayrıntıda hazırlanmıştır. 3194 sayılı İmar Yasasının uygulanmasında görülen aksaklıkları gidermeye yönelik maddeler bir çok konuya açıklık getirmekte, ancak kapsamı nedeniyle diğer bir yasa hazırlığını hak etmektedir. Yinede tasarının bu bölümü incelendiğinde saptadığımız olumsuz ve olumlu yönleri irdeleyelim.

Yapıya ilişkin izin alma işlemlerinin belli sürelerle bağlanması, çeşitli idarelere ait sorumluluk ve yetkilerin ve izin için gerekli belgelerin açıklıkla belirlenmesi, hızlı ve hakça bir uygulama sağlanması açısından yararlı, kaçak veya proje ve ruhsatına aykırı yapılaşmayı önleyici olabilecektir.

Özellikle kaçak inşaatların yıkımında gecikmelerin önlenmesi için azaltılan bürokratik işlemler, para cezaları yanı sıra verilen hapis cezaları, mevzuata aykırı işlem yapan kamu görevlilerinin kusurlarından sorumlu tutulmaları bugün uygulamalarda karşılaşılan birçok soruna çözüm getirici niteliktedir.

Ancak bu bölümde yer alan pek çok yaptırım yetki ve sorumluluk bu tasarı dışında, yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç olduğuna işaret etmektedir. Örneğin muhtarlar verilen görevler ve sorumluluklar bugünkü muhtarlık yapısı içinde

başarılamayacak bir ağırlık taşımaktadır. Muhtarlık kurumsal yapısında ve muhtar seçilecek kişilerde aranacak koşullar ve muhtarlar imar denetimine ilişkin görevlerinde destek verecek yönetsel, teknik ve mali imkanlar farklı bir yasa kapsamındadır. Böylece imar ve şehirleşme yasa taslağının hazırlanmakta olan diğer yasa taslaklarıyla ilişkilendirilme gereği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Taslağa ilişkin incelemeyi bazı olumlu yönlerini vurgulayarak sonuçlandırılım.

Planlama sürecinin başlangıcında jeolojik etüdlere ve ön çalışmalara verilen önem, meslek odalarına hakettikleri rolün tanınması, belediyelerin imar yetkisi kullanımı için görevlendirilecek elemanları açısından gruplandırılması, mücavir alanların belediye sınırları içine katılması, proje ve yapının, yapım, uygulama ve denetiminde görevli kişilere yönelik olarak eğitim ve sertifika programlarına katılma zorunluluğu getirilmesi, tasarımı olumlu yönlerinden bazıları olarak sıralanabilir.

Tasarının kentli haklarına öncelik veren, kentsel yaşam kalitesini yükselten, halihazırdaki yetki karmaşasına son veren, doğal ve kültürel değerlerimizin yağmasını önleyen, toplumumuzun sosyal dinamiklerine uyumlu, esnek, demokratik ve katılımcı bir planlama ve uygulama süreci sağlayacak, şehircilik yasasına dönüşmesini dileyelim.

Yeni Başkentler, Tasarım ve Siyasi İktidar*

Hande ULUĞ

1997 yılında Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı ve Kentsel Tasarım Bölümünden lisans, 2000 yılında da ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümünden Kentsel Tasarım Yüksek Lisans derecesi almıştır.

Ulus devlet kuramı mekanla ilişkilendirildiğinde iki unsur karşımıza çıkar. Birinci unsur, ticari ilişkileri ve iletişim ağını kuran pazarın varlığını ifade eden yurttaşlıktır. Bu bağlamda ulus devlet sadece politik bakış açısıyla değil aynı zamanda da ekonomik açıdan da talep edilendir. İkinci unsur ise baskı oluşturan milli sermaye veya diğer bir deyişle politik güçtür. Bunların arasındaki ilişki kaçınılmaz olmakla birlikte önemli olan bu iki momentin kuvvetleri birleştirmesi ve mekanı oluşturmalarıdır. Ulus devletin mekanı bu süreç içinde oluşur (Lefebvre, 1991:112). Diğer bir deyişle, kentin özünü mekansal biçim oluştururken, bu şekillenme iktidarın politik görüşlerinin mekana yansımaları olarak gerçekleşir. Dolayısıyla, milli başkentler farklı hakimiyetlere göre gücün uygulandığı ve denendiği mekanlardır.

Politik kavramlar bilindiği üzere planlama pratiğinin önemli bir ögesidir. Politik kavramlar arasında ise yetki (güç), karar mekanizması veya kararı yönlendiren olması sebebiyle ayrıcalıklı bir önem taşır. Başkentlerin politik gücün vurgulandığı ve kurulmuş gerçekliğe dönüştürüldüğü kentsel mekanlar olmaları gözönünde bulundurulduğunda başkentlerin kurulum aşamasında gerek politik gücün gerekse de kentsel kavramların ayrı ayrı işle(ye)mediği sonucuna varılır. Yeni bir başkent kurma fikri politik bir seçim olduğundan şüphesiz onun hayata geçeceği yer yeni hükümetin işlevlerinin yer alacağı ortam olacaktır. Başkentler

devletlerinin sembolleri, fiziksel görünüşleriyle de toplumun ekonomik, sosyal, politik güçlerinin yansımasıdır.

Yeni bir başkent kuruluşunda ilk aşama sürecin tanımlanmasıdır. Bu başlangıç noktası, yeni başkent kurulumu fikrinin, politik kavramlara bağlı olarak ortaya çıkışıdır. Devamında ilk fiziksel veri olan arazi seçimine karar verme aşaması yer alır. Arazi seçimini yeni başkent dış görünüşünü belirleyici ana güçlerden planlama aşaması takip eder. Plan elde etme şeklinin, plancılarının, mimarların seçimiyle politik güçlerce amaçlanan kentsel görünüme ulaşmadaki araçlar belirlenmekte, bu aşamada planlama ve mimarlık devreye girmektedir. Bunlar yeni başkenti kullanımlara ayırarak başkent kurma fikrinin ardındaki politik görüşleri yansıtır. Belirtilen tüm bu aşamaların uygulanması başkenti gerçekleştirmenin içeriğini oluşturur.

Şüphesiz, bir başkent kurulumundaki bu aşamaları politik kavramlardan bağımsız olarak incelemek büyük bir yanlış olurdu. Bakış açımız, yeni ulus devletlerin kuruluş aşamalarındaki planlama ve tasarım süreçlerinin tamamen politik kavramlar tarafından tanımlandığı düşüncesine dayanmaktadır. Bu çerçevede, planlı başkentler arasından, bir plana bağlı olarak kurulmuş, politik karar ve tavrın ürünü olan ve politik kavramlara bağlı olarak kurulum sürecini yansıtabilen dört örnek seçilmiştir. Bu yazıda, Canberra, Chandigarh, Brasilia ve Ankara'nın yeni başkent olarak

*Bu çalışma ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım programında 2000 yılında verilen, "The Role of Political Concepts on Planning and Design Process of New Capitals: A Comparative Study" başlıklı Yüksek lisans tezine dayanılarak hazırlanmıştır.

kurulum süreçleri politik kavramlara bağlı olarak belirtilen aşamalarda karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.

Seçilen başkentlerin bulguları incelendiğinde, doğal olarak farklı şehirlerde ve farklı aşamalarda artan veya azalan politik kavramların etkilerinin her fazda politik kavramlardan etkilendikleri gözlenmektedir. Bulguların genel elemanları tüm başkentlerde ortaktır. Politik gücün yeni kurulan başkentlerin planlama ve tasarım aşamalarındaki sonuç unsurları *bağımsızlık, demokrasi, otorite, eşitlik, birlik, milliyetçilik, kalkınmacılık* olarak özetlenebilir.

DÖRT YENİ BAŞKENTİN KARŞILAŞTIRILMALI DEĞERLENDİRİLMESİ

Bağımsızlık

Yeni başkentlerin kuruluşunun arkasındaki en temel politik kavram bağımsızlıktır. Hindistan örneğinde, eski başkent Lahore'un yer aldığı eyaletin Hindistan ve Pakistan olarak bölünmesi ve ülkenin bağımsızlığının ilanıyla birlikte hükümet işlevlerini yeni bir başkente taşımak fikri ortaya çıkmıştır (Evenson;1966:4). Chandigarh örneğinde politik görüş olarak bağımsızlık, ülkenin sömürge geçmişinden arınmasıyla kazanılmış yeni bir özgürlük anlamındadır. Eski başkent Pakistan sınırlarında kalmasından doğan

ihtiyaç ve başkentlik işlevlerini, var olan bir şehre yüklememek öngörüsü politik nedenlere dayanmaktaydı.

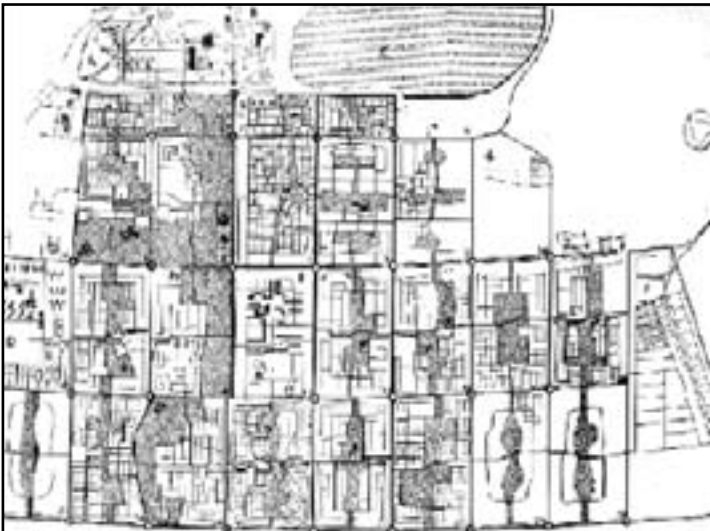
Ulus devletin kurulmasıyla ülkenin özgürlüğünü, tek başına ayakta duran bir milletin bağımsızlığını gösterebilmek için iktidar, simgesel bir harekete ihtiyaç duymuştur. Yeni başkent, modern Hint kimliğinin temsilcisi ve yeni rejimin imgesi olarak yaratılmıştır. Demokrasiye dayanan yeni bağımsız eyaletin hükümetin gücünü temsil etmesi, tasarım ilkelerinden *baskınlık* (dominance) ile doğanın ve *geometrinin* gücünün kullanılmasıyla olanaklı kılınmıştır (Şekil.1).

Avustralya'nın başkenti Canberra'nın kurulumu fikri, sömürge idaresinin ortadan kaldırılıp Federal Devletin kurulmasıyla Avustralya'nın bağımsızlığını, özgür kılınmış yeni modelini yeni bir alanda, yeni ulusal başkentte simgeleştirme gerekliliğinden ortaya çıkmıştır (Robinson;1975:67). Politik düzeyde otoritenin arkasındaki bağımsızlık fikrinin yeni başkentteki önemini en iyi şekilde vurgulayabilmek için hükümet mahallesi kentin diğer parçalarından mekansal olarak ayrı tutulmuştur. Büyük ölçekli, muhteşem binalar, *ihtişam* hep tasarımın *baskınlık* (dominance) ilkesinin mekandaki yansımalarıdır ve böylece yeni ulus devletin bağımsızlığı, otoritesi, bürokrasisi kent mekanında temsil edilmektedir.

Brezilya'da yeni bir başkent kurma fikri Portekiz'den bağımsız olmaya dayanmaktadır. Simgesel başkent Brasilia'nın kurulumu ile eski devletin hakimiyetinin yıkılması, yarı sömürge geçmişten kurtulması ve bağımsızlığı vurgulamak amaçlanmıştır. Diğer yandan, Brasilia'nın ülkedeki konumu, politik bir kavram olarak bağımsızlık ile yakından ilişkilidir. Başkent denizden uzak, ülkenin iç kısımlarında kurulmasıyla sömürge karakterin silineceği varsayılmış, böylece bağımsızlığa ulaşılması amaçlanmıştır. Hükümette ülkenin içten batıya açılmasını savunanlar başkent de iç kısımlarda yer almasını öngörmüşlerdir. Bu görüş *kendine yeterliliği* (self sufficiency), bağımsızlığı kuvvetlendirecek ve tüm bölgenin gelişiminin planlanmasını sağlayacak bir unsur olarak görülmüştür (Epstein;1973:76).

Ankara'nın arkasındaki politik gücün etkisi, yeni bir başkent kurulması fikrinden başlayarak takip edilebilir. Ankara örneğinde de yeni bir başkent kurma fikrinin nedeni politik anlamda bağımsızlığa

Şekil. 1. Le Corbusier'in Chandigarh planı : Gücün kent biçimine geometrik düzende yansımaları (Evenson; 1966:136).

dayanmaktadır. Bağımsızlık ideolojisine emperyalist yönetimin yıkılmasıyla, ülkenin imparatorluk ve halifelik imgesinden uzaklaşması ve Osmanlı rejimiyle ilişkileri kopararak ulaşılmıştır.

Bölgesel ve kentsel içerikte ele alındığında, başkentin yer seçimine politik olarak karar verildiği, fiziksel sınırların çizilmesinde devletin ilkeleri ve amaçları çerçevesinde başkentin İstanbul'da değil Anadolu'da olmasına karar verildiği görülür. Yeni devlet düzenine geçiş, Anadolu'nun ortasında bağımsızlık görüşüyle sembolize edilmiştir (Akçura;1971:22). Yeni hükümet otoritesi, eski rejim taraftarlarına karşı çıkarak, bağımsız bir millet ve ekonomi oluşturmak, yeni devlet modelini uygulamak için yeni hükümet otoritesini Ankara'da tanımlamıştır. Yerleşim yerinin kararında, savaş yıllarında bağımsızlık kazanmak fikri de başkentlik işlevleriyle ilişkilendirilir. Politik tartışmanın merkezileşme, bağımsızlık ve otorite görüşleri ulus devletin yapılandırılmasıyla fikren gerçekleşmiş, bölgesel ve kentsel anlamda ise belirtilen yer seçimi ölçütleriyle ve yeni başkentin inşasıyla fiziksel olarak da gerçekleşmiştir (Danielson ve Keleş;1985:60).

Demokrasi ve Milliyetçilik

Hindistan örneğinde, bölgesel ve kentsel olarak bakıldığında yeni bir başkent yaratma fikri başkentlik işlevlerine cevap verebilecek bir şehir bulma, oluşturulmak istenen *milli güvenin* yansıtılması, ulus için yeni bir kavram geliştirme gibi politik amaçlar taşımaktadır. Yeni başkentin demokratik devlette gücü temsil edeceği, yeni devlet işlevlerinin mekanı ve demokratik hükümetin sembolü olacağı öngörülmüştür. Chandigarh'ın plancısı olarak Le Corbusier'in seçilmesindeki amaç ise ulus devletin oluşumunu, yeni başkentin işlevlerine uygun olarak yeni modern kavramlar içeren politik gücün bağımsızlığını simgeleştirebilmektir. Kentsel mekanlara bakıldığında toplumda *birlik* sağlamayı amaçlayan *yurttaşlık* fikrini benimsetmek, ulus devletin oluşumunu mekana yansıtmak amaçlanarak Capitol alanının *yaya meydanı* olarak tasarlanmış olması önemli bir örnektir. Meydanın *ölçeği* demokratik anlamda gücü gösterirken, halk için yeni başkentte yeni kullanımları da işaret etmektedir. Alanın mimarisinde ise geleneksel Hint mimarisinden esinlenmelerle milliyetçilik ve yeni oluşturulmak istenen Hint kimliği vurgulanmaktadır (Hall;1988:214).

Şekil. 2. Canberra'nın tasarımında geometri, ölçek, ışınsallık (Smith ve Keçe;1992:56).

Canberra, demokrasi ve milliyetçilik kavramlarına bağlı olarak incelendiğinde yurtseverliğe ve ekonomik anlamda iyimserliğe sahip yeni ulus devletin etkileyici bir başkentte sembolize edilmek istendiği görülür. Politik görüşün demokrasi idealine hükümetin *sosyal reform* fikriyle, ülkenin sosyal gelişmeye yönlendirilmesiyle diğer bir deyişle ulusun demokratik sosyal düzeninin ve Federal Devletin yüceltilmiş demokratik niteliklerinin yeni başkentte tanımlanmasıyla ulaşılmak istenmiştir. Fiziksel olarak yeni kurulan ulus devletin ve federal devletin gücü, kamusal alanda ülkenin iç kısmında yeni bir başkent inşa edilmesiyle ekonomik olarak *bağımsız* yeni bir şehir modeline kavuşulması ve bu modelin başka şehirlere örnek olup bölgesel sosyal gelişme yaratması amaçlarıyla gösterilmiştir (Freestone;1989:46).

Tasarım ilkeleri açısından *birlik* düşüncesi halka yeni olan mekansal düzenlemelerle (kamusal alanlar) vurgulanmak istenmiştir. Griffin tasarımlarında geometrik şekilleri kullanmayı ilke haline getirdiğinden Canberra'nın tasarımında da, kararlı hükümet ve yeni kurulan ulus devletin açıklığını anlatmak için *geometriden* yararlanmıştır (Şekil.2). Demokrasi, geometrik, *toplayıcı* (concentric) tasarımların (daireler, üçgenler ve ışınsal

Şekil. 3. Çağdaş mimarinin elemanı olarak betonun cephede kullanımıyla yaratılan etkiye Brasilia'dan bir örnek: Itamarity Sarayı (Evenson; 1973:207).

Şekil. 4. Jansen'in kaleyi vurgulayan eskizi, tasarımda Camillo Sitte etkisine bir örnek (Jansen;1937:43).

olarak aralarından çıkan caddeler) kullanılmasıyla yansıtılmak istenmiştir. Düzeni yansıtan tasarım-daki *denge* (balance), *hizalama* (alignment) ilkeleriyle bulvarların tasarlanması böylece simetri ilkesinin de kullanılması ile bütünde demokrasi kavramı algılanabilmektedir. Demokratik düzenin tasarıma yansımaları olan *düzen* (order) ilkesi, kendini *bakı* (vista) ve *eksen* (axial) düzenlemeleri ile hissettirir. Ulus devletin gücünü simgeleştirmeye yönelik olarak kente kazandırılmak istenen anıtsal karakteri vurgulamak için *ölçeğe* (scale) ve *başknlığa* (dominance) başvurulmuştur.

Brasilia'nın kuruluşunda Kubitschek'in ekonomik hedefleri, milliyetçiliğin yeni başkentin ekonomik gelişimi için uygun bir çevre oluşturması ve fiziksel, ekonomik, kültürel olarak farklı bir millet oluşturmak amaçları güdüüyordu. Yeni başkent kurma fikri ayrıca güçler dengesini, sömürgecilikten arınmış yeni yönetim merkezini meydana getirmeyi, modern demokratik devleti, laikliği ve parlamenter demokrasi fikrinin bir modelini oluşturmayı amaçlıyordu. Yeni başkentin yer seçiminde hükümetin politik ideolojileri etkili olmuş, ülkenin iç kısmında yerleşim ile *bölgenin planlı olarak gelişmesi* beklenmiştir. Yerleşimin iyi tanımlanmış bir alanda iç kısımda yer alması politik bir beklentinin zorlaması olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, ülkenin nüfus merkezine başkenti yerleştirerek dış etkilere son vermek ve iç nüfusta artışa sebep olmak amaçlanıyordu.

Milliyetçilik görüşüne dayanarak, başkentin sadece yönetimin yerleştiği bir merkez değil aynı zamanda ülkenin farklılaşmış kültürel merkezi olması da düşünülüyordu. Planın gerçekleştirilmesi aşamasında toplumsal olarak da faydalar sağlanmış ticarete ve diğer sektörlerde yeni imkanlar yaratılmıştır. Sosyal içeriğe de sahip olan planda, milliyetçiliğin dışavurumu olan *rekreasyon alanları*, yeşil alanlarda *anıt-sallık*, park şehir fikri ile *halkçı toplum* görüşü yansıtılmaktadır. Mimaride ise eski stiller yerine *çağdaş mimarlığın* seçilmesi, ulus devletin simgesi olarak yeniliğin tercih edilmesinin göstergesidir (Şekil.3).

Ankara örneğinde ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile ortaya çıkan *yeni politik modelin* ve ulus devletin kuruluşunun sembolize edilmesi istenmiştir. Ulus devletin kurulmasıyla, hükümet imgesinin yenilenmesi, Cumhuriyet'in başarısı-

nın simgeleştirilmesi gibi hedefler çizilmişti. Ulus devletin kuruluş nedeni yeni politik ideolojinin ortaya çıkışı ve bununla *cumhuriyetçiliğin* yeni bir başkentte örneklenmesiydi. Uygur bir toplumun kimliğini yeni bir başkentle hayata geçirmek istenmekteydi (Tekeli;1980:50).

Başkentlik işlevlerini bir Anadolu şehrine taşıma fikri kabul edilirken aynı zamanda da planlanmış *yeni milli başkent* inşa etmek ve bunun da yaşantı ve imgesiyle diğer Türk şehirlerine model olması amaçlarına ulaşmak isteniyordu. Yeni başkent yeni milletin bir yansıması olacak, milliyetçiliği teşvik edecek ve kendine has bir yaşam tarzı oluşturacaktı. Toplum sağlığına ve mutluluğuna erişmek için şehrin içinde ve dışında yeşil alanlar yaratılması, çevre standartlarının artırılması bir araya gelmeyi kolaylaştıran unsurlardı ve sosyal olarak milliyetçilik çerçevesinde *bütünleşmeye* hizmet ediyordu.

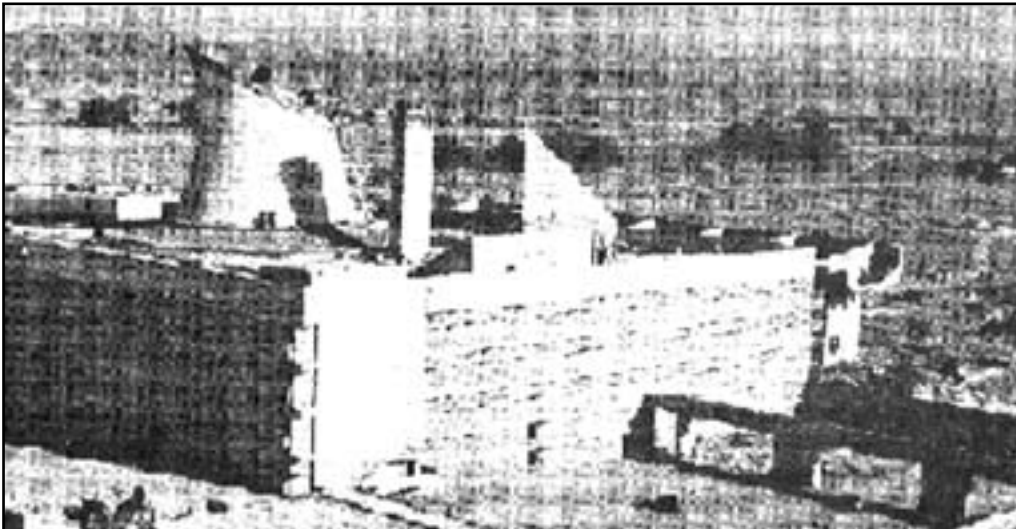
Milliyetçilik görüşünün Jansen'in tasarımdaki yansıması *yönelim* ölçütünün kullanımında görülmektedir. Anadolu'nun ruhunu simgeleştirmek amacıyla başkentten *düğüm noktası* olarak kalenin işaret edilmesi bunun için önemli bir örnektir (Şekil.4). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu vurgulamak ve milliyetçilik görüşünü benimsetmek amaçlarına verilen önemle fiziksel anlamda şehrin elemanlarına *yönlenmek* hep hükümetin politik görüşlerine dayanmaktaydı. Siyasi iktidarın politik etkileri Ankara'nın mimarisini de etkilemiştir. Başlangıçta ulusal devletin kuruluşuyla mimaride milliyetçilik hareketi görülmek-

teyse de politik ideolojiler *Batılılaşmaya* yöneldiğinde mimaride de uluslararası tarza yönelme olmuştur.

Otorite

Yeni başkentlerin kuruluşunda gücün kullanım aracı olması sebebiyle otorite başlıca politik unsurdur. Chandigarh örneğinde otorite iki kişi ile temsil edilmektedir: Tasarımda Le Corbusier ve siyasette başbakan. Politik düzlemde demokratik uzlaşım yerine otorite olgusuna özlem duyulmaktaydı. Bu görüşten hareketle yeni başkent otorite ve gücün yansıması olarak düşünülmüştür. Hükümet başkent için yapılan insancıl birincil planı otoriter olmadığı gerekçesiyle kabul etmemiş ve yeni kurulan ulus devletin gücünü yansıtan daha *ihitişamlı* bir tasarım tercih edilmiştir. Chandigarh'ın kare biçimde tasarlanması, ardındaki iyi tanımlanmış politik unsurların mekanda yansıması olarak değerlendirilebilir. Chandigarh'ın planlanmasında ızgara plan modelinin uygulanması kentin en önemli *geometrik* elemanıdır (Evenson;1966:10). Politik arzuların kentsel çevrede yansımaları olarak çapraz *eksen* sistemine dayanan biçimin yanı sıra anıtsallığı vurgulamak için bakı alanları (*vista*) yaratılmıştır. Çapraz eksenin kullanımıyla dağlara doğru bir perspektif verilmiş, böylece *yönlendirme* sağlanarak güç vurgulanmıştır. Yapıları *simetrik* olarak veya olmayarak ızgara sistemin tek düzeliğini kırarak yerleştirip *doğrusal* yönelim sağlanmış ve görsel dengeden uzaklaşmamıştır. *Yönelme* (alignment) ilkesinin kullanılmasıyla iki nokta arasındaki bağlantı yolu

Yeni başkentlerin kuruluşunda gücün kullanım aracı olması sebebiyle otorite başlıca politik unsurdur.

Şekil. 5. Chandigarh'da Meclis binasında anıtsal strüktürlerin dengesi, ihtişam (Evenson; 1966:209).

Şekil 6. Canberra Hükümet Üçgeninde binaların çevreyle orantısallığı ve uyumu (Sanderson; 1981:119).

olarak veya iki ana yolu bağlayan şehrin odak noktaları olarak düz çizgiden yararlanılmıştır (Frampton;1980:229).

Chandigarh'da otorite özellikle yönetim birimlerinin yer aldığı alanda yansıtılmak istenmiştir. Hükümet sitesine ayrılan *geniş alan*, yeni ulus devlet kurma görüşü ve yeni imge oluşturulma arzusuyla ilişkilidir. Otorite gücünün önemini vurgulamak için hükümet mahallesinin yerleşiminde *bölgelemeye* (zoning) gidilmiş, *anıtsal ölçekli* yapılar, engin bir arazide gruplanıp birbirlerinden ayrılmışlardır. Tasarımda *baskınlık* (dominance) ilkesi Chandigarh'ın yönetim merkezinin güçlü yapısında görülür. Burada abartılı ölçeğe, ihtişama rastlanır çünkü amaç hükümetin otoritesini sembolize etmektir (Evenson;1966:80) (Şekil.5). Yönetim yapılarının ölçeği dikkat çekici olmasına karşın beton yapıların boyutları peyzaj elemanlarıyla kapatılmak istenmiştir. Bu noktada *Güzel Kent* (City Beautiful) görüşü uygulanmıştır. Kimi zaman binaların geometrik biçimleri kimi

zaman ise cephede hissettirilmek istenen *hiyerarşik* vurguyla hep amaç otoriteyi ve yeni devletin ideallerini yansıtmaktır.

Canberra'da başkentin federal gücü temsil etmesi amaçlandığından arazi seçimi için parlamento görevlendirilmiştir. Hükümet bir otorite olarak Canberra'nın yerleşiminin metropoliten etkilerden uzak ve bir tepenin amfi-tiyatrosunda yer alan bir oturumda olmasını istemiştir. Başkentin topografik karakterinin bir gereklilik olduğu göz önünde tutularak, seçilen arazinin doğal özellikleri bir üstünlük olarak değerlendirilmiş ve üç tepe arasında yer alan vadinin *topografyası* yönlendirici eleman olarak kullanılmıştır. Bu otoriter belirleme başkentin tasarımının ana ögesi olmuştur. Tasarımcılar özgür bırakılmış fakat coğrafi, mali ve teknolojik sınırlamalarla karşılaşmışlardır. Bu zorluklara bağlı olarak siyasi otorite, ulus devleti inşa edebilmek için uygulama giderlerini halka parsel satışı ile karşılama yoluna gitmiştir (Fischer;1989:160).

Şekil 7. Brasilia'da anıtsal eksenin kullanımı (Evenson;1973:250)

Griffin'in tasarımının hedefi iyi bir çevre yaratmaktır. Böylece hükümet otoritesinin beklentilerine cevap verecek ve yeni devletin gücünü yeni milli başkentte sembolize edecektir. Canberra'da hükümet sitesi görünüşte anıtsaldır ve bu otoritenin vurgulandığı anıtsallık *Bahçe Şehir* akımının etkilerinin sonucu olarak peyzaj unsurlarıyla bütünleştirilmiştir (Şekil.6). Mekansal düzenlemede hükümetin gücünü, otoritesini vurgulamak için yönetim mahallesinde Bahçe Şehir görüşünden hareketle teraslamaya gidilmiş ve *hiyerarşik* ilkesi uygulanmıştır.

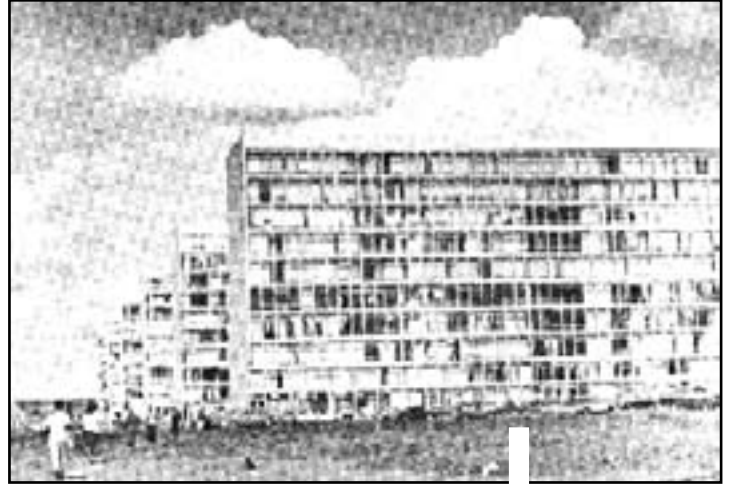
Brasilia otoritenin şehriydi. Yeni başkent, Kubitschek'in hükümet modelinin ihtiyaç duyduğu yönetim binaları için simgesel bir yerd. İktidarın ulaşmak istediği prestij şehrin güçlü ifadesiyle hissettirilmek istenmiş, otorite ideali bu *anıtsal* ve görkemli yapıların tasarımında vurgulanmıştır. Tasarımda büyük ölçeğin kullanımı, gücün

ana bir eksen (Cardinal Axis) ile yansıtılması otoritenin Brasilia'daki mekansal elemanlarıdır (Frampton;1980:256) (Şekil.7).

Costa Planının *biçimci* (formalistic) tarzı otoriteyi iyi tanımlanmış bir alanda temsil etmekteydi. Geometrik şekiller olarak ise Üç Güçler Meydanı'nın (Plaza of Three Powers) üçgen planının, dev dörtgenlere dayanan dikgen kurgusu veya dikdörtgen bölünmeleri politik görüşün *güç*, *birlik*, *otorite* görüşlerinin şekil almış halleridir. Otoriteye bağımlı olarak düzen sağlamak arzusu, haç şeklinin ve *eksen* düzeninin kullanımıyla gerçekleştirilmiştir. Geometrik akılcı düzen ve romantiklik yerine *abartılı düzen*, mimaride büyük ölçekli düzenlemelerin tercih edilmesi hükümetin otoritesini fiziksel olarak vurgulamak içindir (Evenson;1973:191).

Politik gücün işleyişindeki hiyerarşinin Brasilia'nın çehresine yansıması, tasarımın *ardışıklık* (sequence) ilkesinin kullanımıyla Bakanlık yapılarının sıralanmış oturumunda gözlenebilmektedir (Şekil.8). *Anıtsal ölçekli eksenler*, *doğrusallık* ve *yönelim* Costa Planı'nın *hizalama* (alignment) ilkeleridir. Anıtsal eksenin kullanımıyla yönetimin öneminin görsel olarak vurgulanması amaçlanmıştır.

Yeni başkent Brasilia'da, otoritenin, kullanımlarla, ölçek olarak geniş bulvarlarla, trafik hızının artırılmasıyla veya diğer bir deyişle kentsel işlev olarak dolaşımın yeniden düzenlenmesiyle vurgulandığı görülür. İnsansal taşıt yolunun biçimi,

Şekil. 8. Brasilia'da ardışık düzende Bakanlık yapıları (Evenson; 1973:258).

anıtsal ölçeği ile otoritenin yansımasıdır. Trafik sisteminin hiyerarşik düzenlemesi ile bölgesel anlamda ulaşılabilirliğin sağlanması amaçlanmıştır. Fiziksel çevreye ilişkin tasarımlar politik kavramlarla ilişkilendirildiğinde, Costa Planının *anıtsallık*, *görmekli mimari* gibi baskılayıcı tasarımlarının diktatörlük ve otoriterlik görüşlerini yansıttığı görülür. *Eksensellik*, *ışınısallık*, *simetri* ve *dengeleme* (equilibrium) ilkeleri de demokrasi, eşitlik ve otoriteyi vurgulamaya yönelik araçlar olarak kullanılmıştır (Tablo.4).

Türkiye örneğinde hükümetin otoritesi, başkentlik işlevlerinin daha korunaklı bir alana aktarılmasıyla sağlanmak istenmiştir. Sahil bağlantısı olmayan güvenli bir iç bölge seçilmiştir. Ayrıca cephelere ve yönetimin gerekliliği açısından İstanbul'a yakınlık etkenleriyle de başkentin yeri kararında

Türkiye
örneğinde
hükümetin
otoritesi,
başkentlik
işlevlerinin
daha koru-
naklı bir
alana akta-
rılmasıyla
sağlanmak
istenmiştir.

Şekil. 9. Ankara Hükümet Mahallesinde orantısallıkta insan ölçeği ve uyum (Kültür Bakanlığı;1991: 3).

PLANLAMA
2004/1

Şekil. 10. Millet Meclisi'nin arazide yerleşimini gösteren Jansen'in eskizi, hiyerarşinin mekana yansması örneği (Jansen; 1937:56).

otoritenin belirleyici olması sağlanmıştır. Yeniden tanımlanmış stratejik konum, ulusun yeni karakterini sembolize etmeye bağlı olarak seçilmiştir. *Devletçilik*, Ankara'nın planlanmasına karar verme sürecinden başlayarak belirleyici olmuştur. 4 kilometre kare alan kamulaştırılmış, belediye yönetimi yenilenmiştir (Altaban;1988:44). Ankara örneğinde, politik görüşün otorite idealine bağımlı olarak gerçek ve yeni bir *modernleşme* modeli için araştırma yapılmış, yeni başkent kurulumu karara bağlanmış, bu da devrimcilik ilkesinin planlamaya yansması olmuştur. Yine devletçilik ilkesine dayanarak, Ankara'nın planlanması iktidara bırakılmıştır. Yeni ulusun gücü ve hükümet otoritesi, etkileyici hükümet binalarının *yatayda yaratılan ölçeği* ile simgelenmek istenmiştir (Şekil.9).

Tasarımın *baskınlık* (dominance) ilkesinden hareketle Hükümet Mahallesi'nde büyük doluluklar (yapılar) ve halk için boşluklar yaratılmıştır. Bunlar tasarlanırken, genelde sadık kalınmak istenen insan ölçeği kaybedilmemiştir (Tankut;1988: 99). Başkent genel imgesinde hükümetin gösterişsiz tavrı temsil edilmek istenmiştir. Sadece halk için yaratılan kullanımlarda değil aynı zamanda *otoriteyi* vurgulamak için binaların oturumunda da doğaya başvurulmuştur. Teraslamayla veya belirli bir *düzen* (order) yaratılarak veya arazinin en üst noktasına en önemli yönetim biriminin yerleştirilmesinde peyzaj elemanlarının kullanılmasıyla otorite mekana yansıtılmıştır. İçişleri Bakanlığı'na olan bakış açısının kırılmaması için Bakanlık yapılarının arazide alçaltılmış olarak yerleşimi, Meclis'in arazinin en üst noktasına kurulması *hiyerarşinin* örneklenmesidir (Şekil.10). Ayrıntıda hiyerarşi izlenirken, genel

silüette tasarımın *bütünlüğü* (uniformity) hakim olmaktadır. *Yöneltme* (alignment) ilkesi ile ise bulvar veya eksenin biçimselci kullanımı gücün mekana yansmasıdır. Bulvar şehrin dinamosu olarak kullanılmaktadır. Bu belirgin eksenin iki yanında ise *bölgeleme* (zoning) yapılarak uzun yapı blokları gruplanmış ve böylece *doğrusal* olarak yönlendirme amaçlanmıştır.

Eşitlik ve Birlik

Yeni başkentlerin kuruluşunda birlik ve eşitlik görüşlerinin amaçlanmasıyla politik kavramların toplumsal içeriği ön plana çıkmaktadır.

Hindistan'da milli birlik oluşturmak, tekrar güven ortamı yaratmak, ülke halkının övücünü sağlamak amaçlandığından yeni başkent kurulumu bir sembol niteliğindeydi. Ülkede birlik için yeni odak noktasına, sürekliliğe, coşkuya ihtiyaç duyuluyordu. Yeni başkentte sosyal farklılaşmanın engellenmesi, sömürgeciliğin silinmesi, sosyal bütünleşmenin sağlanması, yeni Cumhuriyetin gücüne sahip kararlı bir toplum oluşturmak hedefleniyordu (Evenson;1966:38).

Hint geleneklerinden beraber olan yaşama olgusuna yeni başkent kurulumunda önem verilmiştir. Bu da *komşuluk* biriminin kullanımıyla küçük gruplarda birlik oluşmasını sağlamış, bunların birleşiminden ulusal birliğe ulaşılmıştır (Şekil.11). Komşuluk biriminin kullanımı halk tarafından tercih edilen köy geleneğinin modernleştirilmiş şeklidir. Konut alanlarında kullanılan komşuluk biriminin çoğaltılmasıyla kentsel anlamda makroforma ulaşılmış, böylece politik olarak parçalardan *bütüne* giden toplumsal, birleştirici bir olguya ulaşmak amaçlanmıştır. Bu amaç sosyal birlik sağlamada başarıya ulaşmamış, sonuç her mahallede gelire göre ayrılma şeklini almıştır (Ravi;1987:22).

Yeni ulusun halkına eşit şartlara sahip, rahat bir şehir yaratmak için başvuru faktörler peyzaj, topografya, başkent bölgesel konumu olmuştur. Arazi kullanımında *bölgeleme* (zoning) ilkesinden yararlanılmış, sosyal anlamda birlik sağlamaya yardımcı olması açısından işlevler gruplanmıştır. Chandigarh'ın mekansal düzenlemesinde yurttaş verilecek önemin en önemli yansıması *yaya mekanlarıdır*. Bölgeleme bu düzeyde yaya dolaşımının araç trafiğinden ayrıştırılması ile uygulanmıştır. Ulusal birliğin sağlanması

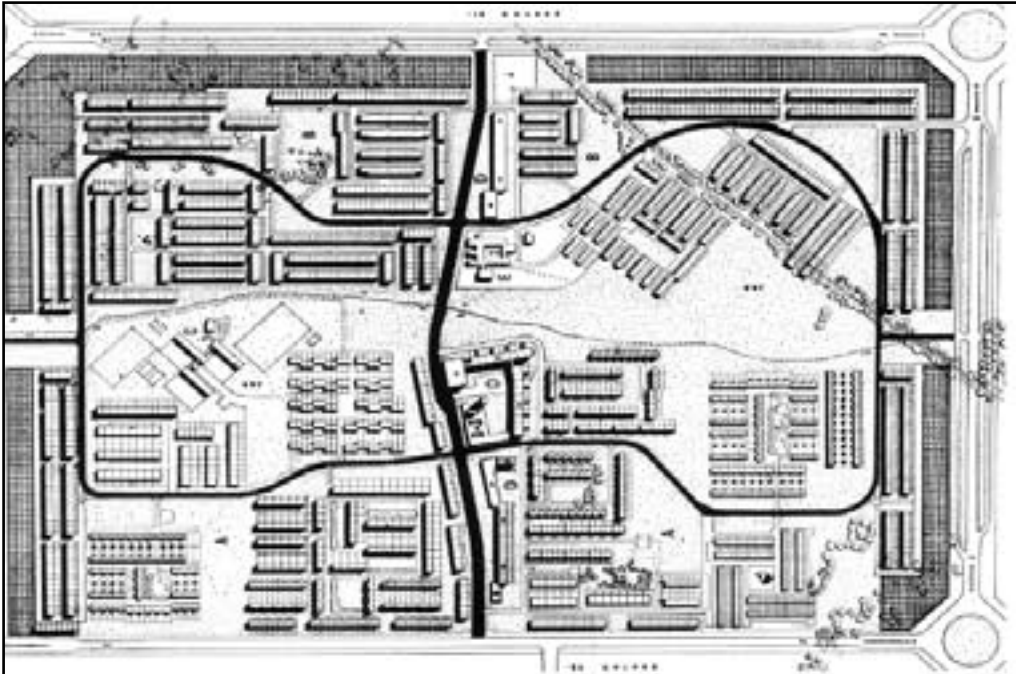
amaçlandığından, rekreasyon alanları ve eğitim merkezleri gibi kamusal alanlar oluşturulmuş, böylece birlik fikri vurgulanmıştır. Sağlıklı bir toplum yaratmak fikrinden de yola çıkarak alışveriş merkezleri, hastaneler gibi *yeni kullanımlar* ile birlik amacı güdülmüştür. Ayrıca birlik fikrinin yansımaları olarak, sosyal bütünleşmeye destek olacağı düşünülen büyük halk meydanı oluşturulmuştur. Bireye ve devrimciliğe verilen önemin gereği olarak halk için yeni kullanımlar yaratılmıştır (Evenson;1966:64). Eşitlik ilkesine uygun olarak sınıf ayrımının ortadan kaldırılmasından yola çıkılmış, fakat bu görüş başarıya ulaşamamıştır. Adalet ilkeleri ve zorlamadan uzak olma fikirlerinden güç alan yeni rejim *eşitlikçilik* arzusunu yansıtmaktadır. Yeni başkentte bireye verilen önem, Le Corbusier'in *insan ölçeğine* ve bunun *orantılanması* sistemine dayanan tasarımında ve halkın yeni tanıştığı kullanımlarda izlenebilmektedir. Yeni başkentte yönetime değil halka rahatlık sunulması amaçlandığından, Le Corbusier geometrinin dengelerinden sakınmayı ve bu amaçla ızgara planı üzerinde çalışmayı tercih etmiştir. Chandigarh'ın belirgin hatlı ızgarası geometrik olarak *bütünleyici* bir biçimdir. Izgara planının bir getirisi olarak *orantılama* sisteminin kullanılmasıyla, parçalar bütünle ilişkili eşit, geometrik bir düzenle sonuçlanmış, böylece *eşitlik* mekan

düzenlemesine de yansımıştır (Tablo.3). Şehrin odak noktalarını birbirine bağlayan *büyük eksen* birleştirici bir elemandır. *Ölçeğin* kullanımıyla görsel olarak vurgu, bahçe, park, alışveriş merkezleri gibi yeni kullanımlara yapılmıştır. Bunlar hem sosyal anlamda birleştiriciyken hem de fiziksel geçiş elemanları olarak işlev görmektedirler.

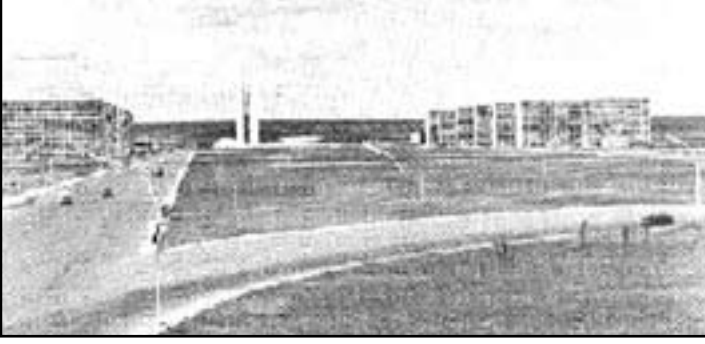
Canberra örneğinde ise hükümetin arazi politikası yurttaşlar üzerinde yaratılmak istenen gücün yansımasıdır. Bu politika seçilecek arazinin kamu mülkiyetinde olması gerektiği şeklinde ortaya konmuştur. *Bahçe şehir* modeline bağlı olarak parkların veya göllerin kurulmasıyla kamusal alanların yaratılması bağımsız bir ulusal birlik ideali ulaşmak için araç olarak seçilmiştir. Bahçe şehir modeli ile kentsel mekansal düzenlemede rekreasyon alanı fikri getirilmiş, endüstriyel metropollere karşıt olarak birlik ve sosyal bütünleşme sağlanması amaçlanmıştır.

Canberra'da yönetim birimlerini, belediyeyi ve alışveriş alanlarını eşitkenar bir üçgenle bağlayarak yaratılan *biçimde* yeni federal devletin demokratik devlet görüşü ve birlik fikri *geometrinin* kullanımıyla anlatılmak istenmiştir. Konut bölgesinde ise eşitlik görüşünün mekana yansımaları olarak *komşuluk* birimi esas alınmıştır.

Eşitlik ilkesine uygun olarak sınıf ayrımının ortadan kaldırılmasından yola çıkılmış, fakat bu görüş başarıya ulaşamamıştır.

Şekil.11. Chandigarh'da konut alanı örneği (Evenson; 1966:150).

Şekil. 12. Brasília Üç Güçler Meydanında geniş bulvarlar, anıtsallık, ölçek ve simetrisinin kullanımı (Evenson;1973:270).

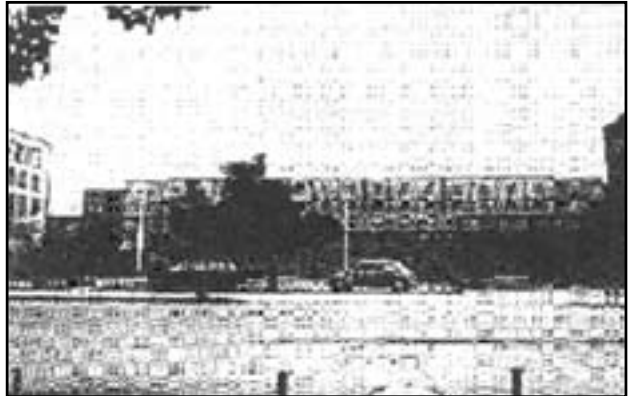
Brasília'nın kuruluşunda milli gelir dağılımının dengelenmesi, aynı ortamda farklı sınıfları yaşatarak sosyalleşmenin sağlanması, ülkenin az gelişmiş bir bölgesinde sosyo-ekonomik hareketin canlandırılması gibi toplumsal amaçlar temel alınmıştır. Yeni bir araziye başkenti taşımanın toplumu *bütünleştirici* bir unsur teşkil edeceği, yönetimin merkezileştirilmesi ile de ülkeyi birleştirici bir görev taşıyacağı varsayılmıştır. Kent simgesel eşitlik ve görsel birlik amaçlarını taşımaktadır (Şekil.12). Yeni bir başkent inşa ederek belirgin sosyal dönüşümü sağlamak, yurttaşlar arasındaki eşitliği baskılamak, sosyal eşitsizlik problemini çözmek hedeflenmiştir (Kent;1956:57).

Simgesel eşitliği vurgulamak için Bakanlık yapıları birbirlerinin aynı olarak tasarlanmıştır (Kostof;1991:178). Politik görüş olarak eşitlik, Bakanlıkların mimarisinin standartlaştırılmasının yanısıra tasarımda *tekrar* (repetition) ilkesi yoluyla ve konutta da standartlaşmaya gidilerek vurgulanmak istenmiştir. Konutta toplayıcı bir eleman olarak iri bloklar kullanılmış böylece konut alanlarının *düzeniyle* birliğin oluşturulması düşünülmüştür (Şekil.13). Ayrıca Costa Planının işlevsel *bölgeleme* ilkesi tamamlayıcı bir unsur olması sebebiyle birliği sağlamaktadır (Hall;1988:216).

Ankara örneğinde de yeni bir başkent ile fiziksel değişimle beraber dinamik sosyo-politik bir atmosferde milli birliğin kurulması amaçlanmıştır (Tankut;1993:22). Eşitlik görüşüne halkçılık ilkesiyle ulaşılmak istenmiş yeni bir başkent kurarak, halk için *yeni kullanımlar* yaratarak bunun sağlanması amaçlanmıştır (Şekil.14 ve 15). Devrimcilik ilkesinden yola çıkarak, yurttaşlığı, birliği, eşitliği vurgulamak için de yeni tip *modern tasarımlara*

Şekil. 13. Konut alanında düzen, tekrar, ardışıklık ilkelerinin kullanımı (Evenson;1973:217).

Şekil.14. ve 15. Halk için yeni kullanım örnekleri (Aslanoğlu;2000:279).

ve halkın yeni tanıştığı kullanımlara başvurulmuştur. Kentin sosyal ve fiziksel bütünleşmesi yeni bir kavramla amaçlanmıştır: *Kamusal alanlar*. Yeni başkent, eşitlik ve birlik görüşünü ve demokratik bir toplumda bireye verilen önemi sembolize etmektedir. Yeni yaşama uyumlu mekanlar, yeni kamusal hizmetler sunabilmek için “halk meydanı”, “halk plajı” gibi ideal mekanlarla bu öngörüler somutlaştırılmıştır.

Jansen’in tasarımında, sosyal içeriğe sadece “amele mahallesi” gibi kullanımlarla değil aynı zamanda kamusal alanlarla ulaşılmak istenmiştir. Tarihi anıtların ve şehrin parçalarının korunması, milli anıt olan Ankara Kalesinin restorasyonu fikriyle hem Camillo Site akımına yakın bir tavır taşıırken hem de halkın *bütünlüğünün* sağlanması amaçlanmıştır. Birleştiricilik görüşüne bağlı kalan Jansen, şehirlerin, caddeler yerine mahallelerin birleşiminden oluştuğu görüşünden hareket etmiştir (Polonyi;1988:106).

Jansen, hükümet binalarını *toplulaştırarak*, konut alanları (memur mahallesi gibi) oluşturarak bölgeleme (zoning) ilkesine başvurmuş bu yolla birliği temsil etmeyi amaçlamıştır (Altaban;1997:90) (Şekil.16). Konut alanlarının düzenlenmesinde düşük yoğunluklu komşuluk birimi modeli benimsenmiş, bu mekanlarda *sosyal birliktelik* ortamları yaratılması amaçlanmıştır. Konutta az katlı *düşük yoğunluklu* bahçeli evlerin modellenmesi kentsel karakterde bir değişim, yeni bir

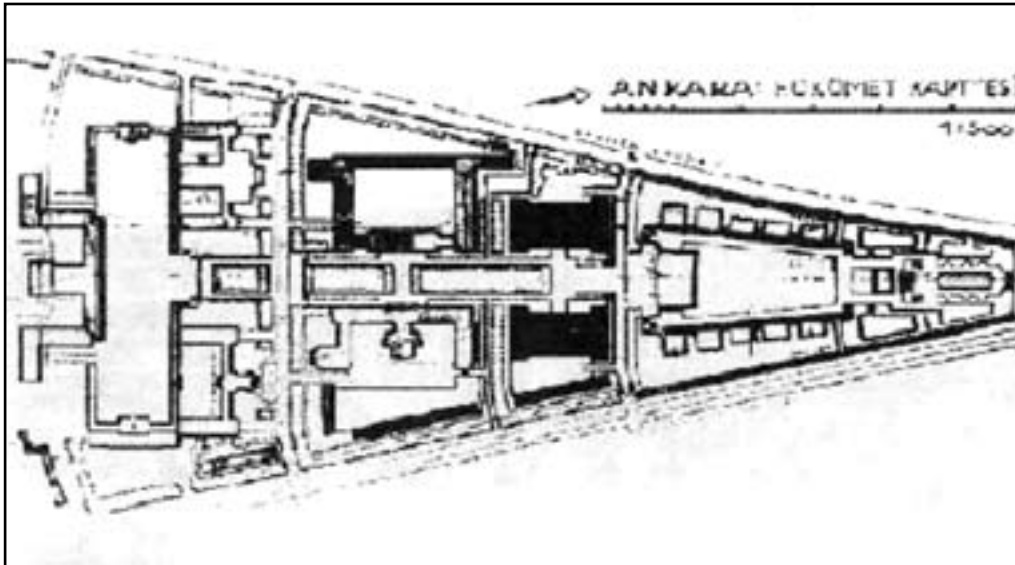
kullanım ve birliğe ulaşmak için bir devrimdir. Hükümet merkezinin tüme bütünleştirilmesi için *orantısallık* ilkesi kullanılmış, böylece halkın rahatı sağlanarak politik düzeyde eşitliğe ulaşmak amaçlanmıştır (Tablo.2).

Kalkınmacılık

Chandigarh’da kalkınmacılık fikri, modern Hint kimliği ve endüstrileştirilmiş bir ulusla yeni başkentte teşvik edilmiştir. Politik düzeyde kalkınmacılık, başlangıçta başkent görünüşünü şekillendirecek *modernist* bir mimarın seçilmesi ile belirleyici olmuştur. Yeni başkent mekan-sal örgütlenmesi Le Corbusier’in tasarımıyla yönlendirilmiştir. Hükümet klasik tasarımları desteklememiştir. Le Corbusier’in ütöpik şehrinin seçilmesi ve *Güzel Şehir* akımının etkilerinin ardında politik dayanaklar vardır. Bu akımın etkileri şehrin estetiğinde peyzajın kullanımında izlenebilmektedir. Bu akıma başvurulmasıyla yeni başkentte yeni Cumhuriyet’in görüşlerini temsil etmek amacı taşınmaktaydı (Şekil.17).

CIAM’ın etkileri kentsel anlamda bölgeleme ilkesinin kullanılmasında, trafiğin *hiyerarşik* sisteminde ve komşuluk biriminin kullanımında görülmektedir. Endüstri bölgelerinin konut alanından bir tampon kuşakla ayrılması, işlevselliğe ulaşmak için doğanın kullanımı ve bölgeleme yaklaşımlarında CIAM ilkeleri temel alınmıştır.

Jansen’in
tasarımında,
sosyal içeriğe sadece
“amele mahallesi”
gibi kullanımlarla
değil aynı zamanda
kamusal alanlarla
ulaşılmak istenmiştir.

Şekil.16. Hükümet Mahallesi tasarımında hiyerarşi ve bütünlük (Jansen;1937:13).

Şekil.17. Chandigarh'da Sekreteryaya ve Meclis binaları: Yapıların ve doğanın dengesi, anıtsallık, yöneltme ilkelerinin mekanla yansımaları (Frampton;1980:230).

Güzel Şehir akımında zemindeki değişikliklerin doğal elemanlarla yapılması ana ilkedir. Chandigarh'ın tasarımı *abartılı ölçek* kullanılmıştır. Ancak bu ölçek sorunu Güzel Şehir kuramına bağımlı kalınarak, birbiriyle *uyumlu* olarak yerleştirilmiş olan mimari yapılarla kırılmaya çalışılmıştır. Yeni bir başkentte kalkınmacılık idealini kurgulayabilmek için, yeni bir dolaşım sistemi oluşturulmuş, yolların kademelenmesinden düzen ve uyum yaratmak için yararlanılmıştır. Yeni güçlü başkent fikrinin görsel vurgusu için doğrusal araç trafiği yolları bir *yöneltme* (alignment) aracı olarak kullanılmıştır. Le Corbusier, tasarımıdaki köşegenliği, trafik dolaşımının düz çizgiyi gerektirmesiyle açıklamıştır. Ayrıca Güzel Şehir akımına bağlı olarak doğanın kullanılması görüşü, Chandigarh'daki binaların güneşe doğru yöneliminde de izlenmektedir.

Canberra örneğinde, kalkınmacılık idealine Federal Devletin bağımsız, tek başına duran, gelişmenin mekanı olacak yeni bir şehir yaratılması ile

ulaşılacak istenmiştir. Bölgesel ve kentsel anlamda milli başkent hükümetin politik fikirlerinin sembolü ve yeni bir şehir modeliyle kalkınmacılığın bir yansıması olması beklenmiştir. Yeni kentin fiziksel anlamda yer seçimi arazi biçimine, iklim ve su kaynaklarına dayandırıldığından Canberra, Howard'ın *Bahçe Şehir* modeliyle ilişkilendirilebilir. Siyasi iktidarın arazi seçim ölçütlerinin sonucu olarak dağların şehrin *eksen*lerini belirlemesi örneğinde olduğu gibi, peyzaj elemanları bölgesel içerikte yerleşim ölçütlerini tanımlamıştır (Smith ve Kece;1992:2). Kalkınmacılık ilkesine bağlı olarak kentsel gelişim, topografik unsurların kullanımıyla estetik konularda da görülmektedir. Burada Güzel Şehir görüşlerinden etkilenildiği gözlenmektedir (Tablo.1). Kalkınmacılık idealine ulaşmak için yeni bir şehir modeli arzulanmıştır. Bu amaca yönelik olarak, Güzel Şehir görüşünün de etkisiyle biçimsel *geometrik* modeller kullanılmıştır. Yeni hükümetin itibarı, yeni bir fiziksel çevrede etkileyici bir görünüm yaratarak kalkınmacılık fikrine bağımlı olarak ispat edilmek istenmiştir (Şekil.18).

Ankara'da kalkınmacılık devrimcilik ilkesiyle hayata geçirilmiştir. Kentsel anlamda yeni başkentte kalkınmacılık görüşüyle paralel olarak *modernleşme* amaçlanmıştır. Yeni devlet modeli kentsel karakterde yeninin sembolize edilmesiyle vurgulanmak istenmiştir. Çağdaş ve modern hayat tarzıyla yeni ulus devlet sembolize edilmiştir. Bağımsızlık, kalkınmacılık ve yeni ulus devlet kurma fikirleri, milliyetçiliğin mevcut bir şehirde yaratılamayacağı kararını yönlendirmiştir (Tankut;1993:45). Başkente yer seçiminde kalkınmacılığa bağlı olarak ekonomik etkiler de belirleyici olmuştur. Ülkenin fiziksel ve demografik

Şekil.18. Parlamento binasında orantısallık, uyum ve tekrarlama (Jong ve Mattie;1994:230).

merkezinden uzaklaşmamak görüşünün altında yeni başkent ile bölgeler arası eşitsizlikleri gidermek ve Anadolu'nun gelişimine yardımcı olmak fikri bulunmaktaydı. Ayrıca, başkent in uygulama sürecini yönlendiren en önemli olgu da ekonomik etkenler olmuştur.

Jansen, Howard'ın Bahçe Şehir modelinden etkilene rek peyzaja verdiği önemi çevreyle uyumlu evler tasarlayarak, yeşil kuşak, büyük rekreasyon alanları yaratarak göstermiştir. Howard'ın Bahçe Şehir modelini yeni gelişen alanlara uyarlayarak hem yeni bir model yaratarak kalkınmacılığa yöneliş hem de bu *gösterişsiz* yapılarla hükümet in alçakgönüllülüğüne gönderme yapılmıştır. Diğer yandan tarihsel parçaların korunması bakış açısıyla Camillo Sitte'ye yakındır ve milliyetçiliğin yanında kalkınmacılığa da katkıda bulunur.

Mekanın örgütlenmesinde trafik sistemi, ekonomik olarak seçilmiş bir yol sistemine dayandırılmıştır. Jansen, halihazırdaki yolları ve demiryolu sistemini kullanırken tutucu, geniş bulvarlar ve doğrusal caddeler yaratırken gelecekçi ve kalkınmacıdır (Tankut; 1993:67). Yaya yollarına önem verip, araç ve yaya dolaşımını ayırırken toplum sağlığını ve yeni kullanımları vurgulamıştır. Dolaşım sistemleri arasındaki yeşil alanlara verdiği önemle ise Howard'ın bahçe şehir modeline yatkındır. Planın omurgası olan bulvara Atatürk'ün adını vererek *otoriteyi* vurgulamıştır. Tasarım ilkeleri ve mimari olarak basit *geometrik* kütlelerin kullanılması kalkınmacılığın ulaşmak istediği çağdaş fikirlerin

yansımasıdır. Basit kütlelerle oynayarak veya dengeye ulaşmak için simetrisinin kullanımıyla tasarımda *tekrarlama* (repetition) ilkesinden yararlanılmıştır (Şekil.19).

Mimarideki uluslararası tarz hükümet in kalkınmacı batılılaşma görüşüyle neoklasizme yaklaşmaktadır. Kalkınmacılığa özellikle Bakanlık yapılarının mimarisinde rastlanan yabancı stiller ile ulaşmak istenmiştir (Aslanoğlu;2000:49). Tasarımda *baskınlık* (dominance) ilkesi kütlelerle *anıt sallağın* yükseklikte değil yatayda vurgulanmasında izlenmektedir. Baskınlığı ve gücü vurgulama elemanları olarak kimi zaman malzeme (taşın kullanımı) kullanılmış, kimi zaman da yapı girişlerine özel önem verilmiştir.

Hükümet mahallesi Ankara'nın genel silüetiyle uyumlu olarak tasarlanmış, üç dört katlı yapıların *orantısallağı* korunmuştur. Söz edilen yeni kullanımlar, tasarım ilkelerinde yeni karşılaşılan unsurlardır. Kalkınmacılık idealine, *halkçılığı* vurgulayan yeni tip tasarımlarla, *birlik ve eşitlik* fikirleriyle ulaşmak istenmiştir.

Brezilya örneğinde ise, yeni başkent kurma fikri modern toplum oluşturma, ekonomik görünüşü geliştirme, modern çağ için bir sembol oluşturma ve az gelişmişlikten endüstriyel bir ulusa geçmeyi içermektedir. Ülkenin iç kısımlarında gelişime öncü olmak amacıyla, kalkınmacılık nosyonunu taşımaktaydı. Kentsel anlamda modern ve ütöpic başkent yaratma görüşü politik düzeyde kalkınma-

Yaya yollarına önem verip, araç ve yaya dolaşımını ayırırken toplum sağlığını ve yeni kullanımları vurgulamıştır. Dolaşım sistemleri arasındaki yeşil alanlara verdiği önemle ise Howard'ın bahçe şehir modeline yatkındır.

Şekil. 19. Sağlık Bakanlığı binası: Yatayda anıtsallık, tekrarlama, simetri ve basit geometri kullanımı (Kültür Bakanlığı;1991:107).

Şekil.20. Anıtsal trafik ekseni ve konut alanları ilişkisi (Evenson;1973: 208).

Başkentlerin kuruluşunda üç ana aktör bulunmaktadır: Hükümet veya politik güç, tasarımcılar, plancılar gibi profesyoneller ve halk. Politik güç hem karar almada hem de başkent kurulumuna ulaşmak için aşamaları yönlendirmede belirleyicidir.

cılığın yansımasıdır. Merkezileşme, birlik, günlük hayat yaklaşımları ile de CIAM Manifestosu temel alınmıştır.

Le Corbusier şehir planlamanın işlevlerini iş, konut, trafik ve rekreasyon olarak tanımlamıştır (Şekil.20). Costa onun öğrencisi olduğundan, ütopyk şehir görüşünün etkisinde kalmıştır. Villa Radieuse ve Brasilia arasındaki benzerlikler dolaşım yollarının kesişmesi, konutların belirgin yüksekliği, konut birimlerinin bir bahçede toplanması, *merkezi kesişim* (central crossing) etrafındaki kullanımlar ve şehrin etrafındaki rekreasyon alanları olarak özetlenebilir. Politik görüşün kalkınmacılık idealinin yansımaları olarak *modernleşme* ilkeleri belirleyici olmuştur ve Brasilia, işlevsel, merkezi şehir planı örneği olarak tasarlanmıştır.

Konutların iş alanlarından *bölgeleme* ilkesiyle ayrılmasıyla, çevre standartları yüksek tutulmuş konutlarla, araç ve yaya dolaşımının ayrı tutulmasıyla modernleşme, kalkınmacılık ve ülkeye yeni bir sembol oluşturmak amaçlanmıştır (Evenson;1973:211).

SONUÇ

Başkentlerin kuruluşunda politik kavramların rolü dünyada politika biliminin alanıdır. Bu noktada, politik kavramlar politika biliminin sınırları içinde tanımlanır. Fakat, yeni bir başkent kurma fikrinin ortaya çıkışından başlayarak şehri hayata geçirmek için süreç diğer disiplinlerle

ilişkilendirilir. Başkentlerin kuruluşunda üç ana aktör bulunmaktadır: Hükümet veya politik güç, tasarımcılar, plancılar gibi profesyoneller ve halk. Politik güç hem karar almada hem de başkent kurulumuna ulaşmak için aşamaları yönlendirmede belirleyicidir. Bu sadece siyaset yapma anlamında değil aynı zamanda da planlama ve tasarım süreçleri nedeniyle.

İncelenen dört başkent hepsi bir plana bağlı olarak inşa edilmiş olup politik sistemlerin ifadesi olarak şekillenmişlerdir. Hepsinin kuruluş sebepleri politiktir. Her örnekte yeni başkent kurulması fikrinin, planlama uygulama fazlalarının arkasındaki etkenler az veya çok politikaya dayanır. Planlama ve tasarım sürecinin politik iradeyle ilişkisi fiziksel çevrede kesin olarak algılanamasa da fiziksel gelişimlerin arkasında sosyal, politik, ekonomik güçler vardır. Yeni bir başkent kurulumundaki sosyal ve ekonomik güçleri yönlendiren ana olgu politik güçtür. Yeni başkentlerin yeni politik sistemler için yeni bir sembol başkent yaratma, bağımsızlık, milli birlik, milliyetçilik ve modernleştirme gibi sosyo-politik amaçları vardır.

Seçilen örnekler arasında benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. En önemli benzerlik, dört yeni başkent de 'ulus devlet kurmak, sömürge yönetimi parçalamak' gibi politik sistemlerin demeçleriyle şekillenmesidir. Diğer bir benzerlik politik nosyon olarak bağımsızlığın,

kuruluş nedenlerinde etkin rol oynamasıdır. Bu sanı ortak olmakla birlikte belirli farklılıklar göstermektedir. Canberra ve Brasilia’da yarı sömürge geçmişin yıkılmasıyla yeni bir başkent inşa etmek gerekmiştir. Chandigarh ise bölünmenin sonucu olarak bağımsızlık kazanmıştır. Bu durum yeni başkent kurulumunda yönlendirici sebep olmuştur. Diğer örnek olan Ankara da bağımsızlık fikrinin yanısıra eski feodal rejimin ve sömürge yönetimlerinin yıkılmasıyla elde edilen özgürlükle ilişkilidir. Daha önce tartışıldığı üzere bağımsızlık fikri politik düzeydeki görüşlerden sadece biri olup, yeni başkent kurma fikrini kuvvetlendirir.

Diğer önemli bir benzerlik ise bu dört örneğin hepsinin Cumhuriyetçilik, Federal Devlet gibi yeni ulus devlet modellerine dayanmasıdır. Her örnekte hükümet amacına ulaşmak için yeni bir sembol arayışındadır. Politik güçlerini yansıtacak sembol yeni bir başkenttir. Bu dayanaktan yola çıkıldığında yine politik gücün yönlendirici kuvvet olduğu görülür. Daha sonraki aşamada da, planla veya değil hangi yöntemle plan elde edileceğine politik güç karar verir. Planlama aşaması arzulan imgeye ulaşmak için ana unsuru teşkil etmektedir. Yeni başkent kurulumunda baskın olan görüş, yeni bir atmosferde

‘eşitlik, birlik’ gibi politik sistemin yeni ideallerini temsil etmektir. Bu devletler politik tarihlerinde yeni bir döneme geçtiklerinden ve bu geçişi eski başkentlerde temsil etmek zor olduğundan yeni yönetimler ancak yeni yerleşimlerde sembolize edilebilirdi (Tablo.1,2,3,4).

Hükümetler yeni çağa yeni bir başkentte geçişte, kalkınmacılık (developmentalism) idealine bağlı kalmışlardır. Buna yurttaşlık kavramını benimseterek ve halka yeni tip tasarımları tanıtırarak ulaşmak istenmiş, bu da kamusal alanlar yaratmakla ve modernleşme ile mümkün olmuştur. Kalkınmacılık (developmentalism) ilkesi modern yaşam ortamları yaratılması ve politik gücün çağdaş düşüncelerini yansıtan yeni şehirler tasarlanması ile hayata geçirilmiştir. Bu süreçte uygulamanın etkilendiği ekonomik etkenler kimi zaman sınırlayıcı olmuştur.

Daha önce de belirtildiği gibi hükümetler başkentlerinin sembolleridir. Genel olarak, başkent kurulum sürecinin tüm aşamaları politik güçle yönlendirilir (Tablo.1,2,3,4). Diğer bir yandan, aşamaların hepsinin kendine özgü içerikleri bulunmakta, bunlar birbirini etkilemekte fakat asıl yapıyı politik güç oluşturmaktadır. Arazi seçiminde doğaya bağımlı olmak, iç kısımlarda

Her
örnekte
hükümet
amacına
ulaşmak
için yeni
bir sembol
arayışında-
dır. Politik
güçlerini
yansıtacak
sembol yeni
bir başkent-
tir.

Şekil.21. Otoritenin Brasilia Hükümet Mahallesi'ne yansıması (Epstein;1973:64).

yer almak gibi politik güçlerce yönlendirilmeler, diğer etkenlere rağmen politik gücün baskın çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Yeni başkentin planı ve mimarisi tüm bu süreçleri politik görüşlerden etkilenecek aşar ve tasarımıda *anıtısalılık* (monumentalism), *alçakgönüllülük* (modesty) unsurlarının görülmesi gibi sonuçlarla iktidarın idealleri fiziksel çevrede yansıtılır. Bu noktada tekrar yeni başkentlerin kuruluş aşamalarının politik kavramlarla ilişkide olduğu ve yönlendirildiği hatırlanırken, kullanılan ve mekana yansıtılmak istenen gücün baskınlığının hükümetlere göre değişim gösterdiği unutulmamalıdır. Brasília'daki otoriter tasarımın, Ankara'da insan ölçeğinin ve alçakgönüllülüğün mekanda şekil alması ile bu farklılık gözlenebilmektedir (Şekil.21).

Tasarım ilkelerinin yanında dönemin akımları da yeni başkentlerin görünümünü etkilemiştir. Yeni idealleri yeni bir atmosferde sembolleştirmek amaçlandığından eski akımlar yerine yenileri tercih edilmiştir. Plancılar ve mimarlar akımları bağımsız olarak seçmemişler, kendi stil ve bakış açılarına uygun olanı tercih etmişlerdir (Howard'ın Bahçe Şehir modeli gibi). Le Corbusier'in ütöpik şehir görüşü gibi sadece tasarımcının bakış açısı, geçmişi, etkilendiği akımlar değil bunların iktidarın başkent idealleriyle örtüşmesi de yönlendirici olmuş ve yine politik güç ile karşılaşmıştır.

Sonuç olarak, yeni başkent kurulumunda politik güç baskın aktördür. Bu aktörün başkentleri fiziksel anlamda şekillendirmesi çözümlendiğinde, bölgesel ve kentsel ölçekte 'yerleşim, kültür, yeni başkent idealleri', kentsel mekansal örgütlenmede 'bölgeleme, dolaşım, kamusal alan', tasarım ilkelerinde 'denge, düzen, orantı' ve mimari çerçevede 'neoklasik, çağdaş' gibi kavramlarla karşılaşmaktadır.

KAYNAKÇA

Akçura, Tuğrul. (1971). *Ankara*, Ankara:Güzel İstanbul Matbaası, 22-30.

Altaban, Özcan. (1988). 'Kamu Yapıları Yer Seçim Süreçleri', ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Çalışma Grubu, *Ankara 1985'den 2015'e*, Ankara: Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, 31-49.

Aslanoğlu, İnci. (2000). 'Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı', ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.

Chilcote, H. Ronald. (1981). *Theories of Comparative Politics*, USA: Westview Press.

Danielson, N. Michael and Keleş, Ruşen. (1985). *The Politics of Rapid Urbanization*, New York: Holmes & Meier Publishers, 56-63.

Epstein, David G. (1973). *Brasilia: Plan and Reality*, USA: University of California Press.

Evenson, Norma. (1973). *Two Brazilian Capitals*, New Haven and London, Yale University Press, USA.

Evenson, Norma. (1966). *Chandigarh*, University of California Press, Berkeley & Los Angeles, California, USA.

Fischer, K.F. (1989). 'Canberra: myths and models', *Town Planning Review*, Vol. 60, No. 2.

Frampton, Kenneth. (1980). *Modern Architecture*, Thames and Hudson Ltd., London.

Freestone, Robert. (1989). *Model Communities*, Nelson, Australia.

Hall, Peter. (1988). *Cities of Tomorrow*, Blackwell Publishers, Oxford.

Holford, William. (1957). 'Brasilia: A New Capital City for Brazil', *Architectural Review* (122).

Jansen, Hermann. (1937). *Ankara İmar Planı Raporu*, İstanbul: Alaaddin Kral Basımevi.

Jong, de Cees & Mattie, Erik. (1994). *Architectural Competition 1792-Today*, Benedikt Taschen Verlag GmBH, Köln.

Lefebvre, Henry. (1991). *The Production of Space*, Blackwells, Oxford, England.

Kent, Hollister. (1956). *Vera Cruz: Brazil's New Capital*, USA: Cornell University: Ph.D. Dissertation.

Kostof, Spiro. (1991). *The City Shaped*, Canada: Bulfinch Press.

Kültür Bakanlığı. (1991). *Ankara*, Ankara: Ajans Türk Matbaacılık

Polonyi, K. Charles. (1988). 'In Support of Ankara 2015', *Journal of the Faculty of Architecture*, 8(2), 105-115.

Ravi, Kalia. (1987). *Chandigarh*, England: Oxford University Press.

Robinson, J. Albert. (1975). 'Economics and New Towns', Preager Publishers, London

Rossi, Aldo. (1982). *The Architecture Of The City*; USA:The MIT Press.

Smith, Malcolm& Kece, Erkal. (1992). ‘Canberra’, Paper Prepared for International Workshop on Doğukent Project, Ankara.

Staubli, Willy. (1973). *Brasilia*, Stuttgart: Verlagsanstalt Alexander Koch GmbH.

Stephenson, V.G. (1979). ‘Two Newly Created Capitals: Islamabad and Brasilia’, *Town Planning Review*, April(4).

Tankut, Gönül. (1988). ‘Ankara’nın Başkent Olma Süreci’, *Journal of the Faculty of Architecture*, 8(2), 93-104.

Tankut, Gönül. (1993). *Bir Başkent’in İmarı*, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Tankut, Gönül. (2000). ‘Jansen Planı: Uygulama

Sorunları ve Cumhuriyet Bürokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı’, *Tarih İçinde Ankara*, Ankara: TBMM Basımevi, 301-307.

Tekeli, İlhan. (1980). ‘Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri’, *Türkiye’de İmar Planlaması*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fak. Basım İşliği, 8-11.

Uluğ, Hande. (2000). *The Role Of Political Concepts On Planning and Design Process Of New Capitals: A Comparative Study*, yayınlanmış yüksek lisans tezi, ODTÜ.

Wilhoitte Fred H. (1988). *Power and Governments*, Brooks/Cole Publishing .

Company, California, USA.

Wrong, H. Denis. (1979). *Power: Its Forms, Bases and Uses*, New York: Harper and Row.

Tablo. 1. Canberra’nın planlama ve tasarım aşamalarında politik kavramların rolü

POLİTİK DÜZEY	PLANLAMA ÇERÇEVESİ	TASARIM ÇERÇEVESİ
	BÖLGESEL VE KENTSEL İÇERİK	KENTSEL MEKANSAL ÖRGÜTLENME
Bağımsızlık *federal devletin kurulması *sömürge yönetimin kaldırılması Birlik *sosyal reform fikirleri Milliyetçilik *Federal Birlik Demokrasi Eşitlik *sosyal reform fikirleri Otorite *yeni hükümet imgesi Kalkınmacılık	Yeni başkent *etkileyici başkent *eski başkentten fiziksel farklılık *Ekonomik amaçlar Arazi seçimi *iç kısımlarda yerleşme *kamusal alan *metropolitan etkilerin dışında *arazi biçimi ve iklimle bağımlı Komşuluk kavramı Banliyö karakter	Yeni tip tasarım *Bahçe Şehir Akımı *Güzel Kent Akımı -toplayıcı plan -ışınsal plan -doğaya verilen önem -geniş bulvarlar -arazinin doğal verilerinin tasarıma etkileri -yeşil, düşük yoğunluklu şehir trafik sisteminde geometri hükümet arazisinin eşitkenar üçgeni bölgeleme dikdörtgen bloklar oluşturan teras evler hükümet alanının teraslı konumu aksiyel düzenleme eşit sayıdaki bakanlıklar Yeni kullanımlar *rekreasyon alanları *trafiğin ayrı tutulması *doğaya dayanan açık avlular
		TASARIM İLKELERİ VE MİMARLIK
		Yön Yönelim Hizalama Ardışıklık *topoğrafik elemanlara dayanan dolaşım *görüş çizgileri *ışınsal yollar Biçim *geometri *toplayıcı tasarım Düzen *aksiyel düzen Birlik Anıtsallık *itibar İhtişam *kentin ölçeği *büyük açık alanlar Simetri *hükümet alanında *yapıların düzeninde Uyum *çevreyle uyumluluk Bütünlük *toplayıcı tasarım Orantılama *yapıların çevreyle Baskınlık Ölçek *şehrin karakteri Denge Hiyerarşi

Tablo. 2. Ankara'nın planlama ve tasarım aşamalarında politik kavramların rolü

POLİTİK DÜZEY	PLANLAMA ÇERÇEVESİ	TASARIM ÇERÇEVESİ	
	BÖLGESEL VE KENTSEL İÇERİK	KENTSEL MEKANSAL ÖRGÜTLENME	TASARIM İLKELERİ VE MİMARLIK
Bağımsızlık *emperyalist yönetimin yıkılması *eski Osmanlı rejimiyle ilişkilerin koparılması *Cumhuriyetçilik *politik modelin değişimi Birlik *ulusal kimlik oluşturmak Milliyetçilik *ulus devlet *hükümetin imajını düzeltmek *yurttaş toplum kimliği Demokrasi Eşitlik *sosyal reform fikirleri *bireye verilen önem Otorite *yeni hükümet imgesi Kalkınmacılık *modernleşme	Yeni başkent *Cumhuriyet sembolü *eski başkentten fiziksel farklılık Arazi seçimi *iç kısımlarda yerleşme *cephelere yakınlık *İstanbul'a yakınlık *Anadolu'da olmak *savunma *demiryolu bağlantıları Ekonomik içerik *İstanbul'un gücünü azaltmak *Anadolu'nun gelişimine katkıda bulunmak	Yeni tip tasarım *Bahçe Şehir Akımı *Camillo Sitte -eski kısmın korunması -kaleyi vurgulamak -yeşil alan rekreasyonu -yapıların yerleşimi -toplum sağlığı kavramı -geniş bulvarlar -modern, insancıl başkent -yeşil, düşük yoğunluklu kent -modern şehir - akslar -bakanlık yapılarını gruplama -bölgeleme -işlevlerin ayrıştırılması -hükümet alanının teraslanmış oturumu -aksiyel düzenlemeler -araç trafiğini perdeleme Yeni kullanımlar *rekreasyon alanları *halk için açık alan kullanımları *yaya yolları *meydanlar, parklar	Yön Yönelim Hizalama Ardışıklık *tasarımın ana elemanı olarak yol Düzen *aksiyel düzen Birlik Anıtsallık *yatay Simetri *hükümet alanında *yapıların düzeninde Uyum *insan ölçeği Hiyerarşi *hükümet arazisinin eğimli düzeni Bütünlük *silüet Orantılama *insan ölçeği Baskınlık *Hükümet alanı Ölçek *şehirin karakteri Denge Basitlik

Tablo. 3. Chandigarh'ın planlama ve tasarım aşamalarında politik kavramların rolü

POLİTİK DÜZEY	PLANLAMA ÇERÇEVESİ	TASARIM ÇERÇEVESİ	
	BÖLGESEL VE KENTSEL İÇERİK	KENTSEL MEKANSAL ÖRGÜTLENME	TASARIM İLKELERİ VE MİMARLIK
Bağımsızlık *İngiliz Hindistan'ından ayrılmak *yeni rejim *devlet işlevlerini kutlamak Birlik *sosyal bütünleşme *sosyal örgütlenme Milliyetçilik Demokrasi Eşitlik *sosyal reform görüşleri Otorite *yeni hükümetin gücü Kalkınmacılık	Yeni başkent *tek başına ayakta durabilen *özgürlük simgesi *ekonomik amaçlar *nüfus amaçları *etkileyici başkent Arazi seçimi *iç kısımlarda yerleşim *düzlükte yerleşim *arazinin biçimine bağımlı olmak Komşuluk kavramı *çoğaltılmasıyla kent makroformu oluşmuştur Anıtsal kentsellik İyi tanımlanmış arazi Ekonomik etkiler *parsellerin halka satılması	Yeni tip tasarım *CIAM görüşleri *Le Corbusier *Güzel Kent Akımı *geometri, dikdörtgen plan *isole edilmiş geniş hükümet alanı *doğaya verilen önem *yapıların topoğrafyaya göre yerleşimi *Kartezyen yaklaşım *peyzajın, doğanın tasarımı belirlemesi *geniş bulvarlar *yeşil, düşük yoğunluklu şehir *hiyerarşik trafik sistemi *köy geleneğinin modernleştirilmesi *kualiteye yaya yolları *bölgeleme *geniş yaya meydanı *zeminde değişiklikler *aksiyel düzenleme *eşit sayıda bakanlıklar Yeni kullanımlar *rekreasyon alanları *trafiğin ayrı tutulması *eğitim, sağlık merkezleri	Yön Yönelim Hizalama Ardışıklık *düz çizgiyi gerektiren trafik *ışınal yollar Biçim *ızgaranın geometrisi Düzen *tümeye bağımlı geometric parça düzeni Birlik *büyük çapraz aks Anıtsallık *ihtisamlı tasarım *mimarlık İhtişam *kentin ölçeği *büyük açık alanlar Uyum *cevreyle uyumluluk *abartılı ölçeğin mimari ile kırılması Bütünlük Orantılama Doğrusallık Baskınlık *doğanın kullanımıyla Ölçek *insan ölçeğine dayanan system *bahçeler, parklar, kent biçimi Hiyerarşi *yollar Geleneksel Hint stiline dayanan mimarlık

Tablo. 4.Brasilia'nın planlama ve tasarım aşamalarında politik kavramların rolü

POLİTİK DÜZEY	PLANLAMA ÇERÇEVESİ	TASARIM ÇERÇEVESİ	
	BÖLGESEL VE KENTSEL İÇERİK	KENTSEL MEKANSAL ÖRGÜTLENME	TASARIM İLKELERİ VE MİMARLIK
Bağımsızlık *Portekiz’den ayrılmak *yarısömürge geçmişten kurtulmak Birlik *sosyal reform görüşleri Milliyetçilik *ulus devlet Demokrasi Eşitlik *sınıfsız toplum yaratmak Otorite *yeni hükümetin imgesi Kalkınmacılık	Yeni başkent *etkileyici, güçlü başkent *eski başkentten fiziksel farklılık *ekonomik amaçlar *nüfus amaçları *bölgenin tamamının geliştirilmesi Arazi seçimi *iç kısımlarda yerleşim ile sömürge karakteri yok etmek *iç arazide büyümeye öncü olmak *sosyoekonomik hareket yaratmak Komşuluk kavramı	Yeni tip tasarım *Le Corbusier’in öğrencisi Costa *CIAM görüşleri *geometrik biçimler * geniş bulvarlar *tekrar tanımlanmış trafik sistemi *ana yol *yeşil, park şehir *hız yollarının dolaşımının kesişmesi *dik açıda iki aks *hükümet alanının eşitkenar üçgeni *devblok birimi *işlevsel bölgeleme *konut bloklarında gruplama *konutların iş alanlarından ayrılması *aksiyel düzenleme *eşit sayıda bakanlıklar *iyi havalandırılmış konutlar, toplum sağlığı Yeni kullanımlar *rekreasyon alanları *trafiğin ayrı tutulması *eğlence, kültür merkezleri	Yön Yönelim Hizalama Ardışıklık *bakanlıkların sıralanması *anıtsal eksen, ışınsal yollar Biçim *geometri Düzen *aksiyel düzen *geometric rasyonel düzen Birlik Anıtsallık *görmekli yapılar İhtişam Simetri *hükümet alanında *yapıların düzeninde Uyum Hiyerarşi Bütünlük *toplayıcı tasarım Orantılama Baskınlık Ölçek *anıtsal ölçek *geniş bulvarlar Denge Tekrarlama *simetri, dengeleme Mimaride standardizasyon Yeni dönemin simgesi çağdaş mimarlık Basitlik

Çevre ve Turizmin Sürdürülebilirliği

Dr.,
Şişli Belediyesi

Fuat GÜNDÜZ

Yeryüzünün karşı karşıya bulunduğu çevre baskıları ile ekolojik süreçlerin bozulması tehlikesi bugün insanlık için en büyük ortak endişedir. Ekolojik süreçlerin korunması ve sürdürülmesi insanlığın her türlü konforunun temini ve rahat yaşam standartlarının sağlanabilmesi açısından zorunludur. Ancak, ekolojik ortamın korunması ve sürdürülmesi ile sağlıklı bir hayat, ekonomik refah ve kalkınma temin edilebilir. Bunun yanında, her türlü hizmeti insanın emrine sunmakta olan turizmin, olanaklarının değerlerini yitirmeksizin sürdürülebilmesi tüm çevresel değerlerin korunması ve yaşatılması ile doğrudan ilişkilidir. Çalışma, küresel ölçekten havza ve kent ölçeğine kadar uzanan çevrenin ve turizmin sürdürülebilirliğine yönelik konuları kapsamak ve çözüm önermek üzere tasarlanmıştır. Çalışmada, kalkınmanın ve canlı yaşamın temeli olduğu kabul edilen doğal çevre faktörlerinin sürdürülebilirliği ile ilgili açıklamalarda bulunulmuş ve sürdürülebilirliğin turizm sektörü ile ilişkileri ele alınmıştır. Turizmin sürdürülebilirliğinin; doğal çevre (ekoloji) faktörlerine bağımlılığının yanı sıra kültürel, sosyal, ekonomik, yönetsel, estetik iyileştirme politikaları ile ilişkileri de ele alınmıştır. Çevre, kalkınma ve turizm açısından sürdürülebilirliğin nasıl sağlanabileceği küresel ölçekten kent ölçeğine uzanan bir model ile sonuç bölümünde açıklanmaya çalışılmıştır.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

Son yüzyılda hızlı gelişen teknoloji ve endüstrinin ortaya çıkardığı çevre kaynaklı problemler,

kontROLSÜZ artan nüfus ve dünyanın kaynaklarının sınırlılığı; insanlığı, yeni bir kavram olan sürdürülebilirlik koşullarının araştırılmasına ve uygulanmasına yönlendirmiştir. Kaynakların sürekli korunmaları ve kendi kendilerini yenileme sınırları aşılmadan kullanımı sürdürülebilir çevre ve kalkınmanın temel felsefesini oluşturur. WCED (World Commission on Environment and Development)'in sürdürülebilir kalkınma tanımı kısaca şöyle aktarılabilir: "sürdürülebilir kalkınma; bugünkü nesiller ile gelecek nesillerin imkanlarını tehlikeye atmaksızın kendi ihtiyaçlarını karşılamasını mümkün kılan bir kalkınma modelidir" (Despotakis ve diğerleri, 1987). Sürdürülebilirlik; çevre bilimi, beşeri gelişme ve kaynak kullanımının ana konusu olmuştur (Cunningham and Cunningham, 2004). Sürdürülebilirliğin sağlanabilmesine yönelik çevresel etki ve ilişkilerin belirlenmesinde; çeşitli matematiksel model ve yaklaşımlar ile çeşitli planlama önerileri geliştirilmektedir (Peng ve diğerleri, 2002; Botkin and Keller, 2003; Wainwright and Mulligan, 2004). Çevre ile ilgili farklı tutumlar ise üç başlık altında sıralanabilir; kalkınma davranışı, koruma davranışı, tedbirlilik davranışı. Bu tutumların her birinin ekolojik iradesinin ölçülebilmesine rağmen onların kendilerine özgün yasaları vardır (Enger and Smith, 2004). Sürdürülebilir gelişme üzerindeki ulusal program ya da stratejilerin hiç biri uyarılara karşı uygun bir sorumluluğu içermemektedir (Kondratyev ve diğerleri, 2002). Yapılan küresel ölçekli çevre ve kalkınma konulu dünya zirvelerinin ardından pek çok ülke çeşitli gerekçelerle uygulamaları gereken ulusal prog-

ramları uygulamamışlardır. Bunun altında yatan en önemli gerekçe ise; çevresel tahribata, ekolojik süreçlere zarar vermeye eğilimli mevcut ya da geliştirilecek çeşitli sanayi kuruluşlarının ve doğal kaynakların dengesiz kullanımının kısıtlanmasının ülke ekonomisinde yaratacağı kayıplardır. Buradan; küresel yararlar çok ulusal yararların ön planda tutulması ile ülkelerin yerküreye karşı uygun bir sorumluluğu taşımadığı ve küresel bir ortak bilincin tam yaratılamadığı sonucuna varılmaktadır. Oysa, uzun vadede ekolojik süreçlerin bozulması ve doğal kaynakların tükenmesi sonucunda ülke ekonomilerinin ve yaşam koşullarının geri dönüşü olmayacak şekilde kötüleşmesi ile çevre ve kalkınma olanaklarının artık sürdürülemez hale geleceği hesap edilmemektedir. Dolayısıyla, sağlıklı yaşam koşullarının sürdürülemediği bir çevrede; buna bağlı olarak canlıların var olma olanaklarının da sürdürülemeyeceği açıktır.

Sürdürülebilir kalkınma, özünde; bugünkü nesiller ile gelecek nesillerin imkanlarını tehlikeye atmaksızın kendi ihtiyaçlarını karşılamasını mümkün kılan bir kalkınma modeli olmasının yanı sıra, iktisadi kalkınma ile sanayileşme hedeflerinin ve yöntemlerinin de, yerküremizin fiziksel olanaklarıyla bağdaşmasını öngörmektedir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı; ekolojik, ekonomik, sosyo-kültürel ve teknolojik yaklaşımlarını da beraberinde getirmektedir. Kalkınmanın ve çevrenin sürdürülebilmesi için en uygun stratejilerin saptanması ve yürürlüğe konulması gereklidir. Strateji; temel uzun dönemli amaçlar ve hedeflerin belirlenmesi ve bu amaçlara erişmek için gerekli kaynakların tahsisi ve hareket tarzlarının belirlenmesine yönelik bir süreç yaklaşımıdır. Politika ise, duruma uygun olarak alınan karar olarak tanımlanmaktadır. Strateji daha genel ve kesin bir kuralı oluştururken, politika ise daha alt düzeyde değişebilir kararları kapsamaktadır. Sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel prensipleri şunlar olmalıdır: 1-Toplumsal çıkarların gözetilmesi, 2-Yaşam kalitesinin yükseltilmesi, 3-Dünyanın canlılığının ve çeşitliliğinin korunması (Yaşam destek sistemlerinin korunması, biyolojik çeşitliliğin korunması, yenilenebilir kaynakların kullanımının sürdürülebilir olmasının sağlanması, yenilenemez kaynakların ömrünün uzatılmasının sağlanması, dünyanın taşıma kapasitesi sınırları içinde kalınması, kişisel eğilim ve davranışların sürdürülebilir yaşamı hedefleyen bir davranış

kuramı doğrultusunda yeniden şekillendirilmesi, toplumun kendi çevresine önem veren bir toplum haline getirilmesi, kalkınma ve çevre koruma arasında entegrasyonun sağlanabilmesi için ulusal bir stratejinin oluşturulması, küresel birliğin yaratılması: Küresel ekolojik kaynaklar yapay siyasi sınırlarla bölünen dünya ülkeleri tarafından yönetilmek durumundadır oysa siyasi sınırlarla bölünemeyecek bütünlük gösteren ekosistemler ancak ülkelerin ortak yaklaşımı ile korunabilir).

Doğal çevre ile insanın eylemleri arasında dengeli ve tutarlı ilişkilerin kurulabilmesi ise ancak sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uyulması ile mümkündür. Sürdürülebilir kalkınmanın; ekonomik, ekolojik ve sosyo-kültürel hedefleri üzerinde üç farklı kavramın tanımlanması mümkündür: Ekonomik yaklaşımı sürdürülebilmek; stok ve varlıkların veriminin en az miktarıyla geçinerek maksimum gelir akımını sağlama düşüncesine dayanmaktadır. Kıt kaynakları ekonomik etkinliği ile kullanmak optimalite kavramının esası olmaktadır (Hufschmidt ve diğerleri, 1990). Sürdürülebilir kalkınmaya ekolojik yaklaşım; biyolojik ve fiziksel sistemlerdeki dengeye dayanmaktadır. Sürdürülebilirliğin sosyo-kültürel yaklaşımı; sosyal ve kültürel sistemlerin yıkıcı etkilerini azaltarak istikrarın devamlılığını arar (Munasinghe, 1993). Çevresel bozulmaya neden olan ana etkenlerden biri; problemler hakkında genel bilincin olmaması ile kentsel çevreye düzeltme girişimlerine olan katılımın düşüklüğüdür (Bartone ve diğerleri, 1995). Dolayısıyla, doğal-kültürel ekosistemde, sosyo-ekonomik kalkınmanın olumsuz etkilerine karşı; çevresel yönetim politikası, arazi politikası, kontrol politikası, finans politikası, motivasyon politikası, araştırma politikası, sektörel politikalar, doğal kaynak politikaları, bölgesel ve fiziksel planlama politikaları gibi politikaların geliştirilmesi gereklidir.

Mekân planlaması da; doğal ekosistemlerin ve önemli yapay kalıntıların, nadiren ulusal sınırlarla bölünmesi durumunda, devletler üstü bir ölçekte yerini almalıdır. Bu, sürekli değişim halinde olan güvenli devamlılık olanaklarının tasarlanarak ortak toplumsal eylemlerin öneminin vurgulanması, uluslararası işbirliğinin zorunluluğunun ifade edilebilmesi açısından önemli bir konudur (Katochianos, 1975). Küresel ölçekte alınan sürdürülebilir çevre ve kalkınma temeline dayanan

Sürdürülebilir kalkınma, özünde; bugünkü nesiller ile gelecek nesillerin imkanlarını tehlikeye atmaksızın kendi ihtiyaçlarını karşılamasını mümkün kılan bir kalkınma modeli olmasının yanı sıra, iktisadi kalkınma ile sanayileşme hedeflerinin ve yöntemlerinin de, yerküremizin fiziksel olanaklarıyla bağdaşmasını öngörmektedir.

kararların hayata geçirilmesinde; makrodan mikroya doğru giden bir mekân planlama hiyerarşisi oluşturulmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu, gerek küresel temel dengelerin kontrolünü sağlamak, gerekse geniş çaplı ekosistemlerin ve havzaların güvenli devamlılığını ilk aşamalarda garanti edebilmek açısından gereklidir. Ulusal sınırlarla bölünen doğal ekosistemlerin korunmasına yönelik mekânsal planlama çalışmalarının küresel kararlara uygun olarak uluslararası ortak anlaşmalar dahilinde yapılması iyi bir çözümdür. Ulusal sınırlar içinde kalan çevre ve doğal kaynakların korunmasına yönelik çalışmalar ise ülke planlama hiyerarşisi içinde; her ölçekteki planlama faaliyetleri kapsamında, uygun duyarlılıkta yerini almalıdır.

Mekânsal planlama kavramının; bilinen özellikleriyle fiziki plan kavramını çağrıştırmasıyla birlikte; fiziksel plan kavramının mekânla ilgili coğrafik boyutu dışında kalan sosyal ve ekonomik boyutlarını ise kapsayıp kapsamadığı tartışma gerektiren bir konu olduğu düşünülmektedir.

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM YAKLAŞIMI

Doğa her yerde ayrı bir güzelliğe bürünmüş ve her yerin de kendine özgü iklimi, coğrafi şekli, jeolojik yapısı ve sahip olduğu diğer özgün özellikleri vardır. Ancak bazı bölge ve alanlar; doğal özelliklerin bir arada yoğunlaşması, çeşitliliğinin bol olması ve eşsiz (benzeri olmayan) özelliklere sahip bulunabilme bakımından diğer bölge ve alanlardan daha avantajlı ve zengin durumdadır. Bu özellikler böyle bölge ve alanları turizm bakımından daha cazip hale getirmektedir. Doğal turizm arzı öğeleri; turizm gereksinmelerinden doğaya yönelik olanlarını doyuma ulaştıran öğelerden oluşmaktadır. Bunlar; jeo-morfolojik görünüm (yeryüzü şekilleri), bitki örtüsü (flora), hayvan topluluğu (fauna ve favna), hidromineral kaynaklar, geniş yüzeyli sular, akarsular, plajlar, doğa olayları, iklim olarak gruplandırılabilir.

İnsan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan turizm arzı ile ilgili yapay öğeler ise; konaklama tesisleri, yiyecek içecek tesisleri, eğlence tesisleri, ticaret ve el sanatları kurumları, ulaştırma kurumları, alt-yapı tesisleri, kültür ve sanat varlıkları biçiminde sıralanabilmektedir.

Sürdürülebilir turizm; turizm olayını oluşturan etkenlerin ve varlıkların nitelik ve niceliklerini kaybetmeden sürekliliğinin sağlanması anlamına gelmektedir. Turizm hareketleri; ekolojik, jeolojik ve estetik problemleri beraberinde getirmekte; gerekli önlemler alınmadığı takdirde doğal süreçler ile sürdürülebilirlik olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Çevreye yönelik artan duyarlılık, turizmin de giderek başlıca çevre sorunu olarak görülmesine neden olmuştur (Urry, 1999). Turizm, gidilecek yere gelir ve istihdam sağlayabilir ancak pozitif ve negatif etkilerin her ikisini de meydana getirebilir (UNED-UK, 1999). Turizmin doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi ve sorunlara tam bir çözüm getirebilmek amacıyla; sürdürülebilir kalkınma hedefleri, sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel ilkeleri, sürdürülebilir kalkınma stratejileri, sürdürülebilir turizm politikaları, toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitimi, hukuksal düzenlemeler, çevre yönetimi ve planlama eylemleri konuları ele alınmalıdır.

Geleneksel olan, çevreye duyarlı olmayan bir turizm anlayışı olarak kabul edilen “Kitle Turizmi” ile “Sürdürülebilir Turizm” kavramına eşdeğer olduğu varsayılan çeşitli alternatif terimlerden biri olan “Alternatif Turizm” arasındaki bir karşılaştırma, “Kitle Turizmi ve Alternatif Turizm Arasında Bir Karşılaştırma” tablosunda sunulmaktadır. Tablo incelendiğinde kitle turizmi yaklaşımının kontrolsüz ve plansız gelişmeye açık, kârı maksimize etmeyi hedefleyen, insanların kalabalık ve yoğun gruplar halinde turizme katıldıkları, dolayısıyla yerel halkın da huzurunu kaçırtan bir yaklaşım olduğu görülür. Yine tabloya göre alternatif turizm yaklaşımının ise kontrollü ve planlı gelişmeyi hedefleyen, kâr değil çevreye değer veren, kalabalık halinde değil, bireyler ya da küçük topluluklar halinde, dağınık tatil dönemlerinde turizme katılarak çevre tahribatını minimuma indirecek bir anlayışa, yerel halkın sosyal yapısını da olumsuz etkilemeyen bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir.

Sürdürülebilir Turizm Politikaları

Sürdürülebilir turizm; turizm olayını oluşturan etkenlerin ve varlıkların nitelik ve niceliklerini kaybetmeden sürekliliğinin sağlanması anlamına gelir. Artan turizm hareketleri; ekolojik, jeolojik ve estetik problemleri beraberinde getirmekte;

Tablo 1: Kitle Turizmi ve Alternatif Turizm Arasında Bir Karşılaştırma

	KİTLE TURİZMİ	ALTERNATİF TURİZM
Genel Özellikleri	Hızlı gelişme Büyük adımlar Maksimize eder Toplumsal ve çevresel Dikkatsiz, Saldırgan Kontrolsüz Plansız Ölçüsüz Kısa vadeli Özel menfaate yönelik Uzaktan kontrollu İstikrarsız Sektörel Fiyata önem verir Niceliksel Büyüme	Yavaş gelişme Küçük adımlar Optimize eder Toplumsal ve çevresel Dikkatli, özenli Kontrollu Planlı Belli ölçüler içinde Uzun vadeli Genel menfaate yönelik Yerinden kontrollu İstikrarlı Genel Değere önem verir Niteliksel Gelişme
Turist Davranışları	Büyük gruplar Az zaman Hızlı ulaşım Turistler yönlendirilir İthal yaşam tarzı Görüşler Rahat ve pasif Zihinsel olarak çok az hazırlanma ya da hiç hazırlanmama Yabancı dil yok Üstünlük hissi Alışveriş Hatıra eşyalar Enstantane (anlık, rastgele çekilmiş) fotoğraflar ve kartpostallar Kaba Gürültülü	Bireyler, aileler ve arkadaşlar Çok zaman Uygun (ve aynı zamanda yavaş) ulaşım Turistler karar verir Mahalli yaşam tarzı Deneyimler Talep eden ve aktif Zihinsel olarak hazırlanma Dil öğrenme Açık görüşlü yaklaşım Hediyeler getirme Anılar, yeni bilgiler Fotoğrafçılık, resim Nazik Sessiz
Temel Gerek ve Koşullar	Canlı turizm mevsimi Eğitilmemiş iş gücü-kariyer önem vermeme Tanıtım klişeleri Kaba satış yöntemleri Ekonomide her derde deva turizm anlayışı	Dağınık tatil dönemleri İşgücünün daha fazla eğitilmesi Turistlerin eğitimi Sıcak satış yöntemleri Turizme alternatiflerin aranması
Turizm Gelişme Stratejileri	Plansız gelişme Projelere bağlı programlar Sadece kent bazında planlama Dağınık gelişme Mevcut yerleşim yöreleri dışında binalar Doğal güzelliklerin en fazla olduğu yerlerde yoğun gelişme Yeni binalar ve yeni yatak kapasitesi Spekülatif, bilinmeyen gelecek talebe yönelik binalar Turizmin her yerde geliştirilmesi Turizmin dışarıdan gelenler tarafından geliştirilmesi Sadece yabancılar için istihdam Sadece ekonomik alanda gelişme Çiftçilik azalır, mahalli işgücü turizme kayar Sosyal harcamaları toplum karşılar Trafik planı otolara öncelik tanır Canlı sezon talebine göre kapasite Doğal ve tarihsel engeller kaldırılır Kent mimarisi Yüksek teknoloji ve mekanik turizm tesisleri	Önce planlama, sonra gelişme Kavramlara bağlı programlar Kent planları arasında bölgesel koordinasyon Yoğunlaştırılmış gelişme Mevcut yerleşim yöreleri içinde binalar Doğal güzelliklerin fazla olduğu yerlerin korunması Mevcut binaların kullanılması-yatak kapasitesinin daha iyi kullanılması Sabit, sınırlı gelişme Turizmin sadece uygun yerlerde ve mahalli hizmetlerin bulunduğu yerlerde geliştirilmesi Turizmin sadece yerliler tarafından geliştirilmesi Mahalli potansiyele göre istihdam Bütün ekonomik, ekolojik ve toplumsal faktörlerin ele alınması Çiftçilik korunur ve güçlendirilir Sosyal harcamaları yatırımcı karşılar Trafik planı toplu taşımacılığa öncelik tanır Ortalama talebe göre kapasite Doğal ve tarihsel engeller korunur Yerli mimari Selektif mekanik gelişme-düşük teknoloji tercih edilir

Kaynak: Butler, 1990, (Lane, 1988 ve Krippendorf'dan alıntı).

gerekli önlemler alınmadığı takdirde doğal süreçler ile sürdürülebilirlik olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. İyi bir turizm-çevre ilişki dengesinin kurulup sürdürülebilmesi bakımından ülkenin turizm ve kaynak koruma ile ilgili hedeflerinin tutarlı olması gerektiği gibi konu ile ilgili diğer hedeflerle de tutarlılığı sağlanmalıdır.

Sürdürülebilir turizm politikasının hedefleri; doğal çevreyi ve ekolojik süreçleri tahrip etmemek; iç ve dış turizm hareketlerini geliştirmek; turizmi çeşitlendirmek; turistlik yoğunlaşmayı zamana ve mekana yayarak kaynakların tahribini önlemek, faaliyetlerin istikrarlı olmasını sağlamak; ulaşım ve kentsel altyapıyı güçlendirmek olarak sıralanabilir. Sürdürülebilir turizm politikaları aşağıdaki başlıklar altında toplanarak özetlenebilir (Şekil 1).

Ekolojik Politikalar: Ekolojik politika kavramı; hava, su, toprak kirlenmesi, erozyon ve biyolojik varlık kayıplarının, doğal estetik değerlerin niteliklerinin kaybının, küresel iklim değişikliklerinin önüne geçilebilmesi ile gerekli tedbir ve iyileştirmeler yapılabilmesini sağlayıcı hedefler içermektedir. Ayrıca, ekolojik politikalar; ekosistemin taşıma kapasitesine karşı dikkatli, doğal üretim çevrimi ile kaynak tüketim hacmi oranlarını dengeleyici, turistik ve kentsel yerleşmelerde iklimsel ve meteorolojik kriterleri dikkate alan yaklaşımlar içermektedir.

Kültürel Politikalar: Kültürel politikalar iki ana başlık altında ele alınabilir. Birincisi, kültürel varlıkları ve etkinlikleri koruma ve yaşatma politikası; ikincisi ise kültürel etkinlikleri geliştirme politikasıdır. *a-Kültürel Varlıkları ve Etkinlikleri Koruma ve Yaşatma Politikaları:* Bunlar kısaca; tarihi değer ve varlıkların korunması; kültürel niteliklerin korunması ve yaşatılması; folklorik değerlerin yaşatılması, politikaları şeklinde özetlenebilir. *b-Kültürel Etkinlikleri Geliştirme Politikaları:* Bunlar da kısaca; tarihi değer ve varlıkların özgün değerleri ve ortamları içinde canlandırılarak turizmin hizmetine sunulması; kültürel değer ve ürünlerinin turistlerin istediği biçimde hazırlanarak sunulması; yerel folklorik değerler ile uluslararası folklorik değerlerin yeni versiyonlarının hazırlanarak modern bir anlayış içinde sunulması, şeklinde özetlenebilir.

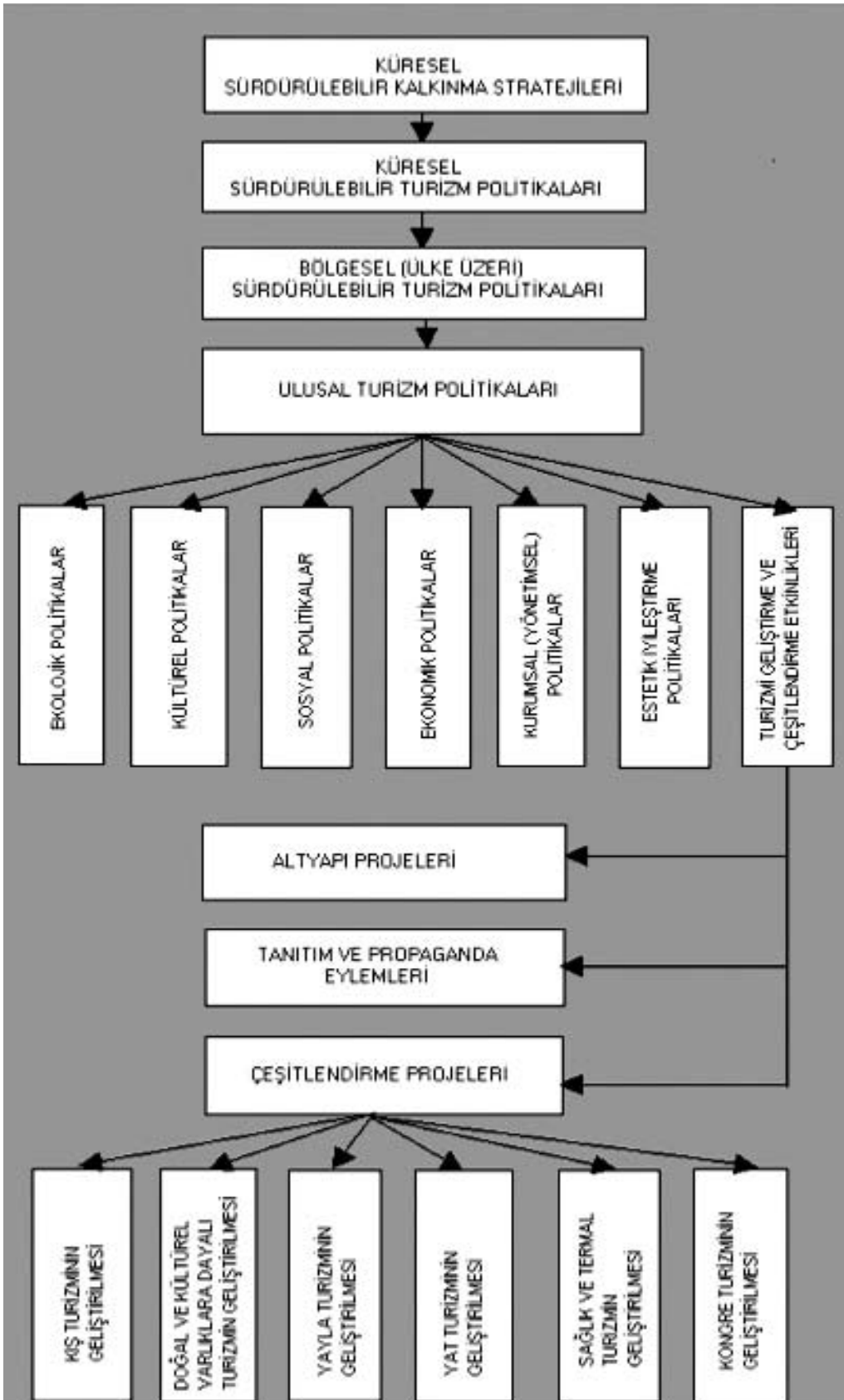
Sosyal Politikalar: Turizmin sürdürülebilirliği açısından toplumsal eylemlerin organizasyonu,

yoğunlaşma nedeniyle çevre üzerinde artan baskıların minimuma indirilmesi gereklidir. Bu amaçla saptanan politikalar; belirli bir zaman ve mekan üzerinde doğal ve kültürel varlıklara zarar verebilecek insan ve eylem yoğunluklarının azaltılması, iyi bir rezervasyon sistemi ile taşıma kapasitesi limitlerinin aşılmasının önlenmesi, kamu kurumları mensuplarının tatil ve izin dönemlerinin optimum turistik kaynak kullanımını sağlayacak şekilde ayarlanması şeklinde özetlenebilir.

Ekonomik Politikalar: Turizmin sürdürülebilirliği açısından doğanın tahribatının ekonomik araç ve yaptırımlarla önlenmesi; kayıpların onarılması ve caydırıcı etki yapması açısından önemli olup ilgili politikalar; kirleten-kullanan öder prensibi, denetim ve cezai yaptırımlar, çevreci teknolojiler ve yöntemlerin seçilmesi, sanayinin dağılık yerleşimi yerine turizm potansiyeli olan merkezlerden uzakta toplu-organize sanayi yerleşimlerinin tercih edilmesi, turizmden bölgelerarası farklılıkları gidermede bir araç olarak yararlanılması, turizm ve çevre sektörlerinin gelişmesinin teşviki için ödüllendirme ve özendirme tedbirlerinin yapılması şeklinde özetlenmektedir.

Kurumsal (Yönetimsel) Politikalar: İnsan, bitki ve hayvan varlığının dengeli ve sağlıklı yaşaması için gerekli doğal kaynakların değerlendirilmesi, üretilmesi, ulaşımı ve tüketimi sırasında ortaya çıkabilecek olumsuzlukların saptanması, olumsuzluklara çözüm yolu aranması ve çözüm yollarının uygulama alanına konulması için planlama, koordinasyon, haberleşme, denetim ve yürütme işlevlerinin bütünü kapsayan “çevre yönetim” kavramı ortaya çıkmıştır. En geniş anlamıyla çevresel politika, program ve stratejilerinin uygulama aracı olarak nitelendirilmekte olan çevre yönetimi kavramı; çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesi faaliyetlerinin tamamını kapsamaktadır. Çevresel olarak sağlam süreçler için bilimsel bir temel geliştirilmeli, çevresel koruma ve doğal kaynakların kullanımının kontrolü için sosyal, ekonomik, idari ve yasal mekanizmalar oluşturulmalıdır (Naess, 1992; Wescoat, 1995; Burch ve Deluca, 1984).

Estetik İyileştirme Politikaları: Turizmin sürdürülebilirliği açısından doğal kaynakların korunması kadar estetik görünümün kalitesi de önemlidir. Estetik görünüm (peyzaj), turiz-

Şekil 1: Sürdürülebilir Turizm Politikaları (GÜNDÜZ, 1999)

min önemli çekiciliği olan öğelerindendir. Bu nedenle estetik görünümün iyileştirilmesi bakımından yapılması gereken eylemler; tarihi bölgelerde uyumsuz düzenleme ve yeni eklentilerin yapılmaması, turizm bölgelerinde motorlu taşıt trafiğinin azaltılması, gürültü kirlenmesine neden olan her türlü etkiye karşı tedbir ve düzenlemelerin yerine getirilmesi, özgün doğa ve tarihi görünümlerin bozulmasına karşı tedbirlerin alınması, elektrik, telefon gibi iletişim ve enerji hatlarının direkler üzerinden değil yeraltından iletiminin sağlanması, heyelan, erozyon ve kapatılmış maden ocaklarından kalan kötü yeryüzü görünümlerinin arazi doldurma ve bitkilendirme yoluyla düzeltilmesinin sağlanması olarak özetlenebilir.

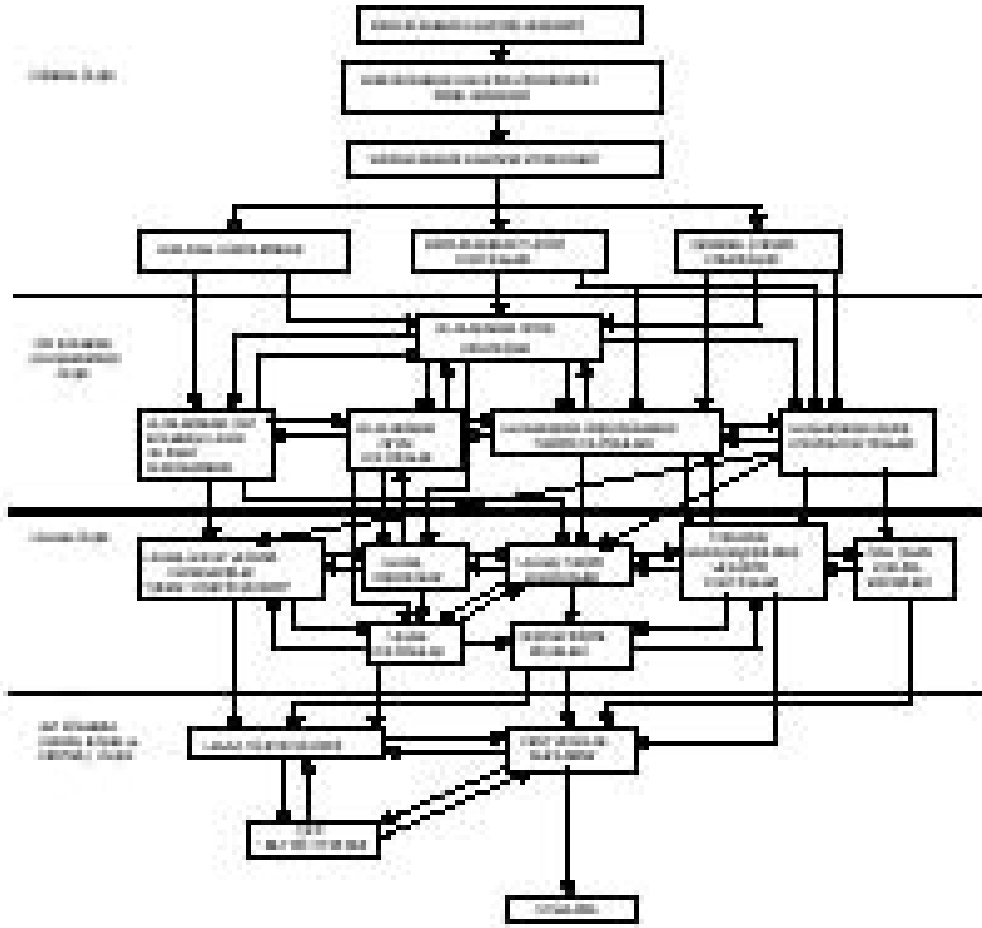
Turizm Mekân Planlaması; ulusal ölçekte ekolojik politikalar doğrultusunda, ekosistemin taşıma kapasitesini zorlamayacak, doğal kaynak-kullanım dengesini bozmayacak şekilde uygun yerseçimi kararlarını içeren bir master plan olarak turizm mekân planlaması yapılmalıdır. Ülkelerin ayrı ayrı hazırlayacakları turizm master planlarının yanısıra doğal ekosistemlerin ve havzaların zarar görmemesi bakımından ulusal sınırları aşan ekosistem bütünlerini ilgilendiren turizm master planları için uluslararası sürdürülebilir çevre koruma politikalarını öncelikle ele alan bir turizm stratejisi geliştirilerek ortak bir master plan hazırlanmalıdır.

Turizm mekân planlamasının şekillenmesinde en önemli etken, küresel ve ulusal ölçeklerde çevre korumayı ön planda tutan turizm politikası yaklaşımı olmalıdır. Uluslararası sürdürülebilir turizm politikalarına uygun ulusal turizm politikalarının mekâna yansması ise; ekolojik, kültürel, sosyal, ekonomik, yönetsel, estetik iyileştirme, turizmi geliştirme ve çeşitlendirme yaklaşımlarının eşgüdümlü bir sentezi halinde olmalıdır. Turizm planlaması, ülke planlama hiyerarşisi içinde her ölçekteki planlama faaliyetleri kapsamında uygun duyarlılıkta yerini almalıdır. Öncelikle makro ölçeklerde çevresel faktörlere zarar vermeyecek optimist bir düşünceyle mekân planlaması yapılmazsa, turizmin sürdürülebilirliğinin en temel gereklerinden biri yerine getirilememiş olacak ve alt ölçeklerdeki çalışmalar kapsamında da turizmin geleceğine güvenle bakılabilecek çalışmaların yapılabilmesine de olanak sağlanamamış olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Makro ölçekte sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi; her şeyden önce doğal kaynakların rasyonel olarak ve özgün değerlerini kaybettirmeden kullanımına bağlıdır. Çevre, ekonomi ve turizm açısından sürdürülebilirliğin sağlanması; çeşitli önlemlerin bir arada ele alınarak organizasyonu ve bunların eksiksiz olarak uygulanması ile mümkündür. Sürdürülebilirliğin başarısı küresel ölçekte alınacak önlemlerin uygulanma performansına bağlıdır. Sürdürülebilirlik ve çevresel kirlenme konuları ülkesel ve yönetsel sınırları aşan bir konu olduğundan, en gerçekçi ve optimal bakış açısı küresel boyuttan itibaren yerel ölçeğe doğru uzanmaktadır. Tüm insanlığın, ülkelerin ve diğer idari kurumların eş zamanlı, tutarlı, dengeli şekilde sürdürülebilirlik çabalarına katılımı ve iyi bir performans gösterebilmeleri, herkesin ortak kabulüne dayanan hiyerarşik bir eylem programının ortaya konulup yürürlüğe geçirilmesine bağlıdır. Çalışmada, bu amaca yönelik Çevre Duyarlı Sürdürülebilir Turizm Modeli (Şekil 2) geliştirilmiştir. Modelin ana yapısı; küresel ölçek, üst bölgesel (uluslararası) ölçek, ulusal ölçek ve alt bölgesel (havza, bölge ve kentsel) ölçek olmak üzere dört bölüm üzerinde kurgulanmıştır. Buna göre; ilk aşama olarak tüm ülkelerin katılımda bulunacağı küresel boyutta sürdürülebilir kalkınma hedeflerine karar verilmesi gerekmektedir. Daha sonra da sürdürülebilir kalkınmanın temel ilkeleri olarak kabul edilen toplumsal çıkarların gözetilmesi, yaşamın kalitesinin yükseltilmesi ile dünyanın canlılığının ve çeşitliliğinin korunması ilkelerinin netleştirilmesi gereklidir. Dünyanın canlılığının ve çeşitliliğinin korunması ise; dünyanın yaşam destek sistemlerinin korunması, biyolojik çeşitliliğin korunması, yenilenebilir kaynakların kullanımının sürdürülebilir olmasının sağlanması, yenilenemez kaynakların ömrünün uzatılmasının sağlanması, dünyanın taşıma kapasitesinin içinde kalınması, kişisel eğilim ve davranışların değiştirilmesi, toplumun kendi çevresine önem veren bir toplum haline getirilmesi, kalkınma ve çevre koruma arasında bütünleşmenin sağlanabilmesi için ulusal bir stratejinin oluşturulması ile küresel birliğin yaratılmasına bağlıdır.

Sürdürülebilir kalkınma stratejisinin temel ilkelerine uyumlu olarak; enerji, sanayi, uluslararası ekonomi, yerleşmeler ve kentleşme, çevre bilimleri ve teknolojileri, kıyı alanları ve deniz yöne-

Şekil 2: Çevre Duyarlı Sürdürülebilir Turizm Modeli

timi, tarım alanları, orman, tatlı su kaynakları ve sulak alanlar, küresel ortak değerlerin yönetimi, küresel barış ve güvenlik, denetleme stratejilerinin küresel temelde belirlenmesi gereklidir. Sürdürülebilir kalkınma stratejilerinden; ülkesel faaliyetleri küresel çıkarlar doğrultusunda yönlendirebilmek amacıyla; hukuksal düzenlemeler, sürdürülebilir turizm politikaları ve çevresel koruma stratejileri çıktıları elde edilecektir. Küresel eylemler üzerinde etkili olabilecek bu üç etkili aracın bileşiminden; uluslararası ölçekte ülkelere rehberlik edecek; uluslararası hukuki ve idari düzenlemeleri, uluslararası genel ortak politikaları, uluslararası sürdürülebilir turizm politikalarını, uluslararası çevre koruma politikalarını şekillendirme amacıyla uluslararası ortak stratejiler belirlenmelidir. Ulusal düzeyde de; tüm kaynak kullanımları ile doğal değerleri; idari ve hukuki sistem bütünlüğü içinde yeniden

değerlendirerek biçimlendirecek bir “çevre yönetim sistemi” kurulmalıdır. Ulusal ölçekte; çevre yönetim sistemi, genel ulusal stratejiler, ulusal turizm politikaları, toplumun bilinçlendirilmesi ve eğitim politikaları ile özel çevre koruma sistemleri makro düzeyde birbirleriyle ilişkilendirilmektedir. Ulusal turizm politikaları da, ulusal ölçekteki diğer politikalardan etkilenecek; olanaklar, sürdürülebilirlik ve optimizasyon kapsamında bir alt boyut olarak turizmi çeşitlendirme projelerinin zeminini hazırlamaktadır. Turizmin sürdürülebilirliğinin gerekleri arasında ise: öncelikle ekolojiyi gözeterek bir planlama yaklaşımı ile yerleşimi kararlarının alınması, daha sonra turizm geliştirme ve çeşitlendirme etkinlikleri olarak; 1- çeşitlendirme projeleri (kış turizminin geliştirilmesi, doğal ve kültürel varlıklara dayalı turizmin geliştirilmesi, yayla turizminin geliştirilmesi, yat turizminin geliştirilmesi, sağlık ve termal turizmin

geliştirilmesi, kongre turizminin geliştirilmesi vb.), 2-tanıtım ve propaganda eylemleri, 3-ekonomik araçlarla (kredi, sübvansiyon, teşvik vb.) desteklenmesi bulunmaktadır. Alt bölgesel (havza, bölge ve kentsel) ölçekte ise; havza yönetim sistemi ile kent ve bölge planlama kurumları, ulusal ölçekte makro düzeyde oluşturulan politika ve düzenlemeler doğrultusunda şekillenmektedir. Çalışmada üzerinde durulan matris yöntemi ise havza yönetim sistemi ile kent ve bölge planlama kurumlarının bir ÇED yöntemi olarak başvuracağı bir değerlendirme sistemi olarak modelde yerini almaktadır. Çevre Duyarlı Sürdürülebilir Turizm Modeli kapsamında en önemli husus yukarıda sıralanan politik ve idari kurumların eylemlerinin turizm ve çevresel konular üzerinde yoğunlaştırılmış olmasıdır. Alt bölgesel ölçek aynı zamanda; kent ve bölge planlama kanalıyla turizmin ve çevresel eylemlerin fiziki mekan boyutuna uyarlandığı bir ölçek olmaktadır.

KAYNAKÇA

Bartone, C., Bernstein, J., Leitmann, J., Eigen, J., (1995). Toward Environmental Strategies For Cities, The World Bank-Urban Management Programme 18, Washington-USA.

Botkin, D. B., Keller, E. A., (2003). Environmental Science, John Wiley and Sons, Inc., Fourth Edition, USA.

Burch, Jr. W. R., Deluca, D. R., (1984). Thinking About Human Resource Systems, Measuring The Social Impact Of Natural Resource Policies, New Mexico.

Butler, R.W., (1990). Alternatif Turizm: İnandırıcı Bir Umut Mu Yoksa Truva Atı Mı ?, Turizmde Seçme Makaleler: 7, TUGEY Yayını No: 13, İstanbul.

Cunningham, W.P., Cunningham, M.A., (2004). Principles Of Environmental Science: Inquiry and Applications, Second Edition, Mc Graw Hill, New York.

Despotakis, V., Giaoutzi, M., Nijkamp, P., (1987). Spatial Depiction Of Local Sustainable Development, Amsterdam.

Enger, E. D., Smith, B. F., (2004). Environmental Science: A Study Of Interrelationships, Ninth Edition, Mc Graw Hill, New York.

Gündüz, F., (1999). Turizmin Çevresel Etkilerinin Değerlendirilmesi ve Çevre Duyarlı Sürdürülebilir Turizm Modeli, (Doktora Tezi), İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Hufschmidt, M.M., James, D.E., Meister, A.D., Bower, B.T., Dixon, J.A., (1990). Environment-Natural Systems and Development, The Johns Hopkins University Press (Third printing), Baltimore-USA.

Katochianos, D., (1975). The Case of Greece, Ecological Aspects Of Economic Development Planning, Economic Commission For Europe, Rotterdam-Netherlands.

Kondratyev, K. Y., Krapivin, V. F., Phillips, G. W., (2002). Global Environmental Change, Berlin-Germany.

Munasinghe, M., (1993). Environmental Economics And Sustainable Development, World Bank Environment Paper Number 3, Washington-USA.

Naess, P., (1992). Urban Development And Environmental Philosophy, Oslo-Norway.

Peng, G., Leslie, L. M., Shao, Y. (Editors) (2002). Environmental Modelling and Prediction, Berlin-Germany.

Urry, J., (1999). Mekanları Tüketmek, Routledge/1995 basımından çeviren: Rahmi G. Ögdül, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım, İstanbul.

UNED-UK, (1999). Sustainable Tourism and Poverty Elimination, UNED-UK Reports for the United Nations Commission on Sustainable Development 7th Session, 1999, UNED-UK United Nation Association, London.

Wescoat, J. J. L., (1995). Resource Management: The Long-Term Global Trend, Progress In Human Geography 15, Colorado-USA.

Wainwright, J., Mulligan, M. (2004). Environmental Modelling: finding simplicity in complexity, John Wiley and Sons Ltd., England.

Türkiye’de Bölgesel Planlama ve Bölgesel Örgütlenmeye İlişkin Sorunlar

Sibel ECEMİŞ KILIÇ

Araş.Gör. Dr.,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü, DEÜ

Ülkemizde bölge planlamanın gerekliliği üzerinde planlı dönemin başlangıcından beri duruluyor olmakla birlikte, belirli bir sistematığe kavuşmuş ve diğer planlama kademeleri ile uyumu sağlanmış bir bölge planlama pratiğinin geliştirilebildiği söylenemez.

Planlama sisteminin bütünü açısından önemli açmazlara neden olan bu durum farklı biçimlerde ele alınabilecek farklı boyutlarda ki nedenlerden (siyasal, ekonomik, kurumsal...) kaynaklanmaktadır.

İlk bölümde, Türkiye’de bölge planlamaya yönelik yapılmış çalışmalar ve deneyimlerin ortaya koyduğu sorunlar genel bir çerçeve içinde öncelikli olarak ele alınmıştır. Böylece planlı dönemin başlangıcından bugüne yaşanan deneyimler ile ortaya çıkan sorunlar değerlendirilmiş, özellikle bu sorunlar içinde önemli bir ağırlığa sahip olan bölgesel örgütlenme-kurumsallaşma sorunlarının ortaya konulması amaçlanmıştır.

Bölge planlama konusunda Türkiye’ye ilişkin sorunların sıralanmasının ardından bugünün koşulları ve Türkiye’nin ihtiyaçları doğrultusunda ideal bir bölgesel planlama anlayışının taşınması gerekli niteliklerin ortaya konulması ihtiyacı duyulmuştur. Yine aynı bölümde tanımlanan nitelikler ve öncelikli ihtiyaçlar doğrultusunda bölge planlamaya ve bölgesel örgütlenmeye mekansal çerçeve oluşturacak bölge sınırlarının belirlenmesi üzerinde de durulmaktadır.

Son bölümde ise, Türkiye’de bölgesel örgütlenmenin mevcut yapısı ve son dönemde gündemde

olan tasarı ve görüşlerin ortaya konulması, bölge planlamanın etkin hale gelmesinin önemli araçlarından olan bölgesel örgütlenmenin Türkiye’deki durumunun belirlenmesi ve bu doğrultuda önerilerin geliştirilmesi açısından gerekli görülmüştür.

TÜRKİYE’DE BÖLGE PLANLAMA DENEYİMİ VE SORUNLAR

Türkiye’de planlı döneme geçişle birlikte bölge planlarının yapılması ve uygulanması gerekliliği de gündeme gelmiştir. İlk kalkınma planı dönemi ile çalışmaları başlatılan bölge planları, bu planlama yaklaşımının hangi hedefleri içermesi, nerelerin öncelikle planlaması, hangi örgütler aracılığı ile yapılması, hangi araçları kullanması gerektiği konusunda arayışlarla geçmiştir.

Bu dönemde yapılan ve yapılması düşünülen çalışmalara bakıldığında, bölge planlama politikalarına ve hedeflerine uygun olarak, problem veya potansiyel olarak görülen pilot bölgelere yönelik noktasal girişimler oldukları söylenebilir.

Bu doğrultuda;

- potansiyel gelişme bölgeleri olarak Antalya Bölgesi ve Çukurova Bölgesi,
- büyük şehir bölgelerinin sorunlarının çözümü için Doğu Marmara Bölgesi,
- büyük bir yatırımın getireceklerinin değerlendirilmesi amacıyla Zonguldak Bölgesi ve
- az gelişmişlik problemini çözmek üzere Keban Bölgesi

bölgesel ölçekte planlamanın öncelikli olarak

PLANLAMA
2004/1

Bölge planlarının tüm ulusa yaygınlaştırılması yerine parça parça ve farklı yöntemlerle uygulamaların geliştirilmesi bölge planlarının kurumsallaşması önünde engel oluşturmıştır.

gerekli görüldüğü deneme alanları olarak belirlenmiştir (Şekil 1).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) döneminde çalışmalarına başlanılan planlar, uygulama düzeyleri düşük kalmasına rağmen aslında Türkiye için önemli bir deneyim sağlamışlar, başarısızlıkların nedenleri ve daha başarılı uygulamalar için yapılması gerekenler konusunda fikir vermişlerdir.

Bölge planlarının tüm ulusa yaygınlaştırılması yerine parça parça ve farklı yöntemlerle uygulamaların geliştirilmesi bölge planlarının kurumsallaşması önünde engel oluşturmıştır. Bu yaklaşım bütüncül, geniş kapsamlı, süreç içinde değişip gelişebilecek bir bölge planlama anlayışının olmadığını göstermektedir. Bu durum ulusal planla bölge planı ilişkisinin kurulmasını da zorlaştıran bir faktördür.

Bu sorunların yanısıra planların hazırlanması ve uygulanmasında en büyük problem kaynağı bu ölçekten sorumlu özel bir bölgesel örgütlenme yapısının oluşturulamamasıdır. İlk plan döneminde hem İmar ve İskan Bakanlığı'nın ilgili birimi, hem de Devlet Planlama Teşkilatı Bölge Planlarının hazırlanmasından sorumlu kılınmış, bu iki kurum arasında açıkça bir rol ayrımına gidilememiştir.

Bölge planlarının ulusal plana uyumlu olması beklenirken, ulusal planın bölge planlarına yol

göstericilik düzeyi sınırlı kalmıştır. Ayrıca özelliği gereği bir alt kademede ki yönetimsel yapı ile bütünleşemeyen bölge planlama, bir üst kademe ile yani merkezi yönetimle bütünleşmektedir. “Ülkesel plan bölgesel sorunlarla uğraşmakta, bölge planlaması kendi kademesinin karşılığı olan yönetsel ilişkilerden yabancılaşmış olmaktadır” (Özşen, 1987, s. 11). Bölge planlarının hazırlanmasının tamamen merkezi yönetime bağlı olarak tarif edilmesi planların siyasi çalkantılar nedeniyle devamlılıklarının sağlanması önünde engel oluşturmıştır.

Birinci Kalkınma Planı ile önem verilen ve İkinci Kalkınma Planı (1968-1972) döneminde de aynı paralelde devam eden bölgesel planlamaya ilişkin denemeler, bölge planlama konusunda da bir başlangıç oluşturmışlardır. Bölge planlamaya ilişkin yaklaşımların her bakımdan net tutarlı oldukları, işleyişin sağlanmasına yönelik çerçevenin, örgütlenmenin sağlandığını söylemek güçtür. Ancak yine de Türkiye’de “bölge planlama” konusunu tartışılır hale getirmiş ve gündem içinde yer almasını sağlamışlardır.

Ancak merkezi yönetime bağlı olarak ve ulusal planlamanın bir parçası olarak tanımlanan ve ulusal planları hazırlayan kurumca oluşturulan bölgesel planların, mevcut merkezi yönetimin kalkınma ve planlamaya bakışı paralelinde gereklilik olarak görülmediği dönemlerde olmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977) döneminde bölgesel kalkınma politikaları ulusal

Şekil 1. I. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Çalışmaları Başlatılan Bölge Planları

Şekil 2. Mevcut Bölge Planlama Çalışmaları

Kaynak: <http://www.dpt.gov.tr>

kalkınmanın önünde bir engel olarak görülmüş ve planın bütünlüğünü bozacak bir uygulama olarak nitelendirilmiştir. Kalkınmanın, ilk iki planın aksine sadece ekonomik açıdan ele alınışı ve dengeli kalkınma hedefinin uzun döneme bırakılarak hızlı kalkınma anlayışının ön plana çıkması bu yaklaşımın temel nedenidir. Bölge planlama anlayışı reddedilirken kalkınma planının mekansal problemini çözmek üzere sektörel planlama ve il planlaması önerilmiştir. Ancak bunlar bölge planlarının yerini tutabilecek nitelikte yaklaşımlar değildir.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983) ise bölge kalkınmasının ve bölge planlamasının önemini yeniden gündeme geldiği bir plan olarak görülsede, uygulamada bu plan etkili olamamıştır. Planın kabulünden bir yıl sonra uygulamaya konulan “24 Ocak” kararları bilindiği gibi Türkiye’de yeni bir dönemi başlatmış, bu plandaki hedefler ise bir iyi niyet belgesi olarak kalmıştır. Planlamanın rafa kaldırıldığı bir dönemde kuşkusuz ki bölge planlamada kendini geliştirecek bir alan bulamayacaktır. Böylece uzunca bir dönem çalışmalar tamamen askıya alınmıştır.

Beşinci (1985-1989) ve Altıncı (1990-1994) Beş Yıllık Kalkınma Planlarının genel niteliği, özel kesimin desteklenmesine ve ekonominin dış dünya ile bütünleşmesine yönelik olmasıdır. Hazırlıklarına Özal döneminde başlanan ve hemen hemen

tümüyle Özal’ın toplumsal ekonomik görüşlerini yansıtan bu planlarda büyümenin serbest rekabet şartları içinde gerçekleştirilmesi, iktisadi faaliyetlerde kamunun düzenleyici ve yönlendirici olması, hür teşebbüs ruhunun teşvik edilmesi esastır. Bu nedenle geleneksel olarak çok daha farklı amaçlara yönelmiş bulunan bölge planları bu dönemlerde de pek gözde değildir. Ancak yine de Güneydoğu Anadolu Projesinin başlangıcı 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemine rastlar.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), farklı bir siyasal görüş tarafından ve Özal dönemini aşacak bir iddia ile hazırlanmış ve yeni bir yaklaşım, yeni bir yapısal düzenleme atılımları içeren bir belge olarak kamuoyuna tanıtılmıştır. Bölge planlamanın yeniden gündeme gelişi de bölgesel dengelerin sağlanmasına bu plan doğrultusunda özel bir önem verilmesi ile ilgilidir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bu plan hedeflerine uygun olarak Güneydoğu Anadolu Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı ve Yeşil Irmak Havza Gelişim Projesi gündeme gelmiştir (Şekil 2). Henüz bu projelerin sonuçları için konuşmak erken olmakla beraber birinci dönem planlarla bir kıyaslama yapmak mümkündür.

Bu dönemde bölge planlarını yeniden gündeme getiren konu ağırlıklı ve öncelikli olarak hazırlanmaya çalışılan bölge planlama çalışmalarından da anlaşılacağı üzere, giderek artan bölgesel dengesizlikler ve az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması sorunudur.

Bu dönem planları 1. dönemden ayıran en önemli faktör Devlet Planlama Teşkilatının bu dönemde Bölge Planları hazırlamakta tek yetkili haline gelmesidir. Bu pratikte bir görev kargaşasını çözecek gibi görünse de ulusal planların yapımından sorumlu merkezi bir teşkilatın aynı zamanda bölge planlarını hazırlamaktan sorumlu olması her iki planın da etkinliğini azaltacak bir problem olarak görülmektedir.

İkinci bir sorunda yine daha öncekine benzer şekilde tüm bölgeler için bölge planlama anlayışının geliştirilmemesi ve sadece sorun olarak görülen alanlara yönelişte bulunulmasıdır. Bölgesel dengesizlikler sorunun çözümü az gelişmiş bölgelerde aranmış, bütün ülkede yaygın bir bölge sistemi kurulmamıştır. Oysa ki ekonomik olarak gelişmiş kabul edilen bölgelerimizde farklı nitelikte pek çok soruna sahiptir. Ayrıca bölgesel dengenin sağlanması sadece az gelişmiş bölgelerde uygulanacak politikalarla değil ülkenin tüm bölgelerinde uygulanacak tutarlı politikalarla sağlanabilir.

Yine daha önceki yaklaşıma benzer şekilde problem olarak tarif edilen alanlara yönelik çalışmalar merkezi yönetim tarafından sürdürülmektedir. Bu nedenle de ulusal boyutta bölgesel bir örgütlenme biçiminin yasal sorumluluk ve yetkilerin ve ilgili olabilecek kuruluşlar arasında koordinasyon sağlayacak bir düzenlemenin yapılmamış olması yeni planların da uygulanmasında sorunlar yaratabilir.

Bu dönem projelerini daha öncekilerden ayıran ise sürdürülebilir kalkınma kavramı nedeniyle sadece ekonomik hedefi değil sosyal yönü de oldukça ağır basan projelerin üretilmeye başlanmasıdır. Kalkınma tek boyutlu (ekonomik) olarak ele alınmamış, planlar tüm boyutları ile kalkınmaya yönelmişlerdir.

Son olarak kalkınma planları ile bölgesel dengesizliklerin azaltılması hedefi doğrultusunda öngörülen ve bölge planlarından farklı bir nitelik taşıyan “kalkınmada öncelikli yöre” kavramının

da konuyla ilişkisi bakımından bir değerlendirmesinin yapılması gerekli görülmektedir. Bu uygulama bölge planlamanın reddedildiği bir dönemde az gelişmişlik sorununa çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Ancak parçacı bir yaklaşım olan tüm yerlerin sorunlarını bir arada değerlendirmeye olanak vermeyen bu yaklaşım az gelişmiş olarak tarif edilen bölgelerin yurdun büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu ve bir arada bulunduğu ülkemiz koşullarına çok uygun değildir.

Bunun dışında illerin bu sınıfa alınmaları ya da çıkarılmaları çoğu zaman nesnel koşullar dışında siyasi olabilmektedir. Ayrıca çeşitli dönemlerde birbirinden oldukça farklı sayıda il bu sınıflandırma da yer almıştır. İlginç olan bir diğer nokta ise içinde bulunduğumuz dönemde bölge planlama çalışmaları ile kalkınmada öncelikli yöre çalışmalarının aynı zamanda varlıklarını sürdürmeleridir.

BÖLGE PLANLAMANIN TAŞIMASI GEREKLİ NİTELİKLER VE BÖLGE SINIRLARI

Bölge planlamaya ilişkin kalkınma planları paralelinde yukarıdaki bölümde belirtilen denemelerin işaret ettiği en temel sorun, bölge planlarının tüm ülkeyi kapsayacak biçimde, sürekliliğe sahip nitelikte ve hazırlanmasından uygulanması aşamalarına kadar sorumlu bir idare-yönetel birimlerle birlikte tasarlanmış olmamasıdır. Böyle bir bakış açısı ile tasarlanmaması onun ülkenin genel planlama sistemi içinde kurumsallaşmasını engellemiştir.

Bu sorunlardan yola çıkılarak ülkemiz koşullarına uygun bir bölge planlama yaklaşımının hangi nitelikleri taşıması gerektiği ve bu nitelikler doğrultusunda bölge sınırlarının belirlenmesinde hangi kriterlerin ağırlık kazanacağı üzerinde durulabilir.

Bölge Planlamanın Temel Nitelikleri

Bölge planlamanın taşıması gerekli temel niteliklere ilişkin bir öneri geliştirilirken göz önünde bulundurulması gereken iki temel faktörden söz edilebilir. Birincisi, global düzlemde mevcut eğilimler- gelişmeler; diğeri ise ülkenin özgün koşulları ve bölgesel düzeyde çözüm gerektiren problemlerin nitelikleridir.

Global düzlemde küreselleşme ve yerelleşme söylemleri ile birlikte, geleneksel planlama yaklaşımları ve refah devleti anlayışı sorgulanmaya başlanmış, ekonomik gelişme hedefi, bölgesel dengesizliklerle mücadele gibi hedeflerin önüne geçmiştir.

Bu süreçte kentlerin ve bölgelerin ekonomik gelişmeleri; büyük uluslararası sermaye ile kurabildikleri bağlantılarla, dolayısıyla kendilerini pazarlama güçleri ile tanımlanmaktadır. Bu nedenle bölge planlamaya ilişkin yaklaşımlarda ağırlıklı olarak bölgelerin uluslararası düzlemde girecekleri sermaye çekme yarışında güçlerini arttıracak politika ve önlemlerin geliştirilmesi biçiminde şekillenmiştir.

Gelişmiş, bölgeleri arasında belirli bir dengeyi sağlamış ve uzun dönemli uygulamaları ile bölgesel düzlemde kurumsallaşma sorunlarını önemli ölçüde çözmüş ülkelerde geleneksel bölge planlama yaklaşımlarından, yukarıda bahsedilen bölgesel kalkınma yaklaşımına yönelmenin bazı rasyonel sebeplerinin varlığından söz edilebilir.

Ancak ülkemiz gibi, bölgesel planlamanın bir türlü kurumsallaşmadığı ve dolayısıyla alt ve üst ölçekli planlar arasında hedef-uygulama bütünlüğünün oluşturulmadığı; bölgelerarası dengesizlikleri ciddi boyutlarda bulunan ve giderek artma eğiliminde olan ve ekonomik gelişme problemlerine sahip bir ülkede sadece rekabete yönelik olarak bölgesel politikaların oluşturulmasının, sorunların çözümünde tek başına yeterli olmayacağı düşünülmektedir.

Bu doğrultuda bölge planlamanın, güncel eğilimler doğrultusunda bölgenin ekonomik rekabet gücünü arttıracak araçlar geliştirmesinin yanısıra; ulusal ölçekte dengeli kalkınmanın sağlanmasında ve alt-üst ölçekli planların bağlantısının kurulmasında önemli bir rol üstlenmesi de gerekmektedir.

Dolayısıyla, önerilecek bölgesel planlama ve kalkınma yaklaşımının yeni bölgesel politika ve araçlarla desteklenecek olmakla birlikte, geleneksel bölge planlama hedeflerini içeren nitelikte olması gerekli görülmektedir.

Bölgesel politikaların oluşturulması, uygulanması ve denetlenmesi aşamalarının, bölgede oluşturulacak örgütlenme sistemi ile yerel düzeyde gerçekleştirilmesi daha önceki dönemlerde uygulanan

bölge planlama çalışmalarının önemli sorunlardan birinin aşılmasına olanak sağlayacaktır. Bölgelerdeki kurumsal kapasitenin yükseltilmesi ve kurumlararası koordinasyonun sağlanması bölge planlamanın başarısının ön koşulu olarak görülmektedir.

Bu doğrultuda bölge planlamanın, merkezi yönetimin bölgesel düzlemde oluşturulacak yerel örgütünün denetiminde, ancak merkezi ve yerel kurumların işbirliği ile hazırlanması, ülke koşullarının bugünkü durumu da göz önünde bulundurularak kısa vadede uygulanabilir bir çözüm olarak görülmektedir.

Geliştirilecek bölge planlama yaklaşımının aşağıda sıralanan temel nitelikleri taşıması gerektiği düşünülmektedir:

- Ülkenin bütün bölgelerinde bölge planlama yapılmalı ve bölge planlama, planlama hiyerarşisi içinde yer edinecek biçimde kurumsallaşmalı.
- Bölgeler ülke düzenleme kapsamında bir bütünün parçaları olarak değerlendirilmeli.
- Uzun erimli ve stratejik vizyona/vizyonlara sahip olmalı.
- Çevresel, ekonomik, sosyal ve fiziksel planlama yaklaşımlarını birlikte barındırmalı.
- Diğer planlama kademeleri ile temel hedefler açısından tutarlılıklar taşımalı.
- Ulusal öncelikleri ve yerel talepleri yansıtmalı.
- Devamlılığa sahip olmalı, bir süreç olarak tarif edilmeli, esnek bir yapılanma ile geri beslemelere ve değişimlere açık olmalı.
- Kurumlar arasında işbirliğine-eşgüdümüne olanak sağlamalı ve çeşitli aşamalarda katılıma olanak sağlayacak araçlar geliştirmeli.
- Planlarda sürekliliği sağlayacak kurumsallaşma oluşturulmalı; strateji ve uygulama arasındaki bütünlük ve devamlılık bu kurumsallaşma ile sağlanmalı.

Bölge planlamaya işlerlik kazandıracak bir yönetsel birimin bölgesel düzeyde örgütlenmesi gerekliliğinin yanısıra, güncel bölgesel planlama rehberi benzeri uygulamalar ve bölgesel kalkınma ajansı benzeri kurumlar da bu işlerliği arttıracak araçlar olarak görülmektedir.

Ülkemiz koşullarına uygun bir bölge planlama yaklaşımının hangi nitelikleri taşıması gerektiği ve bu nitelikler doğrultusunda bölge sınırlarının belirlenmesinde hangi kriterlerin ağırlık kazanacağı üzerinde durulabilir.

Bölge planlamanın amaçlarına uygun olarak ve bölgesel örgütlenme konusunda mevcut yapılanmayı düzenlemeye olanak sağlayacak biçimde bölgesel sınırların oluşturulması da bir gerekliliktir.

Özellikle İngiltere’de uygulanmakta “Bölgesel Planlama Rehberi” bu kapsamda değerlendirilebilir (WEB_2, 2004). Bölgesel mekansal stratejileri belirleyen, diğer bölgesel ve yerel plan-politikaları yönlendiren, bölgesel ölçekte hizmet veren kamu kurumlarının ve kurulabilecek bölgesel kalkınma ajanslarının uygulamalarını belirli hedefler dahilinde senkronize eden ve esnek bir yapılanmaya sahip olan *bölgesel planlama rehberleri*¹ Türkiye için de hayata geçirilebilecek bir uygulama olarak görülmektedir.

Yine yerel potansiyelleri harekete geçirerek bölgenin kalkınma potansiyellerinin sınırlarını genişleten, geri beslemeye dayalı olarak kurumlararası koordinasyonu sağlayabilen, hedef kitleye sorumluluk vererek hedeflere ulaşmada daha rasyonel bir yapı oluşturan, bürokrasi ve yetki yoğunlaşması sonucu ortaya çıkan olumsuzlukları bertaraf edebilecek bir bölgesel kalkınma ajansı yapısının bölgesel veya alt bölgesel ölçekte oluşturulması da bölgesel planlama eylemlerinin etkinliğini arttıracaktır.

Bölge Planlama ve Bölgesel Örgütlenmenin Mekansal Çerçevesi

Bölge planlamanın işlevsel bir nitelik kazanması ve yönetim hiyerarşisinde yerel-bölgesel-ulusal ilişkilerin birbiri ile bağlantılı şekilde oluşturulması için bölgesel bir örgütlenme şemasının oluşturulması gerekli görülmektedir. Önerilecek olan bu şemanın mekansal alanını ve merkezlerini belirleyecek unsurların tarif edilmesi ise ilk aşamayı oluşturacaktır.

Bölgenin tarifine ilişkin sosyal, ekonomik, fiziksel (coğrafi), idari pek çok kriter belirleyici olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle her türlü kriterin aynı öncelik düzeyinde ele alındığı ve belirleyicilikte olduğu durumda bölge tarifinin yapılması oldukça güçleşmektedir.

Buna karşın bölgeyi tarif eden bu faktörlere birbirinden bağımsızmış gibi bakmak da yanlıştır. Bu faktörler birbirlerini etkileyerek bölgeyi ve bölgesel merkezleri oluştururlar. Örneğin fiziksel (coğrafi) faktörler ekonomik gelişmeyi etkiler. Yine aynı biçimde kültürel benzerlikler ekonomik ilişkilerin ve bağlantıların oluşmasında önem kazanmaktadır. Diğer yandan idari olarak belirlenmiş örgütlenme şemaları, kurumun amaçlarının yanısıra sosyal-ekonomik ilişkiler düzeninin belirlediği mekansal çerçeveyi de dikkate alarak kurulmuştur. Farklı faktörlerin geri dönüşümlü biçimde birbirlerini etkilemeleri ve mekanı tanımlamaları söz konusudur.

Bu nedenle de durağan bir yapıdan da söz edilemez. Bugün geçerli olan ilişkiler biçiminin değişmeden kalacağı söylenemez. Ekonomik-sosyal yapıdaki değişimler ve gelişmeler, kuşkusuz idari yapılanmalarda da yenilenmeleri gerektirecektir. Ancak bu dönüşümün varlığı bugünün ihtiyaçlarına uygun örgütlenmelerin oluşturulması yönünde engel değildir. Aksine değişimin ileri doğru bir ivme kazanması için atılması gerekli adımlardır. Daha esnek bir yapılanma ihtiyacından söz edilebilir, ancak bölge planlamanın amaçlarına uygun olarak ve bölgesel örgütlenmeye olanak sağlayacak biçimde bölgesel sınırların oluşturulması da bir gerekliliktir.

Bölgesel kalkınma ve planlamaya temel olmak üzere planlı dönemin başlangıcından bugüne pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan, İmar ve İskan Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatının hazırladığı plan bölgeleri önerisi, 1982 tarihli Yerleşim Merkezlerinin Kademelendirilmesi çalışmaları ve son olarak da Devlet İstatistik Enstitüsü ve Devlet Planlama Teşkilatı ortaklığı ile hazırlanan *NUT’s*² sınıflaması bugün bölgeler oluşturulurken de dikkate alınması gerekli sınıflamalardır.

¹ Bölgesel Planlama Rehberi, bölge planları ile benzerlik gösterir ve alt düzeydeki planların yönlendirilmesi için bir çerçeve oluşturmayı amaçlar. Ancak çok katı bir plan niteliği taşımadığı ve yönlendirme amaçlı olduğu için rehber olarak isimlendirilir. İkinci temel belirleyicisi ise hazırlanması sürecine ilgili kamusal kurumlar ve planlama örgütlerinin yanısıra sivil toplum kuruluşları ve sanayi ve ticaret organizasyonlarının dahil edilmesidir. Hem planlarda esneklik sağlamaya hem de katılım düzeyini arttırmaya yönelik yaklaşımlar diğer Avrupa ülkelerinde de bölgesel planlama alanında kullanılmaktadır. Ancak bunun sistematikleştirilerek isme kavuşturulduğu bir örnek teşkil etmesi nedeniyle burada İngiltere’den yola çıkılarak değerlendirme yapılmıştır.

² Avrupa Birliği İstatistik Bürosu (EUROSTAT) tarafından bölgesel kalkınma analizleri ve tahminleri için kullanılan mekansal kademelenme sistemi NUT’s (Nomenclature des Unites Territoriales Statistiques) olarak isimlendirilmiştir. Bu sisteme göre yerleşim merkezlerinin kademelendirilmesi ve bölgelerin tanımlanması çalışmaları Avrupa Birliği’ne uyum politikaları doğrultusunda Türkiye’nin de gündemine girmiştir.

Yine bölgesel planlamanın ancak bölgesel bir yönetsel-idari yapı ile bütünleştiği takdirde başarılı olacağı varsayımından hareketle ülkenin mevcut idari-yönetsel yapılanmasının da göz önünde bulundurulması gereklidir.

Ayrıca önerilecek bölge sisteminin mevcut yönetim yapısının mekansal örgütlenme biçimi ile tutarlı olarak oluşturulması, yönetim sisteminde köklü değişiklikler önerisinden daha çok, mevcut sistemin bölge ölçeği ile tamamlanması-bütünlenmesi geliştirilecek sistemin kısa vadede hayata geçirilmesini kolaylaştıracaktır.

Bu nedenle mevcut il sisteminin ve Türkiye’de bölgesel örgütlenme biçimini belirleyen ve aşağıda daha ayrıntılı olarak bahsedilen merkezi yönetime bağlı taşra teşkilatının bölgesel örgütlerinin, bölge merkezleri ve sınırlarının belirlenmesinde kullanılması ve bu örgütlenme biçiminin oluşturulacak bölge sınırları ve merkezleri paralelinde yeniden düzenlenmesi, bölge planları uygulamalarında kurumsal bütünlüğün sağlanmasında önem taşıyacaktır.

Yine ülke çapında etkinliğe sahip özel firma ve kuruluşların bölge merkezlerinin tespiti ve değerlendirilmesi de özellikle bölge merkezlerinin belirlenmesinde kullanılabilecek diğer bir veri grubunu oluşturmaktadır.

Bölge sınırlarının belirlenmesine ilişkin bir yöntem önerisi olan bu yaklaşım, mevcut yapılanmanın dikkate alınarak kısa vadede uygulanabilirliğin sağlanması ve yönetimin örgütlenme biçiminin rasyonel temellere oturtulması görüşlerini temel alır. Yine Avrupa Birliği ile bütünleşme politikaları doğrultusunda hazırlanan NUT’s sınıflaması çalışması bölgesel planlama ve örgütlenmeye ilişkin bir çerçeve sunmak konusunda bazı sorunlara sahiptir.

Bu sorunlar özetle;

- NUT’s 1’i (12 adet) ve NUT’s 2’yi (26 adet) oluşturan bölgelerin sayı ve büyüklük olarak bölgesel düzeyde planlama ve örgütlenme amaçlarına uygun bulunmaması
- Ankara, İzmir ve İstanbul gibi büyük kentlerin tek başına bölge olarak tanımlanmasının bu illere ilişkin mekansal, ekonomik ve toplumsal problemlerin çözümü için yeterli mekansal çerçeveyi sağlamaması

- Bu sınıflama oluşturulurken mevcut kamu örgütlenmelerinin ve daha önce yapılan bölge tanımlama çalışmalarının yeterli biçimde dikkate alınmamış olması

- Belirlenen bazı bölge merkezlerinin, bölge merkezi olma konusunda taşıdıkları potansiyelin düşüklüğü olarak sıralanabilir.

Avrupa Birliği ile uyum amacı ile oluşturulmuş bu bölgelemenin yeniden gözden geçirilerek, Avrupa Birliğine girilsin ya da girilmesin ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda bölgesel planlama ve bölgesel düzeyde örgütlenme için kullanılabilecek niteliğe kavuşturulması bir gereklilik olarak görülmektedir.

TÜRKİYE’DE BÖLGESEL DÜZEYDE ÖRGÜTLENME

Türkiye’de kent planlama için bir yönetim birimi olarak belediye, ülkesel plan için ise merkezi yönetim varken, bölge planlama için yönetsel bir kademe oluşturulamamıştır. İl düzeyindeki yönetsel örgütlenmenin ise bölge düzeyindeki planlamanın gereklerini karşılayamıyor olması nedeniyle, bölge planlama yönetsel karşıtı olmayan bir planlama kademesi haline gelmektedir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi bölge planlarının hazırlanması ve uygulanmasında yaşanan sorunların temel nedenlerinden birisi bu ölçekte tanımlanmış bir örgütlenme biçiminin olmayışı ile ilgilidir. Bölgesel bir yönetim birimi olmadığı gibi, bölgesel düzeyde örgütlenen kurumların örgütlenme biçimi de bu ölçekte bir koordinasyonun sağlanmasını imkansız hale getirmektedir.

Türkiye’de çeşitli dönemlerde hem yönetsel bütünlüğü sağlamak, hem de bölge planlarının etkinliklerini arttırarak planlı kalkınma ereklerine ulaşmak için bölgesel ölçekte bir yönetim biriminin oluşturulmasına yönelik öneriler gündeme gelmiştir. Bunlar arasında mevcut kurumlar arasında koordinasyon sağlamaya yönelik kurul tipi örgütlenme modelleri, sadece bölge planlama amacına yönelik olarak oluşturulacak bir bölge planlama biriminin bölgesel düzeyde kurulması, koordinatör valilik ya da bölge valiliği gibi yönetsel sistemler bulunmaktadır.

Ancak bütün bu tartışmaların çoğu öneri düzeyinde kalmış, etkin, ülke genelinde yaygın ve uzun

Özellikle merkezi yönetime bağlı taşra kuruluşlarının bölgesel düzeyde örgütlenme biçimlerinin bir düzene sokulması, bölgesel planlama yaklaşımlarını etkin kılacak bölgesel örgütlenmelerin oluşturulmasında ilk adım olarak görülmektedir.

dönemde uygulanarak sonuçları değerlendirilebilen bir örgütlenme biçimi **oluşturulamamıştır**.³ Bu önerilerden herhangi birinin hayata geçirilmesinin denenmesi durumunda, her biri için gerekli görülebilecek ilk aşama bölgesel düzeydeki örgütlerin bir düzene kavuşturulması olarak görülmelidir.

Bir örnek bölge ayrımı ve bölgesel merkezler tespit edilip, bölgesel düzeyde örgütlenmiş tüm kurumların bu sisteme uyması sağlanmaksızın bu önerilerden herhangi birinin hayata geçirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle özellikle merkezi yönetime bağlı taşra kuruluşlarının bölgesel düzeyde örgütlenme biçimlerinin bir düzene sokulması, bölgesel planlama yaklaşımlarını etkin kılacak bölgesel örgütlenmelerin oluşturulmasında ilk adım olarak görülmektedir.

Merkezi Yönetime Bağlı Taşra Kuruluşları Bölge Müdürlükleri

Türkiye’de taşra örgütlenmesi “il”i temel alır. İl sistemi, Osmanlı imparatorluğu döneminde kurulmuş livalara dayanmakta ve Cumhuriyetin ilk dönemleri için işlevsel bir alan tarif etmektedir. Ancak ekonomik, teknolojik, iletişimsel olanaklarla mekansal algılamalar ve mekan biçimlendiren etkenler alansal olarak genişlerken iller tersine bir eğilimle küçülmüş, bölünmüş ve parçalanmıştır. Bu ise bölgesel örgütlenmenin oluşturulmasında il sistemini yetersiz kılmaktadır.

Diğer yandan 1950’li yıllardan itibaren karayolları, enerji gibi altyapı hizmetlerinde ciddi bir atılıma girilmesi ve bu ölçekte yatırımlar için il ölçeğinin yetersiz hale gelmesi bazı kamu kurumlarının bölgesel ölçekte örgütlenmesini gerekli kılmıştır. Teknik gereklilikler dışında bölge ölçeğinde örgütlenmesi gerekmeyen pek çok kuruluş da il yönetimi (valilik) ve denetimi dışına çıkmak amacı ile bu teşkilatları kurmuştur.

1924 Anayasasında bölge ölçeğinde kurumlaşmaya olanak sağlayacak bir madde bulunmamaktadır. Ancak 1961 ve 1982 anayasaları “kamu hizmetlerinin gerekleri” kriterinden yola çıkarak bölge kuruluşlarının kurulmasına ilişkin hükümler getirmiştir.

1961 Anayasası’nın 115. madde 3. fıkrasında “belli kamu hizmetlerinin görülmesi amacıyla, birden çok ili alan çevrede, bu hizmetler için yetki genişliğine sahip kuruluşlar meydana getirilebilir” hükmünü getirmişken, 1982 Anayasası’nın 126. madde 3. fıkrası ile bu maddeyi “kamu hizmetlerinin sağlanmasında verim ve uyum sağlamak amacı ile, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir.” şeklinde değiştirmiştir.

Bölge kuruluşlarının sayıları da yıllar itibarıyla sürekli artmıştır. Örneğin, 1966 yılında bu sayı 21 iken, 1976 yılında 36’ya, 1981 yılında ise 50’ye ulaşmıştır. (Safi, 1998) Giderek sayıları artan bu kuruluşların ne alan olarak ne de merkezleri itibarıyla tamamen tutarlı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Anayasal düzenlemelerle kamu kuruluşlarına bölgesel örgüt kurma yetkisi tanınmakla birlikte, bu bölgelerin alan, sınır ve merkezlerinin hangi ölçütlere göre saptanacağı belirlenmemiştir (Bu biçimde örgütlenmiş kurumlardan ikisine ait bölge sınırları ve merkezlerini gösterir haritalar Şekil 3 ve Şekil 4’de verilmiştir). Böylece hangi kurumların, hangi amaçlar veya teknik gerekliliklerle, hangi koşullarda bölgesel düzeyde örgütlenebileceği konusunda bir düzenlemenin bulunmaması merkezi yönetimin taşra örgütlenmesinde bir dağınıklık ve sistemsizliğe yol açmıştır. Hem il sisteminin, hem de bölge sisteminin işleyişi böylece zorlaşmıştır.

Bu süreç içerisinde bölge kuruluşlarının örgütlenmesinde;

- Tüm ülkeyi kapsayanlarının yanı sıra, ülkenin belirli bölümünde örgütlenenlerinin bulunması,
- Genelde il sınırlarına dayanmakla birlikte bazı örgütlerin il sınırlarını da temel alması,
- Birden fazla ili içermediği halde adı bölge kuruluşu olan örgütlenmelerin bulunması,
- Bu örgütlerin alansal büyüklükleri, merkezleri ve kapsadıkları iller arasında önemli farklılıklar olması,

³ GAP Bölgesel Gelişme İdaresi ve OHAL uygulamaları ülke genelinde yaygın ve kurumsallaşmış bir düzenleme olmadığı için bu kapsamda değerlendirilememektedir.

- Ortak bir yöneticinin (il sisteminde valinin olduğu gibi) liderliğinde değil, doğrudan bağlı oldukları merkezi yönetim kuruluşunun denetim ve gözetimi altında işlevlerini sürdürmeleri gibi problemler ortaya çıkmıştır.

Planlama ile ortaya konulan hedeflerin gerçekleştirilmesi, büyük ölçüde kamusal hizmet üreten kurumlar arasında işbirliğinin sağlanması ile mümkündür. Ancak yukarıda belirtilen problemlerle bölgesel düzeyde kurumların örgütlenme

biçimi, kurumlar arasında ortak hedefler doğrultusunda koordinasyonun kurulmasını olanaksız hale getirmektedir.

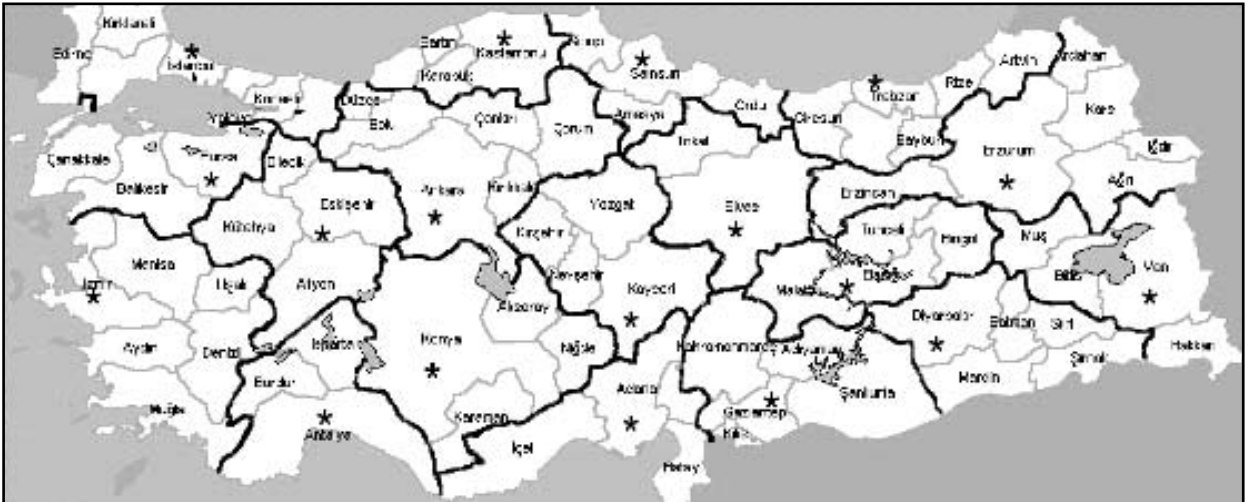
Taşra yönetim yapısında ortaya çıkan bu düzensizlik ve belirsizlik ortamı bir yandan bölgesel ölçekli uygulamalarda koordinasyonu imkansız kılarken diğer yandan da önemli görevler yüklenen il sisteminin bu görevleri yerine getirmeleri bu örgütlenme sistemi içinde olanaksız hale gelmiştir.

Şekil 3. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bölge Müdürlükleri

Kaynak: <http://www.khgm.gov.tr/bolgeler/bolgeler.htm>

Şekil 4. İller Bankası Bölge Müdürlükleri

<http://www.ilbank.gov.tr/giris.html>

Bölgelerin belirlenmesinde ilkel olarak çeşitli merkezi kuruluşlar, hatta aynı bakanlığa bağlı bulunanlar arasında bile uyum, koordinasyon sağlanamamıştır. Bu ise ülke kaynaklarının etkin kullanımında bir engel olarak görülmektedir.

Hernekadar bölge merkezlerinin tamamen objektif bir biçimde belirlendiği söylenemezse de bölge kuruluşlarının çoğunun aynı merkezleri seçtiği görülmektedir. Bu merkezlerin süreç içinde bölgesel yönetim ve bölge planlama amacıyla önerilen merkezlerle tutarlılık gösterdiği görülmektedir.

Merkezi yönetime bağlı bölgesel ölçekte taşra kuruluşlarının bölge merkezi olarak belirlenen illerin dağılımı (incelenen 15 kuruma göre), Tablo 1'de yer almaktadır. Bu illerin dağılımından görülebileceği gibi 16 il ele alınan 15 kuru-

mun %50'den fazlasında bölge merkezi olarak görülmektedir. Aynı zamanda iki ya da üç kurum tarafından bölge merkezi olarak belirlenen illerin bulunması da bu konudaki dağınıklığın çarpıcı bir göstergesidir. Ancak yığılmaların olduğu iller gelecekte bölge merkezlerinin belirlenmesinde dikkate alınacak unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Yeni Kamu Yönetimleri Yasa Tasarısı ve Bölgesel Örgütlenmeye İlişkin Gelişmeler

Kamu yönetiminde reform gerektiğine dair görüşler uzun zamandır Türkiye kamuoyunda tartışılmakta olup, bugüne kadar çeşitli tasarılar gündeme gelmiş, ancak köklü değişimler yaratacak bir uygulama bugüne kadar gerçekleşmemiştir. Bugün ise Hükümetin Nisan 2003 başlarında Bakanlar Kurulu gündemine giren ve görüşülen

Tablo 1: Bölgesel Düzeydeki Merkezi Yönetime Bağlı Kamu Kurumlarının Bölge Merkezlerinin İllere Göre Dağılımı ⁴

İller	Bölge Merkezi Olduğu Kurum Sayısı	Yüzde Dağılımı
İzmir	15	100
Ankara	15	100
Erzurum	14	93
İstanbul	13	87
Antalya	13	87
Samsun	13	87
Trabzon	13	87
Diyarbakır	13	87
Kayseri	11	73
Konya	11	73
Bursa	10	67
Van	10	67
Adana	9	60
Elazığ	9	60
Sivas	9	60
Eskişehir	8	53

İller	Bölge Merkezi Olduğu Kurum Sayısı	Yüzde Dağılımı
Gaziantep	6	40
İçel	6	40
Malatya	6	40
Kastamonu	6	40
Zonguldak	5	33
Balıkesir	5	33
Şanlıurfa	5	33
Edirne	5	33
Kocaeli	4	27
Aydın	3	20
Isparta	3	20
Kars	3	20
Denizli	2	13
Hatay	2	13
Afyon	2	13
Tokat	2	13

⁴ - Bu değerlendirme için ele alınan 15 kurum; Orman Bakanlığı Ormanlık Araştırma Bölge Müdürlükleri, DSİ Bölge Müdürlükleri, MTA Bölge Müdürlükleri, İller bankası Bölge Müdürlükleri, DMİ Bölge Müdürlükleri, Karayolları Bölge Müdürlükleri, Tapu Genel Müdürlüğü Bölge Müdürlükleri, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Bölge Müdürlükleri, DMO Bölge Müdürlükleri, Çalışma ve Sosyal güvenlik bakanlığı Bölge Müdürlükleri, Gelirler genel Müdürlüğü Bölge Müdürlükleri, Kara Ulaştırması Genel Müdürlüğü Bölge Müdürlükleri, Telekomünikasyon Kurumu Bölge Müdürlükleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü Bölge Müdürlükleridir.

- Sadece bir kurumun bölge merkezi olan illere tabloda yer verilmemiştir.

tasarısı gündemdedir. Burada tasarının özellikle bölgesel ölçekte politikaları değiştirecek-dönüştürecek boyutlarına özet olarak değinilecektir.

Tasarının önerdiği ve bölgesel düzeyde örgütlenme önerilerini etkileyebilecek değişiklikler üç grupta özetlenebilir;

- Pekçok merkezi kamu kuruluşunun bölgesel ölçekteki örgütlerinin kaldırılması
- Bu kuruluşlara ait yetkilerin il özel idareleri ve belediyeler arasında paylaştırılması
- NUT's II sınıflamasına göre 26 bölgede bölgesel kalkınma ajansının oluşturulması

Bu tasarının bölgesel düzeyde getirecekleri konusunda şunları söylemek mümkündür;

- Bölgesel düzeyde örgütlenen kamu kuruluşlarının bir kısmının sadece il yönetim sisteminin dışında kalmak isteği ile çok da rasyonel olmayan biçimlerde kurulduğu görülmektedir. Tek yada iki ili kapsayan bölge müdürlükleri bile mevcuttur. Yine bazı kurumların hem bölgesel hem de il düzeyinde örgütlere sahip olması kaynak israfına yol açabilmektedir. Buna karşın bu durumu genelleştirmek yanlış görülmektedir. Bazı kurumların bölgesel düzeyde örgütlenmesi gerçekten bu ölçekte çalışma ve uygulamaları gerektiren ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşları tamamen ortadan kaldırmak veya il düzeyine indirmek amaçlarından sapmalara ve uygulama zorluklarına neden olacaktır.
- Yerelleşme söylemin destekleyen biçimde belediyelere ve özellikle il özel idarelerine aşırı derece de görev yüklemesinin getirebilecekleri şüphelidir. Liberalleşme eğilimini destekleyen özelleştirme ve yetki devri politikaları ile küresel ve büyük sermayenin etkin ve belirleyici olması yolunda kanallar açılmış bulunacaktır. Yerel yönetimlerin bu gruplar karşısında direnme şansı daha düşüktür.
- İl ölçeğinde planlamanın ülke ve belediyeler düzeyinde yürütülen planlama kademeleri arasında bağlayıcı işlev üstlenmekte yeterli olamayacağı ve ölçek itibarıyla ilin bölgesel düzeydeki sorunların çözümü ve planlama yaklaşımları geliştirilmesi açısından ihtiyaçları karşılayamayacağı söylenebilir.
- Bu doğrultuda özellikle Ankara, İzmir ve İstanbul gibi etki alanları geniş ülke metro-

pollerinin tek başına bir bölge olarak kabul edilmelerinin bu illerin sorunlarının çözümü ve bu illere ilişkin ekonomik, fiziksel ya da sosyal planlama kararlarının üretilmesi açısından yeterli çerçeveyi sunmayacağı düşünülmektedir.

- 26 bölgede kurulması düşünülen bölgesel kalkınma ajansı, tek başına (onu destekleyecek diğer bölgesel örgütlenme ve kurumsallaşma olmadan) yeterli olmayacaktır. Bölgesel ölçekteki kalkınma çabalarında sadece ekonomik faktörlerin göz önünde bulundurulmasının yeterli olmadığı ve kurumsallaşmanın kalkınma için ne kadar önemli bir faktör olduğu genel olarak kabul görmektedir. Bu nedenle kalkınma ajansları oluşturma çabası kalıcı, uzun vadeli ve köklü bir çözüm arayışının ürünü olmaktan çok; parçacı ve sembolik bir yaklaşım olarak görülmektedir.

DEĞERLENDİRME

Bir yandan ülkenin bölgesel düzlemde çözüm gerektiren sorunları ve planlama sisteminin bir bütünlüğe kavuşturulması ihtiyacı, diğer yandan global düzlemde eğilimlerle bölgenin geçmiş-tekinden farklı bir biçimde gündeme gelişi, bölgenin ve bölge planlama/kalkınma yaklaşımlarının yeniden gözden geçirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada, Türkiye'deki mevcut bölge planlama deneyimlerinden de yola çıkılarak, yeterli düzeyde kurumsallaşma ile birlikte bölgesel düzeyde planların hazırlanmasından ve uygulanmasından sorumlu olacak bir birim oluşturulmaksızın, planların süreklilik kazanmasının ve bu planlardan beklenen düzeyde sonuçların elde edilmesinin mümkün olmadığı varsayımından yola çıkılmıştır.

Bu amaçla gerçekleştirilecek bölgesel düzeyde örgütlenme, bölgesel planlamanın etkinlik kazanmasını sağlamanın yanısıra, ülkemizdeki taşra yönetim yapısındaki dağınıklığı ortadan kaldırarak, yerel-bölgesel-ülkesel düzlemde kademeli bir yönetim yapısı ile farklı ölçekteki yönetsel ihtiyaçları da bir düzene sokacaktır.

Kamu yönetim yapısına ilişkin planlama ihtiyaçları doğrultusunda bir değişiklik öngörüldüğüyle birlikte bu öneri mevcutta hükümetin

Bölgesel düzeyde örgütlenme, bölgesel planlamanın etkinlik kazanmasını sağlamanın yanısıra, ülkemizdeki taşra yönetim yapısındaki dağınıklığı ortadan kaldırarak, yerel-bölgesel-ülkesel düzlemde kademeli bir yönetim yapısı ile farklı ölçekteki yönetsel ihtiyaçları da bir düzene sokacaktır.

bu konudaki tasarı ve uygulamalarından önemli farklılıklar da içermektedir. Hükümetin yerelleştirme, özelleştirme ve yönetim gibi güncel söylemler ve neo-liberal politikalar paralelinde şekillendirdiği politikaları, ülkenin mevcut koşulları ve sorunları nedeniyle ihtiyatla karşılanmaktadır.

Ülkenin mevcut yapısı ve sorunları dikkate alınarak ve ulus devletin gerekleri göz önünde bulundurularak, ulusal-yerel çıkarlar arasında dengenin daha rahat sağlanabileceği bir çözüm öngörülmüştür. Bu çözümün ilk ayağını ise mevcut yapı ve kurumların kapsamlı bir biçimde analizi ile bu kurumların yerel-bölgesel-ulusal ölçekteki ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden düzenlenmesi oluşturacaktır.

Bu nedenle, bölgesel düzeydeki önerilerin ve mevcut yapılanmaların bölge merkezleri ve bölge sınırları konusunda ortak rasyonellerin bulunarak bölge sınırlarının ve bölge merkezlerinin belirlenmesi, bölge planlama ve bölgesel örgütlenmeye ilişkin atılacak ilk adım olarak görülmektedir.

Kısa vadede uygulanabilirliği arttırarak, aşamalı bir dönüşümün ilk etabının sağlam temellere oturtulması bu önerinin temel amacını oluşturmuştur. Bölgesel düzlemde örgütlenme biçiminin, nasıl bir yapılanma ile tarif edileceği, diğer yönetsel yapılarla nasıl bütünleşeceği, alt örgütlerinin neler olacağı, bölge planları-

nın hazırlanmasında bu örgütün nasıl bir işlev üstleneceği, bölge planlamanın ve bölgesel örgütlenme biçiminin başka hangi araçlar ve kurumlarla desteklenmesi gerektiği gibi konular ise bu paralelde ele alınması-tartışılması gerekli alt başlıkları oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

MEHTAP, (1963) Merkezi Hükümet Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri, TODAİE Yayınları, Ankara

Özer, A. (1995) Türkiye'nin Yönetim Yapısına Toplu Bakış ve Yeniden Düzenleme İhtiyacı, Türk İdare Dergisi, Sayı:406, s.19-48

Özşen, T. (1987) Planlama Yönetimi, İçişleri Bakanlığı Yayını No: 426, Ankara

Payaslıoğlu, A. (1966) Merkezi Yönetimin Taşra Teşkilatı Üzerine Bir İnceleme, TODAİE-DPT Ortak Yayını, Ankara

Safi, İ. (1998), Türkiye'de Bölge Düzeyinde Yönetim Biçimi Arayışları, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Y.Lisans tezi)

Tekeli, İ. (1972) Bölge Planlama Üzerine, İTÜ, İstanbul

WEB_1. (2004) Devlet Planlama Teşkilatı web sitesi, <http://gap.gov.tr>

WEB_2.(2004) NWRA web sitesi, http://rpg.nwra.gow.uk/planning/about_rpg.php

Avustralya Şehir Planlama Pratiği ve Kentleşme Dinamikleri

Tan YİĞİTCANLAR*, Nevin AY**

* Dr.,
Coğrafi Bilimler ve
Planlama Bölümü,
Queensland Üniversitesi

** Mimar
Mimarlık Fakültesi
İTTE

200 yılı aşkın bir kentleşme geçmişine sahip olan Avustralya, çok genç sayılabilen tarihine rağmen oldukça ilginç bir planlama ve kentsel gelişim süreci geçirmiştir. 18. yüzyılın sonlarına doğru Britanya sömürgeci haline gelen Avustralya, önceleri Britanyalı suçluların ülkeden uzaklaştırıldığı ve mahkumiyetlerini sürdürdükleri bir sürgün yeri olarak kullanılmıştır. Bunun takibinde ilk göçmenler ve onların ardından gelenler, Avustralya'nın farklı bölgelerindeki altı ayrı kolonide kısa bir sürede Britanya'dakinden oldukça farklı yerleşme alanları inşaa etmeye başlamıştır. 1788 ile 1830'lu yıllar arasında teşkil eden ve liman kentinin oluşturduğu bu altı koloni kısa zaman ardından kendi özerkliklerine kavuşmuşlardır.

1901 yılında altı koloninin bir araya gelmesi ile konfederasyon olan Avustralya, altı eyalet ve iki özel bölgeden oluşan federal bir idari yapı üzerine inşaa edilmiştir (Harita 1). Bu altı eyalet ve iki bölgenin üzerinde Avustralya federal hükümeti yer almaktadır. Planlama altı eyalette eyalet ve yerel yönetimlerin yetkisinde, iki bölgede ise federal hükümetin yetkisindedir. Eyaletler arasındaki farklılıklar, ideolojiler ve idare stilleri dolayısıyla Avustralya'da toplam sekiz ayrı şehir ve bölge planlama sistem ve hukuku yürürlüktedir.

18. yüzyılda başlayan ilk koloni yerleşmesinden bu yana, kentleşme oranı yüksekliğiyle çoğu batı ülkesinden ayrılan Avustralya'da, 20. yüzyılın hemen başlangıcıyla şehir planlama önemli bir disiplin haline gelmiştir. Son yüz yıl içerisindeki kalkınma ve planlama politikalarına bağlı kent-

sel gelişim, nüfus yoğunluğunun Avustralya'nın güneydoğu bölgesindeki Sidney ve Melbörn kentleri etrafında yoğunlaşması ile sonuçlanmıştır. Ülke nüfusunun büyük bölümü, bu iki baskın merkez ile diğer eyalet başkentlerinde ikamet etmektedir. Geriye kalan nüfus ise yerleşim hiyerarşisinde üçüncü sırada bulunan kırsal bölgesel yerleşmelerde yaşamaktadır.

Güçlü ekonomisi ile uluslararası düzeyde üst sıralarda bulunan Avustralya kentleşme ve planlama geçmişi ve deneyimleri ile, incelemeye ve ders çıkarmaya değer bir örnek teşkil etmektedir. Bu yazı, Avustralya'nın şehir planlama uygulamaları ve kentleşme dinamiklerine odaklanıp, Avustralya'nın kentleşme tarihi, planlama hukuku, planlama pratiği ve kentleşme sorunlarını metropol kentler özelinde ele almaktadır. Ayrıca yazı mevcut Avustralya planlama politikalarını eleştirel bir biçimde değerlendirmektedir.

Kentleşme Tarihi

Avustralya'nın kentleşme tarihi 1788 yılında Sidney'e demir atan Britanya filosofunun bu koloninin ilk valisi için malikane inşaa etmesiyle başlar. Pek çok açıdan Avustralya'nın yerleşim dokusu yeni dünya kentlerindeki tipik gelişimi yansıtmaktadır. Koloni yönetiminin empoze edilmesi, doğal kaynakların çıkarılıp eski dünyaya sevk, yerel kabilelere ait olan toprakların aşamalı olarak zapt edilip yeni yerleşme alanlarına çevrilmesi ve mevcut yerleşme alanlarının zaman içerisinde genişlemesi bu gelişimin temel özelliklerindendir (Maher, 1987).

PLANLAMA
2004/1

Halen Britanya'ya bağılı olan Avustralya, ilk başta İngiliz toplumunun istemediğı kişilerin ve suçluların gönderildiğı bir yer olarak kullanılmıştır. Ardından Avustralya'nın endüstri devrimi sırasında keşfedilen doğal kaynakları onu gözde bir sömürgeye haline getirmiştir. 19. yüzyıldaki ulaşım ve taşıma imkanları kentlerin genellikle ihracat limanları etrafında gelişmelerine neden olmuştur. Günümüzde de bu gelişim dokusunun pek değişmediğı ve yoğun kentleşmenin ülkenin uzun kıyı bandında toplandığı görülür.

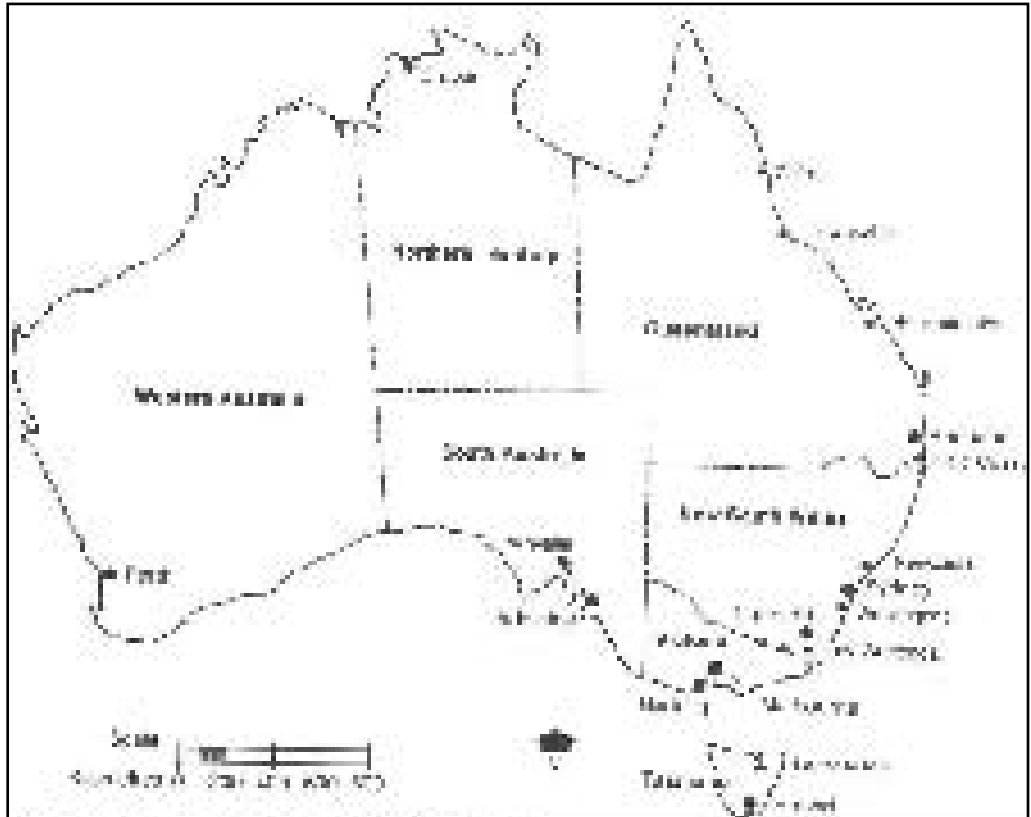
Sidney'in gelişimi, Sidney hinterlandındaki geniş yün üretimi sayesinde gerçekleşmiştir. 19. yüzyıl ortalarında Britanya'nın tekstil ürünlerinin kayda değer orandaki hammaddesi Sidney'den tedarik edilmekteydi. Melbörn'ün gelişimi ise, Melbörn yakınlarındaki altın madeninin bulunması sonucu gerçekleşmiştir. Altın madeni Melbörn'ü neredeyse bir gecede küçük bir kasabadan metropoliten bir merkeze çevirmiştir.

Avustralya'da kalıcı kent strüktürünün tesis ve gelişiminin büyük bir bölümü 19. yüzyılın ortala-

rında gerçekleşmiştir. Bu dönemde kapitalizm ve endüstrileşme faktörlerinin kentleşmeye etkileri, Avustralya'daki yerleşim dokusunun oluşumunda önemli yer tutmuştur (Maher, 1987).

"Avustralya'nın kentsel dokusu, 19. yüzyıl kapitalizminin damgasını vurduğu, federal politik sistemin yönettiğı zorlu ve sert bir fiziksel çevrede şekillenmiştir. Avustralya kentleri birbirinden çok uzakta ve kısıtlı sayıdaki yerleşime elverişli coğrafyada gelişebilmiştir. Ekonomisi ve idaresi Britanya tarafından yönlendirilen Avustralya'nın gelişiminin mekansal yansıması oldukça kendine özgü bir şekilde başlamış ve devam etmiştir. Bu kendine özgürlük hem Avustralya'nın yerleşim sisteminin gelişimi esnasında dış etkilere açık olmasını sağlamış, hem de fiziksel gelişimin şekillendirilmesinde önemli bir yer tutmuştur" (Maher 1987:10-11).

Güçlenen Britanya ekonomisi, Avustralya'ya İngiliz sermayesi ve göçmenlerinin akın etmesini ve ikinci dünya savaşına kadar olan dönemde modern Avustralya'nın şekillenmesinde önemli rol oyna-

Harita 1: Avustralya'nın İdari Bölünüşü (McLoughlin 1992:2)

mıştır (Sandercock, 1975). İkinci dünya savaşının ardından Avustralya üretim ekonomisi ve toplumuna geçişini tamamlamış ve ekonomisini daha da sağlamlaştırmıştır. Avustralya'nın oldukça kentleşmiş bir yapıya bürünmesinde, sürdürülebilir ekonomik gelişim ve göçmen sayısındaki artış ile eyalet başkentlerinin ekonomik ve demografik açılardan güçlenmesi temel etmenlerdendir (McLoughlin, 1992).

Sidney ve Melbörn kentlerindeki yoğun sanayi hareketi, bu kentlerin deniz aşırı kalifiye iş gücü akımına uğraması, yeni imalat sanayi yatırımlarıyla gelen iş gücünün kısa sürede emilmesi ve hızla büyüyen bir ekonomiye dönüşmesine sebep olmuştur. Yatırıma artan eğilim, kentlerin altyapı, ulaşım, servis ve yapım sektörlerinin canlanması ve hatta arazi spekülasyonun başlamasına neden olmuştur. Bu dönemde kentlerin inşasına yapılan harcama ülkedeki tüm yatırımların 1/3'ü oranına ulaşmıştır.

Sanayileşme ile ortaya çıkan yeni ulaşım ihtiyacı, daha sağlıklı ulaşım altyapı yatırımlarının gerçekleşmesinde tetikleyici olmuştur. 1950'lere kadar olan dönemde kamu taşımacılığıyla yönetilen kentsel gelişme ve ulaşım sistemi, takip eden dönemde sanayileşme ve motorlu taşıt kullanımındaki patlama ile yeniden şekillenmek zorunda kalmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısında ise pazar ekonomisinin sınır tanımadan yayılımı, Avustralya'da planlamanın ekonomi ile olan ilişkisinin öneminin en üst düzeye çıkmasında temel etmen olmuştur. Ekonomist Hugh Stretton'un görüşleri bu dönemin planlama anlayışını açıkça yansıtmaktadır:

"Metropolitan planlama görevi, Merkezi Ekonomi Planlama Dairesinin, Arazi Kullanımı ve Haberleşme şubesinin yetkisine verilmelidir. Eyalet başkanı baş plancı görevini üstlenmeli ve temel planlama dayanağı bütçesi olmalıdır. Bununla birlikte, plan uygulama komisyonu büyük inşaat şirketleri temsilcilerinden oluşmalı, komisyon ekonomistler tarafından yönlendirilmeli ve en azından tüm yeni gelişme alanlarının 1/3'ünde söz sahibi olacak şekilde yetkilendirilmelidir" (Stretton, Sandercock'un çalışmasından 1975:214).

Küresel sistemdeki ekonomik değişimler, 1960'larda Avustralya'nın ekonomik bağımlılığı-

nın Britanya'dan ABD'ye kaydırmıştır. ABD'den gerçekleşen büyük miktarda sermaye akışı, Avustralya imalat sanayindeki büyük firmaların Amerikan uluslararası şirketlerinin eline geçmesi ya da yeni yatırım yapmaları ile sonuçlanmıştır. Bu değişimler ülkenin güneydoğu bölümündeki metropoliten yoğunlaşmayı körüklemiş ve eyalet başkentlerinin form ve işlevlerde radikal değişimlere neden olmuştur (Berry, 1986). Bu değişim, özellikle merkezi iş alanlarındaki perakende ve toptan ticaret, depolama, imalat ve küçük ölçekte mesleki işlevlerinin, hızla artan şekilde özel ve devlet sektörlerinin idari ve yönetsel faaliyetlerine dönüşmesiyle gerçekleşmiş ve sonucunda ekonomik patlamaya sebep olmuştur.

Avustralya'nın yegane küresel kenti olan ve nüfusu dört milyona ulaşan Sidney ile ikinci büyük kenti ve üç milyonu aşan nüfusuyla Melbörn'ün metropoliten gelişiminin planlamasında, dünya ekonomik konjunktürü gözönüne alınmıştır. Sadece uluslararası finans ve ticaret gibi ekonomik alanında değil, aynı zamanda endüstri, eğitim, turizm, kültür ve kamu idaresinde önemli rolleri olan bu iki kentin planlanmasında, uluslararası yatırımları çekecek uygulamalara gidilmiştir (The National Capital Planning Authority, 1994).

İkinci dünya savaşı sonrasındaki dönemde uluslararası göçmen kabulünün, metropoliten alanların gelişiminde özellikle Sidney, Melbörn ve Adelaide kentlerinin gelişiminde önemli etkisi olmuştur (Burnley, 1977). Avustralya yüzölçümü AB ve ABD ile neredeyse aynı olmasına rağmen onların 1/20'si gibi düşük bir nüfusa sahiptir. Bu nüfusun 2/5'inin Sidney ve Melbörn kentlerinde yaşadığını göz önüne alırsak, Avustralya'da neden göçmenlik konusunun önemli olduğunu anlamak daha kolay olacaktır.

1970'li yıllara kadar asimilasyona dayalı göçmenlik politikaları, 70'lerde yerini çok kültürlülük politikasına bırakmıştır (Gleeson ve Low, 2000). Avrupa ve Asya'dan gelen göçmen nüfusun kültürel değerleri ve sosyal yaşam tarzları, kentsel dokuyu oluşturan temel elemanlardan olan sosyal hizmet ve donatılar üzerinde baskı oluşturmuştur. Bu baskı metropol kentlerin karmaşık bir sosyal yapıya kavuşması ve Avustralya kentleşme sürecinde belirleyici etkiye sahip olması sonucunu doğurmuştur.

**Avust-
ralya'nın
yegane
küresel
kenti olan
ve nüfusu
dört mil-
yona ulaşan
Sidney ile
ikinci büyük
kenti ve
üç mil-
yonu aşan
nüfusuyla
Melbörn'ün
metro-
politen
gelişiminin
planlama-
sında, dünya
ekonomik
konjunktürü
gözönüne
alınmıştır.**

Avust-
ralya'da
kentsel geli-
şim, eyalet
başkentleri,
birkaç
büyük şehir
ve az sayıda
maden
kasabası
haricinde
hemen
hemen yok
denecek
düzeyde,
ya da yavaş
bir büyüme
göster-
mekte
olduğun-
dan imar
kontrolü
oldukça
kolay ger-
çekleştiril-
mektedir.

PLANLAMA
2004/1

Geleneksel olarak düşük yoğunlukta, göreceli olarak büyük parsellerde ve tek ya da iki katlı olan yapılaşma, hükümetler tarafından özen-
dirilen uluslararası göç politikalarıyla birlikte, büyük şehirlerin hızla nüfuslarının artması ve kentsel yayılım sorunu ile karşı karşıya kalınma-
sına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu tablonun çözümüne yönelik 1980'lerden bu yana bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bunker'inde (1987) belirttiği üzere eyalet hükümetlerinin 1970 son-
ları ve 80'lerdeki kentsel birleştirmeye yönelik eylemleri iki kategoride toplanabilir.

*"Bu eylemlerden birincisi, konut alanlarının yoğunluklarının artırılması ve yüksek katlı yapılaşmanın teşvik edilmesini sağlayacak girişimlerdir. Bu girişimlerden bazıları, planlarda orta ve yüksek yoğunlukta gelişme ve yenileme bölgelemesine gitmek, düşük yoğunlukta bölgelemeden olabildiğince kaçınmak ve yüksek kat ve çok üniteli yapılaşmayı kısıtlayan yerel planlama stan-
dartlarının esnekliğini inşaa sektörü lehine arttırmak olarak sayılabilir.... Kentsel bir-
leştirmeye yönelik eylemlerden ikincisi ise, Sosyal Konut Dairesi aracılığıyla özellikle kent merkezi ve merkez çeperlerindeki alan-
larda mevcut dokuya yoğunluk aşılanması ve kamulaştırma yoluyla eskiyen konut stoğunun yenilenmesini içermektedir" (Bunker, 1987: 69-70).*

Avustralya'da 1960'lı yıllardan 90'lara, önce sosyal demokrasi, ardından liberal ve son olarakta kolektif birliktelik doktrinleri kentleşme politi-
kalarına yansıtılmıştır. Bu dönemden günümüze kadar geçen dönemde ise, Avustralya'nın temel kentleşme politikası; (a) sosyal ve ekonomik poli-
tikalarla entegrasyon, (b) altyapı problemlerine gereken önemin verilmesi, (c) çevre değerleri ve enerji açısından duyarlı kentleşme ile (d) kamu kuruluşları arasında daha eşgüdümlü işbirliğinin sağlanması hususlarına yoğunlaşan bir çizgi izle-
miştir (Orchard, 1995).

Tüm bu gelişmeler ve son dönemde yaşanan bili-
şim teknolojilerinin yaşam ve kentlere olan yoğun etkileri ardından, Avustralya oldukça kozmopolit ve karmaşık yapıda bir gelişmiş toplum kimliğine kavuşmuştur.

Planlama Hukuku

Avustralya kentsel yerleşimlerinin merkez alan-
ları, erken koloni döneminde Britanya harita mühendisleri tarafından planlanmıştır. Takip eden yıllarda şehir planlama, ulaşım, altyapı ve çevre planlama yetkilerine sahip kurumlar, yetkileri doğrultusunda kentlerin yeni şekillerini almasında görev üstlenmişlerdir. Kentsel geli-
şimin planlama sınırlarını aşıp hızla büyümesi, serbest planlama bürolarının planlamaya girmesi ve eyalet yönetimlerinin yeni gelişim alanlarına hizmet götürmede zorlanmaları, yönetimlerin sıkı imar kontrol uygulamalarına gitmelerini zorunlu kılmıştır. Çıkarılan imar kanun ve mevzuatlarıyla gelişimin kontrollü ve kamu yararına olmasına çalışılmıştır. Arazi kullanımı kontrolünde eyalet yönetiminin başarılı olamaması sonucu yetkinin yerel yönetimlere devri gerçekleşmiştir.

Şehir planlama kanun ve yönetmeliklerinin çıkarılmasına dair ilk eylemler, federal hükü-
metin uluslararası göç dolayısıyla artan konut ihtiyacının planlanması amacıyla konuyu ele alması sonucu şekillenmiştir. 1945 yılında çıkartılan Federal ve Eyalet Konut Yasası, bundan bir yıl önce kurulan Federal Hükümet Konut Komisyonu ve bu komisyonun ilk görevi olarak eyaletler düzeyinde konut programları ile diğer arazi kullanım türlerinin yer seçimini belirleyecek kanunların çıkarılmasını emretmiştir. Bu sayede, eyaletler düzeyinde planlama faaliyetlerine daha fazla önem verilmesini sağlamıştır. Bu kanun ile eyaletler; (a) kiralık konut projeleri, (b) şehir planlama ve (c) kentsel yenileme için yasa çıkar-
mak ve yürütmekle yükümlü hale gelmişlerdir (Harrison, 1977). Aynı zamanda bu komisyon eyaletleri konut programları geliştirmeleri için kaynak tahsisıyla de görevlendirilmişlerdir.

Avustralya'da yerel yönetimlere arazi kullanımı üzerine yetki veren ilk yasa, 1928 yılında Western Avustralya Şehir Planlama ve Gelişimi Kanunu adı ile çıkmıştır. 1945 yılına gelindiğinde Güney Avustralya eyaleti dışında tüm eyaletler yerel yönetimleri benzer yetkilerle donatmışlardır. Pek çok planlama yasasını 1932 Britanya Kent-
sel ve Kırsal Planlama Kanununa temellendiren Avustralya, 20. yüzyılın ortalarında planlama yet-
kilerini eyaletlerde yerel yönetimlere devretmiştir. Avustralya yerel yönetimleri Avrupa'daki yerel yönetimlere nazaran daha küçük ve daha az işleve

sahiptirler. Avrupa ve Kuzey Amerika'daki yerel yönetimler neredeyse tüm yerel hizmetleri (su, elektrik, havagazı, çöp toplama, arıtma, iletişim, toplu taşıma vb.) yerine getirmektedir. Bu hizmetler Avustralya'da ya eyalet ya da metropoliten yönetimler tarafından gerçekleştirilmektedir. Metropoliten yönetimlerin oluşturulması için pek çok teşebbüste bulunulmuştur. 20. yüzyıl başlarında her başkentten yirmi ile elli arası yerel yönetim bir araya gelmiş ve metropol belediyeler kurulmuştur. Ancak bugün sadece 1925'de 20 yerel yönetimin iştirakiyle oluşturulan Brisbane Kenti Metropoliten Belediyesi haricinde bu bütünleşmeyi sürdürebilen olmamıştır (Neutze, 1978).

“Yerel yönetimler, kentsel gelişim ve kentlerin yeniden yapılanması için entegre yaklaşımların geliştirilmesinde hatırı sayılır bir potansiyele sahiptirler. Bu potansiyel oldukça kuvvetlidir. Çünkü yerel yönetimler tüm eyaletlerde neredeyse tüm inşaa ve imar onayı işinden sorumlu oldukları gibi, yerel stratejik planlama sorumluluğunu da taşımaktadırlar. Tüm bu yetkiler yerel yönetimlerin kendi bölgelerinde yatırım ve gelişme dokusunu şekillendirmelerini sağlamaktadır. Bunların yanı sıra bu yetkiler, onları aynı zamanda da kentsel altyapının önemli koordinatör ve uygulayıcısı konumuna sokmaktadır” (Howe 1995:181).

İkinci dünya savaşının sonunda imar planlaması yöntemi ile yerel yönetimler fazla bir sonuç alamamışlardı. Yerel yönetimlerin bir bölümü plan hazırlamış ve bunların ancak bir kısmı planları uygulamaya koymuştur. Uygulamaya konulan planların ise birbirlerini tamamlayıp metropoliten gelişim için tutarlı politikalar oluşturmalarını beklemek hayalcilikten öteye gitmemiştir. Bunun üzerine 1944 yılında Federal Hükümet Konut Komisyonu metropoliten ölçekte plan hazırlanması için tüm eyalet hükümetleri ile uzlaşa sağlamıştır.

Avustralya'da kentsel gelişim, eyalet başkentleri, birkaç büyük şehir ve az sayıda maden kasabası haricinde hemen hemen yok denecek düzeyde, ya da yavaş bir büyüme göstermekte olduğundan imar kontrolü oldukça kolay gerçekleştirilmektedir. Bu birkaç büyük şehir dışındaki yerel yönetimler, planlamayla sorumlu olsalar dahi, genelde sadece gündelik servis hizmetlerini yürütmekte-

dirler. Planlama ve kentsel servisleride eyalet hükümetinin gözetiminde sürdürmektedirler.

1945 yılında New South Wales eyaleti ilk Metropoliten Planlama Ofisini kurmuş ve üç yıl ardından ilk metropoliten ölçekte plan tamamlanmıştır (Neutze, 1978). Bunu takiben pek çok eyalette genel gelişme alanlarını gösteren stratejik planları hazırlanmaya başlanmıştır.

1980'lerdeki uluslararası finans piyasaları, sermaye, iş gücü, konut ve servis alanlarındaki radikal dönüşümler sonucunda, Avustralya ekonomisinin değişen dünya konjunktürüne yeniden uyarlanması için yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemeler çerçevesinde 1980'ler ve 90'larda Avustralya'nın tüm eyaletlerinde planlama yasa ve yönetmeliklerinde değişiklikler hayata geçirilmiştir (Badcock, 1995). Bu değişiklikler Avustralya kentlerinin ve hanehalkının sosyal yapısının değişmesine ve kentlerde sosyal kutuplaşmaların doğmasına neden olmuştur. Değişimin mekana yansıyan en çarpıcı yanı son 30 yıl içerisinde kentsel büyüme ağırlığından Sidney ve Melbörn hegemonyasının sona ermekte olmasıdır. Badcock'un (1995) araştırma sonuçlarına göre:

“Son 20 yıl içerisinde ulusal nüfus artışının neredeyse 3/4'ü Sidney ve Melbörn dışındaki yerleşmelerde (diğer eyalet başkentleri ve büyük şehirlerde) gerçekleşmiştir. Mevcut eğilimlere göre 2001 yılında 100 bin nüfus barajını aşan yerleşme sayısı 15'e erişecektir (1966 yılında bu sayı sadece sekiz idi). Gelişimin bu eğilimle devam etmesi halinde Queensland eyaleti nüfusu gelecek 40 yıl içerisinde New South Wales ve Victoria eyaletlerini (Sidney ve Melbörn'ün içerlerinde yer aldığı eyaletler) geçecektir” (Badcock, 1995:199-200).

Kentleşme oranları ve nüfus artışındaki değişimlerde, eyalet politikaları ve bunlar doğrultusunda çıkartılan planlama yasa ve yönetmeliklerinin önemi yadsınamaz boyuttadır. Avustralya'da planlama organizasyonu eyaletlerde farklılıklar göstermektedir (Tablo 1). Örneğin, New South Wales eyaletinde hükümetler stratejik planlama, yerel yönetimler ise yerel planlamadan sorumludurlar. Ancak, Queensland eyaletinde, strateji ve şehir planlarını Brisbane Kent Yönetimi hazırlamakla, metropol sınırları dışısındaki yerleşmeler ise kendi yerel planlarını hazırlamakla yükümlü-

dürler. Güney Avustralya eyaletinde, Eyalet Planlama Kurumu tüm eyaletin planlarını hazırlarken, yerel yönetimler ancak istek ve önerilerini Eyalet Planlama Kurumuna bildirirler.

Avustralya'nın federal yapısından kaynaklandığı üzere ülkede sekiz farklı idari ve planlama sistemi mevcuttur. Tablo 2'de, bu eyalet ve özel bölgelerin planlama kanunları, temel stratejik planlama dökümanları, ana imar politikalarını içeren döküman, imar denetiminde belirleyici olan belge ve çevre kanunları yer almaktadır.

Eyaletler planlama kanunlarını hazırlarken, planlama hedefleri doğrultusunda uygulamayı kolaylaştıracak yasa ve yönetmelikleri de hazırlamışlardır. Örneğin Güney Avustralya eyaleti diğer eyaletlere göre kentsel büyümeye daha fazla önem vermektedir. Bu doğrultuda, ülkede gelişme hızı ne kadar artsa da, arazi fiyatlarını fazla değiştirmeyecek politikaların uygulanabilmesi için gerekli maddelere planlama kanununda yer vermiştir (Harrison, 1977).

Planlama Pratiği

Avustralya planlama sistemi hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bu hiyerarşide uzun vade

hedef, politika ve yönlendirmesinin yapıldığı stratejik planlama en üst ölçekteki planlama aracıdır. Ardından, stratejik planlamanın hedef ve yönlendirmesi doğrultusunda, yasal planlama dökümanlarının hazırlanması ve imar denetim projelerinin oluşturulmasına odaklanan imar planlama gelmektedir. Uygulama planları, planlama çalışmalarının uygulamasını yürütmekte olan planlama türüdür. Bununla birlikte uygulama planları, imar değerlendirme kararlarının verilmesi, kamu-özel sektör yatırım kararlarının alınması, sermaye yatırım programları ve kamu sektörü programlarının hayata geçirilmesi uygulamalarında içerir (Morris Consultants vol., 2001). Son olarak bölge planlama ile özellikle metropol alanlar dışındaki birbirlerinden uzak, düşük nüfuslu bölgesel yerleşmelerin planlanması gerçekleştirilir.

İmar Planlama

İmar planlama, ilgili yasalara uygun olarak eyalet veya yerel yönetimlerin planlama bölümlerince, parsellerin kullanım türünün ne olup olamayacağına dair, haritaların ve plan notlarını içeren raporların hazırlanmasını içeren bir süreçtir. Hazırlanan plan aynı zamanda gelecek ulaşım güzergahı, sosyal ve

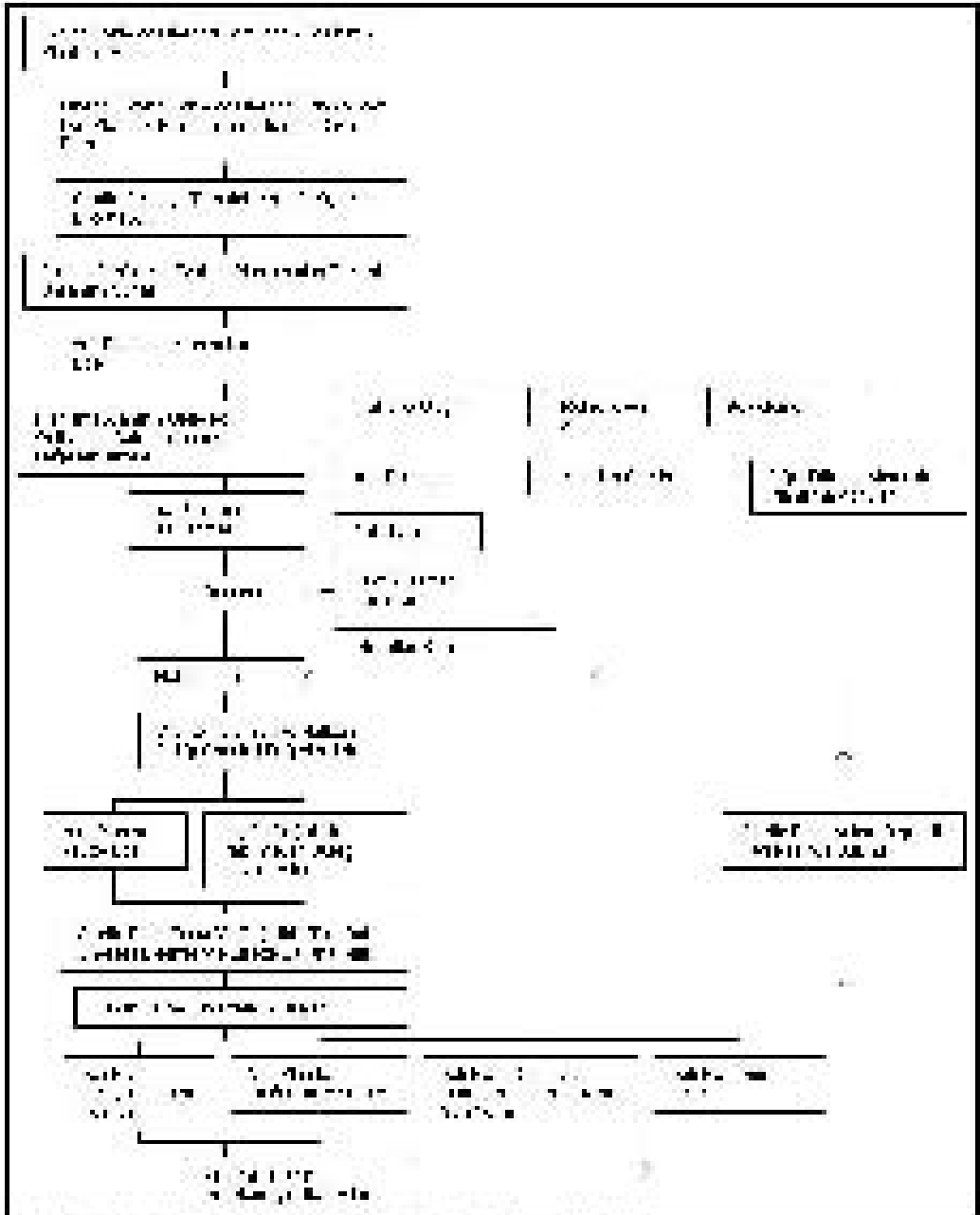
Tablo 1: Eyaletlerin Planlama Organizasyonları (Fogg 1982:54)

Eyalet	Planlama Kurumu	Planlama Kanunu	Planlama Dökümanı	Planlama Denetimi	Planlama Yürütme	Planlama Yürütme
Avustralya	Avustralya Planlama Kurumu	Avustralya Planlama Kanunu	Avustralya Planlama Dökümanı	Avustralya Planlama Denetimi	Avustralya Planlama Yürütme	Avustralya Planlama Yürütme
Yeni Güney Galler	Yeni Güney Galler Planlama Kurumu	Yeni Güney Galler Planlama Kanunu	Yeni Güney Galler Planlama Dökümanı	Yeni Güney Galler Planlama Denetimi	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme
Victoria	Victoria Planlama Kurumu	Victoria Planlama Kanunu	Victoria Planlama Dökümanı	Victoria Planlama Denetimi	Victoria Planlama Yürütme	Victoria Planlama Yürütme
Queensland	Queensland Planlama Kurumu	Queensland Planlama Kanunu	Queensland Planlama Dökümanı	Queensland Planlama Denetimi	Queensland Planlama Yürütme	Queensland Planlama Yürütme
Yeni Güney Galler	Yeni Güney Galler Planlama Kurumu	Yeni Güney Galler Planlama Kanunu	Yeni Güney Galler Planlama Dökümanı	Yeni Güney Galler Planlama Denetimi	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme
Yeni Güney Galler	Yeni Güney Galler Planlama Kurumu	Yeni Güney Galler Planlama Kanunu	Yeni Güney Galler Planlama Dökümanı	Yeni Güney Galler Planlama Denetimi	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme
Yeni Güney Galler	Yeni Güney Galler Planlama Kurumu	Yeni Güney Galler Planlama Kanunu	Yeni Güney Galler Planlama Dökümanı	Yeni Güney Galler Planlama Denetimi	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme
Yeni Güney Galler	Yeni Güney Galler Planlama Kurumu	Yeni Güney Galler Planlama Kanunu	Yeni Güney Galler Planlama Dökümanı	Yeni Güney Galler Planlama Denetimi	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme
Yeni Güney Galler	Yeni Güney Galler Planlama Kurumu	Yeni Güney Galler Planlama Kanunu	Yeni Güney Galler Planlama Dökümanı	Yeni Güney Galler Planlama Denetimi	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme
Yeni Güney Galler	Yeni Güney Galler Planlama Kurumu	Yeni Güney Galler Planlama Kanunu	Yeni Güney Galler Planlama Dökümanı	Yeni Güney Galler Planlama Denetimi	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme	Yeni Güney Galler Planlama Yürütme

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466	467	468	469	470	471	472	473	474	475	476	477	478	479	480	481	482	483	484	485	486	487	488	489	490	491	492	493	494	495	496	497	498	499	500	501	502	503	504	505	506	507	508	509	510	511	512	513	514	515	516	517	518	519	520	521	522	523	524
--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

teknik hizmet alanları ile açık alanları da içerir. Planlama, planların hazırlanması, askı süresince ilgili kurumlar ile halk için sergilenmesi ve bu kesimlerden gelen itiraz ya da önerilerin değerlendirilmesinin ardından, planlamadan sorumlu bakana sunulması aşamalarını içerir. Plan, yerel yönetimdeki onay makamı tarafından onaylandıktan sonra, Resmi Gazetede yayınlanması ile yürürlüğe girer. Bu plana dair ileride yapılacak tadilatlarda aynı süreci takip

eder (Şekil 1). Planlar, ince detaylarına kadar hangi arazi kullanım türlerine ne şekilde izin verildiği ya da verilmediği ile yerel yönetim ya da planlama otoritesi tarafından özel izine tabi gelişme alan ve kullanım türlerini gösterir. Müstakil konut tipine genelde otomatik olarak tüm plan alt bölgelerinde izin verilir, yüksek yoğunlukta konut ve konut dışı kullanımlar ancak yerel yönetimin takdirine bağlıdır (Neutze, 1978).

Şekil 1: İmar Planı Hazırlama Süreci, South Australia Örneği (Fogg 1982:577)

Plan üretimi, askı ve itirazlar, karar vericilerin incelemesi ve onanmasını kapsayan planlama sürecinin tamamlanması, çoğu zaman birkaç yıllık bir sürede gerçekleşir. Planın onaylanmasının ardından plan; rapor, kanun ve yönetmeliklerle birlikte imar denetiminin temel dayanağını oluşturur (Neutze, 1978). Eğer mülk sahipleri planın getirdiği kararların haksız ya da planın temel ilkeleriyle uyuşmadığına inanırsa itiraz için mahkeme ya da planlamadan sorumlu eyalet bakanına başvurabilir.

Avustralya’da planlama uygulamaları, zorunlu kalınmadığı sürece ada/parsel bazında planlama kararları üretmek yerine bölgeleme yaklaşımını benimsemiştir. Bu planlama sisteminde, yerleşimler genel arazi kullanım türlerine göre bölgelere ayrılarak, her bir bölgede ne tür yapılaşma gerçekleştirileceği planı teşkil eden harita ve raporunda detaylı olarak belirtilir. Örneğin Güney Sidney şehir planı yedi temel arazi kullanımını içeren bölgelere ayrılmıştır. Bu yedi grup kullanım; (a) yeşil alanlar, (b) teknik ve sosyal donatı alanları, (c) konut alanları, (d) sanayi alanları, (e) ticaret merkezleri, (f) kamu kullanım alanları ve (g) ulaşım alanlarından oluşmaktadır. Bu yedi arazi kullanım türü alt kullanımlarıyla içerek çeşitlenmektedir. Her bölgeye bir kod numarası verilip hem plan üzerinde hemde raporda bu bölgenin kullanımına dair açıklama yer almaktadır. Plan üzerine uzun açıklamalar rahatlıkla yazılmadığından plan ancak raporla okunabilmektedir (Harita 2).

Metropoliten alanlar dışındaki, gelişimi yavaş ya da durağan olan yerleşimler, metropoliten alan yerel yönetimlerinin yaşadıkları sorunlardan pek azıyla karşı karşıya gelmişlerdir. Bu yerleşimlerde planlama, talep ve nüfus azlığı ile yerleşmelerin birbirlerinden uzaklığı ve plan entegrasyonuna ihtiyaç duyulmaması gibi nedenlerden dolayı, daha hızlı ve itirazlara yol açmadan işlemektedir.

Genelde bakıldığında imar planları Avustralya kentlerinin gelişiminin kontrolünde önemli rol oynamıştır. Neutze’nin (1978) görüşüne göre:

“Avustralya’da şehir planlama ve imar kontrol programları, kent çeperlerine yayılmış yerleşimlerin azaltılmasında, yatırımcıların öneri gelişim bölgelerine yönlendirilmesinde

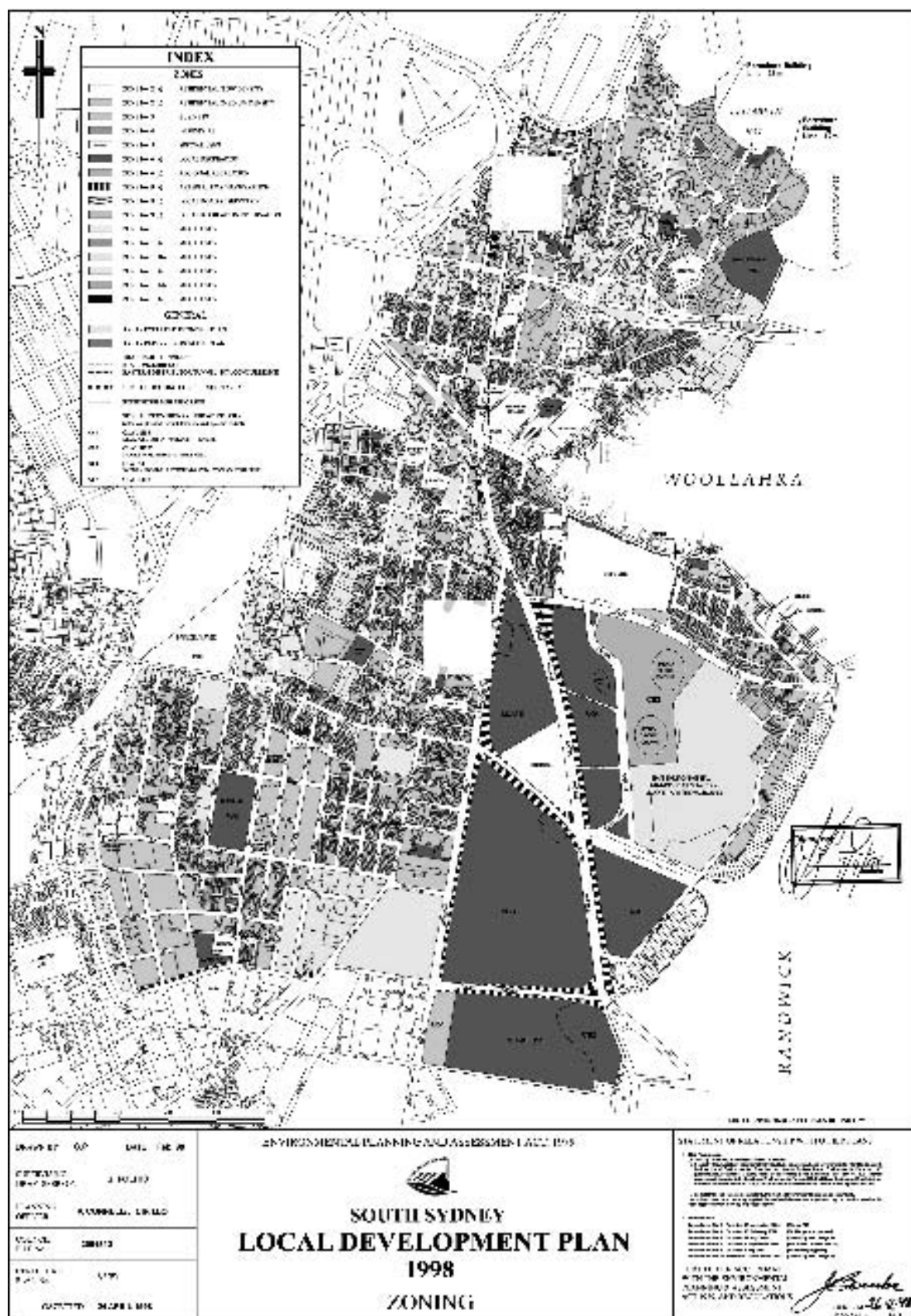
ve rekreasyon alanları, okullar, yollar gibi kullanımlara yeterli alan ayrılmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda tarihi değer taşıyan yapılar ile çevresel değerdeki alanların korunması ile yüksek standartta konut, ticaret ve sanayi alanlarını oluşturulmasında başarılı olmuştur. Bunun yanı sıra imar planları, banliyölerde geniş iş imkanları yaratılması, servis merkezlerinin desteklenmesi ve düşük maliyetli konut sunumunun sağlanması gibi konularda diğer alanlarda olduğu kadar başarıya ulaşamamıştır” (Neutze, 1978:190).

Avustralya’da imar planlarının yetersizliği ile ilgili getirilebilecek en ciddi eleştiri, planların pasif ve negatif olmalarıdır. Planlar gücünü çözüm yaratmak yerine yasaklamaktan almaktadır. Planlar daha olumlu yaklaşarak, bazı arazi kullanım türlerini belirleyip, bunların hayata geçirilmesini desteklese bile ancak diğer kullanımları yasaklayarak yapar (Neutze, 1978). Planlama kurumları, her zaman gelişim önerilerinin yatırımcılar ya da arazi sahiplerinden gelmesinin gerekliliğini bilmelerine rağmen planları bu taleplerin gelmesini beklemeden gerçekleştirmektedirler.

Bir başka sorun da, metropoliten alanlarda planlama sürecinin başından yürürlüğe giriş aşamasına kadar geçen sürenin uzunluğudur. Yerel yönetimlerin kendi imar planlama çalışmalarını komşu yerleşmelerden bağımsız ve danışmadan, onların planları ile bütünleştirmeden yürütmeleri kentler

Fotograf 1: Sidney Kentinden Görünüm

Harita 2: Güney Sidney Şehir Planı (Sydney City Council 2004)

için uzun süre ciddi sıkıntılar doğurmaktaydı. Örneğin 1970’lerde Sidney metropol alanında yerel yönetimin eyalet hükümetine hazırladıkları plan önerisinin sunumundan onaylanması sürecine kadar geçen ortalama süre 86 aydı. Bu süreç plandan plana 58 ay ile 187 ay arasında onay süresi içermektedir (Neutze, 1978:169). Bu gecikme sadece imar planında değil, bazen de bireylerin inşaa, ifraz ve tevhit başvurularında da yaşanmaktaydı. Bu sıkıntının aşılmasında en etkili çözüm yolu daha üst ölçekte, esnek ve onay aşaması kısa süren ve onaylı planları deli gömleğine çevirmeyen, aynı zamanda da yapılaşma kontrolunda kargaşaya sebep olmayan bir planlama yaklaşımı geliştirilmesi olmuştur. Bu yaklaşım imar planlarının katılığının aşılması için geliştirilmiş olan stratejik planlamadır.

Stratejik Planlama

1980’lerden bu yana dünya konjunktüründe ortaya çıkan önemli değişimler, kentlerin, kent yönetiminin ve kent geleceğinin planlanmasının artık eskiden olduğu şekilde sürdürülemeyeceği gerçeğini ortaya koymuştur. Yaşanan hızlı değişimin sebepleri dünya ekonomisindeki değişim ve teknolojik gelişimlere bağlanabilir. Sieverts (2003) bu değişimi beş ana başlık altında toplamaktadır.

“(a) Serbest iş gücü dolaşımının gerçekleşmesi, (b) Küreselleşmeyle kentlerin yapısının dünya ekonomisine uyarlanması, (c) Yerel kültür erozyonu ile kentlerin sosyal yapılarının farklı kültürleri barındıran hızlı bir değişime uğraması ve global kültürün ortaya çıkması, (d) Doğal çevrenin yayılmacı bir kentsel gelişimle sürekli tecavüze uğraması ve (e) Kent ile doğa arasındaki çelişkinin

erimesi, kentlerin son dönemlerde geçirmekte oldukları temel değişimlerden” (Sieverts 2003:12-13).

Kentlerin tabii bulundukları tüm bu ekonomik, politik, sosyo-kültürel etkiler, fiziki yapılarında değişime uğramasına neden olmaktadır. Avustralya kentlerinin geleceğini de daha önce olduğu gibi aynı planlama teknik ve yaklaşımlarıyla planlamak sorunların çözümünü reddetmek anlamına gelmektedir. Bu yüzden Avustralya’da özellikle metropoliten alanlarda stratejik planlamanın önemi bir kat daha artmıştır.

Nazım imar yada master planlama yönteminin uygulanmadığı Avustralya’da stratejik planlama, her bir yapı adasının imar haklarını belirtmeksizin metropoliten gelişimin ana hatlarını çizen plandır. Stratejik planlar ya imar planlarının yerini alır yada üst ölçekte plan kararları üretilip yerel imar planlarının yönlendirici klavuzu olurlar (Neutze, 1978). Bu şekilde üst ölçekten genel stratejilerin belirlendiği ve ardından yerel ihtiyaç ve eğilimlerin de göz önüne alınarak yeniden düzenlendiği bir planlama uygulanması planlamanın başarı şansını artırır.

Avustralya’da iyi bir entegre stratejik planlamanın kent için ne kadar hayati önem taşıdığının bilincine varılmıştır. Stratejik planlama, yerel halk ve katılımcıların, sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik geleceklerini değerlendirip, kentin sürdürülebilir ve pratik vizyonunun geliştirildiği planlama türüdür. Bu planlama yaklaşımıyla pek çok Avustralya metropol kentinin, çatışan öncelikleri ya da hedefleri dengelenmiş ve ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel gereklilikler arasındaki çatışmaların en alt düzeye indirilmesi sağlanmıştır (Morris Consultants et al. 2001).

Avustralya’da iyi bir entegre stratejik planlamanın kent için ne kadar hayati önem taşıdığının bilincine varılmıştır.

Tablo 3: Gelişimin Yönetilmesindeki Roller (Bunker 1995:153)

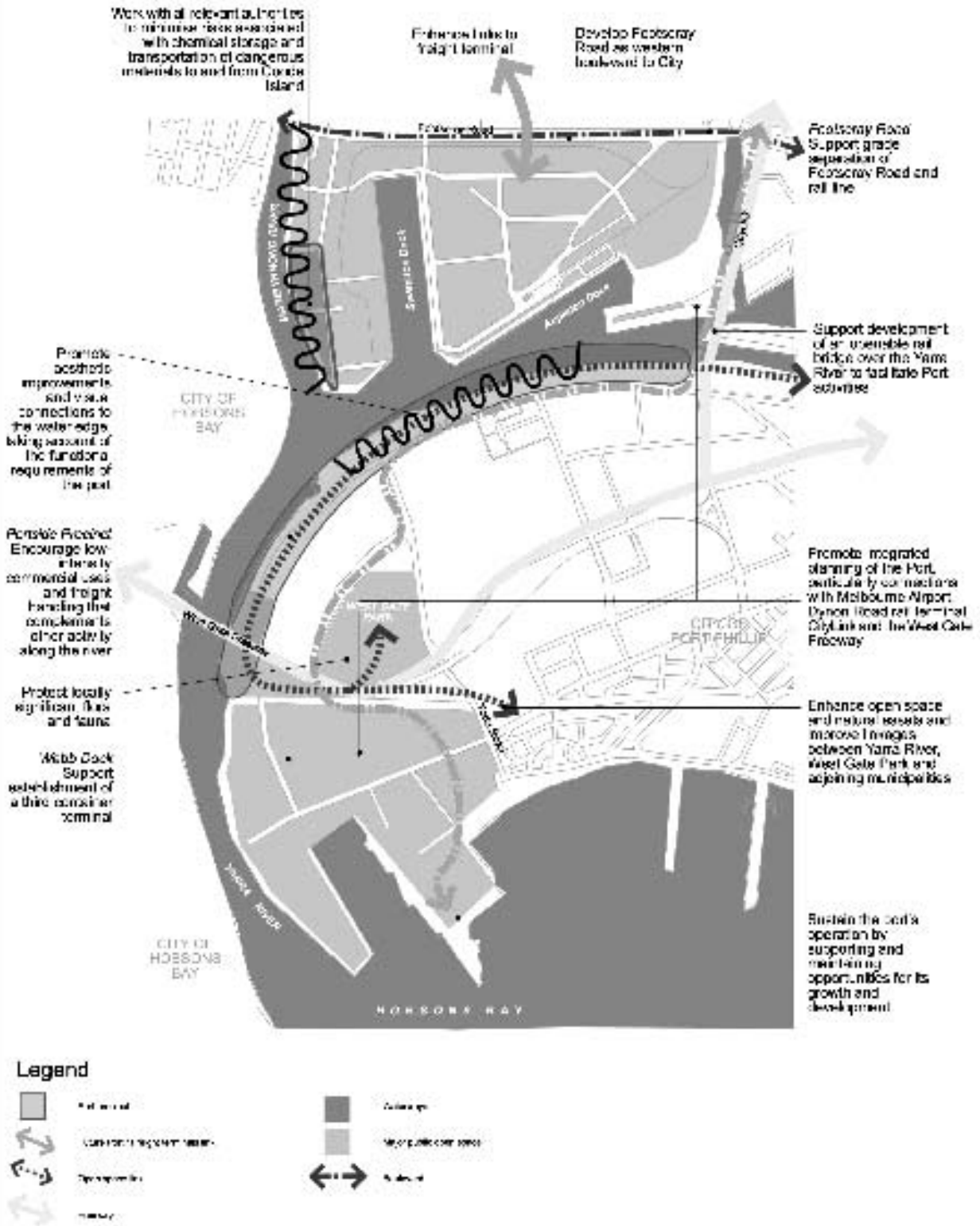
Yerel Yönetim	Yerel Halk	Yerel Sivil Toplum	Yerel İşletmeler	Yerel Akademisyenler
Yerel Yönetim	Yerel Halk	Yerel Sivil Toplum	Yerel İşletmeler	Yerel Akademisyenler
Yerel Yönetim	Yerel Halk	Yerel Sivil Toplum	Yerel İşletmeler	Yerel Akademisyenler
Yerel Yönetim	Yerel Halk	Yerel Sivil Toplum	Yerel İşletmeler	Yerel Akademisyenler
Yerel Yönetim	Yerel Halk	Yerel Sivil Toplum	Yerel İşletmeler	Yerel Akademisyenler

PLANLAMA
2004/1

Tablo 4: Eyaletlerin Planlama Hedefleri (National Development Assessment Forum 2002)

[illegible]

Port of Melbourne

Harita 4: Melbourne Limanı Stratejik Planı (City of Melbourne 2004)

Stratejik planlamanın başarısı için önemli bir koşul da, hem plan oluşturulması ve uygulanması, hem de ardından ortaya çıkacak yeni koşullara göre değişikliklerin yapılacağı aşamalarda kamu ve özel sektör uzlaşmasının sağlanmasıdır. Tablo 3'te Avustralya'da metropoliten alanlarda stratejik planlama ve gelişmenin yönetilmesinde, federal, eyalet ve yerel yönetimler ile özel sektörün, şehir planlama, kaynak sağlama, servis sağlanması, fiyat belirleme ve kontrol alanlarında üstlendikleri rolün ağırlığı gösterilmektedir.

Eyaletler arasında planlama kanun ve yönetmelikleri, planların uygulaması açısından farklılıklar olduğu gibi, genel plan hedefleri, planlama sisteminin hedefleri ve imar değerlendirmesine ilişkin hedefler eyaletler arasında da farklılıklar vardır. Tablo 4'de bu farklılıklar ortaya konmuştur.

Planlamanın temel hedeflerinden anlaşılabileceği üzere, imar değerlendirmesi; (a) olumsuz çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerin minimize edilmesi, (b) sağlık, güvenlik ve rahatlığın sağlanması ve artırılması, (c) onamanın koordinasyonu ve (d) halk katılımının sağlanmasını içermektedir (National Development Assessment Forum 2002).

Avustralya'daki metropoliten stratejik planlama çalışmalarına örnek olarak Queensland eyaletinin başkenti olan Brisbane'in 2016 yılına dair gelişme potansiyelini gösteren stratejik plan verilebilir (Harita 3). İki milyona yaklaşan nüfusu ile Brisbane Avustralya'nın Sidney ve Melbörn kentlerinin ardından gelen üçüncü büyük kentidir.

Avustralya'da metropol düzeyde stratejik planların yanı sıra, kent vizyonunun geliştirilip uygulanacağı önemli kentsel bölgeler için yerel stratejik planlar da hazırlanmaktadır. Bu tür stratejik planlamaya örnek olarak, Melbörn limanında 2010 yılına kadar uygulanacak eylemleri içeren stratejik plan verilebilir (Harita 4).

Operasyonel Planlama

Operasyonel planlama ya da diğer adıyla uygulama planlaması, en basit anlatımla planların uygulanması için gerekli detayları içeren plan türüdür. Aynı zamanda da stratejik ve imar planlarının çizdiği doğrultuda kararların uygulamaya geçtiğinin denetimini de yapar. Uygulama planları proje planlaması, tasarım, yapım, çevresel etki değerlendirmesi, imar değerlendirmesi ile

trafik yönetimi, kamu taşımacılığı operasyonları, performans değerlendirmesi ve bilançosu ile çevresel durum raporlaması gibi konuları içermektedir (National Development Assessment Forum 2002).

Uygulama planları stratejik ve imar planlarıyla ilişkili olarak değerlendirilir ve uygulamaya konur. Tüm bu üç tür planlama bölge planlama ile bir arada Avustralya planlama sistemini oluştururlar. Stratejik planlar imar ve uygulama planlarından önde gelir ve genelde imar planı hiyerarşik yapıda uygulama planlarından önceliklidir.

Bölge Planlama

Avustralya'da bölge planlama uygulamaları beklenen düzeyde olumlu sonuçlar doğuracak şekilde başlamamıştır. İlk bölge planlama uygulamaları, ikinci dünya savaşının ardından Avustralya'nın kısıtlı sayıda kentinde yoğunlaşan nüfusun ve özellikle sanayi sektöründe çalışanların ve ailelerinin ülkenin diğer bölgelerine yerleşmelerinin teşvik ve planlanması için başlatılmıştır. Bunun yanı sıra bölge planlamanın amacı, üretken girişimleri teşvik, dolayısıyla ulusal gelirin artırılması ve halkın yaşam standartlarının yükseltilmesi gibi amaçlar yanı sıra daha iyi konut olanaklarının yaratılmasını içermektedir.

Bölge planlama, Avustralya'nın metropol bölgelere yığılmış nüfus, yatırımlar ve işgücünün ülkenin kırsal bölgelerine kaydırılmasında

Fotograf 3: Melbörn Kentinden Görünüm

büyük görev üstlenmiştir. Fogg (1982) bölge planlamanın önemli bileşenlerini şu şekilde belirtmektedir:

“Eğer Avustralya’da bölge planlamanın etkili sonuçlar doğurulması isteniyorsa, planların şu üç bileşeni kapsadığından emin olunmalıdır. (a) Planlama, ihtiyaç ve eğilimlerin değerlendirmesini içermeli, (b) yatırımın yönlendirilmesi ve mevcut politikaları koordine edecek araçları bünyesinde barındırmalı ve (c) bölgenin gelecek gelişiminin şekillenmesi için olumlu politikalar içermelidir” (Fogg, 1982:553).

1940’lar ile 70’ler arasında, tüm eyaletler bölge planlama ile ilgili kanunları çıkartarak, yada ilgili planlama kanunlarına bölge planlama yetkisi veren değişikliklere giderek, başta metropol bölgeler ve ardından onları çevreleyen alanda bölge planlama çalışmaları başlatılmıştır (Fogg, 1982).

Avustralya coğrafi büyüklüğüne oranla çok düşük sayılabilecek bir nüfusu barındırmaktadır. Neredeyse Avrupa kıtasına yakın büyüklüğüne rağmen, Avustralya’nın ancak 2004 yılında 20 milyon nüfusa ulaşması, yerleşmelerin metropoliten alanlar dışında çok serpilmiş ve birbirlerinden çok büyük uzaklıklarda konumlanmasının temel sebebi oluşturmaktadır. Bu yüzden ülkenin tümüne yakın bir bölümünün bölge planının çıkarılması gereksiz görülmüş ve sadece nüfus ve ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu bölgelerde planlamaya gidilmiştir. Ayrıca yirmi yıl öncesine kadar Avustralya bütününde detaylı halihazır, arazi kullanımı ve bitkilendirme haritalarının bulunmaması bölge planlama önündeki en önemli sorunlardan biriydi. Bu problem son yıllarda uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistem teknolojilerinin planlamada etkin kullanımı ile aşılmıştır.

Bölge planlama deneyimlerinde, özellikle metropol alanlar dışında oldukça isabetsiz kararların verilmesi, planların hayata geçirilme başarısını oldukça düşürmüştür. Fakat özellikle gelişimin metropol alanlardan diğer bölgelere kaydırılması konusunun, Avustralya’nın önemli planlama hedeflerinden biri olması ve bu alanda pek çok uzmanın çalışmaları sonucu, son dönemde en azından yapılan hataların farkına varılmıştır.

“Yarım asırlık bir bölge planlama deneyimi ve mevcut gelişimin eğilim ve fırsatlarının

belirlenmesinin ardından, Avustralya’da sağlıklı bölge planlama çalışmalarının yapılabilmesi için iki önemli ders çıkartılmıştır. Bunlardan birincisi, bölgesel gelişmede seçici ve etkin planlama uygulamaları ile sosyal ve çevresel ihtiyaçlara yanıt verecek yaklaşımların benimsenmesidir. İkincisi ise, bölgesel gelişimin başarısı için federal, eyalet ve yerel hükümetler arasında sağlıklı bir iş birliğinin kurulmasının öneminin kavranmasıdır” (Self 1995:261).

Alınan bu dersler, planlama kontrolünün dışında gelişen ve Avustralya’nın kıyılarına yayılan yerleşimlerde yaşanan sıkıntıların iç bölgelerde tekrarlanmaması için oldukça önemli olmuştur. Pazar ekonomisinin kaygısızca şekillendirdiği dağınık ve plansız yerleşim dokusunun, sağlıklı bölgesel planlama çalışmalarıyla düzene sokulmasının gerekliliği algılanmıştır (Self 1995). Bu deneyimler ardından Avustralya’da öncelikli olarak, yeni gelişme alanlarında pazar ekonomisinin eğilim ve baskıları gözönünde bulundurarak, dengeli ve kontrollü gelişim, çevre yerleşmelerle bağlantıların kurulması ve gelişimin özellikle belirlenen doğal gelişme koridorlarında gerçekleşmesi yaklaşımı kabul görmüş ve uygulamaya konmuştur.

Kentleşme Sorunları

Avustralya kentlerinin yaşadığı birincil problem kentsel yayılım sorunudur. Konut alanlarının en belirgin özelliği uluslararası standartlara göre düşük yoğunlukta nüfus içermesidir. Bunun temel nedeni konut alanlarının büyük bloklarda ve parsellerde bitişik nizamda bir ya da iki katlı yapılardan oluşuyor olması ve konut sahiplik oranının, kiralama ya da kamu konutlarında ikamete nazaran çok yüksek olmasıdır (Stilwell, 1986). Dolayısıyla düşük yoğunlukta yayılmacı banliyöleşme hem yüksek maliyette altyapı sorununu, hemde ciddi çevresel sorunlarla karşılaşma riskini ortaya çıkarmaktadır.

19. yüzyılda hükümetlerin desteğiyle başlayan, halkın büyük bir çoğunluğunun banliyölerde yaşamaya durumunun el vermesi sonucu hızla artan ve 21. yüzyılda da devam eden banliyöleşme, Avustralya kentlerinin kentsel yayılma hızını arttırmıştır. Düşük yoğunlukta, müstakil konutları içeren banliyöleşmenin yarattığı kent-

leşme ve trafik sorunlarının çözümü için, daha fazla karayolu yapımı bir çözüm olarak düşünülüp uygulansa da, ardından bunun çözümden çok yeni problemler yarattığı görülmüştür (Frost ve Dingle, 1995). Günümüzde bu sorunun çözümünde birleştirilmiş kent arazi kullanımı yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yaklaşım konut gelişim alanlarının karakterini, mekanın daha dikkatli ve yoğun kullanılması ile konut alanlarının iş merkezlerine, alışveriş merkezlerine ve sosyal tesislere daha yakın yer seçimi gibi faktörlere bağımlı olarak yeniden oluşturmaya çalışılmaktadır. Fakat buna rağmen Frost ve Dingle'ye (1995) göre yeni anlayışın, tarihi banliyöleşme eğilimini ve geçmiş planlama yaklaşımlarının konut ve iş alanlarının birbirlerinden uzaklığı gibi mevcut yapıyı oluşturan uygulamalarını kısa sürede değiştirmesi mümkün görülmemektedir.

Bir diğer önemli problem ise kentleşme sonucu ortaya çıkan çevresel kalite sorunudur. Avustralya'nın yegane küresel kenti olan Sidney, olağanüstü limanı ve uluslararası sembolü olan Sidney Opera Binası gibi yapıları ile Avustralya'nın en önemli kentidir. İyi bir planlama organizasyonu ile son 50 yıl içerisinde nüfusunu ikiye katlayan bu görkemli kent, geçmişteki başarılı planlama uygulamalarıyla yakın geçmişe kadar çevresel değerlerini korumuş, güçlü ekonomisiyle ve imrenilecek yaşam seçenekleriyle Sidney sakinlerine sağlıklı yaşam imkanı sunmuştur. Ancak son yıllarda hızla değişen dünya gündemi, küreselleşme ve bilişim teknolojileri ile Sidney'de diğer pek çok dünya kenti gibi temel değişimlerden payını almaktadır (O'Toole 1994). 21. yüzyılda Sidney'in nüfusu yavaş bir ivme ile olsa da artmaya devam etmektedir. Çeşitli ciddi çevresel problemler ortaya çıkmakta ve ekonomik başarısını sürdürmesi için Sidney'in kendini değişen koşullara başarıyla adapte etmesi gerekmektedir. O'Toole (1994:104-105) bu uyum için yapılması gerekenleri kısaca şu şekilde özetlemektedir:

“Küreselleşme ile gelen sorunlara yenilikçi yaklaşım ve tepkiler ile yanıt verilmelidir. Sidney'in geleceği metropol alana hükümetin getireceği yeni stratejilerin başarısına bağlıdır. Bu stratejiler, metropoliten alandaki büyüme ve değişimi, güçlü bir entegre

kentsel yönetim yaklaşımıyla kontrolünü içermelidir..... Sidney'in arazi kullanım ve ulaşım sistemi, başarılı bir planlama anlayışıyla daha iyi bir şekilde entegre edilmelidir. Daha yoğun yapılaşmayı öneren etkili plan kararlarıyla, kent toprağının değeri artırıldığı gibi aynı zamanda da altyapı hizmetleri daha toplu bir alana yayılır ve böylece çevresel kalite de artırılabilir. Sidney'in parlak geleceği, ancak bu temel yönlendirmelere uyulması, kentin doğal kaynaklarını koruyan ve 21. yüzyılda kenti yüksek yaşam kalitesinde yaşanabilir bir mekan kılacak olan stratejik planlamanın gerçekleştirilmesi ile oluşturulabilir.”

Diğer bir ciddi planlama sorunu ise yüksek düzeyde işsizlik oranının olduğu Avustralya'nın yerlisi olan Aborjin'lerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde gözlenmektedir. Planlama politikaları, birincil olarak konut kalitesi, ardındansa sosyal sorunlar, altyapı, ulaşım ve çevre kirliliği gibi sorunlarla bu bölgelerde başarıyla başedememiştir (Horvarth and Tait, 1986). Bunun yanı sıra büyük kentlerin sosyal bölünme yaratacak şekilde dengesiz gelişim eğilimini sürdürmesi Avustralya planlama pratiğinin çıkmazları arasındadır.

Kentsel dezavantajlıların tanımının yeniden yapılması gerekliliği ve kentsel katılımın teşviki yolunda etkili politikaların bulunmaması Avustralya planlama sisteminde aksayan diğer iki önemli noktadır (Peel 1995). Bununla birlikte, Orchard'ın da (1995) belirttiği üzere, 21. yüzyılın başlarında, ekonomik yeniden yapılanma, teknolojik değişimlere planlamanın uyumu, bilgi ekonomisindeki değişimler ve göçe nazaran artan yaşlı nüfus oranı gibi hususların yönetimler tarafından dikkatlice ele alınması gerekliliği, Avustralya'da önemli ulusal tartışma konuları arasındadır.

Bir diğer önemli kentleşme problemi ise kentlerin birbirine benzeşimi ve kimliğin tektipleşmesi tehlikesidir. Özellikle mertopol kentlerin merkezi iş alanlarını neredeyse birbirinin kopyası olarak değerlendirmek mümkündür. Öyle ki altı başkentte de kent merkezinin konumu ve merkezi fonksyonların yer seçimi büyük benzerlikler gösterir. Bu benzeşimde küreselleşme ile uluslararası mağaza zincirleri ve şirketlerin etkisi büyüktür.

Avustralya kentlerinin yaşadığı birincil problem kentsel yayılım sorunudur. Konut alanlarının en belirgin özelliği uluslararası standartlara göre düşük yoğunlukta nüfus içermesidir.

Avustralya'nın kentleşmedeki başarısının ardında yatan temel sebeplerden en önemlisi, planlama aracını özellikle son elli yıllık dönemde başarı ile kullanmasıdır.

PLANLAMA
2004/1

Son olarakta, dünyada pek çok ülkede olduğu gibi Avustralya'da planlamanın, kent kaynaklarının dağıtımı, iş ve sermayenin yerseçimi, konut alanları, kentsel faaliyetler ve kentlinin tükettiği her şeyin fiyatını belirleyen ana etmenler arasında başta gelenlerinden olduğu göz ardı edilmektedir (Graham, 1986). Bunun beklenen sonucu olarak da kentlerde, sosyal adalet ile arazi ve güç dağılımı dengesizlikleri yaşanmaktadır.

Değerlendirme

1788 yılında Sidney'deki ilk yerleşimin 100 yıl ardından, Adna Weber'in 1899 yılında yayınlanan karşılaştırmalı uluslararası kentsel büyüme çalışması, Avustralya'nın yaklaşık 1/3 nüfusunun eyalet başkentlerinde yaşadığını ortaya koyan bir tespitte bulunmuştur. Bugün modern Avustralya'da bu oran % 85'e ulaşmıştır (Sandercock, 1975). İlk yerleşimlerinden bu yana Avustralyalılar kentte yaşama tercihlerini ortaya belirgin bir şekilde koymuşlardır. Nüfusu 20 milyona ulaşan ülke neredeyse kıyı metropolislerinin çevrelediği bir kıta ada kimliğine bürünmüştür (Australian Bureau of Statistics 2004). 1996 yılında her beş Avustralyalıdan ikisi Sidney ya da Melbörn'de ikamet etmekteydi (Gleeson ve Low, 2000). Bu yoğun kentleşme Avustralya'nın sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamına gelişim platformu sağlamaktadır.

Yüksek kentleşme oranı yanında Avustralya gelişmiş batı standartlarına göre oldukça yüksek bir konut sahipliği oranına da ulaşmıştır. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde ülkenin başarılı konut politikaları sayesinde gelire oranla düşük konut fiyatları ile bu yüksek sahiplik standardı yakalanmıştır. Özellikle orta ve yüksek gelir grupları açısından iyi koşullarda konut edinme halen oldukça kolaydır (Paris, 1987). Zaman zaman konut piyasası ve faizlerde küçük dalgalanmalar yaşansa da genelde sağlam bir konut pazarına sahiptir. 1970'ler sonrasında uzun vadede taksitle ev sahibi olma imkanı neredeyse ev sahipliğinde Avustralyalıların yararlandığı tek yöntem haline gelmiştir. Ülkedeki konut politikalarındaki denge ve kestirebilirlik, planlama ve gelişim yönünün tahmininde de plancılara oldukça kolaylık sağlamaktadır. McGuire'inde belirttiği gibi konut sahipliği ve refah, toplumsal dalgalanmaların yaşanmamasında önemli bir etkindir.

"Devrimler çok nadiren konut sahipleri tarafından yapılmıştır. Avustralya'da konut sahipliği oranının bu denli yüksek dağılımı, Avustralya'nın sosyal istikrarının sorgulanmaz temel etmenlerinden biridir" (P. McGuire 1942, Sandercock'un çalışmasından 1975:213).

Konut sahipliği konusunda bu denli yüksek orana sahip olmasının bir diğer sebebi de Avustralya'nın güçlü banliyöleşme geçmişi. Frost ve Dingle (1995) başta olmak üzere pek çok araştırmacının belirttiği gibi son 20-30 yılda ciddi sorunlar doğuran banliyöleşmeye karşın geliştirilen, kentsel bütünleşme ya da yüksek yoğunlukta yapılaşmanın cazip hale getirilme çalışmaları arzu edilen çözümü getirememiştir. Bunda temel etmen yine Avustralya'nın 200 yıllık kökleşmiş banliyöleşme miras ve alışkanlığıdır.

Bu olumsuzluğa rağmen Avustralya'nın kentleşmedeki başarısının ardında yatan temel sebeplerden en önemlisi, planlama aracını özellikle son elli yıllık dönemde başarı ile kullanmasıdır. Belki de sayısız tanımı yapılabilen şehir planlamanın Avustralya hükümetleri gözündeki tanımı Self'in (1998) tanımıyla örtüşmektedir.

"Planlama bir kamu işlevidir ve planlamanın amacı kontrolsüz pazarın yönlendirdiği kentsel gelişim yerine, daha kontrollu, uygun, çekici ve adil bir planlamayla kentlerin sağlıklı gelişim dokusularını sağlamaktır" (Self 1998:45, Gleeson ve Low'un (2000) çalışmasından).

Avustralya kentlerinin gelişim süreci ve planlama deneyimleri incelendiğinde Avustralya'nın sağlıklı kentleşme başarısının ardında yatan sebepleri şu şekilde özetleyebiliriz; (a) Ulusal kentleşme politikalarının net olarak belirlenmesi ve eksiksiz uygulanması, (b) Federal, eyalet ve yerel yönetimler arası başarılı eşgüdüm ve destek, (c) Kentlilik bilinci ve eğitim, (d) Plan uygulamalarına yeterli finans kaynağı tahsisi, (e) Planlama enstrümanlarının etkin kullanımı, (f) Uluslararası göçe rağmen nüfus artış oranının düşüklüğü, (g) Gerek duyulduğunda plan kararlarının geciktirilmeden revize edilmesi ve (h) Planlamaya halk katılımının sağlanmış olmasıdır. Bunlara bir de siyasal ve ekonomik istikrarı eklendiğimizde, Avustralya'nın sağlıklı kent mekanlarını oluşturmada zorlanmamasının sırrı ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Australian Bureau of Statistics. 2004. Year book Australia: Population clock. Retrieved 4 May 2004, from <http://www.abs.gov.au/>.
- Badcock, Blair. 1995. Towards more equitable cities: A receding prospect? In *Australian cities: Issues, strategies and policies for urban Australia in the 1990s*, edited by P. Troy. Melbourne: Cambridge University Press.
- Berry, Mike. 1986. Corporate accumulation and the corporate city: Australia in recession. In *Australian studies: Urban planning in Australia: Critical readings*, edited by J. B. McLoughlin and M. Huxley. Melbourne: Longman Cheshire.
- Bunker, Raymond. 1987. Urban Consolidation and Australian cities. In *Urban Australia: Planning issues and policies*, edited by S. Hamnett and R. Bunker. Oxford: Mansell Publishing Limited.
- Bunker, Raymond. 1995. State planning operation. In *Australian cities: Issues, strategies and policies for urban Australia in the 1990s*, edited by P. Troy. Melbourne: Cambridge University Press.
- Burnley, I. H. 1977. International migration and metropolitan growth in Australia. In *Urbanization in Australia*, edited by I. H. Burnley. Melbourne: Cambridge University Press.
- City of Melbourne. 2004. City Plan 2010. Retrieved 22 June 2004, from <http://www.melbourne.vic.gov.au/cityplan/>.
- Department of Local Government and Planning. 2004. SEQ 2021 a sustainable future: Planning for the future south east Queensland today. Retrieved 12 May 2004, from <http://www.seq2021.qld.gov.au>.
- Fogg, Alan S. 1982. *Australian town planning law: Uniformity and change*. Brisbane: University of Queensland Press.
- Frost, Lionel, and Tony Dingle. 1995. Sustaining suburbia: An historical perspective on Australia's urban growth. In *Australian cities: Issues, strategies and policies for urban Australia in the 1990s*, edited by P. Troy. Melbourne: Cambridge University Press.
- Gleeson, Brendan, and Nicholas Low. 2000. *Australian urban planning: New challenges, new agendas*. Sydney: Allen & Unwin.
- Graham, Bob. 1986. Basic inequalities of land use planning. In *Australian studies: Urban planning in Australia: Critical readings*, edited by J. B. McLoughlin and M. Huxley. Melbourne: Longman Cheshire.
- Harrison, P. 1977. Planning the metropolitan areas. In *Urbanization in Australia*, edited by I. H. Burnley. Melbourne: Cambridge University Press.
- Horvarth, Ron, and David Tait. 1986. Socio-spatial inequity in Sydney. In *Australian studies: Urban planning in Australia: Critical readings*, edited by J. B. McLoughlin and M. Huxley. Melbourne: Longman Cheshire.
- Howe, Renate. 1995. Local government and the urban growth debate. In *Australian cities: Issues, strategies and policies for urban Australia in the 1990s*, edited by P. Troy. Melbourne: Cambridge University Press.
- Maher, Chris. 1987. The changing character of Australian urban growth. In *Urban Australia: Planning issues and policies*, edited by S. Hamnett and R. Bunker. Oxford: Mansell Publishing Limited.
- McLoughlin, J. Brain. 1992. *Shaping Melbourne's future? Town planning, the state and civil society*. Melbourne: Cambridge University Press.
- Morris Consultants, Daris Olsauskas & Associates, Planning Integration Consultants Pty Ltd, Watson Agriculture Resources & Environmental Consulting, and Foulsham and Munday Pty Ltd. 2001. Good strategic planning guide: Strategic land use planning underpinning local government planning and development assessment systems and processes. Retrieved 29 April 2004, from <http://www.daf.gov.au/reports/dafstratplan.pdf>. Prepared for the Development Assessment Forum.
- National Development Assessment Forum. 2002. Comparative Performance Measurement and Benchmarking of Planning and Development Assessment Systems. Retrieved 29 April 2004, from http://www.daf.gov.au/reports/daf_benchmarking_final_1202.pdf. P&A Walsh Consulting Pty Ltd & UTS Centre for Local Government.
- National Office of Local Government. 2002. State of play document: Comparison of planning systems in Australian states and territories. Retrieved 29 April 2004, from http://www.daf.gov.au/sop/sop_updated_2002.pdf. Collier Planning and Development Pty Ltd.
- Neutze, Max. 1978. *Australian urban policy*. Sydney: George Allen & Unwin.
- Orchard, Lionel. 1995. National urban policy in the 1990s. In *Australian cities: Issues, strategies and policies for urban Australia in the 1990s*, edited by P. Troy. Melbourne: Cambridge University Press.

O'Toole, Sean. 1994. Integrated policies on urban land use planning. In *Metropolitan planning in Australia*, edited by The National Capital Planning Authority. Melbourne: Australian Urban and Regional Development Review.

Paris, Chris. 1987. Housing issues and policies in Australia. In *Urban Australia: Planning issues and policies*, edited by S. Hamnett and R. Bunker. Oxford: Mansell Publishing Limited.

Peel, Mark. 1995. The urban debate: From Los Angeles to the urban village. In *Australian cities: Issues, strategies and policies for urban Australia in the 1990s*, edited by P. Troy. Melbourne: Cambridge University Press.

Sandercock, Leonie. 1975. *Cities for sale: Property, politics and urban planning in Australia*. Victoria: Melbourne University Press.

Self, Peter. 1995. Alternative urban policies: The case for regional development. In *Australian cities:*

Issues, strategies and policies for urban Australia in the 1990s, edited by P. Troy. Melbourne: Cambridge University Press.

Sieverts, Thomas. 2003. *Cities without cities: An interpretation of the Zwischenstadt*. London: Spon Press.

Stilwell, Frank. 1986. State and capital in urban and regional development. In *Australian studies: Urban planning in Australia: Critical readings*, edited by J. B. McLoughlin and M. Huxley. Melbourne: Longman Chesire.

Sydney City Council. 2004. South Sydney development plan. Retrieved 17 May 2004, from http://www.cityofsydney.nsw.gov.au/cat_z_ditc_fssca_maps_planning.asp.

The National Capital Planning Authority. 1994. *Metropolitan planning in Australia*. Melbourne: Australian Urban and Regional Development Review.

Anayasa Mahkemesinin Kararı (Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun)

05.11.2003 günlü, 4999 sayılı Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 1.maddesiyle değiştirilen 31.08.1956 günlü, 6831 sayılı Orman Kanunun bazı maddelerinin, Anayasanın 2., 11., 35. ve 169. maddelerine aykırılığı ileri sürülerek iptali ve bunların uygulanması sonucu doğabilecek sakıncaların önlenmesi için yürürlüklerinin durdurulmasına karar verilmesi istemiyle Anayasa mahkemesine dava açılmıştır.

Anayasa Mahkemesi E.2003/100, K.2004/6 sayılı kararı ile 17.03.2004 gününde oybirliği ile; 5.11.2003 günlü, 4999 sayılı "Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un:

A- 1. maddesiyle değiştirilen 31.8.1956 günlü, 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 1. maddesinin ikinci fıkrasının (H) bendinde yer alan "... kızılgaçlıklar ile aşılı kestanelikler, ..." sözcükleri,

B- 13. maddesiyle 6831 sayılı Yasa'nın 116. maddesinin birinci fıkrasının;

1- (A) bendinin değiştirilen birinci fıkrasında yer alan "... kızılgaçlıklar ile aşılı kestanelikler, ..." sözcükleri,

2- (B) bendinin birinci fıkrasından sonra gelmek üzere eklenen fıkrası,

17.3.2004 günlü, E. 2003/100, K. 2004/33 sayılı kararla iptal edildiğinden, bu sözcükler ve fıkranın, uygulanmasından doğacak sonradan giderilmesi güç veya olanaksız durum ve zararların önlenmesi ve iptal kararının sonuçsuz kalmaması için kararın Resmî Gazete'de yayımlanacağı güne kadar YÜRÜRLÜKLERİNİN DURDURULMASINA, kararını almıştır.

Karar 20 Mart 2004 günlü ve 25408 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu

Kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumu ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesi amacıyla Kuzey Ankara Girişi Kentsel dönüşüm Projesi Kanunu 12 Mart 2004 tarihli ve 25400 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak, yürürlüğe girmiştir.

Kanun, Kanun ekinde yer alan "Protokol Yolu Sınır Krokisi"nde gösterilen alan sınırları içindeki her tür bir ve ölçekteki planlar inşa edilecek her türlü yapı, altyapı ve sosyal donatı düzenlemeleri ve kamulaştırma işlemlerini kapsamaktadır.

Sınırları belirli alanda, her ölçekte ve nitelikteki imar planları, parselasyon planları ve benzeri uygulamalara dair izin ve yetkiler ile proje onayı, yapı izni, yapı denetimi, yapı kullanma izni vb. İnşaata dair izin ve yetkiler Ankara Büyükşehir Belediyesine aittir. Ankara Büyükşehir Belediyesince hazırlanacak 1/5000'lik nazım imar planları Bayındırlık ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanarak yürürlüğe girmektedir. Kanununun 5. maddesi uyarınca; proje alan sınırları içerisinde

kamu tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunanlar bedelsiz olarak Ankara Büyükşehir Belediyesine devredilmektedir. 2981 sayılı Kanuna göre hak sahibi olan kişilerin taşınmazlarının yapılacak anlaşmalar çerçevesinde projede kullanılacağı aksi halde kamulaştırma yapılacağı da hükme bağlanmıştır.

Proje alan sınırlarındaki kentsel tasarım projeleri ile konut, sosyal donatı, çevre düzenlemesi ve teknik alt yapı projeleri ile yapım işleri Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Toplu Konut İdaresi tarafından yerine getirilmektedir.

Proje için gerekli mali kaynak, Ankara Büyükşehir Belediyesi ve Toplu Konut İdaresinin ödenekleri ve satış gelirlerinden sağlanmaktadır.

Anılan Kanunda hüküm bulunmayan hallerde 3194 sayılı İmar Kanunun ilgili hükümlerin uygulanacağıda hükme bağlanmıştır.

Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılması Hakkında Yönetmelik

Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte değişiklik yapılmış ve anılan Yönetmelik 30 Mart 2004 günlü ve 25418 sayılı Resmi Gazete yayımlanmıştır.

Yönetmeliğin birinci maddesinde "Kruvaziyer Liman", "Teknik ve Sosyal Altyapı" tanımları eklenmiştir. Yönetmelikte "Kruvaziyer Liman: Organize turlar ile seyahat eden kişilerin taşıdığı yolcu gemilerinin (kruvaziyer gemilerin) bağlandığı, günün teknolojisine uygun yolcu gemisine hizmet vermek amacıyla liman hizmetlerinin (elektrik, jeneratör, su, telefon, internet ve benzeri teknik bağlantı noktaları ve hatlarının) sağlandığı, yolcularla ilgili gümrüklü alan hizmetlerinin görüldüğü, ülke tanıtımı ve imajını üst seviyeye çıkaracak turizm amaçlı (yeme-içme tesisleri, alışveriş merkezleri, haberleşme ve ulaştırmaya yönelik üniteler, danışma, enformasyon ve banka hizmetleri, konaklama üniteleri, ofis binalar) fonksiyonlara sahip olup, kruvaziyer gemilerin yanaşmasına ve yolcuları indirmeye müsait deniz yapıları ve yan tesislerinin yer aldığı limandır." şeklinde tanımlanmıştır.

Yönetmeliğin ikinci maddesi ile; faaliyetlerinin özelliği gereği kıyıda başka yerde yapılması mümkün olmayan yapı ve tesislere kruvaziyer liman tanımı eklenmiş, "Kıyıda kalıp 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca tescil edilen yapılar korunur; bu yapıların kullanım kararları ve yapılaşma şartları, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından belirlenir ve uygulama imar plânları hazırlanırken bu kararlar esas alınır." hükmü getirilmiştir.

Yönetmeliğin üçüncü maddesi ile; özellikle yat ve kruvaziyer limanlarda yapılacak konaklama birimleri ile ilgili kullanım kararları ve yapılanma şartlarının imar plânı ile belirleneceği belirtilmiş ve "Özelleştirme kapsamı ve programı içinde olsun veya olmasın, sahil şeridinde kalan resmî kurum ve kuruluşlara ait alanlar, kısmî yapılaşma tanımı içinde değerlendirilmez. Bu alanlarda, ilgili kurum ve kuruluşların olumlu görüşleri alınmak suretiyle Kanunda öngörülen kullanımlar ile birlikte toplumun faydalanması amacıyla turizm yapıları ve tesisleri yapılabilir." hükmü getirilmiştir.

TÜRKİYE'DE TARİHİ ÇEVRE KORUMASININ GEÇİRDİĞİ DÖNEMLER

Yıldız OKÇUOĞLU - Şehir Plancısı

TARİHİ ANITTAN KÜLTÜREL VARLIKLARA GEÇİŞ

Uluslararası düzeyde "tarihi anıt" kavramının geçirdiği değişikliğin en somut belgesi, 25 - 31 Mayıs 1964 yılında Venedik'te toplanan ikinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar Ve Teknisyenleri Kongresinde kabul edilen "Tarihi Anıtlar ve Yerleşmelerin Korunması Ve Onarımı İçin Tüzük " yada kısaca Venedik Tüzüğüdür. Tüzüğün benimsenmesi ile "Tarihi Anıt" değişiminin kültürel varlıklar(1) yönünden değişimi onaylanmıştır. Böylece, "tarihi anıt kavramı sadece bir mimar, esri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel yada kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız sanat eserlerini değil, ayrıca zamanın geçmesi ile kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içine alır"(2)

Venedik Tüzüğü; 5805 sayılı yasa gereği kurulan ve mimari ve tarihi anıtların koruma, bakım, onarım, restorasyon ilkelerini belirlemekle ve anıt çevresini ilgilendiren her türlü konuda karar vermekle görevlendirilen Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulunun 24 Eylül 1967 gün ve 3674 sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Böylece, uluslararası düzeyde olduğu gibi Türkiye'de de tarihi anıt kavramı kırsal yada kentsel yerleşmeyi içine alacak biçimde genişletilmiştir. Bu gelişme, 1973 yılında yürürlüğe konulan 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile devam edilmiştir. Yasa, Eski Eserler başlığı altında anıt, külliye ve <<sit>>leri varlığını yasal olarak benimsemiştir. Eski Eserler değimi içine giren sit, <<homojen oluşları ve özellikleri tarihi, estetik, bilimsel, ekolojik, etnografik, edebi vbeya efsanevi önemleri bakımından korunmaları değerlendirilmeleri gereken, tabiatla insanların müsterek özeri olan topoğrafik bölgelerdir.>>(3)

Yukarıda kısaca üzerinde durulmaya çalışılan, korunacak değerlerin kavramsal olarak geçirdiği değişikliği belgeleyen 1967-1973 dönemi öncesini ve sonrasını, kavramın yarattığı etkiler nedeniyle iki ayrı bölümde incelemek gerekmektedir. Bu dönemlerde korunacak varlıklar, tanımları, ölçekleri, koruma amaçları ve halkın korumaya sahip çıkması açısından büyük farklılık göstermektedir.

1967 - 1973 DÖNEMİ ÖNCESİ

Tarih Çevre Korumasının ve bilincini Türkiye'deki oluşumunun incelenmesi sırasında, 1967-1973 yıllarına değin tek bir tutumun geçerli olduğu savunulamaz. Ancak bu dönemde <<Tarihi Anıt>> olarak belirlenen yapıların tanımları, bu yapıları korumaktan beklenen amacı ve bu amacı gerçekleştirmeye yarayan yasal, yönetsel ve parasal boyutları genelleme olasıdır.

DÖNEMİN ANIT TANIMI:

Bu dönemde korunacak çevre, anıt ve yakın çevresidir. Üstün bir sanat değerine önemli bir tarihsel niteliğe sahip olan yapılar anıt olarak belirlenmiştir. Anıt olarak belirlenen yapılar genellikle özel mülkiyette bulunmayan, toplumun sosyal ve kültürel alt yapısını oluşturan, dinsel yada yönetsel, cami, türbe, saray, han, hamam, kervansaray, köprü, çeşme, sebiller gibi kamu bayındırık hizmetleri olan yapılardır. Bunlardan bir kesimi günümüzde özgün işlevleri dışında kullanılmaktadır. Anıtların çok büyük bir bölümü merkezi yada yerel yönetimlerin mülkiyetindedir.

Ayrıca, tarihin belli dönemlerinde yaşanmış olan, ancak günümüzde kullanılmayan arkeolojik alanlarda, anıt kavramı içinde değerlendirilmektedir. Anıtların koruma amaçlı seçimleri ile ilgili ölçütler tanımlanmıştır ve belirgindir. Vakıflar Genel Md. ve Eski Eserler ve Müzeler Genel Md. tarafından anıtsal nitelikli tek yapıların saptama ve belgelemeleri çoğunlukla yapılmıştır. Yapılmamış olsalar bile bu yapılar, halk tarafından anıt olarak benimsenmektedir.

DÖNEMİN ANIT KORUMASINDAN AMACI:

Anıt değerli yapıların korunmalarından amaç genellikle yada dinsel değere dayanır yada politik bir tercihi yansıtır. Örneğin camiler, türbeler, çeşmeler, sebiller dinsel nedenlerle; antik kalıntılar özellikle Anadolu kültürünü belgelemek amacıyla korunmaktadır. Ayrıca pek çok anıtsal yapının korunmasının amacı üstün bir sanat değerine sahip olmasıdır. Anıtsal yapılar genellikle süslü ve işlemelidir.

DÖNEMİN ANIT KORUMASINDA YÖNETSEL VE YASAL ARAÇLAR:

Tanımlanmalarında kullanılan ölçütleri belirgin olan toplumun hemen her tabakasına benimsenmiş dinsel, politik ve sanat açısından korunan anıtlar sayısal olarak sınırlıdır. Genellikle yerel yada merkezi kamu kuruluşlarının sahipliğinde olan yapılar <<Asarı-Atika Nizamnamesi>>ne göre korunmakta, 1951 yılında kurulan Gayrimenkul Eski Eserler Ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararıyla, korumanın niteliği ile tekniği denetlenmektedir. Anıtların korunmasından sorumlu kuruluşlar yasaların ve Anıtlar Yüksek Kurulunun belirlediği ilkeler doğrultusunda çalışmaktadır. Bu dönemde, doğrudan anıtların korunmasıyla ilgili yasal ve yönetsel araçların yanında, İmar Yasası ve ilgili tüzükler de kullanılmaktadır. İmar planlama süreci içinde anıtların çevrele en az 10 metre açılıp, yeşil alan veya meydan haline getirilmekte, yeni yapılanmalara anıtlara en az 10 metre yaklaşma sınırı bırakma zorunluluğu konulmaktadır.

Bu döneme kadar, anıtlar ve çevreleri, ekonomik zorunluluklar bir yana bırakıldığında hemen hemen toplumun her kesiminde benimsenmekte ve korunmalarını desteklenmektedir. Bu dönemde anıtları ve çevreyi bozucu nedenlerden en önemlisi doğanın etkisi ile olan eskime ve düzenli bakımın olmayışı veya bilinçsizce yapılan onarım ve katkılardır.

Halkın kabul edeceği nitelik (kamu mülkiyeti) ve ölçekte olan anıtların korunmaları, yaşatılmaları, halkın kültür düzeyi ve tarih bilinci ile uyumludur. Bu yapılar koruma amacıyla tescil edilselerde edilmelerinde korumayla doğrudan ilgili kurum ve kişilerin dışında da anıt olarak benimsenmekte, çok zorlayıcı ekonomik nedenler dışında (yada yanlış onarım v.b) korumaya çalışılmaktadır.

Genelde; özel mülkiyette olmayan, seçim ölçütleri belirgin olan ve sayısal olarak kavranabilen ölçekteki anıt koruması, yeterli teknik düzeyde olamamasına ve parasal araçların kısıtlı olmasına karşın dönemin anlayışı halkın çıkarlarını zedeleyici bir koruma anlayışı değildir.

1967 – 1973 DÖNEMİ SONRASI

1973 sonrası dönemi, tarihsel anıt kavramındaki olumlu gelişme nedeniyle, uzun geçmişe karşılaştırılmayacak oranda çağdaş bir niteliğe sahiptir.

Anıtları çevreleinden soyutlayarak teker teker korumanın, toplumların çevrelerini oluşturmalarına yeterli katkıda bulunamayacağı bilimsel olarak kanıtlanmıştır. Ayrıca, anıtsal değer taşınmasalarda, kültürel değere sahip olan yapı grupları, kırsal ve kentsel yerleşimler, toplumun gerçek mirası sayılmaktadır. Dolayısıyla tarihsel anıttan kültürel varlıklara genişleyen koruma, anlamlı ve gereklidir.

Ancak 1973 sonrası koruma çalışmaları, kısa geçmişine karşın özellikle yarattığı büyük tepki açısından önem kazanmaktadır. Geçiş döneminde başlayan ve 1975 yılından bu yana hızlandırılan, Kültür Bakanlığının eski eser ve sit alanı saptama ve belgeleme çalışmalarıyla kentsel alanlarda ve kıyılarda bir çok alan, "sit" olarak saptanmıştır. Sit içinde korunacak yapıları belirleyen ve gelişmeyi kısıtlayan imar ve mimari biçim denetimi getirilmeye çalışılmıştır. Ancak sürdürülen bu koruma uygulaması halkın çıkarları ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle iç,inde halen yaşayan ve özel mülkiyette bulunan yapıların ve alanların, tarihsel anıt olarak nitelenmesi, kavramın çağdaş niteliğine karşın bu yörede yaşayan halkın çıkarlarını zedeleyici olmakta ve dolayısıyla halka rağmen yapılan bir eylem haline dönüşmektedir.

Bu dönemde, anıtların niteliğindeki en önemli değişme, özel mülkiyet ve kitlelerin bu hakkı kullanma biçiminin kısıtlanması olmaktadır. Anıtların özel mülkiyeti, dönemin eski eser tanımında, korumanın amacına ve kurumsallaşma düzeyinde görülen gelişmelerin temel nedeni olmaktadır. Genellikle halk tarafından benimsenmeyen koruma, bu dönemdeki biçimiyle, özel mülkiyetin kullanımını kısıtlamakta ancak karşılığında değer yaratıcı hiç bir eylem getirmemektedir.

DÖNEMİN ANIT TANIMI:

Kültürel varlıklar değimi ile belirtilen ve Venedik Tüzüğünde <<belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel yada kırsal bir yerleşme>> olarak tanımlanan, 1710 sayılı yasada sit, doğal sit, tarihi sit, (arkeolojik sit hariç) olarak geçen terimlerin kapsamaları belirgin değildir. Hemen hemen tüm yerleşmelerde (kırsal yada kentsel) yasada belirtilen çok genel niteliklere uyan yapılar bulunmaktadır. Akademik kuruluşlarca olsun, Anıtlar Yüksek Kurulunca veya Kültür Bakanlığınca olsun korunacak kültürel varlıkların neler olduğu ile ilgili olarak bir ölçüt geliştirilememiştir. Tanımdaki belirsizlik v ölçütlerin bulunmaması nedeniyle ortaya çok önemli bir ölçek sorunu çıkmakta, bir çok yerleşmedeki mevcut yapılar kültürel varlıklar tanımı içine girmektedir. Bu biçimi ile kültürel varlıkların saptanması ve belgelenmesi olanaksız görülmekte ve gittikçe artan sayısal boyutlara ulaşacağı beklenmektedir. Saptama ve belgelemede karşılaşılan zorluklar ise sorunun boyutunu büyütmede ülke koşulları bakımından, koruma araçlarının yönlendirilmesini engellemektedir.

DÖNEMİN ANIT KORUMASINDAN AMACI:

Tanımlanması çok genel olarak yapılan, nelerin bu kapsama girdiğini belirleyen ulusal seçim ölçütleri geliştirilemeyen kültürel varlıkların büyüklüğü belirgin değildir. Bu belirsizlikle birlikte korumanın amacı bu alanların yalnızca sanat eseri olarak korumak değil toplumun kültürel mirasını ve tarihini belgelemektir. Ayrıca korumanın amacını henüz üzerinde tartışmalar sürdürülen kültür kavramıyla belirlemek zorunluluğu vardır ve bu durum toplumun tümüyle benimseneceği ortak amacın oluşmasını engellemektedir. Henüz içinde yaşanan alanlar doğal eskime, konut içi ve çevre yaşam koşullarının düşüklüğü nedeniyle, kültürel varlıklar olarak benimsenmemektedir.

DÖNEMİN ANIT KORUMASINDA YÖNETSEL VE YASAL ARAÇLARI:

Nitelikleri ve boyutu büyük bir ölçüde değişen korumanın, örgütlenmesi kurulmamıştır. Bu dönemde yeni bir koruma anlayışı getirilmesine rağmen mevcut kurumsallaşma ve örgütlenme değiştirilmemiştir. Bilimsel olarak doğru olan ve çağdaş nitelikli çevre korunması ülkemizde günümüzdeki uygulamalarla bütünüyle yanlış ve hatalı bir hale galmıştır. Nasıl korunacağı belirli olarak ortaya konulamayan tarihi varlıklar, başından kamunun finansman gücünü almış durumdadır. Aktif koruma diye; sit alanlarında Anıtlar Yüksek Kurulu ve Kültür Bakanlığınca yeni yapılanmanın proje denetimi yapılmaktadır.

Tüm bu olumlu olmayan gelişmelerin yanında, Eski Eserler Yasaları ile, Kültür Bakanlığının önemli bir görevi olan Eski Eser saptama ve belgelemesinde, 1973 yılından günümüze sürekli çalışılmasına ve büyük ölçüde ülkenin her yanında çalışma yapılmasına karşın, gelecek 5-10 yılın içinde tüm ülke çapında belgelemenin elde edilmesi olanaksız görülmektedir. Çünkü, bu eylemi yönlendiren ve nelerin koruma kapsamına alınıp, nelerin alınmadığının ölçütü geliştirilememektedir. Ko-

ruma amaçlı saptama yapan bir yerde, kısa zaman aralıklarıyla yeniden çalışıldığında değişiklikler olmakta, yeni alan ve yapılar eklenirken, bazıları çıkarılmaktadır. Tüm ülke belgelenmesinin elde edilmesinin çok uzun bir süre alacağı görülmekte iken, şimdiden çok büyük boyutlara ulaşan ve ölçeği kendisi ile ilgili kurumların örgütlenme ve kadro düzeyini aşan ve kültürel varlıklar, ölçekleri nedeniyle çok farklı bir yaklaşımı gerektirmektedir.

1967-1973 dönemi öncesi tarihi anıtların korunması bütünüyle kamudan beklenen bir görevdir. Ancak kültürel varlıklar çoğunlukla günümüzde hala, içinde yaşanan özel mülkiyetteki alanlar olmasıyla ve ölçeklerinin anıtlarla karşılaştırılamayacak kadar büyük olması nedeniyle zorunlu olarak halkı katılımını, desteğini ve aktif korumayı, benimsemesinin gerektirmektedir. Aktif koruma; bu yapılara, içinde yaşanan ve sahip olan kitlelere dönüşüm sağlayıcı yaşama olanağının verilmesi ile gerçekleştirilecektir.

Anıtsal yapılardan, sivil mimarlık örneklerine ve yerleşmelere genişleyen koruma, bugün, yine 1967-1973 dönemi öncesi Kurumlardan beklenilmektedir. Kurumlar ise tarihi anıtların korunmasına yönelik örgütlenmiştir. Örneğin, Anıtlar Yüksek Kurulu 1973 yıllarına kadar, ayda iki gün toplanarak anıtların korunması ve çevrelerinin düzenlenmesi ile ilgili ilkeleri belirledebiliyor, örnekler ile ilgili karar verilebiliyor idi. Bu döneme kadar, Kurula iletilen konuların ortalama aylık sayısı 20 dolayında iken, günümüzde, örgütlenme biçimi değişmeyen bu kurumdan, ayda 150 - 200 konuyla ilgili görüş belirtmesi istenilmektedir. Niteliksel değişme bir yana bırakıldığında bile sayısal olarak bu ölçekte karar üretilmesi olanaksızdır.

Ayrıca nelerin korunacağını belirten ancak, nasıl korunacağı konusunda tüzükler ve yönetmelikler ile desteklenmeyen Eski Eserler Yasası gereği, Kültür Bakanlığı içindeki örgütlenme bütünüyle, eski eserlerin saptanmasına ve saptanılan yapıların ve sit içindeki yeni yapılanmanın denetimine yöneliktir. Vakıf mülkiyetinde olmayan anıtların bakım ve onarımlarının, arkeolojik alanlardaki kazıların denetimini yapan Kültür Bakanlığı, çevre ölçeğinde koruma ile ilgili olarak kısıtlama ve denetleme yapmak amacıyla örgütünü geliştirmektedir.

Bu dönemde getirilen önemli bir adım, kültürel varlıkların korunmasının kırsal ve kentsel tüm yerleşmeleri kapsamasıyla ülkedeki fiziksel planlama çalışmalarıyla bütünleştirilmeye çalışılması olmuştur. Bu nedenle Kültür Bakanlığı, belgeleme çalışmalarını, imar planı yapımını yürüten İller Bankasının ve diğer plan yapan kuruluşların çalışma alanlarına yöneltmiştir.

Belgeleme çalışmaları, büyük ölçüde, planlama çalışmalarına veri üretmeye yönelik olmasına karşın, mevcut koşullarda bu ilişkinin plan yapım süreci ile dengeli biçimde yürütülmesi başarılamamaktadır.

ÇEVRE ÖLÇEĞİNDE KORUMA ÇABASINA İLKESEL DÜZEYDE BİR YAKLAŞIM

Açıkça görülmektedirki, halkın önemli ölçekte tepkisini çeken günümüz koruma çabaları büyük ölçüde hatalı bir yoldadır. Ülkenin çoğu fiziksel görüntü olarak korunmak istenilmektedir. Bu amaçla, korumanın imar planlarıyla ilişkisi kurulmaya çalışılmaktadır.

Çevre ölçeğinde koruma, kavram ve amaç olarak çağdaş ve bilimsel gerçeğe uyumlu olduğu halde halkın çıkarlarını büyük ölçüde sınırlamakta, bu alanlara mevcut ekonomik koşullar dışında, yaşam olanağı verebilecek sosyal ve ekonomik faydayı sağlayamamaktadır.

Ölçeğindeki büyüklük nedeniyle devletin, çevre ölçeğinde korumaya teknik ve parasal katkısı yeterli değildir. Ayrıca bu alanların kamulaştırılmasında olanak yoktur. Kişilerin mülkiyetinde bulunan korunmaları sahiplerine hiç bir yarar sağlamayan, yalnızca mimari biçim ve imar hakları kısıtlanan yapıların korunması halkın istemleri dışında bir koruma biçimidir. Halkın sahip çıkmadığı bir kçoruma ise düşünülemez. Çünkü genelde korumanın kimin için yapıldığının tek ve doğru bir yanıtı vardır, o da toplum ve onu oluşturan insan olmalıdır.

Koruma alanlarında yaşayan halk, korumadan sosyal, ekonomik bir dönüşüm elde etmelidir. Bu dönüşümü sağlayıcı örgütlenmede yerel yönetim önemli bir görev düşmektedir. Yerel yönetimler, Kültür Bakanlığınca saptanan ve belgelenen yapı ve alanlarda yaşayan kitleleri örgütleyerek, bu kişilerin mali güçlerini, devletin, çeşitli ekonomik ve sosyal sektörlerden aktarılabilecek fonlarla ve kredilerle destekleme olanağını yaratabilir. Yerel yönetimler yerleşmenin niteliğine göre kaynağı değişebilecek olan kredi ve fonların iletilmesiyle ilgili kendi iç örgütlenmesini ve halkın örgütlenmesini sağlayabilir. Kredilerin elde edileceği kaynaklar çeşitlidir. Örneğin, Kültür Bakanlığı, özel mülkiyette olan ve sahiplerince onarılmayan kültürel varlıkların onarım ve bakımları konusunda mali ve teknik yardımı başlatma çabası içindedir. Kültürel varlıklar envanterine giren yapılar turistik alanda bulunduğunda ponsiyon tipi kredilerden faydalanılmak olanağında bulunmaktadır. Ayrıca Kültür Bakanlığınca başlatılan eski yapılara yeni işlevler verilmesi kampanyası (özellikle kütüphane, müze, v.b kültür işlevleri) diğer ilgili Bakanlıklarla sürdürülebilir. Kültürel varlıklar mevcut bir konut stoku ve ülkesel konut üretiminin bir parçası olarak ele alınıp, konuta ayrılankredi ve fonlardan faydalandırılabilir.

Birkaç örnekle vermeye çalıştığımız merkezi yönetimin, koruma alanlarında yaşayan halkı, korumaya özendirici önlemlerine ek olarak yerel yönetimlere de büyük pay düşmektedir. Özellikle merkezi yönetimin konuyla ilgili yatırımlarının ve halkın kaynaklarının örgütlenmesinde başarılı olması beklenilmelidir. Ayrıca, çevre ölçeğinde koruma, fiziksel planlamanın bir boyutu olarak düşünüldüğünde plan kararlarının uygulanmasında yerel yönetimlere düşen görev çok önem kazanmaktadır. Yerel yönetimler imar planlarının uygulayıcısı olduğu kadar koruma amaçlı olarak hazırlanan planlarında asıl uygulayıcısı durumundadır.

KAYNAKÇA:

1. ERDER, Cevat, Tarihi Çevre Bilinci, ek 6, s. 289 - 293, ODTÜ Mimarlık Fak. Yayınları No.24, Ankara - 1975
2. Venedik Tüzüğü, Tanımlar Madde 1
3. Eski Eserler Kanunu, Eski Eserler ve Müzeler Gn. Md. Yayını, Ankara - 1973

Dergilerden Seçmeler

Hazırlayan: Dr. Ömür KIZILGÜN, Şehir Plancısı - TÜBİTAK Merkez ve Enstitüler Eşgüdüm Ofisi

Telefondan Ekonomik Değişime: Küçük İşletmeler Piyasa İlişkilerinde Telefonu Nasıl Kullanıyorlar *(From the telephone to the economic exchange: how small businesses use the telephone in their market relations)*

Alexandre Mallard

Environment and Planning D: Society and Space 2004, Cilt 22 (1) Şubat, s. 117 - 134

Sabit telefon, ekonomik eylemin organizasyonunda önemli bir rol oynamaktadır. Düşük maliyetli ve evrensel bir iletişim aracı olarak telefon, uzaktakine bilgi aktarımını ve karşılıklı eylemi mümkün kılar. Profesyonel dünyada telefon kullanımı ise, çağrı merkezlerinin özel konumuyla sınırlanmakta, örgütlü ve etkileşimli konuların araştırılmasında kullanılmaktadır. Bu makalede, analizin kapsamı genişletilmeye ve daha genel olarak ekonomik ağlarda telefon kullanımı tanımlanmaya çalışılmaktadır. Çalışmada, küçük işletmelerin çalışanları üzerine odaklanılarak, 881 firmayı kapsayan proje konu edilmektedir. Proje, telefon trafiğine ilişkin veriler ile, bu küçük işletmelerde telefonun ekonomik etkinliklerdeki kullanımına ilişkin araştırma bulgularını bütünleştirme imkanı sunmaktadır. Bu ampirik malzemeyi ortaya çıkarmak ve küçük işletmelerde telefon kullanmanın özel doğasını karakterize etmek üzere, özel bir yöntem önerilmiştir. Telefon etmenin dinamik ve asimetrik yapısı, yazarı, iletişim araçlarının ekonomik faaliyet ve ağlardaki mekansal konum analiziyle nasıl bütünleştirileceği sorusuna yönelmiştir.

Modern Kenti Hızlandırma: Hız ve Yavaşlığa ilişkin Kentsel Politika *(Pacemaking the modern city: the urban politics of speed and slowness)*

Phil Hubbard, Keith Lilley

Environment and Planning D: Society and Space 2004, Cilt 22 (2) Nisan, s. 273 - 294

Kent modernitesinin birçok kuramcısı, modernleşmenin yaşam hızını arttırdığını, daha hızlı ve daha coşkun kentlerin ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu makalede, bu durumun olayın sadece bir kısmı olduğu, çünkü hızın olduğu yerde aynı zamanda yavaşlığın da olduğu tartışılmaktadır. 20. yüzyılın ortalarında Birleşik Krallık'daki Coventry'nin yeniden geliştirilmesi bunu göstermek için uygun bir örnektir. Bu dönemde egemen olan uzay-zamana ilişkin teknostruktürel algılamalar, bazıları için hızlanan ama diğerleri için yavaşlayan kenti miras bıraktı. Bu değişken hareketlilikler, savaş sonrasında Coventry yenilenmesinin ardında yatan, şehir merkezinin bürokratik elit tarafından dayatılan ritmlere doğru giderek artan ölçüde

yönlendirildiği "hız politikaları"na işaret etmektedir. Bu ritmlere dikkat çekme, kaçınılmaz olarak, bu mekansal ve zamansal düzeni sabote eden "kesintiler"e de maruz kalır. Makalede son olarak, modernitenin karmaşıklığını anlamak için, coğrafyacıların zaman ve mekanın her ikisinin eşitsiz üretimine duyarlı olmaları gerektiği sonucuna varılmaktadır.

Kutup Ayıları ve Enerji Etkin Ampuller: İklim Değişikliğini Eve Taşıma Stratejileri *(Polar bears and energy-efficient lightbulbs: strategies to bring climate change home)*

Rachel Slocum

Environment and Planning D: Society and Space 2004, Cilt 22(3) Haziran, s. 413 - 438

Küresel iklim değişikliği, bir dizi örgüt tarafından değişik ölçeklerde oluşturulan iklim politikalarının merkezinde yer almaktadır. Bu örgütler iklim değişikliğini, insanların sorunu doğrudan kendileriyle ilişkilendirerek politik eyleme geçmeleri umudunu besleyecek yöntemlerle açıklamaktadırlar. Stratejileri, iklim değişikliğini ev ortamına taşıyacak bir dizi nesnenin seçilmesini gerektirmektedir ve bazı nesneler bazı durumlar için daha anlamlı olmaktadır. Örneğin Kanada Yeşil Barış örgütü iklim değişikliğinin etkisini aç bir kutup ayısı ile temsil etmektedir. İklimi Koruyucu Şehirler Kampanyası (The Cities for Climate Protection), kısmen enerji etkinliğinin maliyet azaltıcı yararlarına odaklanarak iklim değişikliği ile bağlantıyı sağlamaktadır. İklim değişikliğini yerelleştirme süreci toplumu yönlendirmektedir. Bu makalede, feminist bilim çalışmaları, iklim değişikliğini yerelleştiren örgütlerin toplumu yönlendirme açısından daha etkili nesneleri seçebilecekleri yönündeki yaklaşımı desteklemek üzere, kuramsal temel olarak kullanılmaktadır. Kutup ayısı ve enerji etkinliği nesnesinin seçimindeki muhtemel tuzaklara işaret edilerek bu nesnelerin kullanılabileceği bazı olasılıklar öne sürülmektedir.

Pekin'de (Çin) Yaşam Biçimi ve Konut Hareketliliği *(Life course and residential mobility in Beijing, China)*

Si-ming Li

Environment and Planning A 2004, Cilt 36(1) Ocak, s. 27 - 43

Bu makalede, 1980-2001 arasındaki dönemde Pekin'de konut hareketliliğinin hızı, 2001 başında yürütülen bir anket çalışmasıyla derlenen geriye dönük konut hikayeleri kullanılarak analiz edilmektedir. Sonuçlar göstermektedir ki, reform döneminin başlangıcında konut hareketliliğinde keskin bir artış vardır. Bununla birlikte, 1980'lerin ortasından bu yana hareketlilik oranı hafif bir düşüş eğilimi ile

birlikte dalgalanma göstermektedir. Gözlenen brüt hareketlilik oranı regresyon hesaplarına uyarlanınca, aşağı doğru olan bu eğilimin istatistiksel bir kurgudan daha öte bir şey olduğu görülmektedir. Reform koşullarında konut hareketliliğini sınırlamak üzere yapısal güçler daima devrede olmuştur. Regresyon sonuçları, Pekin'de ve piyasa ekonomisi kentlerinde farklı yaşam biçimlerine ilişkin değişkenlerin konut hareketliliğine etkilerinde benzerlikler olmakla beraber, önemli farklılıkların olduğunu da göstermektedir. Yaş, benzer etkiler göstermektedir, ancak hareketlilik daha sonraki bir yaşta en yüksek noktaya ulaşmaktadır. Konut sahipliği, kısmi mülkiyet hakları nedeniyle Pekin'deki hareketliliği, Batı şehirlerinde olduğundan daha büyük bir oranda engellemektedir. Medeni durum değişiklikleri önemlidir, ancak otomatik bir şekilde ikamet değişikliğine neden olmamaktadır. Dahası, çocuğun doğmasının konut değiştirmede etkisi minimal düzeydedir. Bu anlamda, konut hareketliliğinin konuta uyum olduğuna ilişkin tez, Pekin'de Batı kentlerine göre daha az uygulanabilmektedir.

Tüketici Kentliler ve “İklim Koruyucu Kentler” Kampanyası (*Consumer citizens and the Cities for Climate Protection Campaign*)

Rachel Slocum

Environment and Planning A 2004, Cilt 36(5) Mayıs, s. 763 - 782

Kent ölçeğinde sera gazı emisyonlarını azaltma çabası olan “İklim Koruyucu Kentler Kampanyası” neoliberal devlet bünyesinde işlerlik kazanmaktadır. Bu kampanya üzerinden devlet ile kamuoyunun etkileşimini gösteren iki özellik sözkonusudur: Kamuoyunun kapsamamaları ve kentlinin pasif tüketici olarak kurgulanması. Yazar bu makalede, tüketici kentlinin iki okunuşu arasında varolan gerilimin altını çizmektedir: Neoliberal temel tartışmaları dinleyen uysal birey ve tüketim ile değil de politik değişimle kimliği tanımlanan politik-ekonomik aktör. Böylece kentliler tüketici ve tüketici eylemciliği gibi potansiyel kurgular içinde tümüyle içselleştirilememektedirler. Kentliler, sıklıkla tüketici olarak sorgulansalar da, kendilerini iklim değişikliğini, kentlerini ve kendilerini ilişkisel perspektifte değerlendirebilen akılcılık temelinde bir pozisyona oturtmaktadır. Yazar bu makalede, sözkonusu kampanya ile kentlilerin yapabileceklerini keşfetmek üzere, Foucault'nun yaklaşımı ile müzakereci- demokrasi kuramını benimsemektedir.

Su Kaynaklarının Uluslararası Kullanımı ve Çelişkiler: Fırat ve Dicle Örneği (*International water resources allocation and conflicts: the case of the Euphrates and Tigris*)

Mehmet Küçükmehtemioğlu, Jean-Michel Guldmann

Environment and Planning A 2004, Cilt 36(5) Mayıs, s. 783 - 801

Bu makale, Fırat ve Dicle suları üç paydaş ülke (Türkiye, Suriye, Irak) arasında sulama, kentsel kullanım ve elektrik üretimi amacıyla kullanılırken, suyun kullanımında toplam net yararların maksimize edilip, su taşıma maliyetlerinin de hesaba katıldığı bir doğrusal programlama modeli sunmaktadır. Model, iki nehir ile, bu nehirlerin tüketim, arz ve aktarma noktalarından oluşan sistemi ağ şeklinde ifade ederken, buharlaşma ve geri dönen akışları da hesaba katmaktadır. Su koruma

dengeleri ile maksimum ve minimum su tüketimleri ise, modelin kısıtlamalarını oluşturmaktadır. Model, paydaş ülkelerin işbirliği yapmaları veya yapmamaları durumunda, farklı stratejilerin ekonomik sonuçlarını değerlendirmek üzere kullanılmaktadır. İşbirliğine dayalı oyun kuramı kavramları, üç ülkenin de işbirliği yapmayı karlı bulacakları kararlı su dağılımını tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Sonuçlar göstermektedir ki, toplam yararların dağılımı, gelecekteki enerji fiyatları ve tarımsal üretkenliklere ilişkin çeşitli senaryolar altında gerçekleşmektedir ve bu durum, küresel işbirliğini tüm ülkeler için cazip kılmaktadır. Makalede çeşitli yeni araştırma alanlarına da yer verilmektedir.

Sağlık İçin Konut Edinme: Piyasa Koruyabilir mi? (*Housing for health: can the market care?*)

Donna Easterlow, Susan J Smith

Environment and Planning A 2004, Cilt 36(6) Haziran, s. 999 - 1017

20 yılı aşkın zamandır İngiltere'de kamu politikası, kaynak birikimi ve dağıtımı için en etkin yolun piyasa olduğu fikri ile canlı tutulmaktadır. Piyasalar fiyat ile çalışmakta, ödeyebilirliğe yanıt vermekte ve refaha dair bir rolü olduğu çoğunlukla düşünülmemektedir. Yazarlar, konut edinme örneğini kullanarak ve insanların sağlık deneyimlerine bakarak, İngiliz hanehalklarının refah ihtiyaçlarını karşılamak üzere yine de piyasaya (yani ev sahipliğine) yöndiklerini ileri sürmektedirler. Aileler özellikle ev sahipliği ile özdeşleştirdikleri, hem pratik hem de psikolojik kazanımlar öngören esneklik ve güvenlik gibi niteliklere değer vermektedirler. Ancak, insanların arzuları ile başarabildikleri arasında önemli bir fark vardır. Bunun nedeni, piyasanın kendisinden beklenen koruyuculuğu gösterememesi değil, şimdiye kadar piyasaların bunu sunması için yeterli politik imgelemin oluşmamasıdır.

Artan Mal Hacmi: Piyasa, Devlet ve Sürdürülebilir Gıda Üretimi (*Growing goods: the market, the state, and sustainable food production*)

Henry Buller, Carol Morris

Environment and Planning A 2004, Cilt 36(6) Haziran, s. 1065 - 1084

Avrupa ve Kuzey Amerika'da tarıma çevresel kaygıların girmesi hemen hemen tamamen kamu politikası tarafından belirlenen bir alan olmuştur. Bu makalede, tarımsal üretimle çevresel korumayı uzlaştırma girişimlerinde yeni bir yönelmeye tanıklık etmekte olduğumuz ileri sürülmektedir. Makale asıl olarak, sayısı hızla artan “çevresel olarak sürdürülebilir gıda üretimi için piyasa yönelimli girişimler (PYG)”e odaklanmaktadır. PYG'lerde, gıda üreticilerinin çevreyi yönetme girişimi olumlu bir şekilde doğrudan piyasa kanalıyla gelmektedir. Bazılarının kuruluşu çok önce olmakla beraber, PYG'lerin Avrupa ve Kuzey Amerika'daki sayısı son zamanlarda hızla arttı ve eski ve yeni biçimleriyle PYG'ler yeni bir kırsal kalkınmanın, gıda kalitesinin ve sürdürülebilir tarım gündeminin odağına yerleşti. Gelişmekte olan bu tartışmaya katkı verme çabasıdaki bu makalede, PYG'lerin çevresel olarak sürdürülebilir gıda üretiminin gelişimine ne ölçüde katkı verebileceğine yönelinmiştir. Makalede, bu yeni yaklaşımın itici güçlerini dikkate alıyoruz, Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan değişik

tipteki PYG'leri gözden geçiriyor ve PYG'lerin benimseyeceği çevre yönetimine değişik yaklaşımları inceliyoruz. Makalede ayrıca, PYG'leri gıda üretiminde çevresel malların kullanımına muhtemel katkısı ve bunun kamu sektörü yaklaşımı açısından sonuçlarına ilişkin bir yaklaşım da getirmektedir.

Kentsel Peyzajların Küresel- yerelleşmesi: Atina ve 2004 Olimpiyatları ("Glocalising" urban landscapes: Athens and the 2004 olympics)

Elias Beriatos and Aspa Gospodini
Cities, Cilt 21(3), Haziran 2004, s.187-202

Bu makale, küreselleşme döneminde kentsel peyzajların dönüşümü ile ilgilenmektedir. Makalede öncelikle, inşaa mirası ve yaratıcı mekan tasarımı gibi kentsel morfolojinin bazı yönlerinin nasıl olup da peyzaj açısından rekabetçi özellikler haline geldiği tanımlanmaya ve anlaşılmasına çalışılmaktadır. İkinci olarak, a) ekonomik gelişmeyi ilerletme ve b) şehirlerin yersel kimliklerini geliştirme konularında taşıdığı büyük potansiyele dayalı olarak, inşaa mirası ve yaratıcı mekan tasarımının, kentsel peyzajın gelişmesi ve dönüşümünde kentlerin çağdaş stratejik planlarının ana bileşenleri olarak geniş ölçüde kullanılabilecekleri fikri öne sürülmektedir. İnşaa mirası ve yaratıcı mekan tasarımının, kentsel peyzajdaki dönüşümlerin iki ana teması olarak bütünleştirilmesi, 21. yüzyıl kenti için farklı iki ucun egemen olduğu yeni bir peyzaj sentezi yaratmaktadır. Bu uçlar, a) daha çok yerel mekansal referanslara dayalı bir gelenek, b) daha evrensel ve küresel mekansal referanslarla yaratıcılıktır. Böylece, küreselleşme güçleri altında ortaya çıkan yeni kentsel peyzajlar "küresel-yerelleşmiş" (küryerelleşmiş) kentsel peyzajlar olarak tanımlanabilmektedir. Makalede, örnek çalışma olarak, 2004 Olimpiyatları için Atina'daki peyzaj dönüşümleri incelenmektedir.

Magosa'da Erişebilirlik ve Kamusal Mekan Kullanımının Ölçülmesi (Measuring accessibility and utilization of public spaces in Famagusta)

Nil Paşaoğulları, Naciye Doratlı
Cities, Cilt 21(3), Haziran 2004, s. 225-232

Kamu mekanları, hem fiziksel hem de işlevsel olarak, kentsel planlama ve gelişmede önemli bir role sahiptir. Birçok kent kuramcısı, kamu mekanlarını sağlıklı bir kentsel yerleşimin temel bileşenlerinden biri olarak görürler. Bu durum, yoğun sosyal etkileşimin gerçekleştiği bu mekanların, topluluk duygusunu arttırması nedeniyle işlevsel rollerine ek bir özellik olarak ortaya çıkar. Ancak son zamanlarda, kamusal mekanların kentsel planlama sürecinde önemleri azaldı, hatta mevcut bazı mekanlar kaybolmaya başladı. Ayrıca, kent planlama ve gelişme süreçlerinde kamu mekanlarının ihmal edilmesine bağlı olarak, buralara erişebilirlik ve bu alanların kullanımı da azaldı. Bu çalışmada, hızlı kentsel büyümenin kamu mekanlarının fiziksel ve işlevsel yapısı üzerindeki etkilerine bakılarak, bu alanlar erişebilirlik ve kullanım açısından değerlendirilmektedir. Çalışmada önce kamusal

mekanların bir kentsel yerleşmedeki önemi değerlendirilmekte, ikinci olarak, erişebilirlik ve kullanım açısından etkili olan değişkenler tanımlanmakta; üçüncü olarak, sosyal etkileşimde kamu mekanlarının rolü ile ilgili bir anket çalışmasından yararlanılarak erişebilirlik ve kullanımı etkileyen faktörler irdelenmekte ve sonuçlar değerlendirilerek yeni araştırma önerileri ortaya konmaktadır.

Avrupa'da Uluslararası İşgücü Hareketliliği ve Eşitsiz Bölgesel Kalkınma: İnsan Sermayesi, Bilgi ve Girişimcilik (International Labour Mobility and Uneven Regional Development in Europe: Human Capital, Knowledge and Entrepreneurship)

Williams A.M., Balaz V., Wallace C.
**European Urban and Regional Studies, Ocak 2004, Cilt 11(1),
s. 27-46**

Ekonomi coğrafyacıları insan hareketliliğini gözardı etme eğilimindedirler. Oysa uluslararası işgücü göçü, özellikli ekonomik mekanları şekillendiren ve bu mekanlar tarafından şekillendirilen önemli hareketlerdir. Makalede üç ana tema işlenmektedir. Birincisi, sosyal ağların akımlarla mekanlar arasındaki ilişkileri göstermedeki rolü. İkincisi, Avrupalılaşıma ve küreselleşmeye karşı, akımların mekansal ve zamansal olma durumu (Bu durum özellikle nitelikli işgücünün artan fakat farklılaşan hareketliliğinde ortaya çıkarak kanıtlanmaktadır). Üçüncü olarak, geçici de olsa, özünde yapısal olarak zor olan işgücü akımlarının hareketliliğinin mekana kilitlenmesi. Bu konular, insan sermayesi, bilgi ve finans sermayesinin göçmenler özelinde nasıl biriktiğine ve göçmenlerin başlangıç ve varış noktalarındaki yerel ve yereller arası ilişkilerinde nasıl ifade edildiğine ilişkin araştırmayla irdelenmektedir. Makalede son olarak, göç akımları ve mekanları kesişiminin, Avrupa'daki eşitsiz bölgesel kalkınma biçimlerine aracılık etme yollarının bazıları üzerine yorumlar getirilmektedir.

Tez Özetleri

Hazırlayan: Tunga KÖROĞLU

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE, ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ İÇİN YENİ CAMPUS TASARIMI: EĞİTİM PROGRAMI & TASARIM İLKELERİ

KOLAÇ, Enver

Yüksek.Lisans., Kentsel Tasarım ODTÜ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan ESMER
Yrd. Tez Danışmanı: Doç. Dr. Baykan GÜNAY

Nisan 2002, 153 sayfa

Bu çalışma, eğitim kuruluşları olarak, üniversitelerin geçirdiği önemli yapısal değişim ve dönüşümleri incelemekle başlamaktadır. Batı dünyasındaki üniversiteler, 17.nci yüzyılda ortaya çıkan 'Aydınlanma' hareketi ve endüstriyel gelişmeler altında, önceki dönemlere göre toplum içinde çok daha farklı roller üstlendiler. Tekil ve genel anlamı 'Üniversite' den 'Çoğul-Üniversite' kavramına doğru olan dönüşüm, gerek eğitim programlarında gerekse de kampus tasarımı ilkelerindeki değişimlerle de destek bulmuştur. Teknolojik yeniliklerin yarattığı istemlere bir yanıt olarak, üniversitelerdeki eğitim programları da, tek-disiplinli eğitimden çoklu, disiplinler-arası ve disiplinleri-aşan eğitim yaklaşımlarına doğru arayışlara yönelmiş ve üniversiteler, üniversite-sonrası 'Üçüncü' ve 'Sürekli Eğitim' gibi toplumsal işlevlerine önem vermeye başlamışlardır. Bu çalışma, farklı ülkelerden örnekler vererek bir kampus tipolojisi denemesinde bulunmaktadır. Doğrusal Biçim, Derli-Toplu Biçim, Sıkı-Bölgeleme, Tek Bina / Mega Yapı, Açık Üniversite, ve Akdeniz Tipi olarak nitelendirilmiş örnekler incelenmekte ve bu tür kampuslarda CIAM ve benzeri kurumlarca geliştirilmiş kentsel ölçütlerin ne denli uygulandıkları irdelenmektedir. ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Stüdyosunda 2000-2001 Akademik Yılı çalışması olarak hazırlanmış ve Güzelyurt'un (K.Kıbrıs) yaklaşık 20 km batısında

gerçekleştirilecek olan ODTÜ-KKTC Üniversitesi'nin Kampus Planı ve Açıklama Raporu gözden geçirilmekte ve yukarıda anılan bölümlerde geliştirilen görüşler altında, plan ve rapora ilişkin değerlendirmeler yapılmaktadır. Sınır komşusu Kalkanlı Köyü ile olan mekansal ilişkilerin yeniden düzenlenmesi; kampusa alternatif bir "Giriş Kapısı" olarak düşünülmüş köprünün ve ulaşım ağı sistemindeki diğer değişikliklerin genel kampus planı üzerinde yapabileceği etkiler araştırılmakta ve bu çalışmalar ekli paftalarda gösterilmektedir. Yeni bir Binyılın başlangıcında önerilmiş ODTÜ-KKTC Üniversitesi, 6000 öğrencisi ve kampus tasarımındaki Sürdürülebilir Büyüme ve Esneklik ilkeleri ile; Barcelona Bildirgesi (1995) ve onu izleyen Konferansların kararlarında belirtilen 'Akdeniz Bölgesi'nde barış ve kararlı bir alan' yaratmak hedefleri doğrultusunda çok önemli roller üstlenecek ve bu hedefleri başarı ile yerine getirecektir.

Anahtar Kelimeler: ODTÜ-KKTC Üniversitesi, Üniversite Kampus Tasarımı, Kampus Tipolojisi, Sürdürülebilir Akdeniz Kampusu

SOSYALİZM DÖNEMİ, ÖNCESİ VE SONRASINDA ARNAVUTLUK'TA MÜLKİYET İLİŞKİLERİ VE KENTSEL MEKAN: POGRADEC KENTİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

DOJÇE, Ervin

ODTÜ

Yüksek.Lisans., Kentsel Tasarım

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Baykan Günay
Eylül 2002, 128 sayfa

Bu tezde sosyalizm döneminde, öncesinde ve sonrasında olmak üzere üç farklı zaman diliminde, Arnavutluk'ta mülkiyet ilişkileri ve kentsel mekan irdelenmektedir. Sosyalist ve kapitalist sistemde mülkiyet hakları üzerindeki yasal düzenlemeler de çalışma içinde yer almaktadır. Bu araştırma mülkiyet ilişkileri ve bu ilişkilerin kentsel mekan

üzerindeki etkileri çerçevesinde Pogradec kentinin tarihine yer verir. Pogradec kentindeki durum kentsel morfoloji araştırmasıyla desteklenmektedir. Bu bağlamda farklı mülkiyet modellerinin etkilerine dikkat çekilerek gelecek için öneriler geliştirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet ilişkileri, Kentsel Mekan, Sosyalizm

LEFKOŞA SURİÇİ'NİN KÜLTÜREL TURİZM DESTEKLİ KENTSEL YENİLEŞİMİ

ATUN, Cenk

ODTÜ

Yüksek.Lisans., Kentsel Tasarım

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sevgi AKTÜRE
Eylül 2002, 182 sayfa

Kuzey Kıbrıs'ın başkenti olarak Lefkoşa, adanın merkezinde yer almakta ve bu merkezi konumu dolayısıyla iş, ticaret ve kültürel anlamda adanın odak noktası konumundadır. Yeşil Hattın Lefkoşa'nın merkezinden geçerek adayı bölmesi, Lefkoşa'nın merkeziyetini ortadan kaldırdığı gibi, Suriçi'ni bir sınır kent haline sokmuştur. Eski Lefkoşa dairesel şekillenmiş bir çekirdek olarak, ortaçağdan süre gelen kültürel tarihi ve arkeolojik değerleri olan yapılarla yoğunlaşmıştır. Kentin merkezi iş alanının bir kısmını içinde barındıran ve kentin en değerli bölgesi olan Suriçi'nin yokluğu, Lefkoşa'nın kimliğini büyük ölçüde yitirmesine sebep olmaktadır. Sosyo-ekonomik değişimler, aktivite dokusundaki farklılaşmalar ve kentin bölünmüşlüğü, bütün aktiviteleri merkezin dışında yeni bölgelere odaklanmasını sağlayarak, bir zamanlar bir çok farklı türde aktivitenin göbeği durumundaki Lefkoşa Suriçi'nin kenar bölge olmasına sebep olmuştur. Suriçi'nin köhneleşmesi, bütün çekiciliğini kaybederek konut-iş sahibi insanları ve turistleri cezbetmeyecek ölçüde kötü bir çevre oluşumuna neden olurken, sosyal, ekonomik ve kültürel işlevlerini büyük ölçüde kaybetmiş oldu. Bu çalışmada, Lefkoşa'nın tarihi merkezinin kentsel

yenileşim kararlarının uygulanması gereken bir bölge haline gelmesi tartışılmış ve kültürel turizm destekli kentsel yenileşim kararları üretmek için bazı stratejilerin geliştirilmesinin analizi yapılmıştır. Bu çalışmada, kültürel destekli kentsel yenileşim bir araç olarak kabul edilerek, Lefkoşa Suriçi için uygun ve yeni aktivitelerin oluşumunda önemli bir motivasyon kaynağı olarak ekonomik canlılık ve iş imkanlarının artırılabilmesi tartışılmıştır. Geliştirilecek kültürel turizm stratejileri ile Suriçi'nin tarihi mirasından yararlanarak, bölgede turizmi kalkındırıp, eski Lefkoşa'yı güçlü ve önemli bir kültür çekirdeği kimliğine sokmak amaçlanmıştır. Öngörülen kentsel yenileşim kararlarının esas amacı, kültür turizm aktiviteleri yoluyla sur dışına doğru oluşan aktivite göçünün önüne geçerek, köhneleşme sürecini yavaşlatıp durdurmak ve Suriçi'nin yaşam kalitesini artırarak hem yerel insanların hem de ziyaretçiler için Kıbrıs'ın kültürel, iş, ticaret ve eğlence merkezi haline getirmektir.

Anahtar Kelimeler: Anahtar Kelimeler: Kültürel Turizm, Kentsel Yenileşim, Kentsel Yaşam Kalitesi, Köhneleşme.

KENTSEL YANGIN RİSKİ TANIMLAMASI: ANKARA, ALTINDAĞ VE ÇANKAYA İLÇELERİNDE KENTSEL YANGIN OLAYLARININ SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERE GÖRE İSTİKŞAFİ ÇÖZÜMLEMESİ

SARIKAYA, Yasemin ODTÜ

Yüksek.Lisans., Şehir Planlama Tez Danışmanı: Doç. Dr. Gülden BERKMAN

Aralık 2001, 201 sayfa

Kentleşme oranının arttığı ve dolayısıyla nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerleşmelerde yangın olayı daha sık ve yaygındır. Gelişme ve kentsel anlamda büyüme ülkelerin ulusal hedefleri arasındadır. Ancak, bu büyüme ve gelişmenin beraberinde getireceği sorunlar da büyük olmaktadır. Hızlı ve denetimsiz büyüme ve kentleşme sonucunda, yangından korunma ve yangın güvenliği sorunları daha da zorlaşmaktadır. Yangın, kentsel çevre ile ilgili mekansal bir problemidir. 'Yangın güvenliği' konusu bir çok disiplinle ele alınmaktadır, ancak problem

tanımlama ve çözüm üretme açısından tam olarak şehir planlama disiplini ile alakalıdır. Sağlıklı, gelişmiş ve yangın-güvenli kentsel alanlar elde etmek için kentsel alandaki değişimler planlama süreci ile kontrol edilmeli, incelenmeli ve yangın problemi kentsel ölçekte ele alınmalıdır. Bu tez, yangın riskinin kentsel ölçekte tanımlanması gerektiğini ve bir dizi faktörlerle değişkenlik gösterdiğini varsaymaktadır. Bu amaçla, çalışma 'kentsel yangın risk'ini ve kentsel unsurlarla ilişkili olan 'yangın risk faktörleri'ni tanımlamaya çalışacaktır. Bu çalışmanın temelini oluşturan teorik ve analitik konular yangın riski yönetim modelleri ve yangın oranı analizleridir. Çalışmada geliştirilen kavramsal kentsel yangın risk yönetim modeline göre, faktörlerin yangın oranı ile ilişkisini sınamak için sosyo-ekonomik özellikler ve yangın oranı arasında kentsel yangın risk değerlendirme çalışması yapılmıştır. Çalışmada serpm diyagram ve çoklu regresyon çözümleme araçları kullanılmıştır. Çözümlemede, 1998 yılında Ankara'nın Altındağ ve Çankaya ilçelerinde çıkmış olan yangın olayları kullanılmıştır. Yangın oranının bir çok sosyo-ekonomik faktöre göre değişkenlik gösteriyor olması ve risk değerlendirme analizlerinin kent içinde diğer alanlardan daha riskli bölgelerin tespitinde kullanılabiliyor olması çalışmanın temel bulgularıdır.

Anahtar Kelimeler: Yangın, Risk, Kentsel Yangın Riski, Yangın Oranı, Sosyo-Ekonomik Faktörler

BELEDİYELERE BİR FİNANSAL ARAÇ OLARAK GAYRİMENKUL GELİŞTİRME: GAYRİMENKUL YATIRIM ORTAKLIKLARI (GYOlar) SARI, K. Burak ODTÜ

Yüksek.Lisans., Şehir Planlama Tez Danışmanı: Prof. Dr. Raci BADEMLİ Yrd. Tez Danışmanı: Doç. Dr. Melih PINARCIOĞLU

Şubat 2001, 142 sayfa

Bu tez belediyelerin finansal açıdan güçlenmelerini sağlamak amacıyla, belediye gelirlerini arttırmanın yollarını arayacaktır. Bu durum, belediyelerin büyük ölçekli kentsel projeler gerçekleştirmek, gibi, kamuya karşı yerine getirmekle yükümlü olduğu sorumluluklarını,

daha rahat yerine getirebilmesi açısından önemlidir. Belediyelerin mali özerklik ve bağımsızlık kazanmalarını sağlamak amacıyla terminolojideki yeni araçlar incelenmiştir. Bu araçlar arasında gayrimenkul yatırım ortaklıkları (GYOlar) kurmak yoluyla belediye gayrimenkul portföyünün bir finansal araç olarak kullanılması fikri öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: GYOlar, Belediye İktisadi Teşekkülleri, Belediye Gayrimenkulu, Halka açıklık, Gelişmiş proje yönetim teknikleri, Piyasa analizi, Kentsel etki değerlendirme, Kamu yararı, Kamu çıkarı

TÜRKİYE'DE SAĞLIK HİZMETİ YOĞUN KONUT (SHYK) MODELİNİN OLABİLİRLİĞİ (ERKOPAN) ESER, Bahar ODTÜ

Yüksek.Lisans., Şehir Planlama Tez Danışmanı: Prof. Dr. MURAT BALAMİR

Aralık 2001, 177 sayfa

Sağlık ve konut sektörleri insan yaşam ve varlığını doğrudan ilgilendiren ve hanehalklarına (Hh) doğrudan hizmet veren iki sektördür. Bu özellik her iki sektörün birbirini tamamlar şekilde çalışmasına olanak vermektedir. Bu çalışma ile Türkiye'ye özgü bir Sağlık Hizmeti Yoğun Konut Modeli (SHYK) önerilmiştir. Bu model ile konut ve sağlık sektörlerinin ortak bir konut bölgesi üretmelerinin sebepleri, amaçları ve olabirliği araştırılmıştır. SHYK Modelinin somut bulguları şunlardır: 1- Ankara nüfusunun % 22'si herhangi bir sübvansiyon ve kredilendirme olmadan SHYK'ya gücü yetmektedir. 2- SHYK ile, en kötü koşullarda bile konut sektörünün pazar payı en az %100, sağlık sektörünün Pazar payı an az %11 ve sigorta sektörünün pazar payı en az %14 artmaktadır. 3- SHYK Modeli ile tüketiciler sağlık sektörü karşısında organize olarak ve haklarını daha iyi savunacaklardır. 4- SHYK Modeli yaşlı nüfusa diğer barınma seçeneklerinin sakıncalarını gideren alternatif bir politika oluşturmaktadır. 5- Modelin yol gösterebileceği farklı çalışma alanları şunlardır: Sübvansiyon ve kredilendirme ile SHYK Modeline katılabilecek potansiyel nüfusun arttırılması, pilot projeler ile modelin geçerliliğinin

sınanması ve mevcut konut stokunda SHYK Modelinin standartlarına göre rehabilitasyon yapılması.

Anahtar Kelimeler: Konut Pazarı, Özel Sağlık Sektörü, Özel Sağlık Sigortası, Konut Standartları, Sağlıklı Kentler Projesi

TARİHSEL ÇERÇEVEDE VARLIK MEKANI FORMLARI DONERTAS, Aslı Süha ODTÜ

**Yüksek.Lisans., Şehir Planlama
Tez Danışmanı: Öğretim Görevlisi Erhan
ACAR
Yrd.Tez Danışmanı: Doç. Dr. Baykan
GUNAY**

Ocak 2002, 107 sayfa

Bu tez, varoluş mekanı ve bu mekanın öznesiyle ilgilenen farklı kavramsallaştırmaların bir çerçevesini çizmektedir. Aynı zamanda, özne ve mekan ilişkilerinin varoluşsal anlamı da bu tezin çerçevesi içerisinde yer almaktadır. Özne / 'varlık' kavramına felsefi bir yaklaşım olmaksızın, varoluş mekanının tanımlanması konusunda odaklanmış bir araştırma yürütülmesi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle, bu tezin amacı, tarihsel bir çerçevede, varoluş mekanı ve bu mekanda yer alan öznenin bütünsel bir analizini yapmaktır. Ayrıca, farklı mekan tartışmaları incelenerek, mekan kavramında meydana gelen değişiklikler değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, zamanla, mekan ve onun öznesi arasındaki ilişkinin belirsizleştiği saptanmıştır. Bu tez, öznel ve mekanın felsefi özelliklerine ulaşmak için mekanlar tasarlayan kentsel tasarımcılar için bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Bu tezin insan doğasıyla ilgili olarak ortaya koyduğu yaklaşım, Jean Genet'nin 'Studio of Giacommetti' adlı eserinden etkilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekan, Varlık Mekanı

KAPADOKYA'DA FİZİKİ PLANLAMA SORUNLARI: IHLARA ÖRNEĞİ ALANYALI, Z. Berna ODTÜ

**Yüksek.Lisans., Şehir Planlama
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Sevgi AKTÜRE
Aralık 2001, 143 sayfa**

Tez kapsamında Kapadokya bölgesinin fiziksel planlama sorunları incelenmiştir. Bu çalışma bölgesel ölçek ve yerleşme

ölçeği olmak üzere iki aşamada ele alınmış yapılan analizler, değerlendirilmeler ve çözüm önerileri bu doğrultuda gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de koruma planlarıyla ilgili problemlerin temelinde fiziksel planlama sürecindeki aksaklıklardan kaynaklandığı görüşü bu çalışmanın temel varsayımıdır. Bu görüş ışığında, Ihlara kasabası örnek çalışma alanı olarak seçilmiş, yapılan analizler sonucunda yerleşmenin planlamaya ilişkin problemleri saptanarak alternatif çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koruma planı, Ihlara kasabası, Kapadokya bölgesi, kentsel sit alanı, koruma planlarının sorunları, kentsel koruma planı, koruma strateji planı.

TEKNOLOJISINI YENİLEYEN FİRMALARDA İŞGÜCÜ PAZARININ DÖNÜŞÜMÜ İSTANBUL BASIM VE YAYIN SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ ÇETİNKAYA, Fatma ODTÜ

**Doktora, Şehir Planlama
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Melih ERSOY
Mart 2002, 309 sayfa**

Bu çalışma kapsamında incelenen basım ve yayın sektörü gerek dünyada, gerekse de Türkiye'de 1980 sonrası yeniden yapılanma sürecini yasayan sektörlerden biridir. Basım ve yayın sektörünün yeni teknolojilere dayalı olarak yeniden yapılanmasında, ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile bilgisayar destekli üretim sisteminin yoğun kullanımı önemli rol oynamıştır. Yeni teknolojilerin kullanımı sanayi birimleri üzerinde sosyal, ekonomik, politik ve kurumsal yapıya bağlı olarak çok farklı etkiler yaratmaktadır. Bu etkiler, diğer firmalarla olan ilişkilerde, işgücü pazarlarında, işgücü süreçlerinde, firma içindeki işgücünün kendi aralarındaki ve firmaların sektör içindeki mekansal ilişkilerinde izlenebilir. Bununla birlikte söz konusu ilişkiler tek taraflı olmaktan çok birbirleriyle ilişkilidir. Bu değişikliklerin oluştuğu sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yapı bu ilişkilerin oldukça farklı şekillerde oluşmasını sağlar. Bu nedenle, benzer süreçlerin her sosyal oluşumda aynı sonuçlara yol açacağı beklenmemelidir. Bu tez kapsamında 1980'lerde yaşanan ekonomik yeniden yapılanma döneminde, İstanbul basım ve yayın sektörü özelinde yeni teknolojilerin üretim

organizasyonuna, işgücü süreçlerine ve işgücü pazarlarına olan etkileri mekansal etkileriyle birlikte ortaya konulmaktadır. Bu etkiler gelişmiş ülke ekonomileri ile kıyaslandığında önemli farklılıklar göstermektedir. Varolan sosyal, ekonomik ve kurumsal yapı teknolojiye dayalı yeniden yapılanmanın kesinlikle tek tipte yaşanmayacağını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede gelişmekte olan ülkelerde işgücü pazarındaki yeniden yapılanmanın da, teknolojinin içeriğine ve mevcut işgücü pazar yapısına bağlı olarak oldukça farklılaştığı görülmektedir. Buna benzer çalışmaların sayılarının artması, gelişmekte olan ülkelerde yeniden yapılanma sürecinin işgücü pazarı, işgücü süreçleri, üretim organizasyonları ve firmaların yer seçimine etkileri üzerinde genel sonuçlar çıkarmaya ve kentsel alanlarda mekansal örgütlenme dinamiklerini anlamamıza katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Teknoloji, Ekonomik Sosyal ve Kurumsal Yapı, Üretim Organizasyonu, İşgücü Süreci, İşgücü Pazarı, Yer Değiştirme.

KONAK MEYDANININ KENTSEL OLUŞUM SÜRECİ (İZMİR): TARİHSEL BİR ÇALIŞMA CAPADONA, Sandro ODTÜ

**Yüksek.Lisans., Kentsel Tasarım
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yıldırım YAVUZ
Yrd. Tez Danışmanı: Doç. Dr.. Çağatay
KESKİNOK
Temmuz 2001, 141 sayfa**

Bu çalışma 'kentsel mekanı' anlamak üzerine eleştirel bir tartışma tabanı sağlamak amacıyla. Bu bağlamda, kentsel mekan terimi, içerdiği fiziksel ve sosyal çağrışımların kavramsal çerçevesinde ifade edilmeye çalışılmıştır. Kentsel mekanın gelişmesinde karşılıklı ilişkilendirmelerin vurgulandığı değerlendirilmeler bu tanımlamayı takip etmektedir. Bu teorik tahminlerin temelinde araştırma, İzmir Konak Meydanı'nı kapsayan bir saha çalışmasına dayandırılmaktadır. Bunun tarihsel oluşumu içinde kent mekanı, onun mekansal kimliğini oluşturan mimari öğelerinin etrafında somutlaşan sosyal bir üründür.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekan, yapılanma süreci, kentsel kimlik, mimari imge.

Kitap Tanıtımı

Hazırlayan: Nevzat CAN - Oğuz ÖZBEK

İSTANBUL'UN YÖNETİMİ Bir Kent Planlama Yönetimi Denemesi

Dr. Sırma Ramazanoğulları
TURGUT

Kitapta yer alan çalışma, İstanbul Metropoliten Alanı için tanımlanacak yeni bir "planlama yönetimi" modelinin oluşmasına katkıda bulunmak, ilkeleri belirlemek, yeni

açılımlar sağlamak ve küreselleşme olgusu çerçevesinde "planlama yönetimi"nin nasıl olması gerektiğini irdelemek amacını gütmektedir. Bu amaç doğrultusunda; İstanbul Metropoliten Alanında mevcut planlama ve yönetim sisteminin kentin hedefleriyle örtüşüp örtüşmediği sorgulanmakta, bugün planlamayı işlevsizleştiren ve yönetim sistemini etkisizleştiren noktalar tespit edilmektedir. Planlama ve yönetim süreçleri bir bütün olarak ele alınmakta ve bu konuda kent yöneticilerinin konuya yaklaşımı değerlendirilmektedir.

Kitap, İstanbul Metropoliten Alanı bütünü, Tanzimat'tan günümüze dek ulaşan tarihsel süreç kapsamında ele almakta, ağırlıklı olarak günümüz kesiti üzerinde durmaktadır.

Bir çalışma ürününün sonucu olarak yayınlanan kitap, yedi bölümden oluşmakta, giriş bölümünde çalışmanın amacı, sınırları, kullanılan yöntem ve varsayımları yer almaktadır.

İkinci bölümde; kapitalizm olgusu fordist-postfordist üretim biçimine geçiş sürecinde tartışılmakta, bu süreçte şekillenen kent mekanının dönüşümünde irdelenmektedir. Küreselleşme boyutunda yeniden yapılanan ve dönüşen mekan, bölge, yerel devlet ve kent yönetiminin anlamları ve rollerini tartışılmaktadır.

Üçüncü bölümde; yerel yönetimler ve kent yönetimleri özelinde değişim süreci irdelenmekte ve kuramsal açıklamalar yapılmaktadır. Kent yönetimi olgusu; bir sistem analizi çerçevesinde ve içinde yer aldığı yönetim, kamu yönetimi, yerel yönetim, kent yönetimi ve metropoliten alan yönetimi dizgesi bağlamında tanımlanmakta ve etkileşimlere yer verilmektedir.

Dördüncü bölümde; İstanbul Metropoliten Alanında yönetim ve planlama ilişkileri Tanzimat'tan günümüze kadar süren tarihsel süreç içerisinde ele alınmaktadır.

Beşinci bölümde; İstanbul Metropoliten Alan'da kent yönetimi ve planlama ilişkileri ve planlama yönetimi sorunları günümüzde yapılan alan çalışmaları kapsamında değerlendirilmektedir. Yapılan alan çalışmaları ile ilişkiler ortaya konulmakta, analiz yapılmakta, sorunlar saptanmakta ve problem alanları tespit edilmektedir.

Altıncı bölümde, İstanbul Metropoliten Alanı için yeni bir planlama yönetimi modeli önerilmektedir. Bu modele ilişkin genel ilke ve kabüller yasal, örgütsel, işlevsel, kavramsal, finansal boyutta ele alınmaktadır.

Yedinci bölüm kavramsal değerlendirmeler, varsayımlar ve önerilerle sonuçlandırılmaktadır.

Sonuçta; İstanbul Metropoliten Alanı için özgün bir planlama yönetimi modeli önerilmekte kitap, planlamayı mevcutta yaşanan sorunların çözümünde yönetim stratejileri ve örgütlenme sisteminin oluşmasında işlevsel ve etkin kılmaya çalışmaktadır.

İSTEME ADRESİ

Anahtar Kitaplar Yayınevi

Klod Forer Cad.

İletişim Han No: 7 Kat:2 Çağaloğlu/İST

Tel: 0 212 518 54 42 e-mail: e-anahtar@excite.com.

KÜRESELLEŞME KISKACINDA KENT VE POLİTİKA

Editör: Muharrem GÜNEŞ

Kitapta, kent ve politika özelinde, küreselleşmeci bakış açısının dışındaki düşüncelere yer verilmektedir. Kitapta sekiz makale yer almaktadır.

İlk makale, Faruk Ataoy tarafından kaleme alınmış olup, "Türkiye'de

Kentsel ve Bölgesel Gelişme Dinamikleri (1923-2000)" başlığını taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de kentsel gelişme olgusu tarihsel bir bakış açısı ile irdelenmektedir. Türkiye'de kentleşme süreçlerinde ortaya çıkan değişimlere ilişkin temel saptamalar yapılmaktadır. Özellikle Konya, Kayseri, Denizli, Çorum, Gaziantep örneklerinden yola çıkarak uluslararası sermaye- yerel sermaye ilişkisine ve bunun kentsel ve bölgesel etkilerine değinilmektedir.

Nizam Önen, "Değişim Sürecinde Türkiye'de Nüfusun Mekansal Dönüşümü ve Kent Yoksullarının Siyasal Tercihlerinin Değişimi" adlı çalışmasında, 1995 seçimleri sonrasında, kent varoşlarındaki siyasal tercihlerin oluşumunu irdelemektedir.

"Küreselleşme Kimlik Politikaları ve Kent İlişkisi Üzerine Alternatif Bir Okuma; Antakya Örneği" adlı çalışmasında Atilla Güney, kent, kimlik ve siyaset ilişkisini Antakya kent merkezi özelinde ele almaktadır.

Şenol Adıgüzel "Türkiye'de Kentbiliminin Gelişim Sürecine Eleştirel Bir Yaklaşım" başlıklı çalışmasında, kentbilimin gelişim süreci irdelenmiş ve eleştirel bir bakış geliştirilmeye çalışılmıştır.

"Belediye Başkanı ve Belediye Meclis İlişkileri Çerçevesinde Belediyelerde Demokrasi Sorunu ve Yerel Yönetim Reformu" adlı çalışmasında Murat Tek, Türkiye'de belediye başkanı ve belediye meclisi ile bu iki organ arasındaki ilişkiler çerçevesinde belediyelerde demokrasiye ilişkin sorunları ele almaktadır. Konu mahallî idareler reformuna yönelik hazırlanan tasarılar boyutunda değerlendirilmektedir.

Muharrem Güneş'in, "Dayatmacı Çözüm Yerine Yerinden Çözüm Bir Sorun Bir Çözüm Önerisi Bütünleşik Kent Yönetimi" başlıklı makalesi

yanısıra Cem Doğan –Ünal Arslan'ın "Kentleşmemiş Kent Ekonomileri; Türkiye Örneği" adlı çalışmasında kitapta yer almaktadır. Cemal Yükselen ise "Yerel Gündem 21 ve Katılım Sorunu" başlıklı çalışmasında, kentlerde yönetim esasları ortaya konulmakta ve öneriler sunulmaktadır.

İSTEME ADRESİ

Detay Yayıncılık

Adakale Sokak No:14/1 Kızılay- Ankara

Tel: 312 434 09 49

SİVİL TOPLUM VE YÖNETİŞİM TARTIŞMALARI SÜRESİNCE KENT VE KADIN

**Muharrem GÜNEŞ – Cemal
YÜKSELEN**

Kitapta yer alan çalışma, öncelikle kadınların kentlerde şu anda bulundukları alanda ne olduklarını betimlemekte ve kadınların yöne-

time, siyasete ve kente nasıl katılmaları gerektiğine ilişkin soru sormaktadır.

Kitap, kadınların yönetime ve kente, kentin en temel kurumlarına oldukça "uzak" olması olgusunu Antakya özelinde ölçmektedir. Bu ölçüm, sivil toplum ve sivil toplum örgütleri, yönetim kavramları göz önüne alınarak yapılmaktadır.

Kitap altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra sivil toplum ve Türkiye'de sivil toplum tartışmalarına yer verilmektedir. Sivil toplum kavramına genel bakış yapılmakta ve gelişimi açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde ise yönetim üzerine tartışmalar ayrılmıştır. Bu bölümde yönetim kavramı üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde Türkiye'de Kadına tarihsel bir bakış yapılmakta, kadınların siyasete kent yönetimine katılımı üzerine düşüncelere yer verilmektedir. Antakya Kentinin kadın nüfus yapısı, kent yönetimindeki kadın ağırlığı ile bu kentte kadın ve yönetim üzerine yapılan alan çalışması beşinci bölümde bulunmakta, son bölümde ise bulgulara ve sonuca varılmaktadır.

İSTEME ADRESİ

Detay Yayıncılık

Adakale Sokak No:14/1 Kızılay- Ankara

Tel: 312 434 09 49

TMMOB 50.YIL ANDACI

50.Yıl Andacı, TMMOB'yi tanımak isteyenler için bir başvuru belgesi niteliğindedir. Bu Andaçta, sadece dokümanlardan yapılan alıntılara yer verilmiştir.

Andacın başında, TMMOB öncesi mühendislik-mimarlık örgütlenmesi

ile ilgili kısa bir bilgi, sonunda ise 50.yılda gelinen örgütlenmenin kısa bir özeti olarak TMMOB'ye bağlı 23 oda ile ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Arada ise TMMOB'nin 50.yılına biçimlendiren 37 dönemle ilgili bilgiler aktarılmıştır.

İSTEME ADRESİ

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Atatürk Bulvarı No:131/9 Bakanlıklar/ANKARA

Tel: 312 418 12 75 e-posta: tmmob@tmmob.org.tr

MÜHENDİSLİK MİMARLIK ÖYKÜLERİ – I

TMMOB'nin kuruluşunun 50.yılında, yaptıkları, kurdukları çalıştırdıkları ile sadece TMMOB'yi değil aynı zamanda Türkiye Cumhuriyetini anlamlandıran, geliştiren mühendis ve mimarların daha geniş bir ifadeyle mühendisliğin ve mimarlığın bazı öyküleri bu kitapta toplanmıştır. Bu

öykülerden kimi,Türkiye Cumhuriyeti döneminde gerçekleştirilmiş ve önemli başarılar içeren sektörlerin oluşumunu; kimi sanayi kuruluşlarının kurulmasını ve gelişimini kimi, iz bırakmış bazı mühendislerin ve mimarların kendilerini ya da yarattıklarını anlatmaktadır.

Kitapta, Kemal Saatçioğlu ile söyleyişi, Mahmut Kiper'in "Fabrikalar Kuran Fabrika Kardemir ve Türkiye Cumhuriyeti Demir-Çelik Öyküsü" adlı makalesi, "İlk Feneri Yakanlar" başlıklı Nadir Avsaroğlu'nun yazısı, Baki Remzi Suiçmez'in "Yeşil Çay Yaprağından Demli Çay Bardağına Bir Başarı Öyküsü" yazısı, İsmet Özkan-Aydın Engin'in "Devrim Otomobili Hikayeleri", İlhan Tekeli'nin "Türkiye'nin Yaşadığı Hızlı Kentleşmenin Öyküsünü Kurmanın Seçeneklerinden Biri" başlıklı makalesi, Celalettin Uzer'le söyleşi, "Uçak Fabrikaları Nasıl Kapatıldı?" başlıklı M.Bahattin Adıgüzel'in yazısı, Reşat Ünal'ın "Atatürk Orman Çiftliği" başlıklı yazısı, "Bir Rüzgara Karşı Toplu Konut Öyküsü" adlı Şevki Vanlı'nın çalışması, Burhan Oğuz'un "Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Yüksek Mühendis Mektebi ve Dökümcülük Anılarım" başlıklı yazısı, Dr. Fikret Yücel'in "PTT Arla ve Teletaş'ın Öyküsü" adlı yazısı, Doç Dr. Sadrettin Alpan'ın "MTA'lı Yıllarım" başlıklı yazısı ile A.Reşit Gencer'le söyleşi yer almaktadır.

İSTEME ADRESİ

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Atatürk Bulvarı No:131/9 Bakanlıklar/ANKARA

Tel: 312 418 12 75 e-posta: tmmob@tmmob.org.tr

TEKNOLOJİ

Bu kitapta pek çok yönüyle ve pek çok ilişki ağıyla "teknoloji" değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İlk olarak; "Teknoloji-Bilim Arasındaki İlişkinin İnsan Yaşamındaki Yeri" başlıklı yazısında Ahmet İnam, teknoloji ve bilim ilişkisini değerlendirmektedir.

Hacer Ansal, "Geçmiş ve Gelecekte

Ekonomik Gelişmede Teknolojinin Rolü" başlıklı makalesinde teknolojinin ekonomiyi nasıl etkilediği değerlendirilmektedir.

"Teknoloji Transfer Mekanizmaları ve Bu Kapsamda Üniversite-Sanayi İşbirliği" adlı yazısında mahmut Kiper, teknoloji transferini, etkilerini ve önemli bir teknoloji transferi yöntemi olarak üniversite-sanayi işbirliğini değişik yönleriyle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Aykut Göker, "Pazar Ekonomilerinde Bilim ve Teknoloji Politikaları ve Türkiye" başlıklı yazısında, ulusal ölçekte değişik ülkelerdeki bilim-teknoloji politikaları değerlendirilmektedir.

Mehmet Durgut ve Müfit Akyos'un "Bölgesel Teknolojik Kalkınma Stratejisi" başlıklı yazısı yanısıra Tülay Akarsoy Altay'ın "Sektörel Teknolojik Durum Değerlendirme Modeli" yazısı ile mikro ölçekte firmaların teknoloji yönetim stratejisi ve sistemlerin Deniz Bayhan tarafından ele alındığı "Teknoloji ve İnovasyon Yönetimi" başlıklı yazı yer almaktadır.

İSTEME ADRESİ

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Atatürk Bulvarı No:131/9 Bakanlıklar/ANKARA

Tel: 312 418 12 75 e-posta: tmmob@tmmob.org.tr

TMMOB 2002 – 2004

Bu kitap ile TMMOB ve Odaların yaptıkları ve söyledikleri bir araya getirilerek, ülkemizin mühendislik-mimarlık alanının panoraması ortaya konulması amaçlanmıştır. Her Odanın kendi alanının değerlendirmesi, yaptığı ulusal ve uluslararası ölçekte belli başlı çalışmaları ve bunların sonuçları konusunda belir-

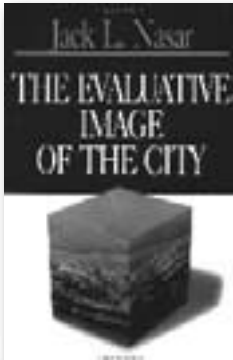
lenen formatta bilgilerin derlendiği ve bir araya getirildiği bir çalışmanın 2002 – 2004 döneminde başlatılması uygun görülmüştür. 2002 – 2004 yıllarında yapılan belli başlı etkilerin genel olarak yansıtılması, önemli bir bilgi birikiminin oluşturulması öngörülmektedir.

İSTEME ADRESİ

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği

Atatürk Bulvarı No:131/9 Bakanlıklar/ANKARA

Tel: 312 418 12 75 e-posta: tmmob@tmmob.org.tr

THE EVALUATIVE IMAGE OF THE CITY

Jack. L. NASSAR

Bu kitap, kentsel peyzajın birey merkezli (ego-centric) algılanış biçimlerini ve değerlendirme, planlama ve tasarım aşamalarında, yapıyı çevreyle ilgili kentsel kullanıcı yargılarının görsel ve işlevsel temelde kullanılabilirliğini

irdelemektedir. Kitapta, Kevin Lynch'in (1960) çizdiği yöntembilimsel

çerçeve içerisinde kentin değerlendirmeci imgesi (evaluative image), birey ve mekan merkezli (geo-centric) tanımlamaların karşılıklı etkileşiminin bir ürünü olarak ele alınmaktadır. Lynch'in, beş temel imge unsuruyla açıkladığı imgelelenebilirlik (imageability) kavramı, duyguları ve anlamları da içine alan geniş bir çerçeve içerisinde zenginleştirilmektedir.

Kitap yedi ana bölüm ve bir ekler kısmından oluşmaktadır. Değerlendirmeci imgeyle ilgili temel kavramsal çerçevenin çizildiği birinci bölümde, Lynch'in çözümlemeleri temel alınarak yapı, kimlik ve görsel kalite ilişkileri incelenmekte ve çevresel algının değerlendirmeci modeli kurgulanmaktadır. İkinci bölüm, görsel kalitenin değerlendirmesi ile ilgili toplumsal bakışı, spekülasyon ve deneysel yaklaşımlar temelinde ele almaktadır. Üçüncü bölümde, birinci bölümde kurgulanmış değerlendirmeci imge modeli, Knoxville ve Chattanooga kentlerinde somutlaştırılmakta, kent sakinlerinin ve turistlerin sözel tanımlamalarına göre biçimlenmiş bellek haritalarındaki (mental maps) duysal ve duysal unsurların etkileşimi üzerinde durulmaktadır. Kentsel çekicilik ve görsel kalite unsurlarının ele alındığı dördüncü bölümde, ayrıklık, görünebilirlik ve sembolik anlam, kentsel çekiciliğin özellikleri, görsel zenginlik ve işlevsellik ikilemi çerçevesinde karmaşıklık, kentsel yapı ve deneyim ilişkileri incelenmektedir. Beşinci bölümde, üçüncü bölümdeki kentsel araştırma ile ilgili kullanılan yöntem açıklanmakta ve kentsel çevre psikolojisi yazınında daha önce yapılmış yöntem-bilimsel katkılar rafine edilerek, değerlendirmeci imge çalışmalarıyla ilgili bir yöntem önerisi getirilmektedir. Değerlendirmeci imgenin diğer boyutlarının irdelendiği altıncı bölümde, farklı kentsel çevrelerde ve yerleşme düzeylerinde yine farklı kentsel kullanıcı profiline göre biçimlenen bellek haritalarındaki duysal-duysal değerlendirme unsurları ele alınmaktadır. Son bölümde, değerlendirmeci imge çalışmasının sonuçları, kentsel tasarım prensiplerinin oluşturulmasında ve öncelikli görsel kalite unsurlarının seçiminde, bir veri seti olarak sunulmakta ve gelecekteki araştırmalar için öneriler getirilmektedir. Görsel kalite programlanması başlıklı ekler bölümü, özellikle üçüncü bölümdeki kentsel araştırmada kullanılan verilerin toplanma yöntemini, gözlemcilerin seçimini, bellek haritalarının hazırlanış ve sunuş biçimlerini ve değerlendirme kriterlerini içermektedir.

Sonuç olarak, bu kitap, yapıyı çevrenin düzenleme sorumluluğunu paylaşan kent plancıları, kentsel tasarımcılar, mimarlar, peyzaj mimarları ve diğer meslek gruplarına, kente ilişkin kullanıcı yargılarını çözümleme ve değerlendirme, planlama ve tasarım aşamalarında bir veri grubu olarak kullanma yollarını sunmaktadır.

KAÇAK YAPI İNŞAATLARI DURDURULMALI İMAR MEVZUATI BU DOĞRULTUDA YENİLENMELİ (25.03.2004)

Son günlerde, yerel seçimlerin bütün yoğunluğuyla gündemi belirlediği bir dönemde, başta İstanbul'da ve orman alanlarının bulunduğu kıyı bölgelerinde olmak üzere, kentlerimizde ölçüsüz bir kaçak yapılaşma faaliyeti başlamış bulunmaktadır. Belediyelerin yönetimine talip olan adayların bir çoğunun kaçak yapılaşmayı önlemek ve durdurmak anlamında kararlara bir söylem geliştirmediği bu dönemde, 28 Mart'ta yapılacak seçimlerde yeniden aday olan Belediye başkanlarımızın çoğunluğu da, kaçak yapılaşmayı yalnızca izlemekle yetiniyor görünmektedirler. Anayasamıza göre, kentlerimizin planlı gelişmelerine yönelik faaliyetlerin içinde aktif görev alan bir meslek grubu olarak, telifisi güç kaçak yapılaşmayı kaygıyla değerlendirmekteyiz.

Seçimler öncesinde bu duruma karşı etkili önlemlerin alınmaması, ilgili meslek topluluğu olarak Şehir Plancıları Odasını bir çok temel konu hakkında düşündürmekle birlikte, özelden konunun önemle kamuoyunun dikkatine sunulması gerekliliğini ortaya çıkartmıştır.

1. Öncelikle, Meclisin ve kamuoyunun gündeminde olan Yerel Yönetim Reformu Tasarısının kaçak yapılaşmanın denetim altına alınması boyutuyla yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Kamu arsalarının ve kamusal alanların kaçak yapı sahiplerine satışı yolu ile gelir elde etmek ya da dönüşüm projeleri adı altında yasa dışı yapıları yasal hale getirmek biçimindeki imar afılarına yönelik düzenlemeler, gündeme getirilmemelidir. Aksi durumda, seçim öncesi sıkça görüldüğü üzere kaçak yapıların özendirilmesine neden olunmaktadır.

Sayıları 3200'den fazla olan ve 2 bin ile 12 milyon arasındaki nüfus büyüklüklerine hizmet vermek üzere kurulmuş bulunan belediyelerimiz, 1930'lu yıllardan günümüze kadar ne yazık ki yeterince kurumsallaşamamışlardır. Belediyelerimizin yasal olarak yürütmekle görevli oldukları konularda, çoğu kez aşırı yetkili belediye başkanlarımızın, denetimden uzak siyasal ve kişisel tercihleri belirleyici olabilmektedir. Belediyelerimizin bu biçimiyle siyasallaşan yapıları ve başkanların kişisel seçimleriyle biçimlenen kararlar, kaçak yapılaşma gibi niteliği, önlemleri ve çözümleri çok net konularda dahi, kamu yararının gözetildiği teknik hizmetlerin, gerektiği gibi yerine getirilememesine yol açmaktadır. Seçim öncesi dönemde belediyelerimizin kaçak yapılaşmaya karşı etkili önlemler alamıyor olmasının altında temelde, bu yaklaşım ve kurumsallaşamamış siyasal tercihlerin yatıyor olduğu görülmektedir. Bu nedenle, gündemdeki Yerel Yönetim Reformu Tasarısının, bu gibi siyasallaşma ve kurumsallaşma sorunlarını çözebilecek bir derinlikte kurgulanması gerekmektedir.

2. Diğer taraftan, Yerel Yönetim Reformu ile belediyelerimizin kurumsal yapılarının güçlendirilmesi de tek başına yeterli olmayacaktır. Bununla paralel olarak imar mevzuatında da köklü bir reform yapmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Başta, kaçak yapıların önlenmesine yönelik mekanizmalar, yaptırımlar getirmeyen 3194 Sayılı İmar Kanunu ve yönetmelikleri olmak üzere, diğer ilgili yasaların da kapsamlı bir biçimde yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

3194 Sayılı İmar Kanununun 31 ve 32. maddeleri kaçak yapılarla ilgili düzenlemeleri içermekle birlikte, bir çok eksikliği-çelişkiyi ve çözümsüzlüğü de barındırması açısından yeniden ele alınması gereken bir nitelik sunmaktadır.

Kanunun 31. maddesi, "kullanma izni almayan yapıların, kullanma izni alınıncaya kadar elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerinden yararlanamayacağı" hükmünü getirmektedir. Kanun hükmünün büyük şehirlerimizde uygulanması da, uygulanmaması da sorunlar yaratmaktadır. Bu çelişki şöyle ortaya koyulabilir: Kentlerimizin yapılaşmış alanlarında "kullanma izni" almadan yapılaşma oranının % 70'lere yaklaştığı düşünülürse, yasa dışı yapılaşmış bu alanlarda yasal olarak bir gereklilik olan elektrik, su ve kanalizasyon hizmetlerinin sunulmaması, kaçak yapılaşmayı önleyici bir yaptırım olmaktan çok, bu bölgelerde yaşayan insanların sağlık sorunlarıyla yüz yüze gelmesine yol açabilecektir. Bu durumun da kent ve çevre sağlığı, kamu güvenliği ve yararı ile çelişen nitelikleri olduğu açıktır. Bu nedenle, kaçak yapılaşmayı önlemenin yolu, kaçak yapılarda yaşamaya

zorunlu olan insanların kamu hizmetlerinden mahrum bırakılması ve tecrit edilmesi değildir. Yaptırımlar, kaçak yapıları yapanlara ve yaptırımlara uygulanmalıdır. Diğer taraftan, Kanunun 31. maddesi ile getirilen bu düzenleme, "kullanma izni" almayan yapıların belirli bir zaman içinde kullanma izinlerini alabileceğini de öngörerek kendi içinde çelişmektedir. Bu durumda, kurallar yapım aşamasından itibaren uygulanamamakta ve sonradan imar afılarıyla kaçak yapılara kullanma izni verilmesi yoluna gidilmektedir. Görüldüğü üzere, kaçak yapılaşmayı çözümlenmeye yönelik söz konusu yasal düzenlemeler, yapımına kaçak olarak başlanan yapıların kısa bir süre içinde yasal hale getirilebilmesini olanaklı kılması nedeniyle, ilginç ve acilen giderilmesi gereken bir çelişki oluşturmaktadır, İmar Kanunundaki kaçak yapılaşmaya prim tanıyan düzenlemelerin acilen gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kaçak yapılaşmaya karşı yerel yönetimlerin görevlerini etkili bir biçimde yapamıyor olmasına yol açan kanun hükümlerinden bir diğeri de İmar Kanununun 32. maddesidir. Bu kanun maddesi, kaçak yapının bir ay içerisinde ruhsat alarak ya da eksiklikleri giderilmek suretiyle işlevini sürdürmesine olanak tanımakta, yasa dışı yapıyı yapan ve yaptırana ciddi yaptırım ve ceza mekanizmaları tanımlamamakta ve kaçak yapının çok kısa sürede küçük değişikliklerle kullanılmasına olanak tanımaktadır. Kaçak yapının tespitinden itibaren bir ay boyunca kurumların yasal olarak hiçbir işlem yapamıyor olmaları nedeniyle, özellikle seçim dönemlerinde, teknolojik olanaklar da kullanılarak kaçak yapılarda birkaç kat daha yapılmakta ve yine seçim dönemlerinde uzayabilen (!) bir aylık sürenin sonunda kaçak çok katlı yapılar kısmen kullanılmaya bile başlanmaktadır. Açıkça anlaşılabileceği üzere, İmar Kanunundaki boşluklar kaçak yapı sahiplerine fiili durum yaratma olanağı vermekte ve kaçak yapılaşmayı dolaylı olarak özendirilmektedir.

Öte yandan, bu yasal hükümler kentlerimizin planlı bir biçimde gelişmesini koşul olarak koyan Anayasa hükümleriyle de açık biçimde çelişmektedir. Kaçak yapıların böylesi bir süreç ve dolaylı ya da dolaysız af yasaları ile yasallaşabiliyor olması, bir yandan kentlerimizde önemli baskı ve spekülasyon süreçlerini tetiklemekte, bir yandan kaçak yapılaşmayı özendirilmekte, diğer yandan da, planlamayı işlevsizleştirerek, mevcut yasa dışı durumun meşrulaştırılması sürecine indirgemektedir.

Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca hazırlanarak kurumların görüşlerine sunulan İmar ve Şehirciye Kanunu Tasarısı ve kaçak yapıların yasallaşmasına yol açacak unsurlar içeren Kentsel Dönüşüm Yasa Tasarısı Tasarıları ile, yine kamuoyunun gündeminde bulunan Yerel Yönetim Reformu Tasarısının; yukarıda vurgulanan sorun ve hassasiyetler göz önünde bulundurularak, bütüncül bir anlayışla ve kaçak yapılaşma ile ilgili düzenlemeleri de af mantığına oturtmaksızın gerçekleştirebilecek biçimde yeniden ele alınmaları kaçınılmaz görünmektedir.

Bunlara ek olarak, kentlerimizin plansız ve sağlıksız yapılaşmasına son verilebilmesi anlamında, en temel gereksinim olan barınma hakkını kullanan kent yoksullarıyla, geçeköndü ve kaçak yapıyı rant aracı olarak gören ve kullanan çevrelerin ayırt edilmesi, toplumsal olarak da büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, kaçak yapılarla ilgili tüm yasal düzenlemelerin bu ayrımın farkına varabilecek yaptırımlar tanımlanması, meslek topluluğumuz ve sorumluluk duygusu taşıyan kamuoyu tarafından beklenmektedir.

Kaçak yapılaşmaya karşı, en kısa sürede alınacak en önemli önlem; kentlerimizin ve kamu kaynaklarının talan edilmesine yol açan bu aymazlığa karşı vatandaşlarımızın duyarlılığı ve bilincidir. TMMOB Şehir Plancıları Odası bu duyarlılık ve bilincin geliştirilebilmesi için, kamuoyunun aydınlatılması anlamında üstlendiği görevi, seçim dönemlerinde her zaman olduğu kararlılıkla sürdürmektedir. Kaçak yapı inşaatlarına rastlayan vatandaşlarımızın da aynı bilinç ve kararlılıkla, mücavir alan sınırları içerisinde belediyelere, dışarda da valiliklere bilgi vermesi, şikayetçi olması ve yapılan işlemlerin kent ve kamu adına takipçisi olması, seçim dönemlerinde yoğunlaşan kaçak yapı fırsatçılığına karşı en etkili yöntem olacaktır. Şehir Plancıları Odası, vatandaşlarımızın aydınlatılmasından, kamuoyunun bilgilendirilmesine, yasa dışı işlemlerin izlenmesinden kamu adına denetlenmesine kadar üstlendiği her sorumluluğu yerine getirme bilinci ve kararlılığındadır. Kamuoyunun bilgilerine sunarız.

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YÖNETİM KURULU